

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN
HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

ULUSLARARASI
AF ÖRGÜTÜ

Uluslararası Af Örgütü, herkesin içindeki insanlığı harekete geçiren ve hepimizin insan haklarından yararlanabilmemiz için değişim kampanyaları yürüten 10 milyon kişilik bir harekettir. Vizyonumuz, iktidardakilerin sözlerini tuttuğu, uluslararası hukuka saygı duyduğu ve hesap verdiği bir dünyadır. Herhangi bir hükümetten, siyasi ideolojiden, ekonomik çıkardan veya dinden bağımsızız ve esas olarak üyelikler ve bireysel bağışlar tarafından finanse ediliyoruz. Dünyanın her yerindeki insanlarla dayanışma ve şefkat içinde hareket etmenin toplumlarımızı daha iyiye doğru değiştirebileceğine inanıyoruz.

© Uluslararası Af Örgütü 2021

Aksi belirtilmediği sürece, bu belgedeki içerikler Creative Commons (atıf, ticari olmayan, türetilmemiş, uluslararası 4.0) lisanslıdır.

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>

Daha fazla bilgi için lütfen internet sitemizdeki izinler sayfasını ziyaret edin: www.amnesty.org
Uluslararası Af Örgütü dışındaki bir telif hakkı sahibine atıf yapılan içerikler Creative Commons lisansına tabi değildir.

İlk kez Haziran 2021'de yayınlanmıştır.

by Amnesty International Ltd
Peter Benenson House, 1 Easton Street
London WC1X 0DW, UK

İndeks: POL/30/3476/2021

Orijinal dili: İngilizce

amnesty.org.tr

Kapak Fotoğrafı: Protestocular, Küresel Eylem Günü kapsamında 20 Eylül 2019'da Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde düzenlenen iklim eylemi yürüyüşünde şarkı söylüyorlar.

Fotoğraf © Michele Spataro / AFP, Getty Images aracılığıyla

**ULUSLARARASI
AF ÖRGÜTÜ**

İÇİNDEKİLER

ÖZET	6
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BİR İNSAN HAKLARI KRİZİDİR	6
İKLİM KRİZİYLE MÜCADELE İÇİN İNSAN HAKLARI ESASTIR	7
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİYLE MÜCADELE KONUSUNDA KARARLI ADIMLAR ATMAMAK İNSAN HAKLARININ İHLALİDİR	8
VARLIKLİ ÜLKELER ÜLKE İÇİNDE VE DIŞINDA DAHA HIZLI HAREKET ETMEK ZORUNDADIR	9
FOSİL YAKITLAR İNSAN HAKLARININ KORUNMASIYLA BAĞDAŞMIYOR	11
SADECE SIFIR EMİSYON DEĞİL, SÜREÇ İÇİNDE SIFIR İNSAN HAKLARI İHLALİ	12
DEVLETLERE TAVSİYELER	13
SERA GAZI EMİSYONLARINI AŞAMALI OLARAK AZALTARAK İNSANLARI KORUYUN	13
ETKİLENEN İNSANLARIN KAÇINILMAZ İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM SAĞLAMASINA YARDIMCI OLUN	14
İKLİM MÜCADELESİNİN İNSAN HAKLARINA UYGUN OLMASINI SAĞLAYIN	15
HERKESİN BİLGİLENME, KATILIM VE ÇÖZÜM YOLU HAKLARINI GÜVENCE ALTINA ALIN	15
ETKİLENEN İNSANLARIN KAYIP VE ZARARLARINI TELAFİ EDİN	16
ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİNİ VE YARDIMLARI ARTIRIN	16
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ NEDENİYLE YERİNDEN EDİLEN VEYA YERİNDEN EDİLME RİSKİ ALTINDA OLAN KİŞİLERİN İNSAN HAKLARINI KORUYUN	17
GÜVENLİ, TEMİZ, SAĞLIKLI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKINI KABUL EDİN	18
ŞİRKETLERE YÖNELİK DÜZENLEMELER GETİRİN	19
ŞİRKETLERE TAVSİYELER	19
SÖZLÜK	21
TANIMLAR	23
1. GİRİŞ	27
2. İNSAN HAKLARI NEDEN ÖNEMLİDİR?	30
2.1 İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BİR İNSAN HAKLARI KRİZİDİR	30
2.2 HAREKETE GEÇMEK İÇİN YASAL YÜKÜMLÜLÜKLER	32
2.3 ŞİRKETLERİN İNSAN HAKLARINA SAYGI GÖSTERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ	33
2.4 İKLİM MÜCADELESİNİN ŞEKİLLENDİRİLMESİ	34

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İNSAN HAKLARINI NASIL ETKİLER	35
3.1 YAŞAM HAKKI	36
3.2 DİĞER MEDENİ VE SİYASAL HAKLAR	37
3.3 SAĞLIK HAKKI	39
3.4 YETERLİ GIDA HAKKI	41
3.5 SU VE HİJYEN HAKLARI	41
3.6 YETERLİ BARINMA HAKKI	42
3.7 ÇALIŞMA VE YETERLİ YAŞAM STANDARDI HAKKI	43
3.8 KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI	43
3.9 KALKINMA HAKKI	44
3.10 GÜVENLİ, TEMİZ, SAĞLIKLI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKI	45
3.11 KÜLTÜR HAKKI	45
4. EŞİTLİK VE AYRIMCILIK YAPMAMA İLKESİ	47
4.1 TOPLUMSAL CİNSİYET	48
4.2 SINIF, KAST, IRK VE AZINLIK STATÜSÜ	49
4.3 YERLİ HALKLAR	51
4.4 ENGELLİLER	52
4.5 ÇOCUKLAR	53
4.6 YAŞLI BİREYLER	54
4.7 GÖÇMENLER VE MÜLTECİLER	55
5. SERA GAZI EMİSYONLARINI ACİLEN AŞAMALI OLARAK KALDIRARAK İNSANLARI KORUYUN	56
5.1 AZAMİ KÜRESEL ISINMA SEVİYESİ	57
5.2 ULUSAL EMİSYON AZALTMA HEDEFLERİ VE PLANLARI	58
5.3 PARİS ANLAŞMASI KAPSAMINDA KARBON PİYASALARI	61
5.4 FOSİL YAKITLARI AŞAMALI OLARAK KULLANIMDAN KALDIRIN	64
5.4.1 FOSİL YAKIT SÜBVANSİYONLARINI SONLANDIRIN	66
5.4.2 FOSİL YAKIT YAYGINLAŞMASINI DURDURUN	67
5.5 İNSAN HAKLARINA UYGUN OLARAK ÜRETİLEN YENİLENEBİLİR ENERJİYE GEÇİN	68
5.6 SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIMI GÜVENCE ALTINA ALIN VE ORMANSIZLAŞMAYA SON VERİN	71
5.6.1 ÇEVRESEL ETKİLER	71
5.6.2 İNSAN HAKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLER	73
5.6.3 SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM UYGULAMALARINI TEŞVİK EDİN	74
5.6.4 GIDA SİSTEMİNİN TÜM KADEMELERİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR VE İNSAN HAKLARINA UYGUN POLİTİKALAR UYGULAYIN	75
5.6.5 ARAZİYE ERİŞİM VE KULLANIM HAKKINI GÜVENCE ALTINA ALIN	76
5.6.6 ORMANSIZLAŞMAYA SON VERİN VE ORMANLARI YENİLEYİN	78
5.7 BİYOENERJİYE AŞIRI BAĞIMLILIKTAN KAÇININ	80
5.8 KARBONDİOKSİT GİDERME MEKANİZMALARI	83

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

5.9 ULAŞIM DAN KAYNAKLANAN EMİSYONLARI AZALTIN	85
6. ETKİLENEN İNSANLARIN KAÇINILMAZ İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM SAĞLAMASINA DESTEK OLUN	90
7. İKLİM MÜCADELESİNİN ADİL GEÇİŞİ DE İÇERECEK ŞEKİLDE İNSANLARIN HAKLARIYLA UYUMLU OLMASINI SAĞLAYIN	94
7.1 İKLİM MÜCADELESİNDE İNSAN HAKLARINI GÖZETİN, KORUYUN VE UYGULAYIN	95
7.2 İKLİM POLİTİKALARI VE UYGULAMALARIYLA İNSAN HAKLARINI BÜTÜNLEŞTİRİN	97
7.3 COVID-19 SONRASI İNSAN HAKLARINI VE İKLİMİ MERKEZE ALAN ADİL BİR İYİLEŞME SÜRECİ SAĞLAYIN	98
8. HERKESİN BİLGİ EDİNME, KATILIM VE ÇÖZÜM YOLU HAKLARINI GÜVENCE ALTINA ALIN	100
8.1 BİLGİYE ERİŞİM VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ EĞİTİMİ	101
8.2 KAMUSAL KATILIM	102
8.3 ÇÖZÜM YOLLARINA ERİŞİM	104
8.4 İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARINI KORUYUN	106
9. ETKİLENEN KİŞİLERE KAYIP VE ZARARLARI İÇİN ÇÖZÜM SAĞLAYIN	108
10. ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİNİ VE YARDIMLARI ARTTIRIN	112
10.1 İKLİM FİNANSMANI	113
11. YERİNDEN EDİLEN VEYA YERİNDEN EDİLME RİSKİ ALTINDA OLAN KİŞİLERİN HAKLARINI KORUYUN	116
11.1 İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAĞLAMINDA SINIR ÖTESİNDE YERİNDEN EDİLEN KİŞİLERE İLİŞKİN ULUSLARARASI KORUMA	118
11.2 İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAĞLAMINDA İNSAN HAREKETLİLİĞİNE YÖNELİK ULUSLARARASI MÜDAHALELER	120
11.3 İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE AFETLER BAĞLAMINDA İNSAN HAREKETLİLİĞİNE İLİŞKİN İNSAN HAKLARI YÜKÜMLÜLÜKLERİ	121
12. GÜVENLİ, TEMİZ, SAĞLIKLI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKINI KABUL EDİN	123
13. ŞİRKETLERİ İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNDEN SORUMLU TUTUN	125
13.1 ŞİRKETLERİN İKLİM KRİZİNDEKİ ROLÜ	125
13.2 DEVLETLERİN ŞİRKETLERE DÜZENLEME GETİRME YÜKÜMLÜLÜKLERİ	125
13.3 İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAĞLAMINDA ŞİRKETLERİN İNSAN HAKLARI YÜKÜMLÜLÜKLERİ	127
14. SONUÇ	130

ÖZET

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BİR İNSAN HAKLARI KRİZİDİR

İklim değişikliğinin yol açtığı acil durum, eşi benzeri görülmemiş bir insan hakları krizidir. İklim değişikliği, mevcut ve gelecek nesillerin medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını ve nihayetinde insanlığın geleceğini tehlikeye atıyor. İklim değişikliğinin doğurduğu sonuçlar bir ülke veya bir topluluğu etkilediğinde, bunların yol açtığı zincirleme etkiler insanların onurlu bir yaşam sürme hakkından faydalanabilmesini ciddi ölçüde engelleyebilir, özgürlükleri tehlikeye atabilir ve hatta birçok durumda halkların kültürel varlığını topyekun tehlikeye atabilir.

Şu anki, sanayi devrimi öncesi seviyelerin 1,1°C üstünde olan küresel ısınma nedeniyle bile sıcak hava dalgaları, eşi benzeri görülmemiş orman yangınları, arka arkaya gelen yoğun tropik fırtınalar ve şiddetli kuraklıklar gibi yıkıcı etkilere tanık oluyoruz. İklim değişikliğinin, deniz seviyesinin yükselmesi gibi yavaş yavaş hissedilen etkileriyle birlikte bu olaylar, milyonlarca insanın yaşam, su, gıda, barınma, sağlık, hijyen, yeterli yaşam standardı, çalışma, kalkınma, sağlıklı çevre, kültür ve kendi kaderini tayin hakları gibi insan haklarından ve ayrıca ayrımcılığa ve zalimane, insanlık dışı ve alçaltıcı muameleye maruz kalmama hakkı gibi haklardan yararlanmasını ciddi biçimde engellemektedir. Bu yayın, iklim değişikliği dolayısıyla insanların bu haklardan nasıl mahrum bırakıldığını ve gelecekteki tehlikelerin neler olduğunu açıklamaktadır. Örneğin, 2013 yılında Filipinler'deki Haiyan süper tayfunu nedeniyle yaklaşık 6.300 kişi hayatını kaybetti ve 2019 yılında Mozambik, Malavi ve Zimbabve'de yaşanan kasırgalardan yaklaşık 4 milyon kişi etkilendi; hayatını kaybedenlerin yanı sıra, yerinden edilenler, okullara, hastanelere ve sağlıklı koşullara erişimini kaybedenler de oldu. Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi'ne göre, 2008 ve 2018 yılları arasında her yıl ortalama 20,88 milyon kişi iklime bağlı olaylar nedeniyle ülke içinde yerinden edildi.

2015 yılında Bangladeş, Satkhira'da kurumuş bir nehir yatağında görülen köylüler.

Bangladeş, iklim değişikliğine karşı en savunmasız ülkelerden biri. Deniz seviyesinin yükselmesi, tropik siklonlar, nehir erozyonu, sel, toprak kayması ve kuraklık Bangladeş halkını tehdit ediyor.

Fotoğraf © Getty Images aracılığıyla Barcroft Media

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

Küresel ortalama sıcaklıktaki her artış, iklim değişikliğinin insanlar ve gezegen üzerindeki etkilerini ağırlaştıracaktır. Örneğin, Dünya Sağlık Örgütü iklim değişikliğinin 2030 ile 2050 yılları arasında sıtma, yetersiz beslenme, ishal ve sıcaklık nedeniyle yılda 250.000 kişinin ölümüne neden olacağını tahmin ediyor. Dünya Gıda Programı da iklim değişikliğinin 2050 yılına kadar küresel açlık ve yetersiz beslenmede %20'lik bir artışa yol açacağını tahmin ediyor. Küresel sıcaklıktaki 2°C'lik bir artış, 1 milyardan fazla insanın su kaynaklarında ciddi bir azalmaya yol açacak.

Bilim insanları, küresel ısınmanın 1,5°C'de tutulmasının çok önemli olduğunu doğruluyorlar. Örneğin, Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), küresel ortalama sıcaklıktaki artışı -2°C'ye kıyasla - 1,5°C'de tutmanın 420 milyon daha az insanın aşırı sıcak dalgalarına maruz kalmasını sağlayabileceğini, iklim kaynaklı su sorunlarına maruz kalan insanların sayısını %50 oranında azaltabileceğini ve gelişmekte olan küçük ada devletleri için kıyı taşkınları riskini %80'e kadar azaltabileceğini tahmin ediyor. 1,5°C eşiği hala korunabilir ancak acil ve geniş kapsamlı önlemlere ihtiyaç var ve eyleme geçmek için açık olan kapılar hızla kapanıyor. Karbon emisyonları sıfıra düşürüldükten sonra, devletlerin, küresel ortalama sıcaklık için -mevcut küresel ortalama sıcaklık seviyelerinin insan hakları üzerindeki kötü etkilerini daha da azaltacak- daha düşük bir eşik belirlemesi gerekecek.

İklim krizi aslında köklü adaletsizliklerin bir tezahürüdür. İklim değişikliği herkesi etkileyen küresel bir sorun olmasına rağmen, halihazırda çeşitli ve kesişen ayrımcılık biçimlerine maruz kalmış veya yapısal eşitsizlikler ve kökleşmiş uygulamalar nedeniyle veya kaynakları, gücü ve ayrıcalıkları adaletsiz bir şekilde dağıtan resmi politikalar sonucunda ötekileştirilen kişi ve grupları orantısız bir şekilde etkilemektedir. Örneğin, kadınlar genellikle kendilerini doğal kaynaklara daha bağımlı kılan ve dolayısıyla iklim etkilerine daha fazla maruz kalmalarına yol açan rol ve işlere hapsediliyorlar. Teknik ve mali kaynaklara erişimleri engellendiği veya arazi mülkiyeti hakları tanınmadığı için kadınlar iklim değişikliğine uyum sağlamakta daha çok zorluk çekiyor. Yerli Halklar geçim kaynakları, konutları, ilaçları ve kültürel kimlikleri için büyük ölçüde doğal çevreye bağlı oldukları ve geçmişte yaşanan kamulaştırma ve zorla tahliyeler nedeniyle genelde iklim kaynaklı afetlere yatkın bölgelerde yaşadıkları için, iklim sorunlarından en çok mağdur olan gruplar arasında yer alırlar. Engelliler, iklim felaketleri karşısında, engelli olmayanlara kıyasla daha fazla risk altındadır ve afet riskini azaltma stratejilerinde ihtiyaçları ve sesleri genellikle göz ardı edilir. Bu yayın, iklim değişikliğinin bu grupları ve cinsiyet, sınıf, kast, ırk, azınlık statüsü, engellilik, yaş ve göç durumu temelinde ötekileştirilen diğer insanları nasıl etkilediğini açıklamaktadır.

İklim krizi gelişmekte olan ülkelerdeki insanları, özellikle de düşük rakımlı küçük ada ülkeleri ve en az gelişmiş ülkelerdeki insanları, sadece iklimle ilgili afetlere maruz kalmaları nedeniyle değil, aynı zamanda - sömürgeciliğin kalıcı sonuçları da dahil olmak üzere- bu olayların etkilerini arttıran siyasi ve sosyoekonomik faktörler nedeniyle de orantısız bir şekilde etkiliyor. İklim değişikliği sadece sömürgeciliğin etkilerini sürdürmekle kalmıyor; iklim değişikliği, aslında sömürge imparatorlukları kurmuş devletler ve geride bıraktıkları yerleşimci toplumlara dayanan devletler tarafından inşa edilen yeni bir atmosferik sömürgecilik biçimidir. İklim bilimciler James Hansen ve Makiko Sato, 1751 ile 2014 yılları arasında ABD, İngiltere ve Almanya'nın küresel ortalamanın en az altı katı kümülatif kişi başına sera gazı (GHG) emisyonu ürettiğini gösterdiler. Bu arada Rusya, Kanada ve Avustralya, küresel ortalamanın dört ila beş katı sera gazı ürettirler. İklim değişikliği sorumluluğu, dünya çapında ayrıcalıklarla yakından bağlantılı. OXFAM, 1990'dan 2015'e kadar dünya nüfusunun en zengin %10'unun (yaklaşık 630 milyon kişi), dünyadaki kümülatif karbon emisyonlarının yarısından fazlasından sorumlu olduğunu, en yoksul %50'nin (yaklaşık 3,1 milyar kişi) ise kümülatif emisyonların sadece %7'sinden sorumlu olduğunu hesaplamıştır. Dünya nüfusunun en zengin %1'i, dünyanın daha yoksul yarısının toplamından iki kat daha fazla karbondioksit (CO₂) salınımından sorumlu.

İKLİM KRİZİYLE MÜCADELE İÇİN İNSAN HAKLARI ESASTIR

Uluslararası insan hakları hukuku uyarınca, devletler iklim kriziyle mücadele konusunda yasal ve bağlayıcı yükümlülüklerle sahiptir. Devletler, öngörülebilir uzun vadeli zararlar da dahil olmak üzere, iklim değişikliğinin neden olduğu insan hakları zararlarını önlemek için yeterli önlemleri almadıkları takdirde insan hakları hukuku kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal etmiş olurlar.

Uluslararası insan hakları hukuku, etkili iklim değişikliği politikaları ve önlemleri talep etmek için kullanılabilir, yasal olarak bağlayıcı, kapsamlı yükümlülükler sunuyor. İnsan hakları hukuku ayrıca devletlerin yasal yükümlülüklerinin uygulanması için kapsamlı araçlar da sağlıyor. Benzer şekilde, insan hakları ilke ve standartları, şirketlerin iklim krizine dair sorumluluklarının belirlenmesi konusunda da yol

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

gösteriyor. Bu nedenle insan hakları, bu devletler ve şirketlerin, yol açtıkları iklim değişikliğine bağlı insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulması için gereklidir.

İklim acil durumunun bir insan hakları krizi olduğunun kabul edilmesi, iklim değişikliğiyle adil ve hızlı bir şekilde mücadele edilmesi için kampanya yürüten insan yelpazesini genişletebileceği için de önemlidir. Yalnızca çevrenin korunmasının aksine, insan hakları temelinde kampanya yürütmek ve savunuculuk yapmak, bazı karar vericileri -ya öne sürülen argümanlar nedeniyle ya da iklim değişikliğine karşı mücadelenin toplumda geniş bir desteğe sahip olduğunu göstererek- insan haklarıyla uyumlu iklim mücadelesi lehine kararlar almaya teşvik edebilir.

Çeşitli BM kurumları ve uzmanlarının, sivil toplum örgütlerinin ve Yerli Halkların gösterdiği gibi, iklim mücadelesini güçlendirmek için insan hakları esastır. İklim önlemleri ve politikalarının insan haklarına uygun olmasını ve kamusal katılım, Yerli Halkların önceden bilgilendirmeye dayalı özgür onayına saygı, ayrımcılık yapmama ve eşitlik ilkeleri ve işçi haklarına saygı gibi insan hakları ilkelerini merkeze almasını sağlamak, devletlerin katıldığı insan hakları sözleşmeleri uyarınca yasal bir zorunluluktur. Ayrıca, sıfır karbonlu bir ekonomiye geçişin -en fazla ötekileştirilenler ve yoksulluk içinde yaşayanların haklarını orantısız etkilemeden- küresel ısınmayı 1,5°C veya altında tutmak için gereken hız ve ölçekte gerçekleşmesini sağlamak için de etkili bir yaklaşımdır bu. İnsan hakları ilke ve standartlarını onaylamak ve aynı zamanda bunları uygulamak için insan hakları mekanizmalarını, araçlarını ve taktiklerini kullanmak, insanlara ve çevreye gerçek anlamda olumlu bir dönüşüm sağlayabilecek bir iklim mücadelesini şekillendirmeye önemli bir katkı sağlayabilir ve sağlamıştır da.

İklim krizinden en çok etkilenen kadınlar, Yerli Halklar, engelliler, göçmenler ve mülteciler gibi gruplar sadece mağdur olarak görülmemeli, değişimin kilit aktörleri olarak ve iklim değişikliğiyle mücadeleye yönelik yerel, ulusal ve uluslararası çabaların liderleri olarak kabul edilmelidirler.

Bu yayın, Uluslararası Af Örgütü'nün uluslararası insan hakları standartlarına ilişkin analizini ve bu standartların bir insan hakları sorunu olarak iklim değişikliğiyle ve risk azaltma, uyum sağlama, kayıp ve zarar gibi iklim değişikliğiyle bağlantılı temel meselelerle nasıl alakalı olduğunu açıklıyor. Bu yayın ayrıca iklim kriziyle mücadele için insan hakları perspektifini benimsemenin önemini ifade ediyor ve iklim değişikliğinin insan haklarından yararlanmayı nasıl olumsuz etkilediğini, eşitsizlik ve ayrımcılığı nasıl körüklediğini gösteriyor. Bu nedenle bu belge, devletlerin yükümlülükleri ve kurumsal sorumlulukları mümkün olduğunca kesin bir şekilde açıklamayı amaçlıyor.

Uluslararası Af Örgütü'nün bu belgede açıklanan tutum ve görüşleri, uluslararası ve bölgesel insan hakları kurum ve mahkemeleri tarafından geliştirilen insan hakları hukukuna dayanmaktadır. Bu tutum ve görüşler ayrıca çok sayıda BM temsilcisi, bölgesel temsilci, bağımsız insan hakları uzmanı, sivil toplum örgütü, düşünce kuruluşu ve akademisyenin son on yıl içinde yaptığı çalışmaların yanı sıra iklim adaleti mücadelesinin ön saflarında yer alan toplumsal hareketlerin ve tabandan gelen grupların aktivizmine de yaslanmaktadır.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİYLE MÜCADELE KONUSUNDA KARARLI ADIMLAR ATMAMAK İNSAN HAKLARININ İHLALİDİR

2015 yılında Paris Anlaşması'nın kabul edilmesini sağlayan iyi niyetli çabalara rağmen, devletlerin iklim değişikliğiyle mücadele çabaları, ekosistemler ve insanlığı etkileyen yıkıcı sonuçlardan kaçınmak için gereken seviyenin çok altında kalıyor. 2018'de IPCC, devletlerin sera gazı emisyonlarını, toplu olarak, küresel ortalama sıcaklık artışını 1,5°C'nin altında tutacak şekilde azaltmasının hâlâ mümkün olduğunu doğruladı. Bu, sera gazı emisyonlarının 2030 yılına kadar 2010 seviyelerine göre küresel olarak %45 oranında azaltılmasını ve 2050 yılına kadar sıfıra indirilmesini gerektiriyor. Yine de, sera gazı emisyonları 2010 ve 2019 yılları arasında artmaya devam etti. COVID-19 pandemisine cevap olarak birçok ülkede uygulanan karantina önlemleri 2020'de sera gazı emisyonlarını geçici olarak azaltsa da, bunun iklim değişikliğiyle mücadelede önemli bir etkisi olmadı.

Pek çok hükümet, özellikle iklim krizinde tarihsel sorumluluğu olan, yüksek emisyon seviyelerine sahip ülkelerin hükümetleri, bilim insanlarının bize yaklaşan bir felaketten kaçınmak için gerekli olduğunu söylediği cesur ve daha önce eş benzeri görülmemiş önlemleri alacak siyasi iradede hâlâ yoksunlar. 2015 yılında kabul edilen, hükümetlerin emisyon azaltma planlarının ilk turu, bizi 2100 yılına kadar en az 3°C'lik artışa ulaşma rotasına soktu. Yakın zaman önce bir dizi yeni 2030 ve karbon nötrlüğü hedefi açıklanmasına karşın, çoğu ülke – özellikle de G20 üyesi varlıklı ülkeler - şu anda iklim değişikliğinin insan hakları açısından en ağır etkilerinden kaçınılmasını sağlayacak iddialı ve insan haklarıyla uyumlu iklim planlarını benimsemiyor.

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

Tahmin edilen küresel ısınma düzeyiyle ilişkili etkiler insan haklarından yararlanmak açısından felaket olacağı için, mevcut emisyon fazlalığı insan hakları perspektifinden büyük bir endişe kaynağıdır.

İklim değişikliğinin sebepleri ve zararlarına dair geniş bir bilgi birikimine sahip olunduğu düşünüldüğünde, iklim değişikliğini azaltmak için yeterli önlem alınmaması, insanların iklim değişikliğinin kaçınılmaz etkilerine uyum sağlamasına destek olunmaması ve iklim kaynaklı kayıp ve zararlar sonucu hakları ihlal edilenlere onarım sağlanmaması bir insan hakları ihlalidir. İklim mücadelesi konusunda yeterince kararlı olunmamasının yol açtığı insan hakları ihlalleri, diğer insan hakları ihlallerinden farklı değildir ve daha da büyük bir kapsama sahiptir. Bu ihlaller milyonlarca insanı erken ölüme, açlığa, hastalıklara ve yerinden edilmeye mahkum ediyor; hem de sadece gelecekte değil bugünde de. Bu ihlaller çatışmalara ve insan hakları ihlalleri döngüsüne katkıda bulunuyor. Ayrıca sistemik adaletsizlikler tarafından ezilenlerin maruz kaldığı eşitsizlik ve ayrımcılıkları sürdürüyor ve genişletiyorlar. İklim kriziyle yeterince mücadele edilmemesi bir ayrımcılık biçimidir.

Uluslararası Af Örgütü Fransa Şubesi destekçileri Dünya İklim Yürüyüşü'nde, Paris, 20 Eylül 2019
Fotoğraf: © Benjamin Girette / Hans Lucas

VARLIKLI ÜLKELER ÜLKE İÇİNDE VE DIŞINDA DAHA HIZLI HAREKET ETMEK ZORUNDADIR

İklim değişikliğinin sınır-ötesi doğası, bütün ülkelerin emisyonlarını azaltmasını, mümkün olan en kısa sürede sıfır karbon salınımına ulaşmasını ve insanların iklim değişikliğine mümkün olduğunca uyum sağlamalarına yardımcı olmasını gerektiriyor. Ancak bu, ülkelerin iklim krizinden eşit derecede sorumlu olduğu veya iklim mücadelesi konusunda aynı düzeyde sorumluluğa sahip oldukları anlamına gelmez. G20 ülkeleri, mevcut küresel yıllık emisyonların %78'inden sorumludur ve bazı G20 ülkeleri de sanayi devriminin başlangıcından bu yana ürettikleri emisyonlar nedeniyle daha da fazla sorumluluğa sahiptir. Ayrıca, tarihsel açıdan en yüksek emisyonu sebep olan ülkeler aynı zamanda daha fazla eylem kapasitesine sahip en varlıklı ülkeler arasındadır.

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

Sonuç olarak, uluslararası insan hakları hukukuna da dolaylı olarak yansıyan ortak ama farklılaşmış sorumluluklar ve farklı kapasiteler ilkesine göre daha varlıklı ülkeler, ekonomilerini geliştirmekte olan ülkelere göre daha hızlı bir şekilde karbondan arındırarak iklim değişikliğini hafifletme çabalarına öncülük etmelidir; buna fosil yakıt üretimindeki artışı durdurmak da dahildir. Fakat bugüne kadar varlıklı ülkelerin büyük çoğunluğu daha hızlı harekete geçmek yönünde bir istek göstermediler. Varlıklı ülkeler için, 2050 yılına kadar sıfır emisyon hedefi hem yetersiz hem de çok geç bir hedef.

Varlıklı ülkeler, uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülükleri uyarınca, geliştirmekte olan ülkelere iklim değişikliğini hafifletme hedeflerine ulaşmaları ve iklim değişikliği uyum önlemlerini uygulamaları için yeterli finansman ve desteği sağlamanın yanı sıra, iklim krizi nedeniyle insanların maruz kaldığı kayıp ve zararları tazmin etmeli ve diğer çözüm yollarını da sağlamalıdır.

Fakat varlıklı ülkeler bu görevlerini yerine getirememeye devam ediyorlar. Geliştirmekte olan ülkelere iklim değişikliğinin azaltılmasını ve adaptasyonu desteklemek için uluslararası iklim finansmanı miktarı artıyor olsa da bu, küresel ortalama sıcaklıkların artışının sanayi öncesi seviyelere göre 1,5°C'nin altında tutulmasını ve uyum çabalarının geliştirmekte olan ülkelerdeki insanlar için aşırı bir yükü dönüşmemesini sağlayacak seviyenin çok altındadır. Bilhassa da, gelişmiş ülkelerin, iklim değişikliğini hafifletme ve uyum önlemleri için geliştirmekte olan ülkeleri desteklemek için 2020 yılına kadar yılda 100 milyar ABD Dolarını seferber etme hedefi, önemli ölçüde karşılanmamış kalırken, sağlanan fonların büyük çoğunluğu kredi şeklindedir ki bu kredilerin yarısı da imtiyazsızdır, yani krediler cömert olmayan koşullarla teklif edilmiştir. Ayrıca, devletler şimdiye kadar iklim değişikliğinin neden olduğu kayıp ve zararlar için yeni ve ek finansmanlar sağlamak için yeterli mekanizmalar üzerinde anlaşmaya da varamadılar.

Nijer Deltası, Nijerya'da bir ham petrol çıkarma sahasında gaz patlamaları, Nisan 2010. Fotoğraf: © SU- Anna Tresse

Adil paylarını ödemeyi reddeden varlıklı ülkeler, iklim değişikliğiyle ilgili olaylar nedeniyle her yıl yerinden edilen milyonlarca insana veya düşük-rakımlı Pasifik adalarının varoluşsal bir tehditle karşı karşıya olan sakinlerine pratikte sırtlarını dönmüş oluyorlar.

FOSİL YAKITLAR İNSAN HAKLARININ KORUNMASIYLA BAĞDAŞMIYOR

Kömür, petrol ve gaz gibi fosil yakıtlar, neredeyse bütün sektörlerde sera gazı emisyonlarının büyük çoğunluğunun kaynağıdır ve küresel sera gazı emisyonlarının da %70'inden fazlasını oluşturur. İklim krizinin aciliyetine ve Paris Anlaşması kapsamında devletler tarafından verilen taahhütlere rağmen, fosil yakıt kullanımından kaynaklanan karbon emisyonları 2010 ve 2018 yılları arasında yıllık yaklaşık %1 oranında artmaya devam etti. Emisyonlar 2019'da 2018'e göre biraz daha yükseldi ve 2020'de COVID-19 salgının etkisiyle %5,8 oranında düştü. Uluslararası Enerji Ajansı, 2021'de emisyonların %4,8 artacağını tahmin ediyor ki bu da tarihin en büyük ikinci yıllık artışı olabilir. Şu anda toplam karbondioksit (CO₂) emisyonları, 1990'da uluslararası iklim müzakerelerinin başladığı zamanki emisyonlardan %62 daha yüksek.

Küresel ortalama sıcaklık artışını 1,5°C ile sınırlamak için genel fosil yakıt üretiminin 2030 yılına kadar yılda yaklaşık %6 oranında azaltılması gerekiyor. Ancak 2020'de Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), ülkelerin bunun yerine yıllık %2'lik bir artış planladığını hesapladı. COVID-19 salgını ve ekonomik sonuçlarına yanıt olarak, birçok zengin sanayileşmiş ülke ve devlet fosil yakıt şirketlerini, havacılık endüstrisini ve karbon kirliliğine yol açan diğer şirketleri hiçbir koşul olmaksızın kurtarmak veya desteklemek için kamu sermayesini kullandı.

IPCC, sıcaklık artışını 1,5°C'nin altında tutmanın tek yolunun fosil yakıtları hızla kullanımdan kaldırmak olduğunu onayladı. Bu hem arz hem de talep tarafını ele alan adımlar gerektiriyor. Arz tarafı, yurtdışındaki fosil yakıtların araştırılması, çıkarılması, üretimi ve tedarikinin ve ilgili yatırımların engellenmesi dahil olmak üzere fosil yakıt üretiminin azaltılmasını ifade eder. Talep tarafındaki eylemlilik ise, örneğin enerji verimliliğini teşvik ederek, insan haklarını ihlal etmeyecek şekilde üretilen yenilenebilir enerjiye erişimi kolaylaştırarak, finansal ve diğer teşvik ve caydırıcıları devreye sokarak fosil yakıtlara olan talebin ve tüketimin azaltılmasını, enerji üretimini ve kullanımını fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye çevirmeyi ve tüketimi azaltmak için davranış değişikliğini teşvik etmeyi içerir.

Emisyonları iklim krizinin insan hakları üzerindeki kötü etkilerini azaltabileceğimiz bir düzeye indirmek istiyorsak, fosil yakıt sübvansiyonlarını sona erdirmek de dahil olmak üzere fosil yakıt üretimini ve kullanımını hızla durdurmak bu nedenle acil bir görevdir. Aynı zamanda, yenilenebilir enerjiye geçiş ve sıfır karbonlu bir ekonomi, herkesin enerjiye erişimini kolaylaştırmak ve bunun halihazırda ötekileştirilmiş ya da dezavantajlı olan grup ve bireylerin zararına gerçekleştirilmemesini sağlamak için adil, sürdürülebilir ve insan haklarıyla uyumlu olmalıdır. Örneğin, iklim değişikliğini hafifletme ve orman koruma projeleri, zorla tahliye karşı bir tür yasal korumaya sahip olmaları için Yerli Halkların haklarını güçlendirmelidir, buna atalarının topraklarında mülkiyet güvencelerinin sağlanması da dahildir. Karbon vergileri eşitsizlikleri derinleştirmek yerine azaltılmalıdır, böylece asıl yük öncelikle fosil yakıt şirketlerine ve daha zengin tüketicilere yüklenirken, düşük gelirli gruplar sübvansiyonlar, hibeler ve vergi reformları aracılığıyla kötü etkilerden korunabilir ve uygun fiyatlı enerjiye erişimleri sağlanabilir.

Fosil yakıtları 1,5°C zorunluluğuna uygun bir zaman çizelgesi içinde ve kendi kapasiteleri uyarınca aşamalı olarak kullanımdan kaldırmayan devletler insan haklarını ihlal ediyorlar. Benzer şekilde, 1,5°C zorunluluğuna uygun bir zaman çizelgesinde emisyonları azaltmak için yeterli önlemleri almadan fosil yakıtların üretimini ve kullanımını geliştiren, finans kuruluşları da dahil olmak üzere şirketler, insan haklarını ihlal ediyorlar ve insan haklarına verilen zararlardan sorumlu tutulmalıdırlar.

SADECE SIFIR EMİSYON DEĞİL, SÜREÇ İÇİNDE SIFIR İNSAN HAKLARI İHLALİ

Bazı iklim değişikliğini hafifletme ve uyum projeleri ve önlemlerinin insan haklarını olumsuz etkileyebileceği ve çoğu zaman zaten ayrımcılık ve ötekileştirmeyle karşı karşıya olan grupları orantısız bir şekilde etkileyebileceği belgelenmiştir. Örneğin, yenilenebilir enerji projeleri, biyoyakıt çiftlikleri ve koruma projeleri genellikle Yerli Halkların ve orada yaşayan yerel toplulukların hakları ihlal edilerek başlatılır. İklim değişikliğini hafifletme önlemi olarak ekin-bazlı biyoyakıtlara veya Karbon Yakalama ve Depolama Aracılığıyla Biyoenerji (BECCS) gibi karbon giderme mekanizmalarına aşırı bel bağlamak gıda hakkı üzerinde çok ciddi etkilere yol açabilir.

Elektrikli araçların ve yenilenebilir enerji depolama ve üretimi için şarj edilebilir pillerin seri üretimi ve yenilenebilir enerjiye geçiş, ulaşım ve enerji üretiminden kaynaklanan karbon emisyonlarını azaltmak için çok önemlidir. Ancak bu, kritik minerallerin çıkarılmasında büyük bir artış gerektirir; bu durum çoğu zaman yerel topluluklara yönelik yaygın insan hakları ihlallerine ve sorumsuz su, atık ve atık yönetiminden kaynaklanan korkunç çevresel zararlara neden olur. Uluslararası Af Örgütü'nün araştırması, bu durumun genellikle iklim değişikliğinden ciddi ölçüde etkilenen kurak ekosistemlerde yaşandığını gösterdi.

Ekonomiyi karbondan arındırmak ve bütün toplumların iklim etkilerine karşı dayanıklı olmasını sağlamak, iklim kriziyle mücadele için çok önemli hedeflerdir. Ancak, bu hedeflere nasıl ulaşıldığı da eşit derecede önemlidir. Bu geçiş, maliyetlerin ve yüklerin çoğunu onları en az taşıyabilecek olanlara yüklemek yerine daha eşit bir topluma yol açmalıdır. Bu geçişin altında yatan politikaları şekillendirmeye yardımcı olmak için eşitlik ve katılım gibi insan hakları ilkeleri uygulanmalıdır.

Bu nedenle devletler, insanları iklim değişikliğinin etkilerinden korumaya yönelik tedbirlerin diğer insan haklarının ihlaliyle sonuçlanmamasını sağlamalı ve iklim değişikliğine verilen karşılığı insan hakları ihlallerini haklı çıkarmak için kullanmaktan kaçınmalıdır. Devletler ayrıca, iklim değişikliğinden ve karbonsuzlaştırma sürecinden etkilenen bütün çalışanlar ve topluluklar için adil bir geçiş sağlamalı, bu süreci de yoksulluğu azaltmak ve insan haklarından yararlanmak konusundaki mevcut eşitsizliği düzeltmek için bir fırsat olarak kullanmalıdır.

Sengwer Yerli Halkının Mensupları, Kenya – Sengwer'ler, kötü niyetli orman koruma politikaları nedeniyle Kenya'nın Embobut kentindeki orman alanlarından tekrar tekrar zorla tahliyelere maruz kaldılar. İnsan haklarını savunuyorlar ve talepleri açık: Hükümet toprak haklarını tanımalı ve ormanı korumak için onlarla birlikte çalışmalıdır. Fotoğraf: © Uluslararası Af Örgütü

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

DEVLETLERE TAVSİYELER

Aşağıda, Uluslararası Af Örgütü'nün, devletlerin iklim krizi karşısında insan haklarını gözetme, koruma ve uygulamaları konusunda uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmeleri için atmaları gereken acil adımlara dair verdiği temel tavsiyeler yer almaktadır.

SERA GAZI EMİSYONLARINI AŞAMALI OLARAK AZALTARAK İNSANLARI KORUYUN

İnsan hakları hukuku uyarınca, devletlerin, ister devlet isterse şirketler de dahil olmak üzere devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilsin, kendi sınırları veya yargı yetkisi dahilindeki davranış veya ihmallerin neden olduğu çevresel zararlar karşısında insanları ve insan haklarını koruma yükümlülükleri vardır. Bu, devletlerin sera gazı emisyonlarını azaltmak için yeterli önlemleri alarak iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki olumsuz etkilerini önlemesini veya en aza indirmesini gerektirir. Özellikle devletler, küresel sera gazı emisyonlarını, mümkün olan en kısa süre içinde ve küresel ortalama sıcaklık artışını mümkün olduğunca düşük ve sanayi öncesi seviyelerin en fazla 1,5°C üzerinde tutma (iklim değişikliğinin azaltılması) zorunluluğuyla uyumlu bir şekilde azaltmak için hem ulusal hem de uluslararası işbirliği yoluyla, bütün kapasitelerini kullanarak mümkün olan tüm adımları atmalıdır.

Devletler özellikle şunları yapmalıdır:

- Yeni ulusal katkı beyanları ve uzun vadeli karbondan arındırma stratejileri gibi ulusal iklim planlarını benimsemeli ve uygulamalıdır. Bu planlar insan hakları yükümlülüklerine uygun olmalı, her devletin sorumluluk ve kapasite düzeyini yansıtmalı ve ayrıca devletlerin emisyon azaltma hedeflerini ve ilgili uygulama planlarını, iklim ve enerji politikalarını küresel ortalama sıcaklık artışını mümkün olduğunca düşük ve sanayi öncesi seviyeleri 1,5°C 'den fazla geçmeyecek düzeyde tutma zorunluluğuna uygun hale getirmelidir;
- Kayda değer emisyon azaltımlarına yol açmayan ve insan hakları güvencelerini içermeyen çok taraflı karbon ticareti mekanizmalarını reddetmelidir;
- Devletler kapasitelerine ve emisyon sorumluluklarına bağlı olarak, fosil yakıt üretimi ve tüketiminden mümkün olduğunca çabuk bir şekilde aşamalı olarak uzaklaşmalı ve adil bir geçiş gerçekleştirilmelidir. Bu süreçte atılacak ilk adım olarak fosil yakıt destekleri kaldırılmalı (henüz uygun fiyatlı elektriğe erişimi olmayan insanlara yönelik geçici bir önlem olarak tasarlanan 'temiz ocak' programları hariç) ve en çok kirliliğe yol açan kömür, turba, kırma, katran kumları gibi fosil yakıt ve üretim biçimlerinin genişlemesi derhal durdurulmalıdır;
- Devletler emisyon kapasiteleri ve sorumlulukları ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri temelinde, insan haklarına uygun şekilde, herkes için mümkün olan en kısa sürede yenilenebilir enerjiye geçişini sağlamalı ve bu süreci en geç 2050'ye kadar tamamlamalıdır;
- Devletler sürdürülebilir olmayan ve sömürüye dayalı tarım ve gıda sistemlerinden sürdürülebilir ve insan haklarıyla uyumlu tarım ve arazi yönetimi uygulamalarına adil bir geçişi teşvik eden ve kolaylaştıran kamu politikaları da dahil olmak üzere, gıda sistemi genelinde sürdürülebilir ve insan haklarıyla uyumlu politikalar benimsemelidir;
- Geçinmek için toprağa bağımlı olan topluluklar da dahil olmak üzere herkes için toprağa erişim ve yasal mülkiyet güvencesi sağlanmalı ve gıda, su ve barınmaya erişim güvence altına alınmalıdır;
- 2030 yılına kadar ormansızlaşmayı son erdirmek ve doğal ormanları eski haline getirmek için etkili politikalar benimsenmeli ve uygulanmalıdır;
- Devletler insan haklarını ve çevresel riskleri tamamen hesaba katarak bir iklim azaltma önlemi olarak biyoenerji kullanımını gözden geçirmelidir. Özellikle, orman biyokütlesinden ve mahsul bazlı biyoyakıtlardan biyoenerji üretimi ve kullanımına yönelik sübvansiyonlar ve vergi muafiyetleri aşamalı olarak kaldırılmalı ve sonlandırılmalıdır. Devletler ayrıca, biyoenerji projelerinin onayını almadan önce, Yerli Halklar ve yerel topluluklarla insan hakları etki değerlendirmelerinin ve istişarelerinin, onların anlamlı katılımlarına izin verecek şekilde yapılmasını sağlamalıdır. Yerli Halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay haklarına saygı göstermelidirler;
- İnsan haklarını ihlal eden CO₂ giderme mekanizmalarından ve diğer dengeleyici önlemlerden kaçınmak için emisyonları önlemeye ve azaltmaya yönelik önlemlere öncelik verilmelidir. CO₂ giderme

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

önlemleri arasında doğaya dayalı mekanizmalara ve özellikle ekosistemler ve insan hakları için en iyi sonuçları sağlayan ve toprak kullanımı konusunda bunlarla rekabet etmeyen mekanizmalara öncelik verilmelidir;

- Özel araç ve hava yolculuğuna olan talebi azaltmak için kapsamlı, çok sektörlü ve insan haklarıyla uyumlu politikalar ve tedbirler geliştirmek de dahil olmak üzere, ulaştırma sektöründen kaynaklanan emisyonları azaltmak için insan haklarına uygun önlemler benimsenmelidir; fosil yakıtla çalışan araçları elektrikli araçlarla değiştirilmeli, bu esnada lityum iyon pil tedarik zinciri ve yaşam döngüsünün insan hakları açısından barındırdığı riskler ve çevresel zararlar değerlendirilmelidir; havacılık şirketlerinin, ötelemelere güvenmeksizin emisyonları mutlak anlamda azaltmak için zaman sınırı olan taahhütler vermesi zorunlu kılınmalıdır; ve küresel ısınmayı 1,5°C hedefi içinde tutacak şekilde deniz taşımacılığından kaynaklanan emisyonların azaltılmasına yönelik düzenlemeler yapılmalıdır;
- Devletler COVID-19 pandemisi bağlamında, insan haklarını ve iklim mücadelesini merkeze alan adil ve çevresel açıdan sürdürülebilir bir iyileşme sürecini taahhüt etmeli ve uygulamalıdır. Özellikle, teşvik paketlerinin ve kurtarma önlemlerinin sıfır karbonlu bir ekonomiye ve dirençli bir topluma geçişi kolaylaştırırken, aynı zamanda pandemi ve iklim krizinin şiddetlendirdiği ve gün ışığına çıkardığı eşitsizliklerin giderilmesine katkıda bulunması sağlanmalıdır.

Ayrıca, varlıklı sanayileşmiş devletler, iklim değişikliğini hafifletme çabalarında en hızlı şekilde hareket etmeli ve gelişmekte olan ülkelere makul olmayan beklentiler dayatmaktan kaçınmalıdır. Varlıklı sanayileşmiş ülkeler, küresel sera gazı emisyonlarını 2030 yılına kadar 2010 seviyelerine göre %45 oranında azaltma zorunluluğu ışığında:

- İnsan haklarını geliştiren adil bir geçiş sağlarken, 2030'dan önce emisyonları yarı yarıya azaltacak ve 2030'a kadar da mümkün olan en kısa sürede sıfır karbon emisyonuna ulaşılmasını sağlayacak olası en iddialı emisyon azaltma hedeflerini benimsemeli ve uygulamalı;
- Fosil yakıtları aşamalı olarak kaldırmalı ve 2030 yılına kadar veya bundan sonra mümkün olan en kısa sürede insan haklarına uygun olarak üretilen yenilenebilir enerjiye geçişi sağlamalı;
- Kömür, turba, kırma ve katran kumları gibi en çok kirliliğe yol açan fosil yakıt ve üretim biçimlerinin üretimini ve kullanımını mümkün olan en kısa sürede ve en geç 2030'dan önce sonlandırmalı;
- Fosil yakıt sübvansiyonlarını derhal sonlandırmalı;
- Yasada ve uygulamada, yeni altyapının geliştirilmesi dahil olmak üzere fosil yakıt arama, çıkarma ve üretimini genişletmeye yönelik yeni yatırımlar yapılmasını yasaklamalı ve kendi topraklarında mevcut fosil yakıt üretimini devreden çıkarmalı;
- Diğer ülkelerdeki fosil yakıt projelerini finanse etmeye son vermelidir çünkü daha varlıklı ülkelerin fosil yakıttan adım adım uzaklaşmaları üretim kaynaklarını başka ülkelere kaydırarak gerçekleştirilmemelidir.

ETKİLENEN İNSANLARIN KAÇINILMAZ İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM SAĞLAMASINA YARDIMCI OLUN

Devletlerin, kendi yetki alanlarındaki kişilerin iklim değişikliğinin öngörülebilir ve kaçınılmaz etkilerine uyum sağlamalarına destek olmak için gerekli tüm önlemleri alma ve böylece iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki etkisini en aza indirme (iklim değişikliğine uyum) yükümlülüğü vardır.

Devletler özellikle şunları yapmalıdır:

- İnsanları iklim krizinin öngörülebilir ve kaçınılmaz etkilerinden yeterince koruyan, insan haklarına uygun uyum tedbirlerini benimsemeli ve uygulamalıdır;
- İklim değişikliğine uyum ve afet riskini azaltma stratejilerinin tasarım ve uygulamasında farklı grupların ihtiyaç ve gereksinimlerini dikkate almalıdır. Bu, iklim etkilerinden kaynaklanan zarar görme risklerini artıran, ötekileştirme ve ayrımcılık da dahil olmak üzere faktörlerin belirlenmesini ve ele alınmasını ve en büyük risklerle karşı karşıya olanlar başta olmak üzere herkesin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının sağlanması için yeterli kaynak tahsis edilmesini gerektirir;
- Uyum önlemlerinin en fazla ötekileştirilmiş gruplara, topluluklara ve bireylere öncelik vermesini sağlamalı, toplumsal cinsiyet dengesizliklerini gidermeli ve Yerli Halkların ve diğer yerel toplulukların geleneksel bilgilerinden haberdar olmaya çalışmalıdır.

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

İKLİM MÜCADELESİNİN İNSAN HAKLARINA UYGUN OLMASINI SAĞLAYIN

Devletler, bütün iklim politikaları ve girişimlerinde insan haklarını gözetmeli, korumalı ve uygulamalıdır. Özellikle, karbondan arındırılmış ekonomilere ve dirençli toplumlara geçişin, devletlerin insan hakları yükümlülüklerine uygun olarak, hem ülkeler içinde hem de ülkeler arasındaki mevcut eşitsizliklerle mücadele fırsatları yaratarak herkes için adil olmasını sağlamalı, toplumsal cinsiyet, ırk, etnik aidiyet, engellilik ve nesiller arası bağlamlarda eşitliği teşvik etmelidirler.

Devletler özellikle şunları yapmalıdır:

- İnsanları iklim değişikliğinin etkilerinden korumaya yönelik tedbirlerin diğer insan haklarının ihlaliyle sonuçlanmamasını sağlamalıdır;
- İnsan hakları ihlallerini haklı çıkarmak için iklim değişikliği konusunda atılan adımları kullanmaktan kaçınmalıdır;
- İklim mücadelesinin etkileri konusunda insanları bilgilendirilmeli, karar alma süreçlerinde yer almalarını, endişelerinin dikkate alınmasını ve yaşadıkları hak ihlalleri için uygun ve etkili çözümlere erişim haklarının güvence altına alınmasını sağlamalıdır;
- Daha dirençli ve sıfır karbonlu toplumlara geçişin, yoksulluğu azaltmak ve insan haklarında görülen mevcut dengesizlikleri düzeltmek için bir fırsat olmasını sağlamalıdır;
- İklim değişikliği ve karbondan arındırma sürecinden etkilenen bütün çalışanlara ve topluluklara adil bir geçiş sağlamalıdır;
- Daha dirençli ve sıfır karbonlu toplumlara geçişin, gelecek nesillerin insan haklarıyla uyumlu bir hızda ve biçimde gerçekleşmesini sağlamalıdır;
- İnsan haklarını iklim politikaları ve uygulamalarıyla bütünleştirmelidir.

HERKESİN BİLGİLENME, KATILIM VE ÇÖZÜM YOLU HAKLARINI GÜVENCE ALTINA ALIN

Devletlerin insanları iklim değişikliği de dahil olmak üzere çevresel zararlardan koruma görevleriyle ilgili olarak çeşitli yükümlülükleri vardır. Temel yükümlülükleri bilgiye erişim sağlamak, halkın katılımını kolaylaştırmak ve adalete ve etkili çözüm yollarına erişim sağlamaktır. Bütün bu yükümlülükler, çevresel insan hakları savunucularının çevrenin korunmasında eylem ve hesap verebilirlik talep etmek konusunda oynadıkları hayati rolün tanınmasını ve savunucuların bu rolü güvenli ve etkili bir şekilde yerine getirebilmeleri için devletlerin gerekli ön koşulları sağlamasını gerektirir.

Devletler özellikle şunları yapmalıdır:

- İklim değişikliği konusunda bilgileri toplamalı, güncellemeli ve yaymalı, iklim değişikliğiyle ilgili olanlar da dahil olmak üzere çevresel bilgilere erişim sağlamalı, ayrıca çocukların da çevre eğitime erişimini sağlamalıdır;
- İklim stratejilerini, yasaları, ulusal planları ve ayrıca iklim değişikliğini hafifletme ve uyum konusundaki belirli projeleri ve girişimleri planlarken ve tasarlarken, özellikle iklim değişikliğinden ve önerilen kararlardan en çok etkilenenlerin, ayrımcılığa uğramadan katılımını sağlamak üzere yeterli ve anlamlı kamuoyu istişarelerini gerçekleştirilmelidir. Özellikle, Yerli Halklarla ilgili olarak, devletler Yerli Halklarla istişare etmeli, onlarla işbirliği yapmalı ve onları etkileyebilecek önlemleri almadan önce özgür ve bilgilendirilmiş onaylarını almalı ve topraklarına veya mülklerine rızaları olmaksızın el konulması durumunda telafi tedbirleri sağlamalıdır. Devletler özellikle iklim krizinden orantısız etkilenen bireylerin, toplulukların, grupların ve halkların süreçlere katılımını kolaylaştırmalıdır;
- İklim değişikliğinden veya iklimle ilgili önlemlerden ötürü hak kaybına uğrayanlar için hukuk yolu hakkı sağlanmalıdır. Devletler, özellikle, iklim değişikliği veya iklim önlemlerinden kaynaklanan olası ve öngörülebilir insan hakları ihlallerinin yanı sıra, geçmişteki ve mevcut ihlalleri ve iddiaları karara bağlamak için idari, yargısal, yasal veya diğer uygun araçlara ayırım gözetmeksizin, ekonomik ve zamanında erişim sağlamalıdır. Yetki sınırları dahilindeki eylemler, sınırları dışındaki kişilerin haklarına zarar verdiğinde de aynı şey geçerlidir. Devletler ayrıca, mağdurların, durdurma, iade ve iyileştirme, tazminat, rehabilitasyon, tatmin ve tekrarlanmama güvenceleri de dahil olmak üzere etkili ve kapsamlı hukuk yollarına erişimini ve etkilenen tüm bireylerin hukuk yollarına ve tazminatlara eşit erişime sahip olmasını sağlamalıdır;

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

- Çevre savunucuları insan hakları savunucuları olarak tanınmalı ve 1998'de oybirliğiyle kabul edilen BM İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesi doğrultusunda korunmalıdır;
- Sivil itaatsizlik yoluyla da dahil olmak üzere iklim mücadelesi veya çevrenin, geçim kaynaklarının ve toprağa erişimin korunması için herkesin sesini duyurma ve harekete geçme hakkı korunmalı, ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlükleri güvence altına alınmalı ve çevreci insan hakları savunucularına saldırılara karşı sıfır tolerans kültürü tesis edilmelidir.

ETKİLENEN İNSANLARIN KAYIP VE ZARARLARINI TELAFİ EDİN

İklim krizi, dünyanın dört bir yanındaki insanların, özellikle de iklim değişikliğinin etkilerine en fazla maruz kalan ve bunlarla başa çıkmak için sınırlı kaynaklara sahip olan düşük gelirli, küçük ada ülkeleri, kıyı şeridi ülkeleri veya gelişmekte olan kurak ülkelerdeki insanların insan haklarından yararlanmalarına ciddi şekilde zarar veriyor.

İklim değişikliğini hafifletme ve uyum sağlama girişimleri dünya çapında radikal bir şekilde hızlandırılrsa bile, tarihsel emisyonlar, şimdiye kadarki yavaş hafifletme ve adaptasyon hızı ve bazı etkilerin insanların uyum yetilerinin ötesinde olması nedeniyle bazı sonuçların kaçınılmaz olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Şu anda gördüğümüz ve iklim değişikliğini hafifletme ve uyum çabalarının mevcut krizin aciliyetini karşılamaması durumunda gelecekte katlanarak büyümeye devam edecek olan bu tür kaçınılmaz ve geri döndürülemez etkiler, genellikle “kayıp ve zarar” olarak adlandırılır. Kayıp ve zarar örnekleri arasında can veya gelir kaybı, sağlığın bozulması, altyapının zarar görmesi, yerinden edilme, atalara ait topraklarda yaşamaya devam edememe ve bununla bağlantılı olarak kimliği ve kültürel gelenekleri koruyamama sayılabilir.

Etkili bir çözüm sağlama yükümlülüğünden hareketle, emisyonları sınırlandırma veya iklim değişikliğine uyum sağlama kapasiteleri dahilinde adımlar atamayan bütün devletler, kendi sınırları içinde ve dışında insan hakları ihlallerine neden olan kayıp ve zararlardan -bu zararlara yol açma oranlarına uygun olarak- toplu halde sorumludurlar.

Uluslararası Af Örgütü, devletleri insan hakları yükümlülükleri temelinde kayıp ve zararları telafi etmeye çağırıyor.

Devletler özellikle şunları yapmalıdır:

- Kayıp ve zararı mümkün olan en büyük ölçüde önlemek için hafifletme ve uyum çabalarını hızlandırmalıdır;
- İklim değişikliğiyle bağlantılı olayların ve özellikle ekonomik olmayan kayıpların neden olduğu kayıp ve zararları değerlendirirken, iklim değişikliğinin yaşam, sağlık, gıda, yeterli barınma, eğitim, iş, kültür ve kendi kaderini tayin hakkı gibi insan haklarından yararlanmak konusundaki olumsuz etkilerini göz önünde bulundurmalıdır;
- Kayıp ve zararları telafi etmek için tazminat da dahil olmak üzere yeterli kaynakları (fon, teknoloji transferi ve teknik tavsiye gibi) sağlamalıdır.

Özellikle, uluslararası işbirliği yükümlülüğü ve insan hakları ihlallerini (bu durumda, öngörülebilir insan hakları zararlarının engellenememesi) telafi etme görevi gereğince **varlıklı sanayileşmiş devletler, iklim krizinin yol açtığı kayıp ve zararlardan olumsuz etkilenen gelişmekte olan ülkelerdeki kişilere finansal araçlar, teknik destek ve tazminat da dahil olmak üzere telafiye erişim hakkı sağlamalıdır.** Bu, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki insanların kayıp ve zararlarını telafi ve tazmin etmek için yeni ve ek finansmanın harekete geçirilmesini de içerir.

ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİNİ VE YARDIMLARI ARTIRIN

Çevre hukuku kapsamındaki “ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler” ilkesi ve insan hakları hukuku kapsamındaki uluslararası işbirliği yükümlülüğü gereğince, bunu yapabilecek durumdaki bütün devletler kapasiteleri, yetenekleri ve iklim değişikliğine neden olma konusundaki sorumluluklarına uygun olarak mali kaynaklar, kapasite geliştirme ve teknoloji transferi sağlamalıdır. Her devletin iklim değişikliğini önleme ve mücadele etme yükümlülükleri olsa da bunu kapasitelerinin izin verdiği ölçüde ve sorumluluklarına göre yapmaları bir uluslararası hukuk ve iklim adaleti meselesidir. İklim krizine en az katkıda bulunan ülkeler, iklim değişikliğini hafifletme ve uyum hedeflerine ulaşmak ve kayıp ve zararları ele almak konusunda desteklenmelidir.

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

Devletler özellikle şunları yapmalıdır:

- Küresel ortalama sıcaklıkların 1,5°C'nin altında kalmasına izin veren bir zaman çerçevesinde sıfır karbonlu ve esnek bir geleceğe hızlı ve insan haklarıyla uyumlu bir geçiş sağlamak için işbirliği yapmalıdır. Bu, yardıma ihtiyacı olan tüm devletlerin bunu talep etmesini ve bunu yapabilecek durumda olan devletlerin, aksi takdirde iklim hedeflerini tek başına karşılayamayacak olan ülkelere insanların iklim değişikliğine uyum sağlamaları veya iklim krizinin neden olduğu kayıp ve zararlarla başa çıkmaları için gerekli mali kaynakları, kapasite geliştirmeyi ve teknoloji transferini sağlamasını gerektirir;
- İklim finansmanının denizaşırı kalkınma yardımlarına yönelik mevcut taahhütlere bir ek olarak sunulmasını, düşük gelirli ülkelere iklim finansmanının kredi değil hibe şeklinde olmasını ve hafifletme ve uyum finansmanı arasında daha iyi bir denge yaratılmasını sağlamalıdır;
- Ulusal ve uluslararası iklim finansmanı mekanizmaları tarafından desteklenen projelerin, bütün insan haklarını gözetip koruması ve toplumsal cinsiyet adaletini teşvik etmesi sağlanmalı ve Yerli Halkların haklarını yerine getirmek de dahil olmak üzere insan haklarından yararlanmayı destekleyen iklim projelerine öncelik verilmelidir;
- Devletler üye oldukları çok taraflı kalkınma bankaları da dahil olmak üzere hükümetler arası kuruluşlardaki politikaları ve uygulama mekanizmalarını, bu kuruluşların üyelerinin insan hakları yükümlülüklerine uygun hareket etmelerini sağlamak üzere desteklemelidir. Özellikle, fosil yakıt genişlemesini ve ormansızlaşmayı teşvik eden proje, faaliyet ve endüstrilere yönelik her türlü finansmana ve yatırıma karşı çıkılmalı ve 1,5°C zorunluluğu ile uyumlu bir zaman çizelgesinde mevcut fonların ve yatırımların aşamalı olarak kaldırılması desteklenmelidir.

Ayrıca, varlıklı sanayileşmiş devletler şunları yapmalıdır:

- Kayıp ve zararlar dahil olmak üzere, daha az varlıklı ülkelere insan haklarıyla uyumlu iklim girişimleri için finansman önemli ölçüde arttırılmalıdır. Bu, üzerinde anlaşmaya varılan 100 milyar ABD Doları tutarındaki yıllık hedefi karşılamak ve aşmak için belirli bir zaman çizelgesi ile sorumluluk ve kapasite düzeylerini yansıtan somut taahhütlerde bulunmaları gerektiği anlamına gelir. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) kapsamındaki uluslararası iklim müzakerelerinde, gelişmekte olan ülkelerin gerçek ihtiyaçlarını karşılayan daha yüksek bir hedef de benimsemeliler.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ NEDENİYLE YERİNDEN EDİLEN VEYA YERİNDEN EDİLME RİSKİ ALTINDA OLAN KİŞİLERİN İNSAN HAKLARINI KORUYUN

İklim krizinin etkileri, daha şimdiden insan hareketliliğinde önemli bir itici güç durumunda. Hem hızlı başlangıçlı hem de yavaş başlangıçlı hava ve iklim olayları iklim değişikliği nedeniyle şiddetlendiği ve bütün ülkeler veya bir kısmı yaşanamaz hale geldiği için ulusal sınırlar içinde veya ötesinde hareket halinde olan insanların sayısının artması bekleniyor.

Devletler, iklim değişikliği ve afetler bağlamında insan hareketliliğine ilişkin politika ve önlemleri kabul ederken ve uygularken insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmelidir.

Devletler özellikle şunları yapmalıdır:

- İklim değişikliğini hafifletmeye, insanları iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamaları için desteklemeye ve ulusal ve uluslararası işbirliği yoluyla insanları afetlerden korumaya ilişkin insan hakları yükümlülüklerini eksiksiz uygulayarak, hem ülke içinde hem de ülke dışında iklime bağlı yerinden edilme olasılığını ve boyutlarını azaltmalıdır. Devletler ayrıca Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi ve Paris Anlaşması kapsamındaki taahhütlerini uygulamalıdır;
- İnsanları iklim değişikliğinin kaçınılmaz etkilerinden korumak için kalıcı ve planlı yeniden yerleştirmelerin son çare olarak zorunlu bir tedbir olması halinde (örneğin belirli bölgeler insanların oturumuna izin vermeyecek kadar tehlikeli hale geldiğinde), yeniden yerleştirme sürecinin tüm aşamalarında hem yerinden edilen hem de yerleşik toplulukların insan haklarına saygı gösterilmesini, haklarının korunmasını ve gereğinin yerine getirilmesini sağlamalıdır;
- Ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin haklarına ilişkin uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmeli ve bu yükümlülükleri iç hukuk ve politikalara yansıtılmalıdır;

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

- Uluslararası hukuka uygun olarak, işçi hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı duyan, bunları teşvik eden ve gerçekleştiren ve çalışma vizeleri ve eğitim amaçlı vizeler veya aile bağları gibi çok çeşitli hareketlilik fırsatları sağlayan güvenli ve düzenli göç yolları geliştirmelidirler;
- İlgili makamların, kabule karar verirken ve uluslararası koruma taleplerini gözden geçirirken, iklim değişikliğinin etkilerinden kaynaklanan insan hakları ihlalleri riskini dikkate almalarını, yerel mevzuatta değişiklik yapmak da dahil olmak üzere sağlamalıdır. Hükümetler, insanları iklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeniyle gerçek bir insan hakları ihlali riskiyle karşı karşıya kalacakları hiçbir yere göndermemelidir;
- Başta göçmenler, mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler ve iklim krizinden en çok etkilenenler olmak üzere herkesin, iklim değişikliği ve insan hareketliliğine ilişkin ulusal, bölgesel ve uluslararası karar alma süreçlerine somut, etkili ve bilgili katılımını sağlamalıdır;
- Mültecilere ilişkin Küresel Mutabakat, Göç İçin Küresel Mutabakat ve Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Yerinden Edilme Görev Gücü'nün tavsiyelerini uygulamak için işbirliği yapmalıdırlar;
- İklim değişikliğinden kötü etkilenebilen gelişmekte olan ülkelerdeki iklim krizinin yol açtığı kayıp ve zararların sonucu olarak yerinden edilmiş veya yeni bir yere yerleştirilecek olan, yerli halklar da dahil insanlara ve topluluklara tazminat da dahil olmak üzere araçlar, destek ve onarım sağlamak için yeterli mekanizmaları kabul etmeli ve yeni ve ek finansmanları harekete geçirmek için işbirliği yapmalıdırlar.

İklim değişikliğinden en çok sorumlu olan devletler şunları yapmalıdır:

- Zarara katkılarıyla orantılı olarak, etkilenen kişilere onarım sağlamak için ortak sorumluluklarını kabul etmelidirler. Bu, kayıp ve zararlar konusunda uluslararası bir mekanizmayı destekleyecek iklim finansmanına adil paylarını sağlamayı ve iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle ülkelerine geri dönemeyen yerinden edilmiş insanları kabul etmek ve ülkelerine entegre etmek için açık koruma mekanizmaları oluşturmayı da içerir.
- Ülkelerinin iklim değişikliği nedeniyle yaşanamaz hale gelmesinden ötürü yer değiştirmesi gereken insanların desteklemek için işbirliği yapmalıdırlar. Devletler, gerçek bir istişare sürecinin ardından, etkilenen insanların bütün insan haklarının güvence altına alınmasını, güvenli ve yeterli bir yerde kendi hayatlarını yeniden kurabilmelerini ve kolektif kimliklerini ve kendi kaderini tayin etme haklarını koruyabilmelerini sağlamalıdır.

GÜVENLİ, TEMİZ, SAĞLIKLI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKINI KABUL EDİN

Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkı, dünya çapında gitgide daha fazla kabul görüyor. 110 ülkenin anayasasında bu hak yer almaktadır. Bu hak bölgesel düzeyde, çeşitli insan hakları belgelerinde tanınıyor. BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü, 193 BM üye devletinden 156'sının bu hakkı ya anayasalarında tanıdıklarını ya da tanıyan bölgesel bir sözleşmeye taraf oldukları için tanıdığını belirtiyor. Ancak, BM henüz bu hakkı açıkça tanımış değil.

Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkına ilişkin bir BM kararı, güvenli bir iklim de dahil olmak üzere sağlıklı bir çevrenin onurlu ve güvenli bir yaşam için vazgeçilmez olduğunu kabul edip, her neslin gelecek nesillere karşı sorumluluklarını vurgulayarak bu hakkı diğer insan hakları ilkeleriyle eşit temele oturtacaktır. Devletlerin çevre politikalarının ve mevzuatlarının güçlendirilmesine zemin oluşturacak, daha geniş destek ve meşruiyet sağlayacak ve böylece çevresel performanslarını iyileştirecektir. Aynı zamanda çevre savunucularının çalışmalarının tanınmasını ve takdir edilmesini de destekleyecektir.

Devletler özellikle şunları yapmalıdır:

- Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkını tanıyan ve uygulayan ulusal mevzuatı benimsemeli ve uygulamalıdır;
- Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkının BM tarafından tanınmasını desteklemelidirler.

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

ŞİRKETLERE YÖNELİK DÜZENLEMELER GETİRİN

Uluslararası hukuka göre, devletlerin tüm kişileri, şirketlerin iklim değişikliğine katkılarından kaynaklanan zararlar da dahil olmak üzere, şirketlerin neden olduğu insan hakları zararlarına karşı düzenleme, gözetim, soruşturma, yargılama ve cezalandırma yoluyla koruma yükümlülüğü vardır. Devletler (uluslararası hukuka uygun olarak) kendi sınırları içindeki veya yetkileri altındaki şirketlerin davranışlarını kontrol edebildikleri veya etkileyebildikleri durumlarda, bu şirketlerin küresel faaliyetleri esnasında da insan haklarına saygı duymasını sağlamalıdır. Devletler ayrıca şirketlerin neden olduğu zararlar için etkili çözüm yolları sağlamalıdır.

Devletler özellikle şunları yapmalıdır:

- IPCC tavsiyeleri doğrultusunda, şirketlerin faaliyetleri ve değer zincirlerindeki emisyonları 2030'a kadar 2010 seviyelerine oranla en az %45 azaltmaları ve 2050'den önce sıfıra indirmelerini sağlamak için gerekli düzenlemelerin yapılıp, önlemlerin alınması;
- Finans kuruluşları da dahil olmak üzere bütün ticari kuruluşları küresel faaliyetleri, değer zincirleri ve iş ilişkilerinde insan haklarına saygı göstermek ve gerekli çevresel önlemleri almakla yükümlü kılan yasaların kabul edilmesi ve uygulanması;
- Finansal kuruluşlar da dahil olmak üzere ticari kuruluşların, durum tespiti politikaları ve uygulamaları, etki değerlendirmeleri, potansiyel ve fiilen etkilenen hak sahipleriyle iletişimleri ve istişareleri aracılığıyla riskleri azaltmak için aldıkları önlemlere dair düzenli ve kamuya açık rapor vermelerinin zorunlu kılınması. Şirketlerin dikkatle ele alması gereken çevre ve insan hakları riskleri, iklim değişikliğiyle bağlantılı olan riskleri de içermelidir;
- Merkez bankaları gibi mali düzenleyicilerin, finans sektörünün 1,5°C ısınma eşiğine uyumunu hızlandırmak için düzenleyici önlemler almasının sağlanması. Bu, iklim senaryolarını merkez bankasının risk testlerine dahil etme, iklim riski açıklamasını zorunlu kılma ve fosil yakıt kredilerine daha yüksek gereklilikler getiren sermaye koşullarındaki değişiklikleri de içerir;
- İklimle dair politika oluşturma, insan hakları ve çevre için alınan tedbirlerin uygulanmasının fosil yakıt, tarım işletmeciliği ve yüksek sera gazı emisyonlarından sorumlu diğer endüstriler dahil olmak üzere şirketlerin aşırı etkilerinden korunması;
- Şirketlerin iklim üzerindeki etkileri veya iklim değişikliğine cevaben attıkları adımlar nedeniyle insan hakları ihlallerine maruz kalan kişilerin yargısal, idari, yasal veya diğer uygun yollarla etkili çözümlere erişmelerini sağlamak için uygun adımların atılması.

ŞİRKETLERE TAVSİYELER

BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri, şirketlerin insan haklarına saygı gösterme konusunda bağımsız sorumluluklarını belirler. Şirketlerin insan hakları sorumlulukları, iklim değişikliğine katkılarından kaynaklanan insan hakları zararlarının belirlenmesi, önlenmesi, hafifletilmesi ve bu zararlardan ötürü hesap vermelerinin sağlanmasına kadar uzanır. Bu tür sorumluluklar, iklim değişikliğine ilişkin açık bir yerel düzenlemenin olmadığı durumlarda bile geçerlidir.

Uluslararası Af Örgütü, şirketleri iklim değişikliği bağlamında insan haklarına saygı gösterme sorumluluklarını yerine getirmeye, faaliyet ve iş modellerini Paris Anlaşması'nın hedeflerine, özellikle de küresel ortalama sıcaklıklardaki artışı sanayi öncesi seviyelerin 1,5°C üzerinde olacak şekilde sınırlama yükümlülüğüne uyumlu hale getirmeye çağırıyor.

Şirketler sorumluluklarını yerine getirmek için aşağıdakileri yapmalıdır:

- Kendi faaliyetlerinin yanı sıra yan kuruluşlarının ve tedarikçilerinin faaliyetlerinin uluslararası çevre ve insan hakları standartlarına uymasını sağlamalıdır;
- IPCC tavsiyeleri doğrultusunda, işletmelerin faaliyetleri ve değer zincirlerindeki emisyonları 2030'a kadar 2010 seviyelerine oranla en az %45 azaltmak ve 2050'den önce sıfıra indirmek için özel planlar taahhüt etmeli ve uygulamalıdır. Bunu, ötelemelere ve karbon giderme mekanizmalarına aşırı derecede güvenmeden yapmalı ve bu tür taahhütleri etkili hale getirmek için ayrıntılı eylem planlarını uygulamaya koymalıdır. Özellikle, enerji üreticileri ve sağlayıcıları, portföylerini insan haklarına uygun bir şekilde üretilen yenilenebilir enerjiye kaydırmak da dahil olmak üzere, fosil yakıtların üretimini ve kullanımını süratle sona erdirmelidir;

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

- Bankalar, varlık yöneticileri ve sigorta şirketleri gibi finans kurumları, fosil yakıtların yaygınlaşmasına ve ormanların yok olmasına neden olan yeni projelere, faaliyetlere ve sektörlerle finansman sağlamayı ve yatırım yapmayı bırakmalıdır. Kömür, turba, kırma ve katran kumu gibi en çok kirlenmeye yol açan fosil yakıtlar ve üretim biçimlerine yönelik finansman ve yatırımların aşamalı olarak kaldırılmasını sağlayarak, 1,5°C zorunluluğu ile uyumlu bir zaman çizelgesinde mevcut finansmanı ve yatırımları aşamalı olarak en kısa sürede kaldırmalıdır. Bu, varlıklı sanayileşmiş ülkelerde en geç 2030'a, diğer ülkelerde ise 2040'a kadar gerçekleşmelidir;
- Şirketler, insan haklarını uygulama ve çevresel tedbirleri alma sorumluluklarının bir parçası olarak, küresel faaliyetleri esnasında sera gazı emisyonlarını belirlemeli, önlemeli, azaltmalı ve emisyonlardan ötürü hesap vermelidir ve tüm yan kuruluşları, bağlı kuruluşlar ve tedarik zincirleri de dahil olmak üzere, emisyon seviyeleri ve bunu azaltma çabaları hakkında kamuoyunu bilgilendirmelidir;
- Şirketler, yenilenebilir enerji ve ilgili teknoloji üretimiyle ilgili olanlar da dahil olmak üzere, iklim değişikliğini hafifletmeyi ve uyum faaliyetlerine katılmayı planlarken, tedbir süreçlerinin tüm aşamalarında, hem etkilenen hem de potansiyel olarak etkilenebilecek hak sahipleriyle etkili, anlamlı ve bilgilendirilmiş görüşmeler gerçekleştirmelidir;
- Şirketler, iklim üzerindeki etkileri ve insan haklarına verdikleri zararlardan sorumlu olmalı ve etkilenen insanların çözümlere erişimini sağlamalıdır;
- Karbon temelli ekonomiyi sürdüren politikalar ve kararlar için doğrudan veya ticaret birlikleri aracılığıyla hükümetlere lobi yapmaktan kaçınmalıdırlar. Ayrıca, kamuoyunun doğru bilgiye ulaşmasını ve bilinçli kararlar almasını zorlaştıran yanlış, yanıltıcı ve asılsız iddialara dayalı kamuoyu bilgilendirme kampanyalarını desteklemekten kaçınmalıdırlar.

SÖZLÜK

AOSIS	Küçük Ada Devletleri İttifakı
BECCS	Karbon yakalama ve depolama aracılığıyla biyoenerji üretimi
BM	Birleşmiş Milletler
BMİHYK	Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CBDR-RC	Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler
CCA	İklim değişikliğine uyum
CCS	Karbon yakalama ve depolama
CDM	Temiz Kalkınma Mekanizması
CDR	Karbondioksitin ortadan kaldırılması
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi
CLARA	İklim Arazi Hedefleri ve Hakları İttifakı
CO₂	Karbondioksit
COP	Taraflar Konferansı
DSÖ	Dünya Sağlık Örgütü
ESKHUS	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
ETO	Sınır ötesi yükümlülükler
FAO	Gıda ve Tarım Örgütü
GCF	Yeşil İklim Fonu
GCM	Göç İçin Küresel Mutabakat
GCR	Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat
GHG	Sera gazları
HRD	İnsan hakları savunucusu
ICCPR	Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi
IDP	Ülke içinde yerinden edilen kişi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMO	Uluslararası Denizcilik Örgütü
IPCC	Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli
LCİPP	Yerel Topluluklar ve Yerli Halklar Platformu
LDCS	En az gelişmiş ülkeler
NDCS	Ulusal katkı beyanları
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
REDD+	Ormansızlaşma ve orman bozulmasından kaynaklanan emisyonların azaltılması
SDM	Sürdürülebilir Kalkınma Mekanizması
SKA	Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları
UNEP	Birleşmiş Milletler Çevre Programı

UNFCCC	Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
WFP	Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı
WIM	Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizması
WMO	Dünya Meteoroloji Örgütü

TANIMLAR

Adil geçiş: “Adil geçiş” kavramı sendikal mücadelelere dayanmaktadır ve başlangıçta evre koruma politikaları nedeniyle işini kaybeden işçilere yönelik bir destek programı olarak tasarlanmıştır. Zamanla, terim sendikalar ve ortakları tarafından daha geniş anlamda “evresel ve sosyal olarak sürdürülebilir işler, sektörler ve ekonomilere geçiş planlamak ve buna yatırım yapmak için kararlı bir çaba” anlamında kullanılmıştır.¹ 2015 tarihli *Herkes İçin evresel Olarak Sürdürülebilir Ekonomilere ve Toplumlara Doğru Adil Bir Geçiş İçin Uluslararası alışma Örgütü Kılavuzu*² adil bir geçiş için sendikalar, işverenler ve hükümetler tarafından yaygın olarak kabul edilen bir vizyon ve ereve sunarak, sürdürülebilirliğı çevresel, sosyal ve ekonomik sorunları birlikte ele alan sistemik ve bütünsel bir ekonomik yaklaşım sağladı. Uluslararası Af Örgütü, iklim değışikliğı bağlamında Uluslararası alışma Örgütü İlkeleri’ni destekler ve adil geçiş insan haklarıyla uyumlu iklim mücadelesinin merkezi bir özelliğı olarak görür. Ayrıca, Uluslararası alışma Örgütü İlkeleri’ni, karbondan arındırılmış ekonomilere ve dirençli toplumlara geçişin herkes için adil ve devletlerin insan hakları yükümlölükleriyle uyum içinde olmasını sağlamak ve hem ölkeler içinde hem de ölkeler arasındaki mevcut eşitsizliklerle mücadele etmek için fırsatlar yaratmak (buna toplumsal cinsiyet, ırk, etnik aidiyet, engellilik ve nesiller arası eşitliğin teşvik edilmesi de dahildir) amacı doğrultusunda gerekli bir süreç ve vizyon olarak değıerlendirir.

Ağaçlandırma: Tarihsel olarak orman içermeyen arazinin ormana dönüştürölmesi.³

Arazi bozulması: Hükümetler Arası İklim Değışikliğı Panelinin İklim Değışikliğı ve Arazi Özel Raporu’nda, arazi bozulması; arazi koşullarında görölün, antropojenik iklim değışikliğı de dahil olmak üzere doğrudan veya dolaylı olarak insan kaynaklı süreçlerin neden olduğı olumsuz bir eğilim olarak tanımlanmaktadır. Bu bozulma şunlardan en az birinin uzun vadeli azalması ya da kaybı olarak tanımlanır: Biyolojik üretkenlik, ekolojik bütönlük veya insanlar için değıer. Bu tanım hem orman arazileri hem de orman dışı araziler için geçerlidir.⁴

Aşırı hava ve iklim olayları: Hükümetler Arası İklim Değışikliğı Paneli (IPCC), aşırı hava veya iklim olayını “bir hava veya iklim değışkeninin değıerinin, değışkenin gözlemlenen değıerler aralığının üst (veya alt) uçlarına yakın bir eşik değıerinin üstünde (veya altında) oluşması” olarak tanımlıyor.⁵ Ayrıca, bazı aşırı iklim olaylarının (örneğin kuraklıklar, seller), bireysel olarak aşırı olmayan (ama birikmeleri aşırı olan) hava veya iklim olaylarının birikmesinin bir sonucu olabileceğı de ifade ediyor. Ayrıca, hava veya iklim olayları, istatistiksel anlamda aşırı olmasa bile, sosyal, ekolojik veya fiziksel bir sistemde kritik bir eşiğı aşarak veya diğere olaylarla eşzamanlı meydana gelerek de aşırı koşullara veya etkilere yol açabilir. Tropik kasırga gibi bir hava olayı, diğere tropik kasırgalara nazaran aşırı olmasa bile karaya nerede ve ne zaman yaklaştığına bağılı olarak aşırı bir etkiye sahip olabilir. Bütün aşırılıklar da mutlaka ciddi etkilere yol açmaz.⁶ Aşırı hava ve iklim olayları genellikle hızlı başlangıçlı olaylar ve yavaş başlangıçlı olaylar olarak ikiye ayrılır (aşağıdaki tanımlara bakınız). IPCC, mevcut iklim değışikliğı oranlarının “hava ve iklim aşırılıklarının sıklığı, yoğunluğu, mekansal kapsamı, süresi ve zamanlamasında değışikliklere yol açtığı ve benzeri görölmemiş aşırılıklara yol açabileceğı” sonucuna varmıştır.⁷

Birleşmiş Milletler İklim Değışikliğı ereve Sözleşmesi (UNFCCC): 1992’de kabul edilen, iki yıl sonra yürürlüğe giren ve iklim değışikliğinin yol açtığı zorluklarla mücadelede hükümetler arası çabalara ilişkin genel bir ereve belirleyen sözleşme. Bu sözleşme iklim sistemini, endüstriyel ve diğere karbondioksit ve sera gazları emisyonlarından olumsuz etkilenebilen ortak bir kaynak olarak kabul eder. Ayrıca, “Sözleşmeyi imzalayan gelişmekte olan ölkelerin, özellikle iklim değışikliğinin zararlı etkilerine karşı savunmasız olanların ve gelişmekte olan ölkelerden Sözleşme uyarınca gereğıinden fazla veya anormal yük altında kalanların ihtiyaç ve özel koşulları tümöyle dikkate alınmalıdır.”⁸ Sözleşmeyi neredeyse dünyadaki bütün ölkeler imzalamıştır.

¹ ITUC Adil Geçiş Merkezi, Adil Geçiş: *OECD İçin Bir Rapor*, 2017, oecd.org/environment/cc/g20-climate/collapsecontents/Just-Transition-Centre-report-just-transition.pdf

² Bkz. ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf

³ IPCC, *İklim Değışikliğı ve Arazi Özel Raporu, Sözlük*, 2019, ipcc.ch/srcccl/chapter/glossary/

⁴ IPCC, *İklim Değışikliğı ve Arazi Özel Raporu, Sözlük* (daha önce alıntılanmıştır).

⁵ IPCC, *İklim Değışikliğine Uyumu Geliştirmek için Aşırı Olayların ve Afetlerin Risklerinin Yönetimine İlişkin Özel Rapor, Karar Vericiler için Özet*, 2012, ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/SREX_FD_SPM_final-2.pdf, s. 3.

⁶ IPCC, *İklim Değışikliğine Uyumu Geliştirmek için Aşırı Olayların ve Afetlerin Risklerinin Yönetimine İlişkin Özel Rapor, Bölüm 3*, ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/03/SREX-Chap3_FINAL-1.pdf, s. 116-117.

⁷ IPCC, *İklim Değışikliğine Uyumu Geliştirmek için Aşırı Olayların ve Afetlerin Risklerinin Yönetimine İlişkin Özel Rapor, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 5.

⁸ Madde 3(2), UNFCCC.

Çevresel insan hakları savunucuları: Çevreyle ilgili insan haklarını barışçıl bir şekilde korumaya ve teşvik etmeye çalışan insan hakları savunucuları. Güvenli bir iklim de dahil olmak üzere sağlıklı bir çevreye ve toprağa erişim hakları genellikle birbiriyle bağlantılı olduğu için, bu başlığa iklim adaleti, toprağa erişim ve sağlıklı bir çevre için mücadele eden herkesi dahil ediyoruz. Bu savunucular faaliyetlerini kişisel veya profesyonel anlamda, ayrı ayrı veya birlikte sürdürebilirler. Gazeteciler, avukatlar veya çevresel tahribata veya toprağın yasa dışı ele geçirilmesine maruz kalan ve bunlara karşı çıkan veya iklim mücadelesine katılan sıradan insanlar olabilirler. Bu savunucuların birçoğu uzak köylerde, ormanlarda veya dağlık bölgelerde yaşıyor. Geleneksel topraklarını ticari sığır yetiştiriciliği, plantasyon çiftçiliği, madencilik, barajlar ve fosil yakıt endüstrileri gibi endüstrilerin zararlı etkilerine karşı savunan Yerli Halklar ve topluluk üyeleri de bu savunucular arasında yer alır.

Ekosistem: Canlı organizmaları, canlı olmayan çevrelerini, kendi içlerindeki ve aralarındaki etkileşimleri kapsayan işlevsel bir birim.⁹

Emisyon açığı: Ortalama küresel sıcaklık artışını sanayi öncesi seviyelerin 2°C/1,5°C'nin altında sınırlı tutmak için yapılması gerekenlere dair en son mutabakata göre hükümetlerin emisyon azaltımı konusundaki mevcut taahhütlerindeki eksiklik.¹⁰

Gelişmekte olan ülkeler: Bu belge 'gelişmekte olan ülkeler' terimini BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Ek 1'de yer almayan bütün ülkeleri ifade etmek için kullanmaktadır.¹¹ Fakat gelişmekte olan ülkeler arasında da önemli farklılıklar vardır. Ek 1'e dahil olmayan birçok ülke Dünya Bankası tarafından üst-orta gelir olarak sınıflandırılmıştır.¹² Bu yayın, Dünya Bankası tarafından "üst orta gelir" olarak sınıflandırılan ve aynı zamanda G20'nin bir parçası olan ülkeleri "daha fazla kapasiteye sahip gelişmekte olan ülkeler" olarak ele almaktadır (bkz. dipnot 302). Bu ülkeler, emisyonları azaltma ve insan haklarına uygun şekilde üretilen yenilenebilir enerjiye, diğer gelişmekte olan ülkelere kıyasla daha hızlı geçiş yapma sorumluluğuna sahiptirler. Bunlar Arjantin, Brezilya, Çin, Endonezya, Meksika, Güney Afrika ve Güney Kore'dir.

Hafifletme (iklim değişikliğinin hafifletilmesi): İklim değişikliğini engellemek için sera gazı emisyonunu azaltma veya önleme çabaları. Örnekler arasında fosil yakıtların kullanımdan kaldırılması ve yenilenebilir enerjiye geçiş, enerji verimliliğinin iyileştirilmesi, yönetim uygulamalarının veya tüketici davranışlarının değiştirilmesi, binaların yalıtılması, düşük karbonlu toplu taşımaya yatırım, tarımsal ekoloji gibi sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşvik edilmesi ve ormanların ve diğer karbon önleyici alanların korunması, eski haline getirilmesi ve genişletilmesi sayılabilir.

Hızlı başlangıçlı olay: BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi tarafından "birkaç gün hatta saatler içinde meydana gelen tek, ayrı bir olay" olarak tanımlanan aşırı hava ve iklim olayı.¹³ Hızlı başlangıçlı olaylara örnek olarak aşırı sıcaklar, orman yangınları ve tropik fırtınalardan kaynaklanan aşırı yağışlar verilebilir.

Hükümetler Arası İklim Değişikliği paneli (IPCC): İklim değişikliğinin doğal ve beşeri sistemler üzerindeki etkilerini analiz etmek için nesnel bir bilimsel temel sağlamak üzere kurulmuş 195 üye devletli önde gelen uluslararası organ. IPCC iklim değişikliğinin anlaşılması için dünya çapında yapılan binlerce çalışmada üretilen en son bilimsel, teknik ve sosyo-ekonomik bilgileri gözden geçirir ve eleştirel olarak değerlendirir. Değerlendirme Raporları tüm üye devletler tarafından onaylanmıştır. Bu nedenle, raporları özel bir ağırlık taşır ve mahkemeler bu raporlara güvenir. IPCC, diğer konuların yanı sıra farklı seviyelerde sera gazı emisyonları için riskleri de değerlendirir fakat "güvenli" bir ısınma seviyesinin ne olacağı konusunda bir pozisyon almaz.¹⁴

İklim adaleti: Sivil toplum örgütleri ve toplumsal hareketler tarafından iklim krizinin adalet üzerindeki etkilerini ve iklim değişikliğine karşı adil politikalar tasarlama ihtiyacını vurgulamak için kullanılan bir terim. İklim Adaletini Talep Etmeye Yönelik Küresel Kampanya tarafından onaylanan bir proje olan İklim Adaleti Müfredatı, iklim adaletini "iklim değişikliğinin yalnızca emisyonların azaltılması ve fiziksel çevremiz ile ilgili bir sorun olmadığının, aynı zamanda politik, etik ve toplumsal bir konu olduğunun kabulü" olarak tanımlamaktadır.¹⁵ Mary Robinson Vakfı – İklim Adaleti şöyle diyor: "İklim adaleti, insan merkezli bir yaklaşım elde etmek, en savunmasız kişilerin haklarını korumak ve iklim değişikliğinin yüklerini ve faydalarını ve çözümünü adil bir şekilde paylaşmak için insan haklarını ve kalkınmayı birbirine bağlar."¹⁶ İklim adaleti yaklaşımı, iklim krizinin temel nedenlerine ve iklim değişikliğinin ülkeler arasındaki ve ülkeler içindeki eşitsizliklere nasıl dayandığını ve bunlardan nasıl beslendiğine odaklanmaktadır. İklim adaletine yönelik

⁹ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu, Sözlük* (daha önce alıntılanmıştır).

¹⁰ UNEP'in yaptığı tanım için bkz. UNEP, *Emisyon Açığı Raporu 2020, Özet, 2020*, unenvironment.org/emissions-gap-report-2020

¹¹ Bkz. unfccc.int/parties-observers

¹² Bkz. data.worldbank.org/income-level/upper-middle-income

¹³ UNFCCC, *Yavaş Başlangıçlı Olaylar: Teknik Belge*, 26 Kasım 2012, BM Belge No: FCCC/TP/2012/7, para. 20.

¹⁴ Bkz. ipcc.ch/about/

¹⁵ Bkz. climatejusticesyllabus.org/

¹⁶ Bkz. mrfcj.org/principles-of-climate-justice/

talepler, iklim mücadelesinde iklim krizinden en çok etkilenen gruplar ve toplulukların bakış açıları, bilgi ve taleplerini merkeze almaktan başlayarak bu tür dengesizlikleri ve adaletsizlikleri ele alma yükümlülüğüne dayanmaktadır. İklim adaletini sağlamak için toplumsal cinsiyet, ırk, sınıf, etnik aidiyet, engellilik ve nesiller arası farkları gözetilen adalet esastır.

İklim değişikliği: Karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlemlenen doğal iklim değişkenliğine ek olarak, küresel atmosferin bileşimini değiştiren, doğrudan veya dolaylı olarak insan faaliyetleriyle bağlantılı olan iklim değişikliği.¹⁷

İklim finansmanı: Bu terim, hem iklim değişikliğiyle küresel çapta mücadeleye ayrılmış finansal kaynakları, hem de iklim değişikliğiyle mücadele etmelerine yardımcı olmak için gelişmekte olan ülkelere yönelik finansal akışları ifade eder.¹⁸

Karbon emisyonları: Esas olarak fosil yakıtların (petrol, doğal gaz ve kömür), katı atıkların, ağaçların ve ahşap ürünlerinin yakılmasından kaynaklanan karbondioksit (CO₂) emisyonları. Arazi kullanımında görülen değişimler de buna katkıda bulunabilir. Ormansızlaşma ve toprak bozulması atmosfere CO₂ eklerken, ormanların yeniden yetişmesi atmosferde CO₂ miktarını azaltır. Hükümetler Arası İklim Değişikliği Panelinin Beşinci Değerlendirme Raporu'na göre, fosil yakıtların kullanılması ve endüstriyel süreçlerden kaynaklanan CO₂ emisyonları, 1970 ile 2010 yılları arasındaki toplam sera gazı emisyon artışına yaklaşık %78 oranında katkıda bulunmuştur.

Karbon miktarı: Belirli bir sıcaklık eşliğinde kalmak için belirli bir süre boyunca salınabilecek karbon emisyonlarının miktarı. Paris Anlaşması, ülkeleri küresel ortalama sıcaklıktaki artışı 2°C'nin "çok altında" tutmasını gerektirirken, Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli, iklim değişikliğinin en kötü etkilerinden kaçınmak için küresel ısınmayı 1,5°C'nin altında tutmanın önemini göstermiştir. Bu nedenle karbon miktarı 1,5°C eşliğine göre hesaplanmalıdır. Küresel karbon miktarı ve buna uyma çabası ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler ilkesine ve bu ilkenin uluslararası insan hakları hukuku kapsamındaki eşdeğerine dayalı olarak adil bir şekilde paylaştırılmalıdır.

Karbon piyasaları (veya karbon emisyon alışverişi): Sera gazı emisyonları konusunda bir limit veya üst sınır belirlenmesine ve emisyonlarını üst limitlerinin altına indiren ülke veya şirketlerin emisyon birimlerini başka bir ülkeye veya şirkete satmasına olanak tanıyan mekanizmalar. Hedeflerine ulaşamayan ülkeler ve şirketler, açığı kapatmak için bu birimleri satın alabilir.

Küresel ısınma: Dünyanın iklim sisteminin insan faaliyetleri nedeniyle Sanayi öncesi dönemden (1850-1900 arası) bu yana gözlemlenen uzun süreli ısınması.¹⁹ Küresel ısınma terimi, iklim değişikliği terimiyle birbirinin yerine kullanılmamalıdır, çünkü iklim değişikliği daha kapsamlı bir olaydır. İklim değişikliği sadece yükselen ortalama sıcaklıkları (küresel ısınma) değil, aynı zamanda aşırı hava olayları ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi diğer etkileri de kapsar (bkz. "hızlı başlangıçlı olaylar" ve "yavaş başlangıçlı olaylar"). Küresel ısınma en yaygın olarak dünyanın küresel yüzey sıcaklığındaki ortalama artış olarak ölçülür.²⁰ IPCC "küresel ısınma" terimini kullansa da bazı bilim insanları "küresel sıcaklık artışı"nın daha doğru bir terim olduğunu ve sorunun boyutlarını daha net bir şekilde gösterdiğini belirtmişlerdir. Bu belgede "küresel ısınma" ve "küresel sıcaklık artışı" birbirinin yerine kullanılmaktadır.

Net sıfır emisyon: Belirli bir süre boyunca atmosfere yayılan karbon ile karbonun atmosfere çıkarılması aracılığıyla ulaşılan negatif emisyon arasındaki denge. Net sıfır emisyonu ulaşmak aynı zamanda "karbon nötrallitesi" olarak da adlandırılır.

Ormansızlaşma: Ormanlık alanların ekilebilir arazi, tarlalar, kentsel kullanım veya çorak arazi gibi orman dışı arazi kullanımına dönüştürülmesi. Ormansızlaşmanın ardında yatan en büyük en büyük faktör, özellikle hurma, soya, et ve süt ürünleri olmak üzere endüstriyel tarım işletmeleridir.²¹ Gıda ve Tarım Örgütü'ne göre ormansızlaşma, ormanın başka bir arazi kullanımına dönüştürülmesi veya ağaç gölgelik örtüsünün %10 eşliğinin altında uzun vadeli olarak azaltılmasıdır. Ormansızlaşma, uzun vadeli (>10 yıl) veya kalıcı orman örtüsü kaybı anlamına gelir.²²

Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler (CBDR-RC): BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında ve daha genel olarak uluslararası hukukta, iklim değişikliğinin ele alınmasında

¹⁷ Madde 1, UNFCCC.

¹⁸ IPCC, *İklim Değişikliği 2014: Sentez Raporu*, Ek II: Sözlük, ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/AR5_SYR_FINAL_Annexes.pdf

¹⁹ NASA, "Genel Bakış: Hava, küresel ısınma ve iklim değişikliği", climate.nasa.gov/resources/global-warming-vs-climate-change/

²⁰ National Geographic, "Küresel ısınma nedir, anlatıldı", 22 Ocak 2019, nationalgeographic.com/environment/article/global-warming-overview

²¹ Greenpeace, *Tarım Ticareti ve Ormansızlaşma*, greenpeace.org/usa/forests/issues/agribusiness/

²² FAO, *Uzaktan Algılama ve CBS Kullanarak Ormansızlaşma, Bozulma ve Parçalanma Kılavuzu*, 2007, fao.org/forestry/18222-045c26b711a976bb9d0d17386ee8f0e37.pdf

bireysel ülkelerin farklı kapasiteleri ve farklı sorumlulukları olduğunu kabul eden bir ilke. 2014 yılında COP20'DE Lima'da toplanan taraflar, ilkeyi “farklı ulusal koşullar ışığında ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler” olarak formüle etmeyi kabul etti. Bu formülasyon Paris Anlaşması'nda da kabul edildi. Bu ilke insan hakları hukuku kapsamında da dolaylı olarak ifade edilmektedir (bkz. dipnot 262).

Sera gazı emisyonları: Atmosferdeki ısıyı (uzun dalga radyasyonu) muhafaza edebilen, dünya yüzeyinin ısınıp daha yüksek bir hale getiren bir grup bileşik. Bu gazların insan faaliyetleri kaynaklı salınımları, sera etkisinin temel nedenidir ve gezegenin ısınmasına neden olur. Atmosferdeki sera gazı emisyon miktarındaki artışlar, küresel ısınmaya ve dolayısıyla iklim değişikliğine neden olan sera etkisini artırır. Karbondioksit, insan faaliyetleri sonucunda yayılan en önemli sera gazıdır. Diğer büyük sera gazları metan ve azot oksittir. Daha az yaygın fakat çok güçlü sera gazları hidroflorokarbonlar, perflorokarbonlar ve kükürt heksaflorürdür.

Sıfır emisyon: İnsan faaliyetlerinden kaynaklanan veya insanlar tarafından üretilen sera gazlarının artık atmosfere salınmayacağı noktayı ifade eder. Net sıfır emisyonundan farklıdır (yukarıya bakınız).

Sınır ötesi yükümlülükler: Bir devletin kendi topraklarında veya dışında, o devletin toprakları dışında insan haklarından yararlanılmasını etkileyen davranışları konusundaki insan hakları yükümlülükleri ve uluslararası işbirliği de dahil olmak üzere insan haklarını evrensel çapta gerçekleştirmeye yönelik küresel nitelikteki yükümlülükler (bkz. Bölüm 2.2).

Taraflar Konferansı (COP): Sözleşmeye taraf olan tüm devletleri temsil eden BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin yönetim organıdır. Dönemsel toplantılarında aldığı kararlarla Sözleşme'nin ve Taraflar Konferansı'nın benimsediği diğer yasal araçların uygulanmasını sağlar. Taraflar aksini kararlaştırmadıkça her yıl toplanır.

Tekrar-ağaçlandırma: Daha önce orman barındıran ancak başka bir kullanıma dönüştürülmüş arazinin tekrar ormana dönüştürülmesi.²³

Ulusal katkı beyanları (UKB): Paris Anlaşması'nı onaylamış ülkelerin emisyon seviyelerini azaltmak için ulusal katkı beyanlarını ve her bir ülkenin bu hedefe ulaşmak için atmaya planladığı adımları ifade eden taahhütler. Paris Anlaşması uyarınca, hükümetler her beş yılda bir BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne yeni katkı beyanları sunmalı ve her revizyon önceki katkı beyanında yer alan hedefin ötesinde bir ilerlemeyi temsil etmelidir.²⁴

Uyum (iklim değişikliğine uyum): Doğal sistemler veya insan sistemlerinde, gerçek veya beklenen iklimsel uyarılara veya bunların etkilerine yanıt olarak, zararı hafifleten veya fırsatlardan yararlanan uyum.²⁵

Varlıklı sanayileşmiş ülkeler: Bu belge “varlıklı sanayileşmiş ülkeler” terimini BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Ek 1'de yer alan ülkeleri ifade etmek için kullanır.²⁶

Yavaş başlangıçlı olay: “Yıllar içinde meydana gelen kademeli değişimlerden veya tekrar eden olayların artan sıklığı veya yoğunluğundan kademeli olarak gelişen” aşırı hava ve iklim olayı. Örnekler: Deniz seviyesinin yükselmesi, artan sıcaklıklar, okyanus asitlenmesi, buzulların geri çekilmesi ve bundan kaynaklanan etkiler, tuzlanma, arazi ve orman bozulması, biyolojik çeşitlilik kaybı ve çölleşme.²⁷

Yenilenebilir enerji: Doğal kaynaklardan veya sürekli yenilenen süreçlerden üretilen enerji. Yenilenebilir enerji, petrol, gaz ve kömür gibi fosil yakıtlardan elde edilen, yenilenemeyen enerjiye karşıdır. Yenilenemeyen enerji kaynakları yalnızca sınırlı miktarlarda mevcuttur, yenilenmesi uzun zaman alır ve iklim değişikliğindeki en önemli faktörlerdendir.

²³ Bkz. IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu, Sözlük* (daha önce alıntılanmıştır).

²⁴ Madde 4.2 ve 4.9, Paris Anlaşması.

²⁵ UNFCCC'nin tanımı. Bkz. UNFCCC, “Bilgi formu: Uyum ihtiyacı”, unfccc.int/files/press/backgrounders/application/pdf/press_factsh_adaptation.pdf

²⁶ Bkz. unfccc.int/parties-observers

²⁷ UNFCCC, *Yavaş Başlangıçlı Olaylar: Teknik Belge*, 26 Kasım 2012, BM Belge No: FCCC/TP/2012/7.

1. GİRİŞ

Gezegenin iklimi, dünya tarihi boyunca, küresel ortalama sıcaklıklarda görülen önemli dalgalanmalarla sürekli değişmiştir. Bununla birlikte, mevcut ısınma dönemi insanlık tarihindeki geçmiş olaylardan daha hızlı gerçekleşmektedir. Bu nedenle, iklim bilimcilerin %97'si, geçen yüzyıldaki ısınmanın çoğuna, insanlığın modern yaşamlarımıza gerekli güç kaynağını sağlamak için sera gazı olarak bilinen ısı tutucu gazları atmosfere salarak neden olduğu sonucuna varmıştır.²⁸ Bu gazları, fosil yakıtların yakılması, endüstriyel tarım, arazi kullanımının değişmesi ve ulaşım ve iklim değişikliğini yönlendiren diğer faaliyetlerle atmosfere salıyoruz. Sera gazlarının bugün atmosferdeki mevcudiyeti son 800.000 yılda görülen en yüksek seviyelerdedir.²⁹

İklim değişikliği, yalnızca küresel ortalama sıcaklıktaki artışı değil, aynı zamanda canlıların uyum sağlayamayacağı kadar hızlı bir oranda gelişen bir dizi başka sonucu da içerir. Araştırmalar, iklim değişikliğinin aşırı sıcaklar, orman yangınları ve tropik fırtınalardan kaynaklanan aşırı yağışlar gibi bazı hızlı başlangıçlı hava olaylarının yoğunluğunun ve sıklığının artmasına yol açtığını ve bunlara giderek daha fazla yol açacağını göstermiştir.³⁰ İklim değişikliği ayrıca yavaş başlangıçlı olaylara yol açar: Yağış düzenlerini değiştirir, buzul erimesine, deniz-seviyesinin yükselmesine, tuzlu su artışına ve okyanus asitleşmesine yol açar, vahşi yaşam popülasyonlarının ve habitatlarının değişmesine ve biyolojik çeşitlilik kaybına neden olur.³¹

İklim değişikliğinin nedenleri yıllardır biliniyor, bu konuda uyarılar 1980'li yıllarda manşetlere taşınmıştı bile. 1992'de 165 devlet uluslararası bir anlaşma olan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ni (UNFCCC) imzaladı ve bu devletler o zamandan beri iklim değişikliğini azaltmaya ve halihazırda görünür olan etkilere uyum sağlamaya yönelik amaç ve yöntemler belirlemek üzere her yıl ("Taraflar Konferansı" veya COP olarak adlandırılan) müzakereleri gerçekleştirdiler. Bugün 196 devlet ve Avrupa Birliği UNFCCC'ye taraftır, yani yasal olarak bu sözleşmeye bağlıdır.³² 2015 yılında, 21. Taraflar Konferansı'nda Taraflar, bu yüzyılda küresel sıcaklık artışını sanayi öncesi seviyelere nazaran iki santigrat derecenin (2°C) çok altında tutarak İklim Değişikliği tehdidine karşı küresel tepkiyi güçlendirmek ve sıcaklık artışını 1,5°C'yle sınırlamaya yönelik çabalarını sürdürmek amacıyla Paris Anlaşması'nı kabul ettiler.³³ Paris Anlaşması hızla onaylandı ve 4 Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe girdi. Bu raporun yazıldığı an itibarıyla 191 devlet Paris Anlaşması'na taraftır.³⁴

Bununla birlikte, pratikte devletlerin iklim değişikliğiyle mücadele çabaları, ekosistemleri ve insanlığı tehdit eden yıkıcı etkilerden kaçınmak için gereken seviyenin çok altında kalmaktadır. Küresel sera gazı emisyonları 2010-2019 yılları arasında artmaya devam etmiştir.³⁵ COVID-19 pandemisi nedeniyle birçok ülkede uygulanan karantina önlemleri CO₂ emisyonlarını geçici olarak azaltsa da, bunun iklim değişikliğiyle mücadelede uzun vadede önemli bir etkisi olmadı ve atmosferdeki sera gazı konsantrasyonu 2020'de artmaya devam etti.³⁶ Devletlerin ilk eldeki emisyon azaltma planları bizi 2100 yılına kadar en az 3°C'lik artışa

²⁸ NASA, *Bilimsel Uzlaş: Dünyanın İklimi Isınıyor*, climate.nasa.gov/scientific-consensus/

²⁹ Pursuit, "Son 800.000 yılda her zamankinden daha yüksek anahtar sera gazları", 2017, University of Melbourne, pursuit.unimelb.edu.au/articles/key-greenhouse-gases-higher-than-any-time-over-last-800-000-years

³⁰ IPCC, "değişen iklimin, aşırı hava ve iklim olaylarının sıklığı, yoğunluğu, mekansal boyutu, süresi ve zamanlamasında değişikliklere yol açtığını ve benzeri görülmemiş aşırı hava ve iklim olaylarına yol açabileceğini" kabul etmiştir. Bkz. *IPCC, İklim Değişikliğine Uyumu Geliştirmek için Aşırı Olayların ve Afetlerin Risklerinin Yönetimine İlişkin Özel Rapor, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 5. Ayrıca bkz. Endişeli Bilim İnsanları Birliği, *Aşırı Havayı İklim Değişikliğine Bağlayan Bilim*, 4 Haziran 2018, ucsusa.org/resources/science-connecting-extreme-weather-climate-change

³¹ Bkz. UNFCCC, *Yavaş Başlangıçlı Olaylar: Teknik Belge*, 26 Kasım 2012, BM Belge No: FCCC/TP/2012/7.

³² Bu BM'ye üye ülkelerin sayısından (193) daha fazladır. BM'ye üye ülkelerin listesi için bkz. un.org/about-us/member-states

³³ Bkz. UNFCCC, *Paris Anlaşması Nedir?*, unfccc.int/process-and-meetings/the-paris-agreement/what-is-the-paris-agreement#:~:text=The%20Paris%20Agreement's%20central%20aim,further%20to%201.5%20degrees%20Celsius

³⁴ Onay statüsündeki güncellemeler için bkz. unfccc.int/process/the-paris-agreement/status-of-ratification

³⁵ UNEP, *Emisyon Açığı Raporu 2020, Özet* (daha önce alıntılanmıştır); Dünya Meteoroloji Örgütü (WMO) ve diğerleri, "United in Science", 2019; WMO ve diğerleri, "United in Science", 2020. Her ikisi de şurada mevcut: public.wmo.int/en/resources/united_in_science

³⁶ UNEP, *Emisyon Açığı Raporu 2020, Özet* (daha önce alıntılanmıştır).

götürecek ve bu artış daha sonra da devam edecektir.³⁷ Ülkelerin çoğu ve özellikle de küresel emisyonların çoğundan sorumlu olan ülkeler, şimdiye kadar 2030 yılı için iklim değişikliğinin yol açtığı insan hakları ihlallerinden kaçınmaya katkıda bulunacak, yeni yeterli emisyon azaltma hedefleri belirleyememişlerdir.

İklimle bağlantılı kötü etkilerin, iklim değerlendirmelerinde on yıl önce belirtilenden daha kuvvetli ve daha erken bir şekilde ortaya çıktığı gitgide daha çok kabul görüyor.³⁸ 2015-2020 arası dönem tarihteki en sıcak altı yıldır.³⁹ Sanayi öncesi seviyelerin en az 1,1°C üstünde bir küresel ısınmaya⁴⁰ ulaştık bile ve 2020 yılı küresel ortalama sıcaklığı sanayi öncesi seviyelerin 1,2°C üstündeydi.⁴¹ Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), küresel ortalama sıcaklık artışını 1,5°C'yle sınırlamak istiyorsak, küresel sera gazı emisyonlarının 2030 yılına kadar 2010 seviyesine göre %45 oranında azaltılması ve 2050 yılına kadar da sıfıra indirilmesi gerektiğini belirtmiştir.⁴²

İklim acil durumu çevreyi, mevcut ve gelecek nesiller için bütün insan haklarından yararlanmayı ve insanlığın geleceğini tehdit ediyor. İklim krizi köklü adaletsizliklerin tezahürüdür. İklim krizi herkesi etkileyen küresel bir sorun olsa da, çok çeşitli ve kesişen ayrımcılık biçimlerine ve yapısal eşitsizliklere maruz kalan kişileri, grupları, köken temelli toplulukları⁴³ ve yerli halkları orantısız etkilemektedir. İklim krizi aynı zamanda gelişmekte olan ülkelerdeki insanları, özellikle alçakta bulunan küçük ada devletlerinde ve az gelişmiş ülkelerde yaşayan insanları, yalnızca iklimle ilgili afetlere maruz kalmaları nedeniyle değil, aynı zamanda bu olayların kötü etkilerini artıran temel siyasi ve sosyo-ekonomik faktörler nedeniyle de orantısız bir şekilde etkiliyor. Özellikle sömürgeciliğin kalıcı sonuçları ve ülkeler arasında kaynakların eşit olmayan dağılımı düşük gelirli ülkelerin iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum sağlama imkanlarını azaltmıştır.

Bu orantısız etkiler, gelişmekte olan ülkelerdeki insanların iklim krizine asgari düzeyde katkıda bulundukları göz önüne alındığında daha da şaşırtıcı hale geliyor. 1751-2014 yılları arasında ABD, İngiltere ve Almanya, küresel ortalamanın en az altı katı miktarda kişi başına düşen sera gazı emisyonları üretti. Bu esnada Rusya, Kanada ve Avustralya, küresel ortalamanın dört ila beş katı sera gazı emisyonu üretti.⁴⁴ 1990'dan 2015'e kadar, dünya nüfusunun en varlıklı %10'u (yaklaşık 630 milyon kişi) kümülatif karbon emisyonlarının yarısından fazlasından (%52) sorumluyken, en yoksul %50'si (yaklaşık 3,1 milyar kişi) kümülatif emisyonların sadece %7'sinden sorumluydu. Dünya nüfusunun en zengin %1'i, dünyanın yoksul yarısının toplamının iki katından fazla karbondioksit emisyonundan sorumluydu.⁴⁵

Bir insan hakları örgütü olarak Uluslararası Af Örgütü, iklim krizi, yol açtığı adaletsizlikler, insan hakları üzerindeki çok yönlü ve ciddi etkileri ve hükümetlerin bunlarla mücadele etmek konusundaki başarısızlığı nedeniyle derin kaygı duymaktadır. 2014'te 27 BM Özel Prosedürü, iklim değişikliğini "zamanımızın en büyük insan hakları sorunlarından biri" olarak tanımladı.⁴⁶ 2019 yılında BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri, "dünyanın daha önce insan haklarına yönelik bu boyutlarda bir tehdit görmediğini" belirtti.⁴⁷ Uluslararası Af Örgütü bu görüşlere katılmakta ve dünya hükümetlerinin küresel iklim kriziyle başa çıkamamasının tarihteki en büyük nesiller-arası insan hakları ihlallerinden biri olabileceğine inanmaktadır.⁴⁸

³⁷ IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet*, 8 Ekim 2018, ipcc.ch/sr15/chapter/spm/, s. 18; UNEP, *Emisyon Açığı Raporu 2020, Özet* (daha önce alıntılanmıştır).

³⁸ WMO ve diğerleri, "United in science", 2019 (daha önce alıntılanmıştır).

³⁹ WMO, *Küresel İklimin Durumu 2020*, 20 Nisan 2021, library.wmo.int/index.php?lvl=notice_display&id=21880#_YJy4sqhKiUl

⁴⁰ IPCC, insan faaliyetlerinin 2018'de sanayi öncesi seviyelere kıyasla yaklaşık 1,0°C küresel ısınmaya neden olduğunu ve küresel ısınmanın her on yılda 0,2°C arttığını hesapladı. Ayrıca, "mevcut küresel ısınma seviyesinin, son ısınma hızının devam ettiği varsayılarak, 2017 merkezli 30 yıllık bir dönemin ortalaması olarak tanımlandığına" da açıklık getirdi. Bkz. IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır).

⁴¹ WMO, *Küresel İklimin Durumu 2020*, 20 Nisan 2021.

⁴² IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır).

⁴³ "Kökene" dayalı ayrımcılık, toplum üyelerine karşı, insan haklarından eşit şekilde yararlanmalarını engelleyen veya bunlara zarar veren kast sistemi ve benzeri miras alınmış statü sistemlerinin yol açtığı sosyal tabakalaşma biçimlerine dayalı ayrımcılığı da içerir. Bkz. BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Genel Tavsiye 29.

⁴⁴ J. Hansen ve M. Sato, "Bölgesel iklim değişikliği ve ulusal sorumluluklar", 2016, Çevresel Araştırma Mektupları. Mevcut emisyonlara göre, en yüksek emisyon seviyelerine sahip üç ülke Çin, ABD ve Hindistan'dır (bkz. globalcarbonatlas.org/en/CO2-emissions). Ancak, iklim değişikliğine, 1751 yılından başlayarak her ülkenin zaman içindeki yıllık CO₂ emisyonlarının toplanmasıyla hesaplanan kümülatif emisyonlar neden olmaktadır. J. Hansen ve M. Sato (2016) tarafından gösterildiği gibi, ABD ve Avrupa'nın her biri, dünyanın iklim değişikliğinin dörtte birinden fazlasından, Çin yaklaşık %10'undan ve Hindistan yaklaşık %3'ünden sorumludur. Ayrıca bkz. ourworldindata.org/contributed-most-global-co2

⁴⁵ Oxfam, *Karbon Eşitsizliğiyle Yüzleşmek*, 21 Eylül 2020, oxfam.org/en/research/confronting-carbon-inequality

⁴⁶ BMİHYK, "Yeni bir iklim değişikliği anlaşması, herkes için insan hakları güvencelerini içermelidir", 17 Ocak 2014, ohchr.org/Documents/HRBodies/SP/SP_To_UNFCCC.pdf

⁴⁷ BMİHYK, İnsan Hakları Konseyi 42. oturumunda küresel güncelleme, BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Michelle Bachelet'in Açılış Konuşması, 9 Eylül 2019, ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24956&LangID=E

⁴⁸ Uluslararası Af Örgütü, "Uluslararası Af Örgütü iklim için okul boykotuyla dayanışma içinde", 13 Mart 2019, amnesty.org/en/latest/news/2019/03/amnesty-international-stands-in-solidarity-with-school-strike-for-climate/

Bu belge, Uluslararası Af Örgütü'nün uluslararası insan hakları standartlarına ilişkin analizini sunmakta ve bunların bir insan hakları sorunu olarak iklim değişikliğiyle nasıl ilişkili olduğunu ve iklim değişikliğiyle ilgili azaltma, uyum, kayıp ve zarar gibi kilit konuları açıklamaktadır. İklim krizinin üstesinden gelmek için bir insan hakları merceğinin benimsenmesinin önemini belirten bu belge, iklim değişikliğinin insan haklarından yararlanmayı nasıl olumsuz etkilediğini, eşitsizliği ve ayrımcılığı nasıl körüklediğini göstermektedir. Bu nedenle bu belge, devletler ve şirketlerin sorumluluklarını mümkün olduğunca açık bir şekilde belirtmeyi amaçlamaktadır. Fakat bu belge insan hakları üzerinde etkileri olan bütün iklim değişikliği konularını kapsamıyor ve hükümetlerin ekonomilerini karbondan arındırmak ve iklim değişikliğine uyum sağlamak için almaları gereken bütün önlemlerin kapsamlı bir listesini de sunmuyor.

Uluslararası Af Örgütü'nün bu belgede açıklanan tutum ve görüşleri, uluslararası ve bölgesel insan hakları kurumları ve ulusal mahkemeler tarafından geliştirilen insan hakları hukukuna dayanmaktadır. Bu tutum ve görüşler ayrıca çok sayıda BM temsilcisi, bölgesel temsilci, bağımsız insan hakları uzmanı, sivil toplum örgütü, düşünce kuruluşu ve akademisyenin son on yıl içinde yaptığı çalışmaların yanı sıra iklim adaleti mücadelesinin ön saflarında yer alan toplumsal hareketlerin ve tabandan gelen grupların aktivizmine de yansımaktadır.

Bu belgenin daha önceki bir versiyonu Uluslararası Af Örgütü hareketi içinde kapsamlı bir biçimde istişare edildi. Uluslararası Af Örgütü şubelerindeki çok sayıda personel, Yönetim Kurulu Üyeleri ve diğer gönüllülerin yanı sıra Uluslararası Sekreteryâ'nın tematik ve bölgesel takımlarında görevli olanlar, yazılı olarak veya video konferanslar aracılığıyla yorumlarda bulundu. Bu belge aynı zamanda, 18-19 Eylül 2019 tarihlerinde New York'ta düzenlenen ve Uluslararası Af Örgütü'nün Greenpeace International, BMİHYK, Uluslararası Çevre Hukuku Merkezi (CIEL), New York Üniversitesi İnsan Hakları ve Küresel Adalet Merkezi ve Wallace Küresel Fonu ile birlikte organize ettiği İklim, Haklar ve İnsanın Hayatta Kalmasına Dair Halkların Zirvesi Bildirgesi'ne dair yorum yapan insan hakları, çevre ve diğer sosyal adalet gruplarının tartışmaları ve kavrayışlarından da faydalanmıştır. (Bkz. Bölüm 2.1).

Bu yayının taslağı, Uluslararası Af Örgütü'nün iklim değişikliği konusundaki referans grubunun bir parçasını oluşturan, iklim değişikliği ve insan haklarıyla ilgili çeşitli bölgesel ve tematik uzmanlıkları temsil eden dış uzmanlarla ve iklim değişikliği üzerine çalışmalar konusunda deneyim sahibi diğer sivil toplum örgütleriyle paylaşılmıştır. Uluslararası Af Örgütü, özellikle belgenin belirli bölümlerine ilişkin ayrıntılı yorumları için şu kişi ve kurumlara teşekkür eder: Action Aid International, Business & Human Rights Resource Centre, CIEL, FIAN International, Greenpeace International, Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu, BMİHYK, Dryad Projesi, Rainforest Action Network, Prof. Kamal Amakrane, Eric Doherty, Vinuta Gopal, Prof. John Knox, Prof. Jane McAdam, Hindou Oumarou Ibrahim, Prof. César Rodríguez-Garavito, Louise Rouse, Laurie van der Burg ve Judith Wedderburn. Yorumda bulunanlar belgenin son halini incelememiştir ve herhangi bir hata veya yanlış değerlendirmeden yalnızca Uluslararası Af Örgütü sorumludur. Uluslararası Af Örgütü, araştırma yardımları için Zoe Rasbash ve Ajay Taheem'e de teşekkür eder. Uluslararası Af Örgütü'nün üyesi olduğu İnsan Hakları ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu ve İklim Eylem Ağı üyeleri de dahil olmak üzere burada listelenmeyen pek çok kişi, Uluslararası Af Örgütü'ne tavsiyelerde bulundu ve bu yayın geliştirmeye başladığı 2016'dan bu yana Af Örgütü'nün düşüncelerine katkı sağladı; hepsine teşekkür ederiz.

Bu belge, hükümetlere, şirketlere ve uluslararası kuruluşlara, iklim krizini insan haklarını geliştirecek şekilde yeterli ve acil bir şekilde ele alan politika ve önlemleri formüle etmeleri için rehberlik etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, iklim adaleti mücadelesine öncülük eden sivil toplum örgütlerinin, grupların ve Yerli Halkların savunuculuğunu desteklemeyi de amaçlamaktadır. Son olarak, bu belge, Uluslararası Af Örgütü'nün kendi destekçileri ve iklim değişikliği konusuyla henüz tam olarak ilgilenmemiş olan kişiler de dahil olmak üzere dünyanın dört bir yanından insan hakları aktivistlerine yönelik, iklim krizini insan hakları perspektifinden ele almayı mümkün kılan bilgi ve analizler sunmayı amaçlamaktadır.

2. İNSAN HAKLARI NEDEN ÖNEMLİDİR?

İnsan hakları ve iklim değişikliği birbirinden bağımsız değildir. Bunlar aynı madalyonun iki yüzüdür. Aşırı hava ve iklim olaylarının giderek daha fazla tahribata yol açtığı, güvenli su ve yeterli gıdanın birçok insan için erişilemez hale geldiği ve hayatları giderek dayanılmaz hale gelen birçok insan için evlerini ve topluluklarını geride bırakmanın tek veya en iyi seçenek haline geldiği bir dünyada insan haklarımızdan tam anlamıyla yararlanamıyoruz.

İklim acil durumu, benzeri görülmemiş boyutlarda bir insan hakları krizidir. Bilim insanları, küresel ısınmanın 1,5°C'yle sınırlanmasının, insanlar ve çevre için daha da yıkıcı etkilerden kaçınmak için çok önemli olduğunu doğruladılar.⁴⁹ Ama insanlığın bunu yapmak için sınırlı bir süreye sahip olduğu konusunda da bizi uyardılar.⁵⁰ Bununla birlikte, 2015'te Paris Anlaşması'nın kabul edilmesine yol açan iyi niyetli yaklaşımlara rağmen, birçok hükümet, bilim insanlarının yaklaşan felaketten kaçınmak için gerekli olduğunu söyledikleri cesur ve benzersiz önlemleri almak konusunda gerekli siyasi iradede halen yoksun.

Yine de her şey bitmiş değil. Aşağıda açıklandığı gibi, insan hakları ilke ve standartlarının kabul edilmesi, aynı zamanda bu hakların uygulanması için insan haklarına dayalı mekanizmaların, araçların ve taktiklerin kullanılması, insanlara ve çevreye gerçek anlamda olumlu dönüşüm getirecek kadar iddialı bir iklim mücadelesinin şekillenmesine önemli bir katkı sağlayabilir ve sağlamıştır. İklim değişikliğinin ön saflarında yer alan insanların geliştirdikleri bilgi, fikir ve çözüm zenginliğini hesaba katmak da dahil olmak üzere, iklim mücadelesinin insan haklarına odaklanması,⁵¹ daha güvenli, daha adil ve daha sürdürülebilir bir toplum inşa etmek konusunda uzun bir yol kat etmemizi sağlayabilir.

2.1 İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BİR İNSAN HAKLARI KRİZİDİR

Aşağıdaki 3. Bölümde gösterildiği gibi, iklim krizi bütün insan hakları yelpazesini etkilemektedir. İklim değişikliğinin doğurduğu sonuçlar bir ülke veya bir topluluğu etkilediğinde, bunların yol açtığı zincirleme sonuçlar insanların onurlu bir yaşam sürme hakkından faydalanabilmesini ciddi ölçüde engelleyebilir, özgürlükleri tehlikeye atabilir ve hatta birçok durumda halkların kültürel varlığını topyekun tehlikeye atabilir. Bölüm 4'te açıklandığı gibi, iklim krizinden en çok etkilenenler; çeşitli ve kesişen ayrımcılık biçimlerine maruz kalmış veya yapısal eşitsizlikler ve kökleşmiş uygulamalar nedeniyle veya kaynakları, gücü ve ayrıcalıkları adaletsiz bir şekilde dağıtan resmi politikalar sonucunda ötekileştirilen kişi ve gruplardır. Başka bir deyişle, halihazırda insan hakları ihlalleri yaşayanların hakları, hükümetlerin iklim kriziyle başa çıkamamaları sonucunda büyük olasılıkla daha da zarar görecektir ve ellerinden alınacaktır.

⁴⁹ IPCC, 1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet (daha önce alıntılanmıştır).

⁵⁰ IPCC, 1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet (daha önce alıntılanmıştır); H. D. Matthews ve diğerleri, "Kalan karbon bütçesindeki belirsizlikleri ölçmek için bütüncül bir yaklaşım", 2021, Communications Earth & Environment [nature.com/articles/s43247-020-00064-9](https://www.nature.com/articles/s43247-020-00064-9)

⁵¹ Örneğin, yerel toplulukların ve Yerli Halkların iklim değişikliğini ele alma ve bunlara yanıt verme ile ilgili bilgi, teknoloji, uygulama ve çabalarına ilişkin bilgi alışverişini kolaylaştırmak için UNFCCC bünyesinde kurulan Yerel Topluluklar ve Yerli Halklar Platformu'nun çalışmalarına bakınız, unfccc.int/LCIPP#eq-1 (ayrıca bkz. Bölüm 4.3). "Toplumsal cinsiyet bakımından adil iklim çözümleri" listesi için bkz. womengenderclimate.org/gender-just-climate-solutions/ Gençlerin öncülüğündeki iklim girişimleri için bkz. unfccc.int/resource/docs/publications/publication_youth_2013.pdf

On yıldan fazla bir süredir, iklim değişikliğinin insan hakları için oluşturduğu geniş kapsamlı tehdit, BM İnsan Hakları Konseyi⁵² ve birçok özel usul mekanizması,⁵³ birçok BM İnsan Hakları sözleşme organı,⁵⁴ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BİHYK),⁵⁵ Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP)⁵⁶ ve çok sayıda diğer hükümetler arası kuruluş⁵⁷ ve sivil toplum örgütü⁵⁸ tarafından dile getiriliyor. Sivil toplum grupları, Yerli Halklar ve akademik araştırmacılar tarafından oluşan bir koalisyon olan İnsan Hakları ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu tarafından yürütülen savunuculuk faaliyetleri ve kampanyalar sayesinde,⁵⁹ Paris Anlaşması'na ve UNFCCC kapsamında üretilen diğer belgelere insan hakları ilkelerine önemli atıflar dahil edilmiştir.

“Taraflar iklim değişikliğine müdahale amaçlı eyleme geçtiklerinde insan hakları, sağlık hakkı, yerli halkların, yerel toplulukların, göçmenlerin, çocukların, engellilerin ve hassas durumdaki kişilerin haklarına ve kalkınma hakkına ve ayrıca toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların güçlendirilmesi ve kuşaklar arası adalet konularındaki yükümlülüklerine uygun hareket etmeli, bu hususlara saygılı olmalı ve bunları geliştirmelidir.”

(Paris Anlaşması, Önsöz, 2015)

“Devletlerin, afet riskinin azaltılması, iklim değişikliğinin hafifletilmesi ve değişikliğe uyum sağlamak da dahil olmak üzere, Sözleşme'nin tam olarak uygulanmasını sağlamak için kendi sınırları içinde ve dışında yükümlülükleri vardır. Fosil yakıt kullanımının sınırlandırılması, sınır-ötesi kirliliğin ve sera gazı emisyonlarının azaltılması ve yenilenebilir enerjilere geçişin teşvik edilmesi gibi önlemler, iklim değişikliğinin ve afetlerin insan hakları üzerindeki olumsuz etkisini küresel çapta azaltmada önemli adımlar olarak görülüyor.”

(BM CEDAW Komitesi, Genel Tavsiye 37, 2018)

“Yaşam hakkına ve özellikle onurlu yaşama hakkına saygı duyma ve güvence altına alma yükümlülüğünün uygulanması, diğer şeylerin yanı sıra, çevreyi kamu ve özel sektör kaynaklı zararlara, kirliliğe ve iklim değişikliğine karşı korumak için Taraf Devletler tarafından alınan önlemlere bağlıdır.”

(BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 36, 2018)

“İklim değişikliğinin neden olduğu öngörülebilir insan hakları zararlarını önlemek için önlemler almamak veya bu tür zararlara yol açan faaliyetlere ilişkin düzenlemeler getirmemek, devletlerin insan hakları yükümlülüklerinin ihlali anlamına gelebilir.”

(BM'nin beş sözleşme organının insan hakları ve iklim değişikliğine ilişkin açıklaması, 16 Eylül 2019)

Fakat bu gelişmeler, ön saflarda yer alan topluluklar, Yerli Halklar, kadın hakları aktivistleri, gençlik grupları, ırk ayrımcılığına maruz kalan gruplar, kökene dayalı topluluklar ve etnik, dinsel ve dilsel azınlıklar ve diğerlerinin yürüttüğü mücadeleler bağlamında değerlendirilmelidir. Bu gruplar 1980'lerden beri iklim değişikliği ile insan hakları arasında sağlam, canlı ve ikna edici bir bağ kuran somut vakaları öne çıkarıyorlar.

İklim değişikliğini bir insan hakları sorunu olarak çerçeveleme çabaları devam etmeli ve artmalıdır. İnsanlık için yaklaşmakta olan bir insan hakları felaketinden kaçınmak istiyorsak, zor bir zamandayız. Bu zorlukla

⁵² 2008'den beri BM İnsan Hakları Konseyi, iklim değişikliği ve insan hakları arasındaki bağlantıları tanıyan çok sayıda karar yayınladı. Tam liste için bkz. ohchr.org/EN/Issues/HRAndClimateChange/Pages/Resolutions.aspx

⁵³ BM İnsan Hakları Konseyi'nin Özel Usul mekanizmalarının iklimle ilgili rapor ve müdahalelerinin bir listesi için bkz.

ohchr.org/EN/Issues/HRAndClimateChange/Pages/HumanRightsMechanisms.aspx

⁵⁴ İnsan hakları sözleşmesi organlarının iklim değişikliği bağlamında insan hakları çalışmalarında kaydedilen gelişmelerin bir derlemesi için, bkz. CIEL ve GI-ESCR, *Devletlerin İklim Değişikliği Bağlamında İnsan Hakları Yükümlülükleri: 2020 Güncellemesi*, 2 Nisan 2020, escr.org/publications/states-human-rights-obligations-in-the-context-of-climate-change-2020-update

⁵⁵ Bkz. ohchr.org/en/issues/hrandclimatechange/pages/hrclimatechangeindex.aspx

⁵⁶ Bkz. UNEP, İklim Değişikliği ve İnsan Hakları, Aralık 2015, unenvironment.org/resources/report/climate-change-and-human-rights#:~:text=Climate%20change%20is%20one%20of.and%20communities%20across%20the%20world

⁵⁷ Örneğin bkz. Dünya Bankası, *İnsan Hakları ve İklim Değişikliği*, 17 Mart 2011, openknowledge.worldbank.org/handle/10986/2291; UNICEF, “Çocuk Hakları Risk Altında: İklim Değişikliği Konusunda Ortak Eylem Örneği”, 16 Aralık 2014, unicef-irc.org/article/928-child-rights-at-risk-the-case-for-joint-action-with-climate-change.html#:~:text=These%20essential%20rights%20of%20children.protection%2C%20and%20participation%20in%20society

⁵⁸ Örneğin bkz. Earthjustice, *Dengeli İklim için İnsan Hakkı Var mı?*, 10 Aralık 2009, earthjustice.org/blog/2009-december/there-human-right-stable-climate; CIEL, “İklim değişikliği ve insan hakları”, ciel.org/issue/human-rights-climate-change/; Mary Robinson Vakfı – İklim Adaleti, “İnsan hakları ve iklim değişikliği”, mrjci.org/our-work/areas-of-work/human-rights-and-climate-change/; Uluslararası Barolar Birliği, *İklim Bozulması Çağında Adalet ve İnsan Haklarına Ulaşmak*, Temmuz 2014, allenoverly.com/en-gb/global/news-and-insights/publications/iba-report; Quaker Birleşmiş Milletler Ofisi, *İklim Adaleti ve Sera Gazı Emisyonlarının Azaltılmasında İnsan Hakları Hukukunun Kullanımı*, Ağustos 2016, quano.org/sites/default/files/resources/Climate%20Justice_August_2016.pdf

⁵⁹ Bkz. climaterights.org/

yüzleşmek için hiç olmadığı kadar güçlü ve çeşitlilik arz eden bir harekete ihtiyacımız var. Eylül 2019'da düzenlenen İklim, Haklar ve İnsanlığın Hayatta Kalma Zirvesi ve zirve kapsamında dünya çapında yürütülen çeşitli çevre hareketleri, kadın hakları, Yerli hakları, sendikal hareketler, sosyal adalet hareketleri ve diğer insan hakları davalarını temsil eden 430'dan fazla kuruluş tarafından imzalanan Bildirge, farklı grupların nasıl bir araya gelip ortak bir vizyonu paylaşabileceklerine dair umut verici bir örnek sunuyor.⁶⁰

İklim acil durumunun bir insan hakları krizi olarak anlaşılmasını teşvik etmek, onur, eşitlik ve herkes için adalet gibi değerlere derinden bağlı olan insanlara ve özellikle de değer sistemi ve kelime dağarcığı için insan haklarını referans alanlara hitap edebilmek için esastır.

İnsan hakları temelinde savunuculuk yapmak, bazı karar vericileri -ya öne sürülen argümanlar nedeniyle ya da iklim değişikliğine karşı mücadelenin toplumda geniş bir desteğe sahip olduğunu göstererek- insan haklarıyla uyumlu iklim mücadelesi lehine kararlar almaya teşvik edebilir. İnsan haklarına dayalı bir argüman, insanlığın geleceğini iklim krizinin merkezine yerleştirir.

2.2 HAREKETE GEÇMEK İÇİN YASAL YÜKÜMLÜLÜKLER

İnsan hakları ilkeleri ve standartları sadece iklim krizinin çerçevelenmesine yardımcı olmakla kalmaz. Daha da önemlisi, devletlerin iklim kriziyle başa çıkmak için yasal ve uygulanabilir yükümlülükleri olduğunu da açıklığa kavuşturur.

Bütün devletlerin, katıldıkları çeşitli uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmelerine ilişkin olarak ayrım gözetmeksizin herkes için bütün insan haklarına saygı gösterme, bu hakları koruma ve uygulama konusunda uluslararası insan hakları hukuku kapsamında belirlenen yükümlülükleri vardır.⁶¹ Bu yükümlülükler, insan hakları hukuku uyarınca, devletlerin, ister devlet isterse şirketler de dahil olmak üzere devlet dışı aktörler tarafından gerçekleştirilsin, kendi sınırları veya yargı yetkisi dahilindeki davranış veya ihmallerin neden olduğu çevresel zararlar karşısında insanları ve insan haklarını korumasını gerektirir. Bu nedenle, iklim değişikliğinin şimdiki ve gelecek nesillerin insan hakları üzerindeki mevcut ve öngörülebilir olumsuz etkileri devletlerin bu zararı önlemek için bütün gerekli adımları atma yükümlülüklerini doğurmaktadır.⁶²

İklim krizi karşısında insan haklarının gözetilmesi, korunması ve uygulanması bütün devletlerin aşağıdaki temel görevleri yerine getirmesini gerektirir:

- Sera gazı emisyonlarını mümkün olan en kısa sürede azaltmak için mümkün olan tüm adımları atmak (bkz. Bölüm 5);
- Kendi yetki alanlarındaki kişilerin iklim değişikliğinin öngörülebilir ve kaçınılmaz etkilerine uyum sağlamalarına yardımcı olmak için gerekli bütün önlemleri almak, böylece iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki etkisini en aza indirmek (bkz. Bölüm 6);
- İklim kriziyle mücadele etmeye yönelik bütün politika ve tedbirlerin bilgi edinme, katılım ve çözüm hakkı dahil olmak üzere insan haklarını gözetmesini, korumasını ve uygulamasını sağlamak (bkz. Bölüm 7 ve 8);
- İklim krizinin neden olduğu kayıp ve zararlar sonucunda hakları ihlal edilen herkese etkili çözüm yollarını sağlamak (bkz. Bölüm 8.3 ve 9);
- Şirketlerin emisyonlarını bilimsel kanıtlar ışığında azaltmasını ve tedarik zincirlerinin tüm kademelerinde insan haklarına saygı göstermesini sağlamak için gerekli düzenlemeleri yapmak (bkz. Bölüm 12).

Devletlerin ayrıca sınır ötesi yükümlülükleri de vardır. Bunlar bir devletin kendi topraklarında veya dışında, o devletin toprakları dışında insan haklarından yararlanılmasını etkileyen davranışları konusundaki insan hakları yükümlülükleri ve uluslararası işbirliği de dahil olmak üzere insan haklarını evrensel çapta gerçekleştirmeye yönelik küresel nitelikteki yükümlülükleri olarak tanımlanır.⁶³ Birleşmiş Milletler,

⁶⁰ Uluslararası Af Örgütü, "200 çevre ve insan hakları lideri, iklim acil durumunun üstesinden birlikte gelme sözü verdi", 18 Eylül 2019, [amnesty.org/en/latest/news/2019/09/200-environmental-and-human-rights-leaders-pledge-to-tackle-climate-emergency-together/](https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/09/200-environmental-and-human-rights-leaders-pledge-to-tackle-climate-emergency-together/). Bildirge, kurum ve grupların imzalarına hâlâ açıktır, bkz. climaterights4all.com/peoples-summit-on-climate-rights-and-human-survival/. Bildirge hakkında daha fazla bilgi için bkz. climaterights4all.com/

⁶¹ Bkz. indicators.ohchr.org/

⁶² Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 1 Şubat 2016, BM Belge No: A/HRC/31/52, para. 33.

⁶³ İlke 8, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Devletlerin Ülke Dışı Yükümlülüklerine İlişkin Maastricht İlkeleri. Maastricht İlkeleri, birkaç yıl boyunca kapsamlı bir süreçle detaylandırıldı ve uluslararası insan hakları sözleşme kuruluşlarının üyeleri, bölgesel insan hakları

Amerikalılar Arası ve Afrika insan hakları sistemlerinin her biri, devletlerin sınırları içindeki ve dışındaki insanların haklarına zarar vermemesi gerektiğini açıklığa kavuşturmuş ve özel tarafları da bu tür zararlardan kaçınmaları için düzenlemiştir. BM'nin çok sayıda insan hakları sözleşmesi organı ve Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi, bu yaklaşımı iklim değişikliğinin sınır ötesi yönlerine uygulamıştır.⁶⁴ Ayrıca, uluslararası insan hakları sözleşmeleri, devletlerin insan haklarının uygulanması için uluslararası yardım ve işbirliğine girmelerini açıkça gerektirmektedir.⁶⁵

Kişi başına düşen mevcut ve geçmiş emisyonları ortalamanın üstünde olduğu için iklim krizinde daha büyük bir sorumluluğu olan devletler sınır ötesi yükümlülükleri uyarınca, etkilenen insanlara -bu zarara katkılarının derecesine göre- çözüm yolları sağlamaktan müşterek olarak sorumludurlar (bkz. kayıp ve zararlarla ilgili bölüm 9). Daha varlıklı devletler, iklim değişikliğini azaltma ve uyum önlemleri aracılığıyla iklim kriziyle mücadele etmek için gelişmekte olan ülkelere yeterli finansman ve destek sağlamaktan da sorumludur (bkz. uluslararası işbirliğiyle ilgili Bölüm 10).

Devletler, öngörülebilir uzun vadeli zararlar da dahil olmak üzere iklim değişikliğinin neden olduğu insan hakları ihlallerini önlemek için olumlu önlemler alamadıklarında, insan hakları hukuku kapsamındaki yükümlülüklerini ihlal etmiş olurlar.⁶⁶

Uluslararası insan hakları hukuku, çevre hukukundan daha kapsamlı yasal olarak bağlayıcı yükümlülükler sunar ve bu yükümlülükler etkili iklim değişikliği politikaları ve önlemleri talep etmek için kullanılabilir. Örneğin, uluslararası çevre hukuku, devletleri emisyonları önemli ölçüde azaltmak için herhangi bir özel adım atmaya zorlamaz. Paris Anlaşması uyarınca, devletler, emisyonları belirli bir miktarda azaltma taahhütlerinin kapsamını kendileri belirlemektedir. Buna karşılık, yukarıda tartışıldığı gibi, insan hakları hukuku kapsamında devletlerin, emisyonları azaltmak, insanların iklim değişikliğine uyum sağlamasına yardımcı olmak ve ihlallere karşılık çözüm sağlamak için mevcut kapasiteleri dahilinde mümkün olan bütün adımları atması gerekir. Bu nedenle, uluslararası insan hakları hukuku uygun şekilde yorumlanıp uygulandığında emisyonların azaltılmasından, insanların ve ülkelerin iklimle ilgili etkilerden dolayı maruz kaldığı kayıp ve zararların telafi edilmesine kadar değişen konularda devletlerin takdir yetkisine makul sınırlar koyar.

İnsan hakları hukuku, devletleri yasal yükümlülüklerini yerine getirmeye zorlamak için de daha kapsamlı araçlar sağlar. İnsan haklarına dayalı hesap verebilirlik ve çözüm mekanizmaları, hem usul hem de maddi haklar bakımından çevre hukuku kapsamında mevcut olanlardan daha güçlüdür. Örneğin, küresel ve bölgesel insan hakları mekanizmaları, bireysel ve/veya grupça yapılan şikayetlerin değerlendirilmesini ve bağimsiz anlaşıma izleme organları tarafından düzenli olarak gözden geçirilmesini sağlarken, çoğu çevre sözleşmesi organı bunu yapmaz.⁶⁷ İnsan hakları organları giderek artan bir şekilde iklim değişikliğini bir insan hakları sorunu olarak ele almaktadır.

2.3 ŞİRKETLERİN İNSAN HAKLARINA SAYGI GÖSTERME YÜKÜMLÜLÜĞÜ

İnsan hakları ilkeleri ve standartları, şirketlerin iklim krizine dair yükümlülüğünün tesis edilmesinde de önemli bir yol gösterici işleve sahiptir. Uluslararası insan hakları hukukuna göre, bütün devletlerin, şirketlerin küresel faaliyetleri dahil olmak üzere bütün aktörlerin yol açtığı insan hakları ihlallerine karşı insanları koruma yükümlülüğü vardır.

kuruluşlarının yanı sıra BM İnsan Hakları Konseyi Özel Raportörleri de dahil olmak üzere dünyanın dört bir yanından 40 uluslararası hukuk uzmanı tarafından kabul edildi. Maastricht İlkeleri yeni bir hukuk yaratmadı, daha ziyade devletlerin sınır ötesi davranışlarıyla ilgili yükümlülüklerini netleştirmek amacıyla mevcut yasa ve standartlardan yararlandı. İlkeler ve her ilke için yasal yetkili makamı belirleyen yorumları şurada yayımlandı: O. De Schutter ve diğerleri, "Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar alanında devletlerin sınır ötesi yükümlülüklerine ilişkin Maastricht İlkeleri hakkında yorum", Human Rights Quarterly, Cilt 34, eprints.lse.ac.uk/47404/

⁶⁴ ETO Konsorsiyumu ve diğerleri, *Duarte Agostinho ve Diğerleri/Portekiz ve Diğerleri Davasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne Yazılı Başvuru* (İndeks No: EUR 01/4092/2021), 6 Mayıs 2021, [amnesty.org/en/documents/eur01/4092/2021/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/eur01/4092/2021/en/), paras 21-35.

⁶⁵ Örneğin, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Madde 2(1)'de belirtilen ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin yükümlülükler. Ayrıca bkz. O. De Schutter ve diğerleri, "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Devletlerin Ülke Dışı Yükümlülüklerine İlişkin Maastricht İlkeleri hakkında yorum" (daha önce alıntılanmıştır), s. 1091-1095.

⁶⁶ BMİHYK, "İnsan hakları ve iklim değişikliğine ilişkin temel mesajlar", ohchr.org/Documents/Issues/ClimateChange/KeyMessages_on_HR_CC.pdf

⁶⁷ Örneğin, bkz. UNEP, *Çok Taraflı Çevre Anlaşmalarına Uyum ve Uygulama Kılavuzu*, Haziran 2006, unece.org/fileadmin/DAM/env/documents/2019/ece/Restart/IC/-Manual_on_Compliance_with_and_Enforcement_of_Multilateral_Environmental_Agreements-2006743.pdf

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

Ayrıca, şirketler dünyanın neresinde faaliyet gösterirlerse gösterebilirler bütün insan haklarına saygı göstermekle yükümlüdürler.⁶⁸ Bu yükümlülük, uluslararası kabul görmüş davranış standardı olan BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'nde belirtilmiştir.⁶⁹

Bölüm 12'de açıklandığı üzere, bu yükümlülük, şirketlerin kendi ticari faaliyetleri aracılığıyla insan hakları ihlallerine neden olmaktan veya bunlara katkıda bulunmaktan kaçınmalarını ve fiili etkilerin giderilmesi de dahil sorumlu oldukları olumsuz etkileri telafi etmelerini gerektirir. Ayrıca, şirketler kendi faaliyetleriyle doğrudan bağlantılı olan insan hakları ihlallerinin yanı sıra değer zincirleri ve iş ilişkilerinin yol açtığı olumsuz sonuçları da önlemek veya hafifletmekle yükümlüdürler. Bu yükümlülük, iklim değişikliğiyle alakalı açık iç düzenlemelerin yokluğunda bile, iş stratejisi de dahil olmak üzere bütün iş kararları için geçerlidir.

Şirketlerin insan haklarına saygı gösterme yükümlülüğü, bir devletin kendi insan hakları yükümlülüklerinden bağımsızdır ve insan haklarını koruyan ulusal yasa ve yönetmeliklere uyumun üstünde ve ötesinde konumlanır.⁷⁰

2.4 İKLİM MÜCADELESİNİN ŞEKİLLENDİRİLMESİ

İklim mücadelesini şekillendirmek için insan hakları perspektifi çok önemlidir. İnsan hakları hukukuna göre, devletlerin iklim krizine acilen müdahale etmelerinin yanı sıra bunu nasıl yaptıkları da önemlidir. İnsan hakları ilkeleri ve standartları, devletlerin sadece iklim önlemlerinin etkili olmasını değil, aynı zamanda ayırım gözetmeksizin herkes için yürürlükte olmasını sağlamak için atmaları gereken adımların netleştirilmesine de yardımcı olmaktadır.

Devletlerin iklim mücadelesine dair karar alma sürecine özgür, aktif, anlamlı ve bilinçli katılım sağlamaları çok önemlidir (bkz. Bölüm 8). Bu yükümlülüğe uyulmadan alınan iklim kararları -örneğin yenilenebilir enerji projeleri yerli halkların zorla tahliyesine ve hatta insan hakları savunucularının öldürülmesine yol açtığında- çok ciddi insan hakları ihlallerine yol açmaktadır (bkz. Bölüm 7). Öte yandan, bu yükümlülüğe uyum, çoğunlukla geniş çapta desteklenen iklim kararlarına yol açar, bu da bu kararların uygulanmasını kolaylaştırır ve dolayısıyla iklim mücadelesini güçlendirir.

İklim mücadelesinin içeriğini şekillendirirken eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkesi de esastır. İklim değişikliği sorunlarına kesşimsel bir analizin uygulanması,⁷¹ iklim krizinin halihazırda çoklu ve kesşen ayrımcılık ve eşitsizlik biçimleriyle karşı karşıya olan bireyler, gruplar ve halklar üzerindeki gitgide artan etkilerini ortaya koyduğu için çok önemlidir. Ayrıca, böyle bir analiz insanların farklı dezavantajlı oluş biçimlerinin bir sonucu olarak nasıl farklı şekilde etkilenebileceklerini ve sonuç olarak çözüm ve telafi için farklı önceliklere sahip olabileceklerini vurgulamaktadır. Ayrımcılığı tek bir zeminde ele almak için alınan önlemler, kesşimsel ayrımcılığın neden olduğu hak ihlallerinin giderilmesi için yeterli olmayabilir ve aslında diğer ayrımcılık biçimlerini daha da ağırlaştırabilir. Bu nedenle iklim mücadelesi çeşitli, çoklu ve kesşen ayrımcılık biçimlerini ele alacak kadar nüanslı bir şekilde tasarlanmalıdır; bu da ancak etkilenen bütün grupları temsil eden herkesin katılımına dayalı bir yaklaşımla mümkün olabilir. Usul bakımından, eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkesi, iklim krizinden orantısız şekilde etkilenen gruplara -liderlik rolleri almak da dahil olmak üzere- iklim önlemlerinin şekillendirilmesinde yer almaları için eşit ve anlamlı fırsatlar verilmesini sağlama yükümlülüğünü öngörmektedir.

Son olarak, insan hakları ilkeleri ve standartları, karbondan arındırılmış ekonomiye ve dirençli toplumlara hızlı ve adil bir geçişin nasıl olacağını tanımlamaya yardımcı olabilir. Gerçekten adil bir geçiş insan haklarını merkeze alan, toplumsal cinsiyet adaletini ve irksal adaleti; etnik, engellilik ve nesiller-arası düzlemde adaleti teşvik eden, işçi haklarını gözetan ve teşvik eden ve hem ülkeler içinde hem de ülkeler arasındaki eşitsizliği azaltan bir geçiştir.

⁶⁸ Bu sorumluluk, BM İnsan Hakları Konseyi tarafından 16 Haziran 2011'de BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri onaylandığında ve 25 Mayıs 2011'de, daha sonra OECD Uluslararası Yatırım ve İnsan Hakları Bildirgesi'ne katılan 42 hükümetin OECD Çok Uluslu Şirketler Yönergeleri'nin (OECD Yönergeleri) gözden geçirilmiş bir versiyonunu oybirliğiyle onayladığında kabul edilmiştir. Bkz. BM İnsan Hakları Konseyi, Karar 17/4: İnsan Hakları ve Ulusötesi Şirketler ile diğer Ticari İşletmeler, 16 Haziran 2011'de kabul edildi, BM Belge No: A/HRC/RES/17/4; OECD, *Çok Uluslu Şirketler için OECD Yönergeleri*, 2011, oecd.org/corporate/mne/

⁶⁹ Yorum dahil ilke 11 ve 13, BMİHYK, *İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri: Birleşmiş Milletler'in "Koru, Saygı Göster ve Telafi Et" Çerçevesini Uygulamak*, 2011, BM Belge No: İK/PUB/11/04, ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf

⁷⁰ Yorum dahil ilke 11, BM Rehber İlkeleri (daha önce alıntılanmıştır).

⁷¹ Bu terim ilk olarak Amerikalı hukuk akademisyeni Kimberle Crenshaw tarafından ortaya atılmış ve ilk kez burada kullanılmıştır: "İrk ve Cinsiyetin Kesşiminin Sınırsızlaştırılması: Ayrımcılık Karşıtı Doktrinin, Feminist Teorinin ve Irkçılığa Karşı Politikanın Siyah Feminist Eleştirisi", 1989, Chicago Üniversitesi Hukuk Forumu, chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf

3. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İNSAN HAKLARINI NASIL ETKİLER

İklim değışikliğı bütün insan hakları açısından belirli sonuçlar yaratmaktadır; ancak bu bölüm, insan hakları krizinin büyüklüğünü ve iklim değışikliğinin medeni, siyasal, ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar üzerindeki etkileri ile bireysel ve kolektif hakların birbiriyle bağlantılı olduğunu göstermenin bir yolu olarak, iklim değışikliğinin belirli hakları nasıl zayıflattığına dair örnekler sunmaktadır.

SAYILARLA İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNİN İNSAN HAKLARINA TEMEL ETKİLERİ:⁷²

Yaşam hakkı:

- Yılda 400.000 erken ölüm iklim değışikliğıyle bağlantılıdır (DARA, 2012).
- 2030 ile 2050 yılları arasında sıtma, yetersiz beslenme, ishal ve sıcaklık nedeniyle yılda fazladan 250.000 kişinin öleceğı tahmin edilmektedir (DSÖ, 2014 ve 2018).

Sağlık hakkı:

- 2050 yılına kadar 200 milyon kişi daha sıtma riski altında olacaktır (IPCC, 2014).
- İklim değışikliğine bağlı hastalıkların %88'i beş yaşın altındaki çocukları etkilemektedir (DSÖ, 2009).

Gıda hakkı:

- 2050 itibarıyla %20 daha fazla açlık ve yetersiz beslenme sorunu görülecektir (Dünya Gıda Programı, 2018).
- 2°C'lik küresel ısınma durumunda, 189 milyon insan gıda güvensizliğine karşı günümüzde olduğundan daha yüksek düzeyde savunmasızlık yaşayabilir. 4°C'de bu rakam 1,8 milyar kişiye yükselecektir (Dünya Gıda Programı, 2017).
- Beş yaşın altındaki 7,5 milyon çocuğun büyümesi, yetersiz beslenme nedeniyle 2030'a kadar orta veya ciddi şekilde eksik kalacak ve 2050'de bu sayı 10 milyona yükselecek (DSÖ, 2014).

Su ve hijyen hakları:

- Küresel sıcaklıkta 2°C'lik artış görülmesi durumunda 1 milyardan fazla insan su kaynaklarında ciddi bir azalma yaşayacak. Küresel ısınmayı 2°C'ye kıyasla 1,5°C ile

⁷² Bu kutuda özetlenen verilere bu bölümde ilgili başlıklar altında tam olarak atıfta bulunulmaktadır. 2019'da Uluslararası Af Örgütü bu verilerin bazılarını özetleyen bir infografik hazırladı. Bkz. [amnesty.org.uk/what-has-climate-crisis-got-do-human-rights](https://www.amnesty.org.uk/what-has-climate-crisis-got-do-human-rights)

sınırlamak, su sorunundaki artışa maruz kalan küresel nüfusun oranını %50'ye kadar veya bu gezegendeki her 25 kişiden biri olacak şekilde azaltabilir (IPCC, 2014 ve 2018).

- Her şey böyle giderse, 2050'de 1,4 milyar insanın temel hijyen koşullarına erişimi olmayacak (OECD, 2012).

Yeterli barınma hakkı:

- Genel olarak, 1,8 milyar insan yetersiz barınma koşulları, kayıt dışı yerleşimler, aşırı kalabalık evler, evsizlik ve istikrarsız barınma koşullarında yaşıyor (UN-Habitat, 2020). Kayıt dışı yerleşimlerde yaşayan insanlar iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine bilhassa maruz kalmaktadır.
- 2020'de iklimle alakalı olaylar nedeniyle 30 milyon kişi ülke içinde yerinden edildi (IDMC, 2021).
- İklim değişikliği nedeniyle 2050 yılına kadar Sahra Altı Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika'da 140 milyon kişi ülke içinde yerinden edilmiş olabilir (Dünya Bankası, 2018).

Çalışma ve yeterli yaşam standardı hakları:

- 2014'te yaklaşık 1,2 milyar çalışan (veya dünya istihdamının %40'ı), büyük ölçüde doğal süreçlere bağlı olan ve bu nedenle iklim etkilerine oldukça açık sektörlerdeydi (ILO, 2018).
- 2000-2015 yılları arasında, “insan faaliyetinin neden olduğu veya artırdığı birbirinden farklı çevresel tehlikeler” (ILO, 2018) nedeniyle yıllık 23 milyon çalışma-yılı kaybedildi.

3.1 YAŞAM HAKKI

Aşırı sıcaklar, orman yangınları ve tropik fırtınalardan kaynaklanan aşırı yağışlar gibi iklim değişikliğinin şiddetlendirdiği ani aşırı hava olayları yaşam hakkını olumsuz etkileyebilir. Bu aşırı olayların çoğu can kaybına yol açmakta, bazıları çok yüksek ölüm oranlarıyla sonuçlanmakta ve genellikle bu tür olayların nüfusa yönelik risklerini arttıran yerel faktörlerle daha da ağırlaşmaktadır. Örneğin, 2003'teki sıcak hava dalgasının sonucu olarak Avrupa'da en az 30.000 kişi hayatını kaybetti.⁷³ 2013'te Filipinler'deki süper kasırga Haiyan'ın ardından yaklaşık 6.300 kişi öldü⁷⁴ ve 2019'da Mozambik, Malavi ve Zimbabve'deki kasırgalar sonucu 1.000'den fazla kişi hayatını kaybetti.⁷⁵ Son zamanlardaki orman yangınları da onlarca insanın ölümüne yol açtı, örneğin 2018'de Kaliforniya'daki orman yangınlarında yaklaşık 100 kişi hayatını kaybetti ve aynı yıl Yunanistan'da da benzer sayıda kişi hayatını kaybetti.⁷⁶

Dahası, iklim değişikliği; su ve hijyen, sağlık ve gıda hakları üzerindeki olumsuz etkileri erken ölümlerle sonuçlandığında yaşam hakkını da dolaylı olarak etkilemektedir. Küresel olarak, yılda en az 400.000 erken ölüm iklim değişikliğiyle bağlantılıdır.⁷⁷ Dünya Sağlık Örgütü, iklim değişikliğinin sıtma, yetersiz beslenme,

⁷³ UNEP, “Avrupa'da 2003 yazı sıcaklık dalgasının etkisi”, 2014, Çevre Uyarısı Bülteni, [unisdr.org/files/1145_ewheatwave.en.pdf](https://www.unisdr.org/files/1145_ewheatwave.en.pdf). Bu konuda resmi bir istatistik olmamasına rağmen, yapılan bir araştırma ölü sayısının 70.000'i aşmış olabileceğini tahmin ediyor. Bkz. J.-M. Robine ve diğerleri, “2003 yazında Avrupa'da ölü sayısı 70.000'i aştı”, Şubat 2008, Comptes Rendus Biologie, Cilt 331, Sayı 2, [sciencedirect.com/science/article/pii/S1631069107003770](https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1631069107003770)

⁷⁴ Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC), Filipinler: Haiyan Tayfunu Acil Durum Temyiz Nihai Raporu (MDRPH014), 5 Ekim 2017, reliefweb.int/report/philippines/philippines-typhoon-haiyan-emergency-appeal-final-report-mdrph014

⁷⁵ İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi (OCHA), “Güney Afrika: 10 Temmuz 2019 itibarıyla Idai ve Kenneth Kasırgalarının anlık görüntüsü”, reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/SA_Cyclone_and_Flooding_Snapshot_10072019.pdf

⁷⁶ Dünya Kaynakları Enstitüsü, “2018: Aşırı iklim koşullarının yaşandığı bir yıl”, 27 Aralık 2020, wri.org/blog/2018/12/2018-year-climate-extremes. Ayrıca bkz. T. Brown ve diğerleri, “Kuzey Kaliforniya 2018 aşırı yangın mevsimi”, Ocak 2020, SC Herring ve diğerleri (editörler), 2018'deki Aşırı Olayları İklim Perspektifinden Açıklamak, Amerikan Meteoroloji Derneği Bültenine Özel Ek, Cilt 101, Sayı 1, amsoc.org/ams/index.cfm/publications/bulletin-of-the-american-meteorological-society-bams/explaining-extreme-events-from-a-climate-perspective/; National Geographic, “Avrupa'nın tarihi yangınları iklim değişikliğinden mi kaynaklanıyor?”, 31 Temmuz 2018, nationalgeographic.com/environment/2018/07/are-fires-in-europe-the-result-of-climate-change/

⁷⁷ DARA ve Climate Vulnerable Forum, *Climate Vulnerability Monitor 2. Baskı: Sıcak Bir Gezegenin Soğuk Hesabına Yönelik Bir Kılavuz*, 2012, daraint.org/wp-content/uploads/2012/09/CVM2ndEd-FrontMatter.pdf

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

ishal ve ısı stres nedeniyle 2030 ile 2050 yılları arasında yılda 250.000 ölüme neden olacağını öngörmektedir.⁷⁸

Bu tür tehditleri kabul eden BM İnsan Hakları Komitesi, 2018 yılında yaşam hakkı hakkındaki gözden geçirilmiş Genel Yorumunda, bu hakkın korunması için devletlerin çevresel bozulmayla mücadele etmek için uygun önlemleri alması gerektiği sonucuna varmıştır. Komite ayrıca şunları ifade etmiştir: “Yaşam hakkına ve özellikle onurlu yaşama hakkına saygı duyma ve bu hakkı güvence altına alma yükümlülüğü, diğer şeylerin yanı sıra, çevreyi kamu ve özel sektör kaynaklı zarar, kirlilik ve iklim değişikliğine karşı korumak için alınan önlemlere bağlıdır.”⁷⁹

3.2 DİĞER MEDENİ VE SİYASAL HAKLAR

BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü’nün belirttiği gibi, iklim değişikliğinin yaşam hakkı dışındaki medeni ve siyasal haklar üzerindeki etkisi genelde göz ardı edilmiştir.⁸⁰ Fakat iklim değişikliğinin yol açtığı sonuçlar; fiziksel bütünlük, özel hayatın gizliliği, ifade özgürlüğü, örgütlenme ve barışçıl toplanma hakları ve kamusal katılım gibi çok sayıda medeni ve siyasal haktan yararlanmayı doğrudan ya da dolaylı biçimde olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Örneğin, BM İnsan Hakları Komitesi, güçlü ulusal ve uluslararası çabalar olmadan, iklim değişikliğinin etkilerinin bireylerin yaşam haklarını ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve alçaltıcı muameleye maruz bırakılmama haklarını ihlal edebileceğini ve sular altında kalma riski altındaki ülkelerdeki yaşam koşullarının “risk gerçekleşmeden önce onurlu yaşam hakkıyla bağdaşmaz hale gelebileceğini” belirtmiştir.⁸¹

İklim değişikliğinin doğurduğu sonuçlar, bireylerin evlerinden, özel ve aile hayatlarından yararlanma kapasitelerini de olumsuz etkileyerek özel hayatın gizliliği hakkından yararlanmalarını kısıtlayabilir.⁸² Bu, ulusal mahkemelere veya uluslararası insan hakları organlarına taşınan iklimle ilgili birçok davada tartışılmıştır.⁸³ Urgenda Vakfı ve Hollanda Devleti arasındaki davada, Hollanda Temyiz Mahkemesi ve Yüksek Mahkeme, Hollanda hükümetinin Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme’nin 2. ve 8. Maddeleri ile güvence altına alınmış olan yaşam hakkı, özel hayat ve aile hayatı haklarını korumak için yeterli iklim önlemleri alma konusunda pozitif yükümlülüğü olduğuna karar verdi.⁸⁴

İklim değişikliğinin etkileri daha görünür hale geldikçe ve hükümetlerin eylemleri yetersiz kaldıkça, daha fazla sayıda insan, sorunun aciliyetine yeterli bir yanıt talep etmek için şiddet içermeyen doğrudan eylem ve sivil itaatsizlik eylemlerine başvuruyor, sokaklara dökülüyor ve harekete geçiyor. Birçok ülkede, insan haklarını ve çevreyi savunmak uzun zamandır tehlikeli bir faaliyet haline gelmiştir ve birçok insan hakları savunucusu, bilhassa da talepleri güçlü çıkarlarla çatıştığı için, tehdit ve korkutmadan cinayete kadar değişen suç ve saldırılar da dahil olmak üzere ciddi insan hakları ihalleriyle karşı karşıyadır (bkz. Bölüm 8.4).⁸⁵ İfade özgürlüğü, örgütlenme ve barışçıl toplanma haklarına saygı duyma geleneğine sahip ülkelerde bile protesto

⁷⁸ DSÖ, *İklim Değişikliğinin Seçilmiş Ölüm Nedenleri Üzerindeki Etkilerinin Niceliksel Risk Değerlendirmesi, 2030’lar ve 2050’ler*, 2014, apps.who.int/iris/bitstream/10665/134014/1/9789241507691_eng.pdf, s. 1; DSÖ, “İklim değişikliği ve sağlık – temel gerçekler”, 1 Şubat 2018, who.int/news-room/fact-sheets/detail/climate-change-and-health

⁷⁹ BM İnsan Hakları Komitesi (HRC), Genel Yorum 36: Madde 6: Yaşam hakkı, BM Belge No: CCPR/C/GC/36, 3 Eylül 2019, para. 62.

⁸⁰ BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü, Rapor, 25 Haziran 2019, BM Belge No: A/HRC/41/39, para. 65.

⁸¹ BM İnsan Hakları Komitesi, Görüşler: *Ioane Teitiota/Yeni Zelanda Davası*, 24 Ekim 2019’da kabul edildi, BM Belge No: CCPR/C/127/D/2728/2016, para. 9.11.

⁸² Madde 12, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi; Madde 17, ICCPR. Özel hayatın gizliliği hakkını tanıyan uluslararası ve bölgesel belgelerin tam listesi için bkz. ohchr.org/EN/Issues/Privacy/SR/Pages/InternationalStandards.aspx

⁸³ Bkz. *Duarte Agostinho ve Diğerleri/Portekiz ve Diğerleri Davasındaki şikayet*, 2020, climatecasechart.com/climate-change-litigation/wp-content/uploads/sites/16/non-us-case-documents/2020/20200902_3937120_complaint.pdf; *Torres Boğazı Adalarının, Avustralya’nın iklim değişikliği konusundaki eylemsizliğinden kaynaklanan ihlaller iddiasıyla BM İnsan Hakları Komitesi’ne sunduğu dilekçe*, 2019, clientearth.org/human-rights-and-climate-change-world-first-case-to-protect-indigenous-australians/; *İrlanda Çevre Dostları/İrlanda Davası*, 2018, climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/friends-of-the-irish-environment-v-ireland/; *Notre Affaire à Tous ve Diğerleri/Fransa Davası (2018)*, climatecasechart.com/climate-change-litigation/wp-content/uploads/sites/16/non-us-case-documents/2019/20190314_NA_complaint-1.pdf; *İsviçre İklim Koruma Kıdemli Kadınlar Birliği/İsviçre Federal Konseyi ve Diğerleri Davası “Verein KlimaSeniorinnen Schweiz/Bundesrat” (2016)*, climatecasechart.com/climate-change-litigation/wp-content/uploads/sites/16/non-us-case-documents/2016/20161025_No.-A-29922017_petition-2.pdf; *VZW Klimaatzaak/Belçika Krallığı ve Diğerleri Davası*, 2014, climatecasechart.com/climate-change-litigation/wp-content/uploads/sites/16/non-us-case-documents/2014/20141201_2660_summons.pdf

⁸⁴ Hollanda Yüksek Mahkemesi, Hollanda Devleti ile Urgenda Vakfı Arasındaki Dava, 20 Aralık 2019, urgenda.nl/wp-content/uploads/ENG-Dutch-Supreme-Court-Urgenda-v-Netherlands-20-12-2019.pdf. Ayrıca bkz. urgenda.nl/en/themas/climate-case/ ve ejiltalk.org/a-new-classic-in-climate-change-litigation-the-dutch-supreme-court-decision-in-the-urgenda-case/

⁸⁵ Uluslararası Af Örgütü, *Ölümcül Ama Önlenebilir Saldırılar* (İndeks No: ACT 30/7270/2017), 5 Aralık 2017, amnesty.org/en/documents/act30/7270/2017/en/; Global Witness, *Yanını Savunmak: İklim Krizi ve Toprak ve Çevre Savunucularına Yönelik Tehditler*, 2020, globalwitness.org/en/campaigns/environmental-activists/defending-tomorrow/; 350.org, *Fosil Yakıt Şirketlerinin İnsan Hakları İhlalleri*, 2020, 350.org/press-release/climate-crisis-is-aggravating-human-rights-violations-caused-by-the-fossil-fuel-industry-alerts-350-org-report/; J. H. Knox, *Çevresel İnsan Hakları Savunucuları: Küresel Kriz*, 2017, universal-rights.org/urg-policy-reports/environmental-human-rights-defenders-ehrd-risking-today-tomorrow/; BM İnsan Hakları Savunucularının Durumu Özel Raportörü, Rapor, 3 Ağustos 2016, BM Belge No: A/71/281.

ve muhalefet giderek artan bir saldırı altındadır ve bu durum, örneğin protestoların hukuka aykırı biçimde yasaklanmasına⁸⁶ ve insan hakları savunucularının hukuksuzca suçlu ilan edilmesine yol açmaktadır.⁸⁷ Bu bağlamda, daha fazla insan güvenli iklim talebiyle seferber olurken insan hakları ihlallerinin artabileceğini öngörmek zor değil. Hükümetlerin iklim acil durumunu yetkilerini hukuka aykırı biçimde artırmak ve bazı hakları kısıtlamak için bahane olarak kullanması gibi bir risk de söz konusu.⁸⁸

⁸⁶ Uluslararası Af Örgütü Birleşik Krallık Şubesi, “Extinction Rebellion hareketine yönelik genel protesto yasağı ürpertici ve hukuka aykırıdır”, 15 Ekim 2019, [amnesty.org.uk/press-releases/extinction-rebellion-blanket-ban-chilling-and-unlawful](https://www.amnesty.org.uk/press-releases/extinction-rebellion-blanket-ban-chilling-and-unlawful)

⁸⁷ Örneğin bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Protesto Ettikleri İçin Gözaltına Alındılar: Fransa’da Barışçıl Protestoculara Baskı Yapmak İçin Yasayı Silah Haline Getirmek* (İndeks No: EUR 21/1791/2020), 29 Eylül 2020, [amnesty.org/en/documents/eur21/1791/2020/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/eur21/1791/2020/en/)

⁸⁸ BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü, Rapor, 25 Haziran 2019, BM Belge No: A/HRC/41/39, para. 65.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ÇATIŞMALAR

Çevre ve çatışma arasında çok karmaşık bir ilişki var. Halihazırda çatışmalardan ve sonuçlarından etkilenen topluluklar iklim değişikliğinin ve çevresel bozulmanın etkilerini daha fazla hissediyorlar. Silahlı çatışmalar, hükümet kurumlarını ve bu kurumların afetlere müdahale etme ve iklim değişikliği ile çevresel bozulmayı ele alma kapasitelerini azaltıyor. Çatışmalar ayrıca hükümetlerin insanları afetlerden ve yerinden edilmeden korumak için önleyici tedbirler alma becerilerini de zayıflatıyor. Uluslararası Kızılhaç Komitesi 2020'de iklim değişikliğine karşı en savunmasız 20 ülkeden çoğunun savaşta olduğunu değerlendirmiştir.⁸⁹

Çevresel kaynaklar etrafında işbirliğine gidilmesi, çatışmaları önleyebilir veya çatışmaların çözümü için bir yol sunabilir. Öte yandan, yerel doğal kaynaklar üzerindeki çatışmalar da şiddete dönüşebilir. Doğal kaynaklar çatışmanın temel nedeni olabilir ve aynı zamanda savaşan kişilere, savaşın yoğunluğunu ve süresini artıran teşvikler ve finansman sağlayabilir.

İklim değişikliğinin etkileri de dahil olmak üzere çevreyle çatışmaları birbirine bağlayan mekanizmalar henüz tam olarak anlaşılmamıştır; ancak bazı araştırmalar, daha yüksek sıcaklıkların ve azalan yağışların daha fazla çatışmaya yol açtığını göstermektedir.⁹⁰ İklim değişikliğinin neden olduğu kaynak kıtlığı ile çatışmalar arasında basit bir denklem kurulması kabul görmezken, kötüleşen iklim koşulları, çatışma riskini artırabilecek mevcut sosyal, ekonomik ve çevresel faktörleri ve buna bağlı insan hakları ihlallerini şiddetlendiren, tehdidi arttıran unsurlar olarak değerlendirilmektedir.⁹¹

Örneğin, kaynaklar konusundaki rekabetin artan sıcaklıklar ve değişken yağışlarla şiddetlenmesi, diğer faktörlerle birlikte Nijerya'da ve Sahel bölgesinin dört bir yanında sığır çobanları ve tarım çiftçileri arasındaki şiddeti körüklüyor.⁹²

Kıt kaynaklar etrafındaki baskılar yoğunlaştıkça, silahlı çatışmanın çevresel boyutları görünürlük ve önem kazanacaktır. Yerel düzeydeki çatışmaların daha geniş çaplı şiddete dönüşme riskleri artacaktır. Çevresel kaynaklar giderek daha değerli hale geldikçe, çevresel faktörler silahlı çatışmalar sırasında stratejik avantaj elde etmek için daha çok kullanılacaktır.

Sonuç olarak, doğal kaynak kıtlığı ve çevresel bozulmanın silahlı çatışmayı körükleme biçimlerinin azaltılması için küresel ısınmanın sınırlandırılması gerekmektedir. Ancak, antropojenik küresel ısınma bir dereceye kadar zaten gerçekleşmiş olduğu -ve öngörülebilir gelecekte sıcaklıklar artmaya devam edeceği- için silahlı çatışma öncesinde, esnasında ve sonrasında çevrenin korunmasına yönelik çabaları arttırmak önemlidir.

3.3 SAĞLIK HAKKI

Lancet Sağlık ve İklim Değişikliği Komisyonu'na göre, iklim değişikliği kalkınma ve küresel sağlıkta son yarım yüzyılda elde edilen kazanımları tehdit ediyor.⁹³ Küresel ısınmadaki herhangi bir artışın insan sağlığını olumsuz yönde etkilemesi beklenmektedir⁹⁴ ve mevcut öngörülen seviyeler “kabul edilebilir küresel sağlık sistemlerinin sürdürülmesini tehlikeye atacak ve tekrarlayan insani krizleri arttıracaktır; ve bu krizler giderek artan kentsel nüfusu da etkileyecektir.”⁹⁵ Beş yaşın altındaki çocuklar iklimle ilişkili hastalıklarda küresel

⁸⁹ ICRC, “İklim değişikliği ve çatışmalar, dünyanın en savunmasız bölgelerini takip eden acımasız bir kombinasyondur”, 9 Temmuz 2020, [icrc.org/en/document/icrc-report-climate-change-and-conflict-are-cruel-combo-stalk-worlds-most-vulnerable](https://www.icrc.org/en/document/icrc-report-climate-change-and-conflict-are-cruel-combo-stalk-worlds-most-vulnerable)

⁹⁰ Örneğin bkz. Hsiang ve M. Burke, “İklim, çatışma ve sosyal denge: Kanıtlar ne diyor?”, 2014, Climatic Change, Cilt 123, Sayı 1; C.S. Hendrix ve I. Salehyan, “İklim değişikliği, yağış ve Afrika'da sosyal çatışma”, 2012, Journal of Peace Research, Cilt 49, Sayı 1.

⁹¹ P. Huntjens ve K. Nachbar, “İklim Değişikliği, insani felaket ve çatışmalar için bir tehdit çarpanı”, 2015, Lahey Küresel Adalet Enstitüsü, Ön Rapor 9, theahagueinstituteforglobaljustice.org/wp-content/uploads/2015/10/working-Paper-9-climate-change-threat-multiplier.pdf

⁹² Uluslararası Kriz Grubu, Orta Sahel: *Yeni İklim Savaşları Sahneleri mi?*, 24 Nisan 2020, crisisgroup.org/africa/sahel/b154-le-sahel-central-theatre-des-nouvelles-guerres-climatiques Çatışmayla bağlantılı insan hakları ihlalleri için bkz. Uluslararası Af Örgütü, “Nijerya: Hükümetin yetersizliği, ölü sayısı 4.000'e yaklaşırken çiftçiler ve çobanlar arasındaki artan çatışmayı körüklüyor”, 17 Aralık 2018, [amnesty.org/en/latest/news/2018/12/nigeria-government-failures-fuel-escalating-conflict-between-farmers-and-herders-as-death-toll-nears-4000/](https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/12/nigeria-government-failures-fuel-escalating-conflict-between-farmers-and-herders-as-death-toll-nears-4000/)

⁹³ Lancet Sağlık ve İklim Değişikliği Komisyonu, “Sağlık ve iklim değişikliği: Halk sağlığını korumaya yönelik politikalar”, 2015, [thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(15\)60854-6/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(15)60854-6/fulltext)

⁹⁴ IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 11.

⁹⁵ Lancet Geri Sayım Projesi ve Sınır Tanımayan Doktorlar, *İklim Değişikliği ve Sağlık: Hımaniteryenizm için Acil Yeni Bir Sınır*, Kasım 2018, doctorswithoutborders.ca/sites/default/files/2018-lancet-countdown-policy-brief-msf.pdf, s. 6.

çapta orantısız bir biçimde etkilenmektedir ve iklimle şiddetlenen hastalıkların %88'i beş yaşın altındakileri etkilemektedir.⁹⁶

İklim değişikliğinin sağlığa başlıca etkileri şunlardır:

- Özellikle yaşlılar ve açık havada veya hava kontrolünün iyi yapılmadığı ortamlarda çalışan işçiler için artan ısı dalgaları ve yangınlara bağlı daha fazla yaralanma, hastalık ve ölüm riski;⁹⁷
- Yoksul bölgelerdeki gıda üretiminin azalmasından kaynaklanan yetersiz beslenme artışı,⁹⁸ bu özellikle de çocukları etkiler;
- Kolera gibi gıda ve su kaynaklı hastalıkların ve diğer ishalleri hastalıklarının⁹⁹ yanı sıra sıtma, zika ve özellikle dang humması (dang hummasının dünyada görülme oranında, büyük ölçüde iklim değişikliğine atfedilebilecek otuz katlık bir artış yaşanmıştır) gibi vektörle bulaşan hastalıkların artması.¹⁰⁰ 2050 yılına gelindiğinde, daha yüksek sıcaklıklar ve yağış düzenindeki değişimlerin hastalık kontrol çabalarını zayıflatması durumunda 200 milyon insan daha sıtma riski altında olacak;¹⁰¹
- Aşırı hava olaylarının tetiklediği, ayrıca temel sağlık hizmetleri altyapısının ve hizmetlerinin yıkılması ve hasar görmesi nedeniyle artan yaralanma ve sağlık sorunları;¹⁰²
- İklim değişikliğinin şiddetlendirdiği veya elektrik için fosil yakıtların yakılması, endüstriyel işlemler, madencilik, verimsiz tarım uygulamaları ve ulaşım gibi kaynakların neden olduğu hava kirliliğine bağlı solunum yolu hastalığı, kalp hastalığı, felç, akciğer kanseri ve erken doğum, düşük doğum ağırlığı gibi olumsuz doğum sonuçları. Tüm bunlar ev içi hava kirliliği ile birleştiğinde, yılda 600.000'i çocuk olmak üzere 7 milyon erken ölüme neden olmaktadır;¹⁰³
- Aşırı hava olaylarının bir sonucu olarak aile üyelerinin, mülklerin veya geçim kaynaklarının kaybıyla tetiklenen travma sonrası stres bozukluğu, anksiyete ve depresyon gibi ruh sağlığı üzerinde çocukları da etkileyen ciddi sonuçlar;¹⁰⁴
- Kadınların sağlığı üzerindeki orantısız etkiler, örneğin aşırı hava ve iklim olayları nedeniyle gıda kaynaklarının azalması ve erkeklerin ve çocukların beslenme gereksinimlerine öncelik verilmesi. Kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetleri de dahil olmak üzere sağlık hizmetlerine erişimi, afetler sonrasında altyapı hasarları nedeniyle de bozulabilmektedir.¹⁰⁵

⁹⁶ DSÖ, Küresel İklim Değişikliği ve Çocuk Sağlığı, 2009, who.int/ceh/capacity/climatechange.pdf, s. 46. On the disproportional impacts of climate-related diseases on children, ayrıca bkz. The Lancet, "Sağlık ve iklim değişikliği konusunda geri sayım: Bugün doğan bir çocuğun sağlığının değişen iklim tarafından belirlenmemesini sağlamak", 2019, [thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(19\)32596-6/fulltext](http://thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(19)32596-6/fulltext)

⁹⁷ IPCC, Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu, 2014, ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WGIIAR5-PartA_FINAL.pdf, s. 713; BMİHYK, İklim Değişikliği ile Herkesin Ulaşılabilir En Yüksek Fiziksel ve Ruhsal Sağlık Standardından Yararlanma İnsan Hakları Arasındaki İlişki Üzerine Analitik Çalışma, 6 Mayıs 2016, BM Belge No: A/HRC/32/23.

⁹⁸ IPCC, Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu (daha önce alıntılanmıştır), s. 713.

⁹⁹ IPCC, Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu (daha önce alıntılanmıştır), s. 713; DSÖ, "İklim değişikliği ve bulaşıcı hastalıklar", 2003, who.int/globalchange/climate/en/chapter6.pdf; The Lancet, "Sağlık ve iklim değişikliği konusunda geri sayım: Bugün doğan bir çocuğun sağlığının değişen iklim tarafından belirlenmemesini sağlamak" (daha önce alıntılanmıştır).

¹⁰⁰ BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü, Rapor, 4 Ekim 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 31.

¹⁰¹ IPCC, Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu (daha önce alıntılanmıştır), s. 725.

¹⁰² Lancet Geri Sayım Projesi ve Sınır Tanımayan Doktorlar, İklim Değişikliği ve Sağlık: Humaniteriyenizm için Acil Yeni Bir Sınır, Kasım 2018 (daha önce alıntılanmıştır), s. 11. Ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü, "Porto Riko, Maria kasırgasından bir yıl sonra", 2018, amnesty.org/en/latest/research/2018/09/puerto-rico-a-year-after-hurricane-maria/

¹⁰³ BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü, Rapor, 8 Ocak 2019, BM Belge No: A/HRC/40/55, para. 18-26.

¹⁰⁴ BMİHYK, İklim Değişikliği ve Sağlık Üzerine Analitik Çalışma (daha önce alıntılanmıştır), para. 21; bmihyk, İklim Değişikliği ile Çocuk Haklarından Tam ve Etkili Yararlanma Arasındaki İlişki Üzerine Analitik Çalışma, 4 Mayıs 2017, BM Belge No: A/HRC/35/13, para. 21.

¹⁰⁵ BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi (CEDAW), Genel Tavsiye 37: İklim Değişikliği Bağlamında Afet Riskinin Azaltılmasının Toplumsal Cinsiyetle İlişkili Boyutları, 7 Şubat 2018, BM Belge No: CEDAW/C/GC/37, para. 65-67; BMİHYK, Kadın Haklarından Tam ve Etkili Yararlanma İçin Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İklim Eylemi Üzerine Analitik Çalışma, 1 Mayıs 2019, BM Belge No: A/HRC/41/26, para. 13-15.

3.4 YETERLİ GIDA HAKKI

İklim değişikliği milyonlarca insanın gıda hakkını tehdit ediyor. Gıda hakkının tüm bileşenlerini olumsuz etkiliyor.¹⁰⁶ Düzensiz iklim kalıpları, geçimlik tarımı ciddi şekilde etkilediği ve mahsul, çiftlik hayvanları, balıkçılık ve su ürünleri verimliliğini doğrudan azalttığı veya değiştirdiği ve hem karasal hem de deniz biyoçeşitliliğinde kayıp veya değişikliklere neden olduğu için gıda miktarını etkiler.¹⁰⁷ İklim değişikliği aynı zamanda tarımsal zararlılarda da artışa neden oluyor;¹⁰⁸ 2020'de Afrika Boynuzu'nu harap eden çekirge sürüleri buna bir örnektir.¹⁰⁹ Gıda üretimindeki ani düşüş, gıda fiyatlarının artmasına neden olur ve özellikle de yoksulluk içinde yaşayan insanlar için gıdanın erişilebilirliğinin zorlaşmasına ve gıda güvensizliğine yol açar.¹¹⁰ Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), küresel gıda fiyatlarının 2050 yılına kadar %84 oranında artabileceğini öngörmüştür.¹¹¹ İklim etkileri örneğin artan karbon emisyonları gıdanın besin kalitesini düşürdüğü, özellikle protein, çinko ve demir içeriğini azalttığı için ¹¹² gıda yeterliliğini de etkiler.¹¹³

İstatistikler korkutucu. Dünya Gıda Programı (WFP), iklim değişikliğinin 2050 yılına kadar %20 daha fazla insanın açlık ve yetersiz beslenmeye maruz kalmasına yol açabileceğini öngörüyor.¹¹⁴ Ayrıca, 2°C'lik bir küresel ısınma seviyesiyle, 189 milyon insanın gıda güvensizliğine karşı günümüze göre daha yüksek düzeyde kırılganlık yaşayabileceği, bu rakamın ise küresel ortalama sıcaklıkta 4°C'lik bir artışla 1,8 milyar kişiye çıkacağı hesaplanmıştır.¹¹⁵

Bazı gruplar iklim değişikliğinin gıda hakları üzerindeki etkilerinden orantısız şekilde etkilenmektedir. Doğal ekosistemlere ve geçim kaynakları için doğal kaynaklara bağlı olmaları nedeniyle birçok yerli halk ve diğer kırsal topluluklar ve özellikle de bu topluluklar içindeki kadınlar buna dahildir.¹¹⁶ Çocuklar bu durumdan özellikle etkileniyor ve 2030 yılına kadar beş yaşın altındaki 7,5 milyon çocuğun gelişiminin orta veya şiddetli şekilde olumsuz etkileceği ve 2050 yılına kadar bu sayının 10 milyona yükseleceği tahmin ediliyor.¹¹⁷ İklim değişikliği nedeniyle gıda güvensizliğinin artması bölgeler arasında eşit olmayan bir şekilde hissedilecek: Tarım, balıkçılık ve hayvancılık üretimine yüksek ekonomik bağımlılığa sahip oldukları ve uyum önlemleri için daha az kaynağa sahip oldukları için Sahra Altı Afrika ve Güney Asya bu güvensizlikten daha fazla etkilenenler.¹¹⁸ Örneğin, 2050 yılına kadar, iklim değişikliği nedeniyle Sahra Altı Afrika'da çocuklardan görülen şiddetli gelişim yetersizliği %23 artabilir ve Güney Asya'da bu oran %62'yi bulabilir.¹¹⁹

3.5 SU VE HİJYEN HAKLARI

Eriyen kar ve buz, azalan yağış, daha yüksek sıcaklıklar ve deniz seviyesinin yükselmesi gibi faktörlerin bir araya gelmesi nedeniyle, iklim değişikliği su kaynaklarının mevcudiyetini, kalitesini, erişilebilirliğini, satın alınabilirliğini ve kabul edilebilirliğini etkiliyor ve etkilemeye devam edecek.¹²⁰ Hijyen altyapısına erişim, iklim etkileri nedeniyle de ciddi şekilde zayıflayabiliyor. Örneğin, tropik fırtınalar ve seller gibi aşırı hava olayları su ve hijyen altyapısını etkileyerek güvenli su ve hijyen hizmetlerine erişimi azaltarak sudan bulaşan hastalıkların yayılmasına katkıda bulunur.¹²¹ Bazı bölgelerde, kuraklık ve yağış düzenindeki değişiklikler su kıtlığını körükliyor ve çoğu toplumda su toplama yükünü taşıyan kadınlar için ciddi sonuçlar doğuruyor. Yükselen

¹⁰⁶ BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, yeterli gıda hakkına dair 12. Genel Yorumunda (1999) gıda hakkı (yani, ya doğrudan verimli topraklardan ya da diğer doğal kaynaklardan beslenebilme veya yiyecek satın alma olanağı) için gerekli unsurları bulunabilirlik, erişilebilirlik ve yeterlilik olarak tanımlamıştır Bkz. BM Belge No: E/C.12/1999/5.

¹⁰⁷ BM Gıda Hakkı Özel Raporörü, Rapor, 15 Ağustos 2015, BM Belge No: A/70/287, para. 7-11.

¹⁰⁸ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet*, 2019, ipcc.ch/srccl/chapter/summary-for-policymakers/, s. 9.

¹⁰⁹ UNEP, "Çekirge sürüleri ve iklim değişikliği", 6 Şubat 2020, unenvironment.org/news-and-stories/story/locust-swarms-and-climatechange#:~:text=Studies%20have%20linked%20a%20hotter,countries%20globally%20are%20in%20Africa.&text=Widespread%2C%20above%20average%20rain%20that,cent%20above%20normal%20rainfall%20amount.

¹¹⁰ BM Gıda Hakkı Özel Raporörü, Rapor, 15 Ağustos 2015, BM Belge No: A/70/287, para. 12-14.

¹¹¹ IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu*, ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/2/2019/06/SR15_Full_Report_Low_Res.pdf, s. 239.

¹¹² IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu*, ipcc.ch/srccl/, Bölüm 5, s. 41.

¹¹³ BM Gıda Hakkı Özel Raporörü, Rapor, 15 Ağustos 2015, BM Belge No: A/70/287, para. 15-18.

¹¹⁴ Dünya Gıda Programı, "İklim değişikliği ve açlık üzerine iki dakika", 1 Kasım 2018, docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000009143/download/

¹¹⁵ Dünya Gıda Programı, "2°C ve 4°C daha sıcak bir dünya, küresel gıda güvensizliği için ne anlama gelebilir?", 2017, wfp.org/publications/2017-2-and-4-degrees-infographic

¹¹⁶ BM Gıda Hakkı Özel Raporörü, Rapor, 15 Ağustos 2015, BM Belge No: A/70/287, para. 32.

¹¹⁷ DSÖ, *İklim Değişikliğinin Seçilmiş Ölüm Nedenleri Üzerindeki Etkilerinin Niceliksel Risk Değerlendirmesi, 2030'lar ve 2050'ler* (daha önce alıntılanmıştır), s. 80.

¹¹⁸ BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raporörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 36.

¹¹⁹ IPCC, *Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu (daha önce alıntılanmıştır)*, s. 1056.

¹²⁰ Bunlar, BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin Genel Yorum 15'te belirlendiği su hakkının bileşenleridir. Ayrıca bkz. UNEP, *İklim Değişikliği ve İnsan Hakları*, Aralık 2015 (daha önce alıntılanmıştır), s. 3; BMİHYK, *İklim Değişikliği ve Su ve Hijyen İnsan Hakları, Görüş Belgesi*, ohchr.org/Documents/Issues/Water/Climate_Change_Right_Water_Sanitation.pdf

¹²¹ Örneğin bkz. UNICEF: unicef.org/wash/3942_4472.html

deniz seviyelerinin bir sonucu olarak, yeraltı suyu akiferlerine tuzlu su girişi, içme suyu kapasitesini azaltıyor.¹²² Su kaynaklarının ve hijyen tesislerinin fiziksel erişilebilirliği de, örneğin aşırı hava olaylarının erişimi engellediği durumlardan etkilenir.¹²³ Yaklaşık 785 milyon insanın, güvenli olması muhtemel bir su veya hijyen kaynağına erişimi yok.¹²⁴ İklim etkileri nedeniyle, su mevcudiyetinin ve kalitesinin bozulması, daha yüksek işletme maliyetlerine ve sonuç olarak evsel su ve hijyen fiyatlarının yükselmesine neden olabilir ve düşük gelirli ve ötekileştirilmiş haneler bu hizmetleri karşılayamaz hale gelebilir.¹²⁵

Azalan su mevcudiyeti, evsel, tarımsal ve endüstriyel su kullanımı gibi sektörler arasında rekabetin artmasına¹²⁶ neden olacak ve çoğu kuru alt tropikal bölgedeki su, enerji ve gıda güvenliğini etkileyecektir.¹²⁷ Bireysel düzeyde bile, su kıtlığından etkilenen topluluklar genellikle sınırlı miktarda mevcut suyu içme ve yemek pişirme amacıyla kullanmak zorunda kalırlar, kişisel hijyenden ödün verirler, bunun sonucunda mantarlı cilt hastalıkları gibi “susuzluğa bağlı hastalıklar”da artış görülür veya COVID-19 gibi bulaşıcı hastalıklara maruz kalma oranları artar.¹²⁸

2°C'lik küresel ısınmayla birlikte, dünya nüfusunun %14'ü – veya 1 milyardan fazla insan – su kaynaklarında ciddi bir azalmadan zarar görebilir.¹²⁹ Bu artışın 1,5°C'den fazla olmayacak şekilde sınırlandırılması, iklim kaynaklı su sorununa maruz kalan insan sayısını 2°C'lik bir artışa kıyasla %50 oranında azaltabilir.¹³⁰ Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) 2012 yılında, her zamanki gibi bir iklim senaryosu kapsamında 2050 yılında yaklaşık 1,4 milyar insanın temel hijyen koşullarına erişemeyeceği öngörüsünde bulundu.¹³¹ İklim kaynaklı seller, kuraklıklar ve öngörülemez hava koşullarının bir sonucu olarak, 2050 yılına kadar yaklaşık 5 milyar insanın su kıtlığı olan bölgelerde yaşayacağı tahmin edilmektedir.¹³²

3.6 YETERLİ BARINMA HAKKI

İklim değişikliği, insanların yeterli barınma hakkını farklı şekillerde tehdit etmektedir. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar, özellikle kayıt dışı ve yetersiz hizmet verilen yerleşim yerlerinde yaşayanlar,¹³³ iklim değişikliğinin etkileri karşısında özellikle risk altındadır.¹³⁴ Yetersiz hizmet verilen alanlar olarak kayıt dışı yerleşimler sel, toprak kayması, deniz seviyelerinde yükselme ve diğer çevresel tehlikeler karşısında risk altındadır. Bu bölgelerin sakinlerinin genellikle güvencesiz koşullarda yaşamaya devam etmekten başka seçeneği yoktur. Halihazırda 1,8 milyar insanın yetersiz barınma koşullarında, kayıt dışı yerleşimlerde, aşırı kalabalık evlerde, istikrarsız barınma koşullarında yaşadığı veya evsiz olduğu tahmin edilmektedir.¹³⁵ Şiddetli yağışlar, kıyı bölgelerindeki fırtına dalgaları ve deniz seviyesinin yükselmesinin neden olduğu sel ve heyelanlar, başta güvencesiz ve yetersiz konutlar olmak üzere evleri yıkabilir veya ciddi zarara uğratabilir. Kuraklık, tuzlanma ve toprak erozyonu gibi iklimle ilgili etkilerle şiddetlenen geçim kaynaklarının erozyonu ve su veya gıda kıtlığı, insanları evlerini terk etmeye zorladığında da yeterli barınma hakkı ihlal edilir.

Her iki durumda da, yeterli destek önlemlerinin olmaması, yerinden edilmiş insanlara genellikle son derece yetersiz, aşırı kalabalık, su ve hijyene erişim eksikliği ile göçlenen ve dolayısıyla yeterli barınma hakkı kapsamındaki gerekliliklere uymayan güvencesiz barınma koşullarında yaşamaktan başka seçenek bırakmaz. Genellikle bu alanlar, özellikle sel veya toprak kayması riski altında olan tehlikeli ve alçak alanlarda bulunur ve bunun sonucunda iklim değişikliği ve diğer doğal afetler nedeniyle yerinden edilen insanlar bir

¹²² BMİHYK, *İklim Değişikliği ve Su ve Hijyen İnsan Hakları* (daha önce alıntılanmıştır).

¹²³ BMİHYK, *İklim Değişikliği ve Su ve Hijyen İnsan Hakları* (daha önce alıntılanmıştır).

¹²⁴ UNICEF ve diğerleri, *Ev İçme Suyu, Temizlik ve Hijyen Konularında İlerleme 2000-2017*, 2019, who.int/water_sanitation_health/publications/imp-2019-full-report.pdf. Bu sayılar, insanların güvenli olması muhtemel bir su kaynağına erişimi olup olmadığını değerlendirir fakat suyun satın alınabilirliğini veya suyun gerçek kalitesini değerlendirmez ve bu nedenle güvenli suya erişimin eksikliğini tam olarak ifade etmez.

¹²⁵ BMİHYK, *İklim Değişikliği ve Su ve Hijyen İnsan Hakları* (daha önce alıntılanmıştır).

¹²⁶ BMİHYK, *İklim Değişikliği ve Su ve Hijyen İnsan Hakları* (daha önce alıntılanmıştır).

¹²⁷ IPCC, *Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), s. 232.

¹²⁸ DSÖ, *Cinsiyet, İklim Değişikliği ve Sağlık*, 2014, who.int/globalchange/GenderClimateChangeHealthfinal.pdf, s. 14.

¹²⁹ IPCC, *Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), s. 250.

¹³⁰ IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), s. 179.

¹³¹ OECD, *OECD'nin 2050 Çevresel Bakışı: Eylemsizliğin Sonuçları*, 2012, alıntı için bkz. IPCC, *Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), s. 720.

¹³² WaterAid, “COP 2018 Özeti”, 2018, washmatters.wateraid.org/publications/climate-change-brief-what-wateraid-is-calling-for-at-cop24, s. 1.

¹³³ 2018'de bir milyardan fazla insanın kayıt dışı yerleşim yerlerinde yaşadığı tahmin ediliyor. Bkz. unstats.un.org/sdgs/report/2019/goal-11/. Kayıt dışı yerleşimler genellikle planlanmamış alanlarda düşük gelirli konut kümeleridir. Çoğu durumda, kayıt dışı yerleşimlerde oturanların bulundukları topraklarda yasal olarak tanınan bir yaşama hakkı yoktur ve bu nedenle kullanım güvencesinden yoksundurlar. Kayıt dışı yerleşimlerdeki yaşam koşulları genellikle korkunçtur. Sakinler genellikle aşırı kalabalık ve güvencesiz konutlarda yaşarlar, zorla tahliye riski altındadırlar ve yeterli ve güvenli suya erişim, hijyen, kanalizasyon sistemleri, elektrik, sağlık ve eğitim gibi temel hizmetlerden yoksundurlar.

¹³⁴ Örneğin bkz. Yeterli Barınma Hakkı BM Özel Raportörü, Rapor, 6 Ağustos 2019, BM Belge No: A/64/255; BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü, Rapor, 25 Haziran 2019, BM Belge No: A/HRC/41/39.

¹³⁵ BM Habitat, BM Habitat Direktörü Maimunah Mohd Sharif'in Dünya Habitat Günü ile ilgili Açıklaması, 2 Ekim 2020, unhabitat.org/statement-by-un-habitat-executive-director-maimunah-mohd-sharif-world-habitat-day-2020

yer değiştirme veya ciddi tehditlere sürekli maruz kalma döngüsüne yakalanabilir (ayrıca bkz. Bölüm 4.7).¹³⁶ 2020'de, 30 milyon insan hava ile ilgili olaylar sonucunda ülke içinde yerinden edildi.¹³⁷ Dünya Bankası, 2050 yılına kadar iklim değişikliğinin yalnızca Sahra Altı Afrika, Güney Asya ve Latin Amerika'da 140 milyon insanın yerinden edilmesine yol açabileceğini tahmin ediyor.¹³⁸

İklim uyum önlemleri, yeterli barınma hakkını korumak için çok önemlidir. IPCC, "kaliteli, uygun fiyatlı, iyi konumlandırılmış konutların, mevcut sorunları ve kaybı en aza indirerek şehir çapında iklim değişikliğine uyum için sağlam bir temel oluşturduğunu" vurgulamıştır.¹³⁹ Aynı uyum stratejileri kırsal kesimde yaşayan insanlar için de uygulanmalıdır.

3.7 ÇALIşMA VE YETERLİ YAşAM STANDARDI HAKKI

Hem aşırı hava olayları hem de yavaş başlayan olaylar yoluyla iklim değişikliği, çalışma ve yeterli yaşam standardı haklarını etkiler; özellikle yağmura dayalı tarım yapan küçük ölçekli çiftçiler, tarımda mevsimlik işçiler, balıkçılar, kırsal bölgelerde yaşayanlar ve turizm endüstrisinde çalışanlar gibi geçim kaynakları kırılgan ekosistemlerle yakından bağlantılı insanların haklarını. 2014 yılında yaklaşık 1,2 milyar için veya dünya istihdamının %40'ının, büyük ölçüde doğal süreçlere bağlı sektörlerde olduğu tahmin edilmiştir.¹⁴⁰ Kadınlar bu durumdan orantısız bir şekilde etkileniyor; rneğin Güney Asya ve Sahra Altı Afrika'da çalışan kadınların %60'ından fazlası tarımla uğraşıyor. Yerli Halklar, göçmen işçiler ve yoksulluk içinde yaşayan insanlar da bu durumdan özellikle etkilenmektedir (bkz. eşitlik ve ayrımcılık yasağı ile ilgili Bölüm 4).

Ancak, aşırı hava olayları, artan sıcaklıklar ve iklim değişikliğiyle ilgili diğer olaylar sonucunda iklime tam olarak bağlı olmayan işler de kaybedilebilir veya geçim kaynakları etkilenebilir. Yoksul kentsel yerleşimlerde kayıt dışı geçim kaynaklarına veya ücretli emeğe bağımlı insanlar bu durumdan özellikle etkilenir ve etkilenme oranı genellikle yeterli sosyal korumanın olmamasıyla daha da artar.¹⁴¹ Uluslararası alışma rgt, 2000 ile 2015 yılları arasında, "insan faaliyetinin neden olduğu veya artırdığı çevreyle ilgili farklı tehlikeler" nedeniyle yıllık 23 milyon çalışma-yılı kaybedildiğini hesaplamıştır.¹⁴² Sıcaklık sorunu, insanların çalışabileceği saatleri azaltır ve özellikle açık havada veya soğutma sistemi olmayan fabrikalar gibi sınırlı adaptasyon kapasitesine sahip yerlerde çalışanlar için iş sağlığı sorunlarına ve işyerinde yaralanmalara yol açar.¹⁴³ İklim değişikliğinin sağlığa etkileri, insanların çalışma kapasitesini de etkilemektedir.

Bununla birlikte, istihdam ve geçim kaynakları da sıfır karbonlu bir ekonomiye geçişten etkilenenecektir. Bunlar, rneğin fosil yakıt endüstrisine, havacılığa, otomobil üretimine ve endüstriyel tarıma bağımlı işçiler ve toplulukları içerir. Bu nedenle hükümetlerin ve şirketlerin, işçi hakları da dahil olmak üzere insan haklarını tam olarak gözeten, koruyan ve uygulayan sıfır karbonlu bir ekonomiye adil bir geçiş sağlamaları elzemdir. Diğer unsurların yanı sıra, bu, etkilenen işçilerin yeniden donanımlı hale getirilmesini, alternatif düzgün işlere erişimlerinin olmasını, toplulukların gelişebilmesini ve yeterli yaşam standardına sahip olmasını sağlamayı gerektirir (bkz. Bölüm 7).

3.8 KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI

İnsan hakları hukuku, "bütün halkların kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olduğunu" kabul eder. "Bu hak sayesinde siyasi statülerini zgrce belirlerler ve ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelerini zgrce

¹³⁶ International Alliance of Inhabitants, "Barınma hakkı ve iklim değişikliği arasındaki bağlantı – Polonya, Katowice'deki COP24 İklım Konferansı'ndan görüşler", 10 Ocak 2019, habitants.org/news/global-info/the-nexus-between-the-right-to-housing-and-climate-change-insights-from-the-climate-conference-cop24-in-katowice-poland

¹³⁷ lke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi, *lke İçinde Yerinden Edilme Küresel Raporu 2021*, Mayıs 2021, internal-displacement.org/global-report/grid2021/

¹³⁸ Dünya Bankası, "Dip dalga: İ iklim gne hazırlık", 19 Mart 2018, worldbank.org/en/news/infographic/2018/03/19/groundswell---preparing-for-internal-climate-migration

¹³⁹ IPCC, *Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), s. 539.

¹⁴⁰ ILO, *Değişen Bir Ortamda İçin Geleceği: İklım Değişikliği, Bozulma ve Sürdürülebilirlik*, 2018, ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/-cabinet/documents/publication/wcms_644145.pdf, s. 7.

¹⁴¹ IPCC, *Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu*'nda "Geçim kaynakları ve yoksulluk" (daha önce alıntılanmıştır), ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/WGIIAR5-Chap13_FINAL.pdf, p. 798.

¹⁴² ILO, *Dünya İstihdam ve Sosyal Durum Değerlendirmesi 2018: İşleri evre Dostu Kılmak*, ilo.org/global/publications/books/WCMS_628654/lang--en/index.htm

¹⁴³ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi zel Raporu*, 8 Ağustos 2019, ipcc.ch/site/assets/uploads/sites/4/2020/02/SRCCCL-Chapter-5.pdf, Bölüm 5, s. 447; ILO, *Dünya İstihdam ve Sosyal Durum Değerlendirmesi 2018: İşleri evre Dostu Kılmak* (daha önce alıntılanmıştır), s. 26.

sürdürürler.”¹⁴⁴ Kendi kaderini tayin hakkının önemli bir yönü de, bir halkın kendi geçim araçlarından mahrum kalmama hakkıdır.

İklim krizi sadece bireylerin yaşamları için değil, aynı zamanda halkların bir bütün olarak hayatta kalması için de bir tehdit oluşturuyor. Kendi kaderini tayin hakkı; toprağa bağlı varlığı, egemenlik hakları ve kültürel hayatı iklim değişikliğinin doğrudan ve dolaylı etkileri tarafından tehdit edilen düşük rakımlı ada devletlerinin halkları için özellikle tehlike altındadır.¹⁴⁵ Diğer birçok devlet de en kötü senaryolar altında yaşanmaz hale gelebilir ve bütün halkını yeniden yerleşmeye zorlayabilir.¹⁴⁶ İklim değişikliği aynı zamanda geleneksel topraklarının, doğal kaynakların ve geçim kaynaklarının kontrolünün kaybedilmesinin bir sonucu olarak birçok Yerli Halkın¹⁴⁷ kendi kaderini tayin hakkını da tehdit ediyor. Uluslararası iklim finansmanı mekanizmaları aracılığıyla finanse edilenler de dahil olmak üzere iklim değişikliği hafifletme ve uyum programlarının Yerli Halkların topraklarında, onların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayları olmaksızın uygulanması, onların kendi kaderini tayin hakkını da ciddi şekilde tehdit ediyor.¹⁴⁸

3.9 KALKINMA HAKKI

Kalkınma hakkı, “her insanın ve tüm halkların, tüm insan haklarının ve temel özgürlüklerin gerçekleştirilebileceği ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi kalkınmaya katılma, katkıda bulunma ve bundan yararlanma” hakkını tesis eder.¹⁴⁹ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (ESKHUS) ve diğer insan hakları sözleşmeleri, Kalkınma Hakkı Bildirgesi'ndeki yönergelerin çoğu için yasal olarak bağlayıcı bir temel sağlar. Bu, devletlerin bireysel ve toplu olarak şunları yapma yükümlüğünü içerir: Kalkınmanın önündeki engelleri ortadan kaldırmak; gelişme hakkının gerçekleşmesi için elverişli uluslararası koşullar yaratmak; bu hakkın yerine getirilmesine yönelik kalkınma politikaları oluşturmak; ve tüm insan haklarına evrensel anlamda saygı gösterilmesini ve uyulmasını teşvik etmek.¹⁵⁰ Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi kalkınma hakkının çevresel bir bileşeni olduğunu açıklığa kavuşturmuş¹⁵¹ ve “gelişme hakkının, şimdiki ve gelecek nesillerin kalkınma ve çevresel ihtiyaçlarını adil bir şekilde karşılamak için yerine getirilmesi gerektiğini” ifade etmiştir.¹⁵²

İklim değişikliği, ülkeler arasındaki eşitsizlikleri derinleştirerek kalkınma hakkı için büyük bir tehdit oluşturuyor. Gelişmekte olan birçok ülke, iklim değişikliği ve etkilerine karşı koymak için mali ve insan kaynaklarını sağlık, eğitim ve tarım desteği gibi kalkınma önceliklerinden uzaklaştırmak zorunda kalıyor.¹⁵³ Varlıklı sanayileşmiş ülkeler, kalkınmalarını sağlayan ve geliştirmekte olan ülkelere çok sınırlı bir karbon bütçesi bırakan fosil yakıtların kullanımından tarihsel olarak yararlanmışlardır. Buna ek olarak, iklim değişikliğinin bir sonucu olarak, en sıcak ülkelerin ekonomik çıktıları önemli ölçüde azaldı: Örneğin, Hindistan'ın kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılası, iklim değişikliği olmadan muhtemelen olacağından %31 daha düşüktür. Aynı zamanda, en soğuk ülkelere bazıları bu durumdan fayda elde etmiştir; örneğin Norveç ekonomik çıktıda %34'lük bir artış yaşamış ve Hollanda'da ise bu oran %7,9 olmuştur.¹⁵⁴

BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü tarafından belirtildiği gibi, “iklim değişikliği kalkınma, küresel sağlık ve yoksulluğun azaltılmasında son elli yılda kaydedilen ilerlemeyi ortadan kaldırma tehlikesi

¹⁴⁴ Ortak Madde 1, ICCPR ve ESKHUS.

¹⁴⁵ Birleşmiş Milletler, “BM İnsan Hakları Konseyi, iklim değişikliğinin ada devletlerindeki vatandaşların ‘kendi kaderini tayin hakkını tehdit ettiğini’ söyledi”, 6 Mart 2015, un.org/apps/news/story.asp?NewsID=50257#.WDLyS7IrLIV

¹⁴⁶ 2070 yılına kadar, emisyonlar için “olağan senaryo”ya göre dünyanın aşırı ısıya maruz kalan alan (ortalama sıcaklıkların 29°C'nin üzerinde olduğu) bölgelerinin oranı %0,8'den %19'a genişleyecek ve bu da 2070 yılına kadar 3.5 milyar insanı etkileyecektir. Bkz. C. Xu ve diğerleri, “İnsani iklim durumunun geleceği”, 26 Mayıs 2020, 117 (21) PNAS, pnas.org/content/117/21/11350 ve özellikle Şekil 3 (pnas.org/content/pnas/117/21/11350/F3.large.jpg) etkilenen bölgeleri gösterir: Afrika'nın kuzey yarısının büyük bir kısmı ile Asya'nın güney yarısı ve Güney Amerika'nın kuzey yarısı (Amazon bölgesinin çoğu dahil).

¹⁴⁷ Yerli Halkların kendi kaderini tayin hakkı, BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'nin 3. Maddesinde tanınmaktadır.

¹⁴⁸ BMİHYK, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin İklim Değişikliği ve İnsan Hakları Arasındaki İlişkiye Dair Raporu, 15 Ocak 2009, BM Belge No: A/HRC/10/61, para. 40; Yerli Halkların Hakları Özel Raportörü'nün Raporu, 1 Kasım 2017, BM Belge No: A/HRC/36/46, para. 40-41.

¹⁴⁹ Madde 1, 4 Aralık 1986 tarihli BM Genel Kurulu Kararı ile kabul edilen Kalkınma Hakkı Bildirgesi (41/128 Sayılı Karar).

¹⁵⁰ Madde 2-4 ve 6, Kalkınma Hakkı Bildirgesi; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, *Yoksulluk ve Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi*, 2001 BM Belge No: E/C.12/2001/10, para. 12; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, *Kalkınma Hakkının Önemi ve Uygunluğuna İlişkin Açıklama*, 2011, BM Belge No: E/C.12/2011/2, para. 5.

¹⁵¹ CIEL, *İklim Değişikliği ve Kalkınma Hakkı: Uluslararası İşbirliği, Mali Düzenlemeler ve Temiz Kalkınma Mekanizması*, 10 Şubat 2010, ciel.org/Publications/Climate_Development_Jan10.pdf

¹⁵² İlke 3, Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi, 13 Haziran 1992, BM Belge No: A/CONF.151/26 (cilt I).

¹⁵³ BMİHYK, *İklim Değişikliğini ve İnsan Haklarını Anlamak, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 21. Taraflar Konferansı'nda Yapılan Sunum*, 2015, ohchr.org/Documents/Issues/ClimateChange/COP21.pdf, s. 16.

¹⁵⁴ N. Diefenbaugh ve M. Burke, “Küresel ısınma küresel ekonomik eşitsizliği artırdı”, 2019, PNAS, Cilt 116, Sayı 20, pnas.org/content/116/20/9808-9813, s. 9808. Ayrıca bkz. Stanford Üniversitesi, “İklim değişikliği küresel ekonomik eşitsizliği ağırlaştırdı”, 22 Nisan 2019, earth.stanford.edu/news/climate-change-has-worsened-global-economic-inequality#gs.lugnyk

oluşturuyor.”¹⁵⁵ Dünya Bankası, acil önlem alınmazsa iklim değişikliğinin 2030 yılına kadar 120 milyon insanı daha yoksulluğa itebileceğini tahmin ediyor.¹⁵⁶ IPCC ayrıca iklim değişikliğinin “sürdürülebilir kalkınmayı tehlikeye atacağını” ve Sahra Altı Afrika ve Güneydoğu Asya’nın en çok etkilenen bölgeler olacağını tahmin ediyor.¹⁵⁷ Ayrıca, küresel ısınmanın 2°C yerine 1,5°C ile sınırlandırılmasının sürdürülebilir kalkınma, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve eşitsizliklerin azaltılmasında daha büyük aksaklıkların önlenmesine yardımcı olacağına da açıklık getiriyor.¹⁵⁸ Devletler, sürdürülebilir kalkınmaya ulaşmanın önemini yansıtan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları¹⁵⁹ arasına iklim değişikliğiyle mücadeleyi dahil etmeyi kabul etmiştir.

Kalkınma hakkı ve uluslararası işbirliği görevine dayanarak, daha varlıklı ülkeler, gelişmekte olan ülkelerde iklim değişikliğinin azaltılmasını ve adaptasyonu kolaylaştırmak için finansal kaynaklar, teknoloji transferi, kapasite geliştirme desteği ve diğer işbirliği biçimlerini sağlamalıdır. Bu şekilde, gelişmekte olan ülkelerin sürdürülebilir bir kalkınma yolu izlemelerine ve ülkelerindeki insanları, iklim değişikliğinin en kötü etkilerinden korumalarına olanak tanımalıdır (bkz. Bölüm 10).¹⁶⁰

3.10 GÜVENLİ, TEMİZ, SAĞLIKLI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKI

İklim değişikliği, çevresel bozulmaya katkıda bulunan diğer unsurlarla birlikte, güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkından yararlanma konusunda büyük bir zorluk teşkil etmektedir. BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü şunu belirtmiştir: “Güvenli bir iklim, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkının hayati bir unsurudur ve insan yaşamı ve esenliği için kesinlikle gereklidir.”¹⁶¹ Bu hakkın diğer bileşenleri de şunlardır: Temiz hava, sağlıklı ve sürdürülebilir şekilde üretilmiş gıda, güvenli su ve yeterli hijyene erişim, yaşamak, çalışmak ve oynamak için zehirli olmayan ortamlar, sağlıklı ekosistemler ve biyolojik çeşitlilik.¹⁶² Son zamanlarda bazı ulusal mahkemeler tarafından kabul edildiği üzere, devletlerin iklim değişikliğine karşı yeterli önlemleri almaması, güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkının ihlali anlamına gelmektedir.¹⁶³

3.11 KÜLTÜR HAKKI

İklim değişikliği, yükselen deniz seviyeleri tarafından yutulma riski taşıyan antik alanlardan başlayarak, dünya çapında kültürel mirasta hem geri döndürülemez hem de geri döndürülebilir tahribata neden oluyor.¹⁶⁴ Kuzey Kutbu ormanları, tropik ormanlar ve dağ ormanları ve yarı kurak kırsal alanlar gibi ekosistemlerin zarar görmesi ve kaybolması, kültürün değişmez bir parçası olan geçim kaynaklarındaki değişikliklerin ve hatta tamamen yok edilmesinin bir sonucu olarak orada yaşayan halkların kültürlerini ölçüsüz derecede etkiler. Bunun bir diğer sebebi de şifalı otlar, kültürel ayin ve tören alanları gibi kültürel miras unsurlarına erişimin kaybedilmesidir. IPCC tarafından belirtildiği gibi, “değişen hava ve iklim koşulları, geçim kaynaklarının ayrılmaz bir parçası olan ve anlatılarda, dünya görüşlerinde, kimlikte, topluluk uyumunda ve yer duygusunda

¹⁵⁵ BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü’nün iklim değişikliği ve yoksulluk hakkındaki raporu, 25 Haziran 2019, BM Belge No: A/HRC/41/39, para. 13.

¹⁵⁶ Dünya Bankası Grubu, Şok Dalgaları – İklim Değişikliğinin Yoksulluk Üzerindeki Etkilerinin Yönetilmesi, 2016, openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22787, s. 12.

¹⁵⁷ IPCC, *Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), s. 796.

¹⁵⁸ IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler İçin Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 18.

¹⁵⁹ 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi, Hedeflere ulaşmak için 15 yıllık bir plan belirleyen 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündeminin bir parçası olarak 2015 yılında bütün BM Üye Devletleri tarafından kabul edildi. İklim Mücadelesi Hedef 13’tür. Bkz. BM Genel Kurulu, *Dünyamızı Dönüştürme Kararı: Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi*, 21 Ekim 2015, BM Belge No: A/RES/70/1.

¹⁶⁰ Bkz. BM İnsan Hakları Konseyi, 26/27 Sayılı Karar, İnsan Hakları ve İklim Değişikliği, 27 Haziran 2014’te kabul edildi, BM Belge No: A/HRC/RES/26/27.

¹⁶¹ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 96.

¹⁶² Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 30 Aralık 2019, BM Belge No: A/HRC/43/53; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor: *İnsan Hakları ve Çevreye İlişkin Çerçeve İlkeler: Güvenli, temiz bir çevreden yararlanmaya ilgili temel insan hakları yükümlülükleri*, sağlıklı ve sürdürülebilir çevre, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/59. Bu raporlarda BM Özel Raportörü ayrıca güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkının usule ilişkin unsurlarının çevresel bilgilere erişim, çevresel karar alma süreçlerine kamusal katılım ve etkili çözümlerle adaletle erişimi içerdiğini açıkladı.

¹⁶³ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 44.

¹⁶⁴ L. Reimann ve diğerleri, “Deniz seviyesinin yükselmesi nedeniyle kıyısız sel ve erozyon riski altında olan Akdeniz UNESCO Dünya Mirası”, 2018, Nature Communications, Cilt 9, [nature.com/articles/s41467-018-06645-9](https://www.nature.com/articles/s41467-018-06645-9)

ifade bulan kültürel uygulamaları tehdit ediyor.”¹⁶⁵ BM Kültürel Haklar Özel Raportörü, “iklim değişikliğinden en çok mağdur olanların tarihsel ve kültürel izlerinin çoğunun kaybolmasına göz yumarken, iklim değişikliğinden en çok sorumlu olanların izlerinin daha fazla korunacağı ve hayatta kalmalarının daha olası olduğu feci bir ‘düzenleme’ süreci” olasılığına karşı uyarıda bulunmuştur.¹⁶⁶

Aynı zamanda, kültür, iklim acil durumuna çözüm bulma sürecinin bir parçası olabilir ve olmalıdır. Kültür, içsel hayal dünyamız ve çevremizin kesişim noktasında yer aldığı için “sanatlar ve beşeri bilimler, bilinçli sosyal dönüşümler yoluyla başkalarıyla ortak gelecekleri şekillendirmenin ve bu gezegendeki bütün yaşamı etkileyen gelecekleri yaratmanın ve yok etmenin ne anlama geldiğine dair daha eksiksiz bir kavrayışa ulaşmamıza katkıda bulunur.”¹⁶⁷

Büyük ölçekli sanayileşmiş tarımın olmadığı, doğa ile etkileşimde daha uzun bir geçmişe sahip olan birçok kültür, çevremizle daha sürdürülebilir bir ilişkiye ulaşmak için zengin bir model sunmaktadır. BM Yerli Sorunları Daimi Forumu şunu dile getirmiştir: “Devletler, Birleşmiş Milletler kuruluşları, organları ve fonları, diğer çok taraflı kuruluşlar ve finansal kuruluşlar ve diğer bağışçılar, yerli halkların doğal kaynak yönetimini, çevre dostu teknolojilerini, biyolojik çeşitliliği, kültürel çeşitliliği ve düşük karbonlu geleneksel geçim kaynaklarını (pastoral tarım; rotasyonel tarım veya değişken ekim; avcılık, toplayıcılık ve tuzak kurmaya dayalı avlanma; deniz ve kıyılardaki geçim kaynakları, yüksek dağ tarımı ve benzeri) korumak ve sürdürmek için teknik ve mali destek sağlamalıdır.”¹⁶⁸ Yerli halkların orman yangınlarını kontrol etmek için başvurduğu teknolojiler ABD, Avustralya ve başka yerlerdeki yıkıcı orman yangınlarının önlenmesine de yardımcı olabilir, ancak bu teknolojiler kaybolmaktadır veya bazı durumlarda yasaklanmıştır.¹⁶⁹ Yerli Halkların kültürel bilgisi, halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayı ile kullanılmalıdır.

¹⁶⁵ IPCC, *Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), s.758.

¹⁶⁶ Kültürel haklar alanında BM Özel Raportörü, Rapor, 2020, BM Belge No: A/75/298, para. 26.

¹⁶⁷ R. Tysczuk ve J. Smith, “Kültür ve iklim değişikliği senaryoları: ‘1,5 derece hedefine’ yanıt vermede sanat ve beşeri bilimlerin rolü ve potansiyeli”, 2018, *Current Opinion in Environmental Sustainability*, Cilt 31, s. 60 (Kültürel haklar alanında Özel Raportörün Raporunda alıntılanmıştır, 2020, BM Belge No: A/75/298).

¹⁶⁸ BM Yerli Sorunları Daimi Forumu, Yedinci Oturum Raporu (21 Nisan-2 Mayıs 2008), BM Belge No: E/C.19/2008/13, para. 19.

¹⁶⁹ JStor Daily, “Yerli yangın yönetiminin küresel olarak bastırılması”, 12 Ekim 2020, [daily.jstor.org/the-global-suppression-of-indigenous-fire-management/](https://www.jstor.org/stable/48555555)

4. EŞİTLİK VE AYRIMCILIK YAPMAMA İLKESİ

İklim krizi mevcut eşitsizlikleri şiddetlendiriyor, ihmal ve dışlanmayı pekiştiriyor, risk altındaki ve ötekileştirilen grupların kırılganlıklarını artırıyor. İklim değişikliği, çeşitli ayrımcılık biçimlerini tetikliyor ve etkileri, çoklu ve kesişen kimliklere sahip olanlara zarar vererek, onları orantısız bir şekilde etkiliyor.

Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) Beşinci Değerlendirme Raporunda şunları ifade etmiştir: “Sosyal, ekonomik, kültürel, politik, kurumsal veya başka şekillerde ötekileştirilmiş kişiler, iklim değişikliğine ve ayrıca bazı uyum ve hafifletme müdahalelerine karşı özellikle savunmasızdır. Bu artan kırılganlık genellikle tek bir nedenden kaynaklanmaz. Daha ziyade bu, sosyoekonomik statü, imkan ve gelir eşitsizliklerine ve kötü koşullardan etkilenme konusunda eşitsizliğe yol açan, kesişen sosyal süreçlerin ürünüdür. Bu tür sosyal süreçler, örneğin cinsiyet, sınıf, etnik köken, yaş, beceri ve engellilik temelinde ayrımcılığı içerir.”¹⁷⁰

Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları BM Özel Raportörü’nün işaret ettiği gibi şöyle bir önemli risk söz konusu: Gelecekte “varlıklı kesim maddi bedelini ödeyip aşırı ısınmadan, açlıktan ve çatışmalardan kaçarken dünyanın geri kalanı acı çekmeye terk edilebilir.”¹⁷¹ Bu, 2°C, hatta 1,5°C daha sıcak bir dünyada kesinlikle belirgin bir hal alacak olsa da, birçok bağlamda daha şimdiden bir gerçekliktir. Bu sayede varlıklı insanların uyum önlemlerini almaya gücü yeterken, buna erişemeyen dezavantajlı insanlar haliyle iklim etkilerinin en kötü sonuçlarına katlanmak zorunda kalacaktır.

İklim etkilerine doğrudan maruz kalan insanlar, biriktirdikleri uzmanlık ve bilgiye, sahip oldukları belirli haklara ve ihtiyaçlara rağmen ve karar alma süreçlerine dahil edilmeleri bir yükümlülük olduğu halde çoğunlukla göz ardı edilmekte ve iklim veya afet riskinin azaltılmasına ilişkin karar alma sürecinin dışında tutulmaktadır. Dışlanmaları onur kırıcı koşulları, baskıları ve adaletsizliği sürekli kılmaktadır. Aynı zamanda bu, iklim değişikliğini hafifletme ve uyum projeleri ve politikalarının en yüksek risk altındakilerin yaşamlarını iyileştirmek yerine genelde insan hakları ihlallerine ve artan eşitsizliğe yol açtığı anlamına gelmektedir (bkz. Bölüm 7).

İklim kriziyle mücadele etmek, yalnızca sera gazı emisyonlarının azaltılmasını değil, aynı zamanda iklim değişikliğinin artırdığı zarar riskinin altında yatan eşitsizlikler ve adaletsizliklerle mücadele etme iradesini de gerektirir. Bu ise iklim tehlikelerinin etkisini şiddetlendiren, kesişen ayrımcılık ve eşitsizlik biçimlerine dikkat etmeyi gerekli kılar. Ayrıca, iklim değişikliğinin ön saflarında yer alan bütün insanların ve daha geniş bir kesimin, iklim değişikliğine uyum ve iyileştirme politikaları ve önlemlerinin tasarımına, planlanmasına, uygulanmasına ve izlenmesine anlamlı bir şekilde katılabilmek için yeterli bilgiye, erişime ve imkanlara sahip olmasını gerektirir. Yerli Halkların özgür, öncelikli ve bilgilendirilmiş onay hakkına saygı gösterilmesi de buna dahildir (bkz. Bölüm 7 ve 8). BM’nin çok sayıda insan hakları sözleşmesi organı tarafından belirtildiği gibi, iklim değişikliğinden en çok etkilenen insanlar sadece mağdur olarak görülmemeli, daha ziyade “iklim değişikliğiyle mücadele için yerel, ulusal ve uluslararası çabalarda değişimin taşıyıcıları ve esas ortakları olarak kabul edilmelidirler.”¹⁷²

¹⁷⁰ IPCC, *Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu: Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır us), s. 6.

¹⁷¹ BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü, Rapor, 25 Haziran 2019, BM Belge No: A/HRC/41/39, para. 50.

¹⁷² BMİHYK, “Beş BM insan hakları sözleşmesi organı, insan hakları ve iklim değişikliği konusunda ortak bir bildiri yayınladı”, 16 Eylül 2019, ohchr.org/en/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24998&LangID=E

4.1 TOPLUMSAL CİNSİYET

Genel olarak kadınlar ve kız çocuklar, erkekler ve erkek çocuklara kıyasla iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinden orantısız bir şekilde etkilenmektedir. Diğerlerinin yanı sıra, bu, yoksulluk içinde yaşayan kadınlara, Yerli kadınlara, etnik, ırksal ve dini azınlıklara mensup kadınlara, soya dayalı ayrımcılığa maruz kalan topluluklardan gelen kadınlara, LGBTI+ kadınlara, engelli kadınlara, kadın mültecilere ve sığınmacılara, ülke içinde yerinden edilmiş, vatansız ve göçmen kadınlara, kırsal kesimden kadınlara, bekar kadınlara, ergenlere ve yaşlı kadınlara karşı uygulanan çeşitli ayrımcılık biçimlerinin ve mevcut cinsiyet eşitsizliklerinin sonucudur.¹⁷³

İklim etkilerinin kadınlar ve kız çocuklar üzerindeki orantısız yansıması çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Ayrımcılık ve cinsiyet eşitsizliği, ataerkil yapılar ve sistemik engeller, kadınların sıklıkla onları doğal kaynaklara daha bağımlı kılan rollere ve işlere hapsediği, dolayısıyla da iklim etkilerine daha fazla maruz kaldığı anlamına geliyor.¹⁷⁴ Bunlar aynı zamanda kadınların uyum kapasitesini de sınırlandırmaktadır, örneğin kadınların iklim değişikliğine uyum sağlamak için finansal veya teknik kaynaklara erişimde engellerle karşılaşması veya arazi mülkiyetinin olmayışı onları gerekli uyarlanabilir önlemleri alamaz hale getiriyor.

Afetlerin ardından kadınlar ve kız çocuklar, özellikle engelliler veya yoksulluk içinde yaşayanlar, daha büyük bir fiziksel güvensizliğin yanı sıra cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, cinsel sömürü ve cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarının diğer ihlalleri de dahil olmak üzere daha fazla riskle karşı karşıyadır.¹⁷⁵ İklim değişikliğinin etkilerinin zorla ve çocuk yaşta evlilik riskini artırabileceğine dair kanıtlar da mevcuttur.¹⁷⁶ Ev içi ve ücretsiz bakım işlerinin eşitsiz dağılımı, özellikle sosyal korumanın yokluğunda ve su ve diğer altyapıların zarar görmesi durumunda afetleri takiben kadınlara fazladan yük bindiği anlamına gelir.¹⁷⁷ Ayrıca bu, kadınların müzakere ve karar alma süreçlerine katılımını sınırlandırır ve ev dışı faaliyetler için ayrılan süreyi sınırlandırarak kadınların iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum sağlamasının önüne geçebilir.¹⁷⁸

Birçok durumda iklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeniyle göç edenler çoğunlukla erkeklerdir; ancak bu durumun kadınlar üzerinde de önemli etkileri olabilir. Örneğin, araştırmalar, Kuzey Mali'de, erkekler uzun süreli kuraklığın neden olduğu mahsul kıtlığının ardından göç ettiklerinde, kadınların kendi görevlerine ek olarak erkeklerin işlerini de yürütmek zorunda kaldığını, bunu yaparken de daha fazla engelle karşılaştığını, ayrıca mali kaynaklar üzerinde tasarruf veya mülkiyet konusunda erkeklerle aynı haklardan yoksun olmaları sebebiyle iş yüklerinin önemli ölçüde arttığını göstermiştir.¹⁷⁹

İklim değişikliğinin toplumsal cinsiyetle ilgili boyutları düşünüldüğünde, cinsiyet eşitliğine, translar ve toplumsal cinsiyete rollerini reddeden diğer kişiler ve cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle ayrımcılığa uğrayabilecek kişileri de kapsayacak şekilde daha geniş bir açıdan bakmak da önemlidir. Kesişimsel ayrımcılığın, cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, sosyal veya ekonomik durum, etnik köken ve engellilik gibi birden fazla nedenle ayrımcılık riski taşıyan bireyler üzerindeki etkileri tanınmalı ve belirli grupların zorlukları, ihtiyaçları ve hakları iklim politikalarının planlanmasında ve uygulanmasında dikkate alınmalıdır.¹⁸⁰

Kadınlar genellikle iklim değişikliğini hafifletme, uyum sağlama ve afetleri azaltma stratejilerinde kullanılabilecek güçlü bir bilgi birikimine ve uzmanlığa sahiptir. Örneğin, kadınlar genellikle bir afet sonrasında toplulukları içinde ilk müdahale eden kişilerdir. Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), erkeklerle aynı kaynaklar sağlanırsa, kadınların çiftliklerindeki verimi %20-30 oranında artırabilecekleri ve 100-150 milyon insanı açlıktan kurtarabilecekleri tahmininde bulunmuştur.¹⁸¹ Buna rağmen, iklim mücadelesiyle ilişkili olanlar da dahil olmak üzere, kadınlar genellikle karar alma süreçlerinden dışlanmakta ve bu durum, önerilen önlemlerin etkinliğinin sınırlandırılması ve toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin kalıcı hale gelmesiyle

¹⁷³ Bkz. örneğin, BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır), para. 2.

¹⁷⁴ BMİHYK, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İklim Mücadelesine Dair Analitik Çalışma (daha önce alıntılanmıştır), para. 5.

¹⁷⁵ BMİHYK, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İklim Mücadelesine Dair Analitik Çalışma (daha önce alıntılanmıştır), para. 13-15; Uluslararası Doğayı Koruma Birliği (IUCN), Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet ve Çevreyle Bağlantıları, Ocak 2020, portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/2020-002-En.pdf

¹⁷⁶ Bkz. örneğin C. McLeod ve diğerleri, "İklim değişikliği çocuk yaşta evlilik risklerini artırıyor mu? Bilip bilmediklerimize Bangladeş ve Mozambik'ten dersler bir bakış", 2019, Columbia Journal of Gender and Law, Cilt 38, Sayı 1.

¹⁷⁷ BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır), para. 62.

¹⁷⁸ BMİHYK, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İklim Mücadelesine Dair Analitik Çalışma ((daha önce alıntılanmıştır), para. 8 ve 29.

¹⁷⁹ UNFCCC, Sekreterlik tarafından hazırlanan Sentez Raporu: İklim Değişikliğinin Kadınlar ve Erkekler Üzerindeki Farklı Etkileri; İklim Politikaları, Planları ve Eylemlerine Toplumsal Cinsiyet Değerlendirmelerinin Entegrasyonu; ve Ulusal İklim Delegasyonlarında Toplumsal Cinsiyet Dengesini Geliştirmede Kaydedilen İlerleme, 12 Haziran 2019, BM Belge No: FCCC/SBI/2019/INF.8, para. 21.

¹⁸⁰ Uluslararası Af Örgütü, BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi: Afet Riskinin Azaltılması ve İklim Değişikliğinin Toplumsal Cinsiyete Dayalı Boyutlarına İlişkin Genel Tavsiyeler: Uluslararası Af Örgütü'nün Ön Gözlemleri (İndeks No: IOR 40/3468/2016), 22 Şubat 2016, [amnesty.org/en/documents/ior40/3468/2016/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/ior40/3468/2016/en/)

¹⁸¹ FAO, "Küçük ölçekli işletmeler ve aile çiftçileri", Bilgi formu, 2012, fao.org/fileadmin/templates/nr/sustainability_pathways/docs/Factsheet_SMALLHOLDERS.pdf

sonuçlanmaktadır.¹⁸² Devletler bunu kabul ederek ve kadınların siyasi ve kamusal hayatta eşitliğini güvence altına alma yükümlülüklerini göz önünde bulundurarak, bütün iklim politikalarının ve önlemlerinin planlanmasında kadınların her düzeyde etkin katılımını sağlamalıdır (bkz. Bölüm 8). Bu, etkili, toplumsal cinsiyete gerçekten duyarlı ve insan haklarını merkeze alan bir iklim mücadelesi oluşturmak için de gereklidir.

BM İnsan Hakları Konseyi, iklim değişikliğiyle mücadele ve uyum etkinliğini artıracak kabulüyle devletleri, iklim değişikliğine uyum ve hafifletme politikalarına kapsamlı, bütünleşik ve toplumsal cinsiyete duyarlı bir yaklaşım benimsemeye çağırıştır.¹⁸³

Afet müdahalesi de dahil olmak üzere iklim değişikliğine yönelik önlemler, kadınların özel ihtiyaçlarını dikkate alınmalıdır. Bunlar, hamilelik ve emzirme ile ilgili sağlık gereksinimlerinin yanı sıra diğer cinsel sağlık ve üreme sağlığı haklarını içerir.¹⁸⁴ Bir afet sırasında ve sonrasında, devletlerin toplumsal cinsiyete dayalı her türlü şiddete karşı koruma ve ruhsal ve fiziksel bakım da dahil olmak üzere çözümler üretme yükümlülüğü vardır. Ayrıca, kadınların ve kız çocukların güvenliğine yönelik potansiyel tehditleri tespit etmek ve bunları azaltmaya yönelik destek girişimlerinin cinsiyete dayalı bir analizini yapmaları gerekir.

Devletler fosil yakıtları kullanmayı aşamalı olarak bırakırken, bu tür önlemlerin olası sonuçlarını toplumsal cinsiyet açısından değerlendirmeli ve geçiş cinsiyet eşitliğini en üst düzeye çıkaracak şekilde gerçekleştirmelidir. Örneğin, karbon vergilerinin veya fosil yakıt sübvansiyonlarının kaldırılmasının kadınlara, özellikle de kırsal kesimdekilere, yoksulluk içinde yaşayan veya diğer ötekileştirme ve kesişen ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya kalan kadınlara orantısız bir şekilde zarar vermesini engellemek için önlemler alınmalıdır. Kadınları iklim finansmanına erişimden alıkoyan engeller belirlenmeli ve kaldırılmalı, iklim projeleri ve programları için fon tahsis edilirken toplumsal cinsiyet sorunlarına yeterli önem gösterilmelidir.¹⁸⁵ Ev ve bakım işlerinin toplumsal cinsiyete dayalı yükünü değerlendirmek, azaltmak ve yeniden paylaşım için politikalar ve programlar geliştirilmelidir.¹⁸⁶

Uluslararası Af Örgütü, toplumsal cinsiyete duyarlı iklim mücadelesini teşvik etmek, kadınların iklim konusundaki karar alma süreçlerine katılımını kolaylaştırmak ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin UNFCCC içinde yerleşmesini sağlamak için hükümetler tarafından 2019'da 25. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Konferansı'nda oybirliğiyle kabul edilen yeni beş yıllık Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı'nın kabul edilmesini memnuniyetle karşılamaktadır.¹⁸⁷ Bu yeni Toplumsal Cinsiyet Eylem Planı'nın, BM iklim müzakereleri bağlamında kabul edilen ve ayrımcılık ve kesişimselliğe atıfta bulunan ilk belge olması da özellikle cesaret vericidir.¹⁸⁸ Ancak Uluslararası Af Örgütü, belgenin bu hedeflerdeki ilerlemeyi saptamak için gerekli olan açıkça tanımlanmış göstergeleri ve hedefleri içermediğine dikkat çekmekte¹⁸⁹ ve çoklu ve kesişen ayrımcılık ve eşitsizlik biçimleriyle karşı karşıya kalan insanların devre dışı bırakılmamasını ve iklim değişikliği müdahalelerine yeterince dahil edilmesini sağlamak için kesişimsel yaklaşımın iyileştirilmesi gerektiğini belirtmektedir.

4.2 SINIF, KAST, IRK VE AZINLIK STATÜSÜ

Yoksulluk içinde yaşayanlar, iklim değişikliğinin etkilerine karşı en savunmasız insanlar arasındadır. BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü, "iklim değişikliğinin en büyük yükünü yoksulluk içinde yaşayanların taşıyacağını" ifade etmiştir.¹⁹⁰ Örneğin, yoksulluk içinde yaşayan insanların, onları aşırı hava olaylarından kaynaklanan daha yüksek risklere maruz bırakan manuel işler yapma ve açık havada çalışma olasılıkları daha yüksektir. Bu insanların iklimle ilgili etkilere karşı daha savunmasız olan kayıt dışı yerleşimlerde yaşama olasılıkları daha yüksek, yukarıda da tarif edildiği gibi, yeterli sağlık hizmetine erişim olasılıkları daha düşük ve önceden beri mevcut olan sağlık sorunlarına sahip olmaları daha olasıdır. Genel olarak, yoksulluk içinde yaşayan insanlar iklim değişikliğine hazırlanmak ve uyum sağlamak için daha az

¹⁸² BMİHYK, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İklim Mücadelesine Dair Analitik Çalışma (daha önce alıntılanmıştır).

¹⁸³ BM İnsan Hakları Konseyi, 38/4 Sayılı Karar, İnsan Hakları ve İklim Değişikliği, 5 Temmuz 2018'de kabul edildi, BM Belge No: A/HRC/RES/38/4.

¹⁸⁴ BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha fazla alıntı yapılmıştır), para. 68. Bkz. ayrıca Uluslararası Af Örgütü, *BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi: Afet Riskinin Azaltılması ve İklim Değişikliğinin Toplumsal Cinsiyete Dayalı Boyutlarına İlişkin Genel Tavsiyeler: Uluslararası Af Örgütü'nün Ön Gözlemleri*, İndeks No: IOR 40/3468/2016 (daha önce alıntılanmıştır).

¹⁸⁵ BMİHYK, Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İklim Mücadelesi Üzerine Analitik Çalışma (daha önce alıntılanmıştır).

¹⁸⁶ BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha fazla alıntı yapılmıştır), para. 64(e).

¹⁸⁷ Bkz. BM Belge No: FCCC/CP/2019/L.3.

¹⁸⁸ CIEL, COP25'te İklim Mücadelesinde İnsan Haklarını Teşvik Eden Madrid İklim Konferansı Raporu, Ocak 2020, ciel.org/wp-content/uploads/2020/01/CIELreportCOP25_HumanRights.pdf, s. 4.

¹⁸⁹ Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Dağılımı, "COP25'te toplumsal cinsiyet eşitliği için ilerlemeler", 13 Aralık 2019, womengenderclimate.org/advances-for-gender-equality-at-cop25/

¹⁹⁰ BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü'nün iklim değişikliği ve yoksulluk hakkındaki raporu, 25 Haziran 2019, BM Belge No: A/HRC/41/39, para. 1.

kaynağa sahiptirler ve sosyal koruma ve güvenlik ağlarının olmaması nedeniyle afet sonrası onarım döneminde daha fazla zorlukla karşılaşır. ¹⁹¹ IPCC'ye göre, "hafif değişimler ve aşırı durumlara eğilimler de dahil olmak üzere iklime dair tehlikeler, yoksul insanların hayatlarını; mahsul verimindeki kayıplar, yıkılan evler, gıda güvensizliği ve yer duygusunun yitimi gibi geçim kaynakları üzerindeki etkiler aracılığıyla doğrudan ve artan gıda fiyatları aracılığıyla da dolaylı olarak etkiler." ¹⁹²

İklim değişikliği ve fosil yakıt kirliliğinin etkileri aynı zamanda etnik köken, ırk, sınıf ve kast hatları boyunca ilerleyerek ayrımcılığı ve eşitsizlikleri kalıcı hale getirmektedir. Hindistan ve Nepal'de güç, ayrıcalık ve ataerkillikle birleşen çalışma ve soy temelli ayrımcılık, alt kasta (Dalit) mensup toplulukların ve özellikle de kadınların ve kız çocukların, adaletsiz ve eşitsiz bir toplumla karşı karşıya kaldığı ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı daha savunmasız olduğu anlamına gelmektedir. ¹⁹³ Kastlara göre ayrılmış ve tecrit edilmiş konutlarda yaşadıkları ve genellikle insani yardım ve iyileştirme müdahalelerinde göz ardı edildikleri, ayrıca kendileriyle ilgili kararları etkileyebilecek kaynak ve imkanlardan ısrarla mahrum bırakıldıkları için bu etkilere fazlaca maruz kalmaktadırlar.

Kuzey Amerika'da hava kirliliği; mahallelerinin enerji santralleri, rafineriler ve otoyolların yanında konumlanması daha muhtemel, daha yoksul ve ırk ayrımcılığına maruz bırakılan toplulukları orantısız bir şekilde etkilemektedir. ¹⁹⁴ Belirgin derecede daha yüksek oranda solunum yolu hastalıklarına ve kansere yakalanmaktadır ve Afrikalı Amerikalıların hava kirliliğinden hayatını kaybetme olasılığı genel ABD nüfusuna kıyasla üç kat daha fazladır. ¹⁹⁵ Bilhassa düşük hava kalitesi nedeniyle Avrupa Adalet Divanı'nda bir davayı kaybeden ilk Avrupa ülkesi olan Bulgaristan'a bağlı Pernik'teki Roman topluluğu, kirlilik yaratan yasa dışı bir kömür madeninin yanında yaşıyor ve topluluğun birçok üyesi yoksulluk nedeniyle son derece tehlikeli olan ufak çaplı madencilik yapmaya zorlanıyor. ¹⁹⁶ Bu endüstriler sera gazı emisyonlarına katkıda bulunurken, iklim değişikliği de kirliliğin bu toplulukların sağlığı üzerindeki etkilerini ağırlaştırıyor. Örneğin, küresel ısınmanın neden olduğu daha yüksek hava sıcaklıkları, hava kirliliğine yol açan maddeleri yere yakın tutarak hava kalitesini daha da düşürür ve mevcut sağlık sorunlarını daha da ağırlaştırır. ¹⁹⁷

İrk ayrımcılığıyla karşı karşıya kalan toplulukların ve etnik, dini ve dilsel azınlıkların karar alma süreçlerinden dışlanması daha olasıdır. ¹⁹⁸ Bu, iklim değişikliğine ilişkin politika ve kararlarla ilgili olarak, belli başlı endişelerinin ve getirdikleri çözüm önerilerinin göz ardı edilebileceği anlamına gelir. Bazı durumlarda, kırılgan bir çevrede ve ücra bölgelerde yaşarlar; düşük sanayileşme seviyeleri nedeniyle iklim değişikliğine çok az katkıda bulunmalarına rağmen, en kötü etkilerinden bazılarını deneyimlerler. Azınlıklara mensup kadınlar, kesişimsel ayrımcılığın belirli biçimlerini deneyimler, karadaki geçim kaynaklarına orantısız bir şekilde bağımlıdırlar ve iklim değişikliğinin etkilerine karşı da özellikle savunmasız olabilirler. Güney Irak'taki Bataklik Arapları topluluğunda, örneğin, "tatlı su, sazlık ve diğer doğal kaynakların ortadan kaybolması kadınların o toplumdaki rolünü ciddi şekilde kısıtlamıştır ve raporlar, bunun bir sonucu olarak kadınların artık geleneksel bilgiyi genç nesillere aktarmadığını ortaya koymaktadır." ¹⁹⁹

Yoksulluk içinde yaşayan ve ırk, etnik köken, çalışma ve soy temelinde ayrımcılığa maruz kalan insanlar, bu durumdan en çok etkilenen gruplar arasında olmalarına rağmen iklim değişikliğine müdahale önlemlerinin tasarımı, planlanması ve uygulanmasında çoğu zaman unutulmaktadır. Devletler, iklim değişikliğinin bu grupları özel olarak nasıl etkilediğini analiz etmeli ve iklim değişikliğinin, bu grupların insan haklarından yararlanmaları üzerindeki etkisini azaltacak önlemleri belirlemelidir. Devletler ayrıca bu grupların üyelerine iklimle ilgili kararlara katılmaları ve bu kararları şekillendirmeleri için eşit ve anlamlı fırsatlar sağlamalıdır. Sıfır karbon ekonomisine ve dirençli bir topluma geçişte, devletlerin, eşitsizlikleri ve ayrımcılığı derinleştiren iklim önlemlerinden kaçınarak ve yapısal ayrımcılığı ve eşitsizliği onaran girişimlere öncelik vererek, bu grupların üyelerinin ihtiyaç ve haklarına yeterli dikkatin gösterildiğinden emin olmaları gerekir.

¹⁹¹ Bkz. örneğin BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü'nün iklim değişikliği ve yoksulluk hakkındaki raporu 25 Haziran 2019, BM Belge No: A/HRC/41/39, para. 12.

¹⁹² IPCC, *Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), s. 796.

¹⁹³ S. Nazrul Islam ve J. Winkel, İklim Değişikliği ve Toplumsal Eşitsizlik, DESA Ön Raporu No: 152, 2017, un.org/esa/desa/papers/2017/wp152_2017.pdf

¹⁹⁴ Washington Post, "Kirlilik de ayrıştırılıyor", 16 Nisan 2014, [washingtonpost.com/news/wonk/wp/2014/04/15/pollution-is-substantially-worse-in-minority-neighborhoods-across-the-u-s/?hpid=hp_hp-top-table-main-air-pollution%3A%3Ahomepage%2Fstory&hpid=hp_hp-top-table-main-air-pollution%3A%3Ahomepage%2Fstory](https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2014/04/15/pollution-is-substantially-worse-in-minority-neighborhoods-across-the-u-s/?hpid=hp_hp-top-table-main-air-pollution%3A%3Ahomepage%2Fstory&hpid=hp_hp-top-table-main-air-pollution%3A%3Ahomepage%2Fstory); Endişeli Bilim İnsanları Birliği, Kuzey-Doğu ve Orta Atlantik'te Araçlardan Kaynaklanan Hava Kirliliğine Eşitsiz Maruziyet, 21 Haziran 2019, ucsusa.org/resources/inequitable-exposure-air-pollution-vehicles

¹⁹⁵ Q. Di ve diğerleri, "Emekli popülasyonunda hava kirliliği ve ölüm oranı", Haziran 2017, New England Journal of Medicine, [nejm.org/doi/full/10.1056/nejmoa1702747](https://doi.org/10.1056/nejmoa1702747)

¹⁹⁶ Azınlık Hakları Grubu, *Bulgaristan: Kömür Ocağında Mahsur Kalan Roman Topluluğu*, 2019, minorityrights.org/bulgaria-the-roma-community/

¹⁹⁷ Climate Analytics, "Siyahların Hayatı Değerlidir: İklim değişikliği ve ırksal adalet arasındaki bağlantı", 22 Haziran 2020, climateanalytics.org/blog/2020/black-lives-matter-the-link-between-climate-change-and-racial-justice/

¹⁹⁸ BM, azınlık konularında bağımsız uzman Gay McDougall'ın azınlıklar ve etkin siyasi katılım hakkında arka plan belgesi, 2009, BM Belge No: A/HRC/FMI/2009/3.

¹⁹⁹ Azınlık Hakları Grubu, *Irak: Kadınlar Bataklik Arap Topluluğunun Belkemiğidir – İklim Değişikliğinin Etkileri Görünür Olurken, İlk Acı Çekenlerin Kadınlar Olduğu Daha Açıkça Anlaşıyor*, 2019, minorityrights.org/iraq-women-are-the-backbone/

4.3 YERLİ HALKLAR

Yerli Halklar sıklıkla iklim değişikliği etkilerinin ön sıralarında yer almaktadır. Bu halklar genellikle doğal çevreyle ve geçimlerinin ve kültürel kimliklerinin bağlı olduğu geleneksel topraklarla yakın bir işbirliğini sürdürmektedir. ²⁰⁰ Çoğu durumda, Yerli Halkların dünya görüşleri ve inanç sistemleri, insanların, flora ve faunanın ve çevrenin karşılıklı ilişkisi ve karşılıklı bağımlılığı üzerine kuruludur. Yerli Halklar, topraklarının doğal ortamındaki önemli değişikliklere uyum sağlama konusunda bilgi ve deneyime sahiptir ve biyolojik çeşitliliğin, ormanların ve doğal kaynakların korunmasında çok önemli bir rol oynamaktadır. ²⁰¹ Örneğin, Amazon Havzası ülkelerinde yapılan son araştırmalar, Yerli Halkların ve geleneksel toplulukların ormanları muhafaza etmek konusunda önemli bir rol oynayabileceğini ve böylece bu bölgelerdeki karbon emisyonlarını azaltılabileceğini gösteriyor. Yerli Halkların geleneksel topraklarının bakir ormanlar olduğu durumlarda, Yerli bölgelerin hudutlarının çizilmesi ormansızlaşmaya karşı koruyucu bir rol oynayabilir. ²⁰²

Buna rağmen, Yerli Halklar, iklimle ilgili girişimlerin yaşamlarını ve bölgelerini ihlal ettiği durumlar da dahil olmak üzere pek çok durumda iklimle ilgili karar alma süreçlerinden dışlanmaktadır. Bu durum genellikle diğer insan hakları ihlallerine yol açarak, Yerli Halklar üzerindeki baskı ve ötekileştirme döngüsünü sürdürür. Karar alma süreçlerine katılma ve -özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onaylarıyla- deneyimlerini ve teknik uzmanlıklarını paylaşma fırsatına sahip olmaları hayati öneme sahiptir. ²⁰³

Doğal dünya ile karşılıklı yakın ilişkileri ve bazı durumlarda kamulaştırmalar ve zorla tahliyeler nedeniyle Yerli Halklar genellikle kurak, dağlık ve tropik orman bölgeleri de dahil olmak üzere iklim değişikliklerine bilhassa duyarlı olan ekosistemlerde yaşarlar. Uzun süredir devam eden ayrımcı politikalar ve uygulamalar nedeniyle, küresel olarak aşırı kırsal yoksulluk içinde yaşayan insanların %33'ü Yerli topluluklardan meydana gelmektedir ve yoksulluk içinde yaşayan insanlar arasında orantısız bir yüzdeyi temsil etmektedirler. ²⁰⁴ Bu durum Yerli Halkları aşırı hava olaylarından ve iklim değişikliğiyle ilgili diğer etkilerden korunma konusunda sınırlı kaynaklarla baş başa bırakabilir.

Yenilenebilir enerji ve iklim değişikliğini hafifletme projeleri için önemli miktarda uluslararası fon sağlanırken, devletlerin, özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayları olmaksızın Yerli Halkların topraklarında projeler tesis ederek bu tür fonlardan onlar adına yararlanmaya çalıştığına ve kazanımları etkilenen halklarla paylaşmadığına dair endişeler mevcuttur. Bu tür projelerin, etkilenen halkların katılımı ve uzmanlığı olmadan uygulanması halinde etkili olma olasılığı da düşüktür. ²⁰⁵

Devletler, iklim finansıyla ilgili alınan tüm kararlar da dahil olmak üzere iklimle ilgili yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde yasalar, politikalar ve önlemlerin tasarımı, planlanması, uygulanması ve izlenmesinde Yerli Halklara anlamlı bir şekilde katkıda bulunma fırsatı verilmesini sağlamalıdır. Ayrıca, haklarını etkileyebilecek iklim değişikliği girişimlerinin geliştirilmesinin tüm aşamalarında Yerli Halklar'a danışmalı ve onların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayını almalıdırlar. Devletler ayrıca sıfır karbon ekonomisine ve dirençli bir topluma geçişin, Yerli Halkların bölgeleri, toprakları ve kaynakları da dahil olmak üzere haklarının gözetilmesine, korunmasına ve uygulanmasına katkıda bulunmasını ve Yerli Halklara makul işlere erişimde eşit fırsatlar sunmasını sağlamalıdır. ²⁰⁶

UNFCCC düzeyinde, Yerel Topluluklar ve Yerli Halklar Platformu (LCIPP); Yerli Halkların ve yerel toplulukların iklim değişikliğine dair ve bununla mücadele etmeye yönelik bilgilerini geliştirmek ve güçlendirmek, ayrıca UNFCCC sürecine katılımlarını ve bilgi ve bakış açılarının iklim değişikliğine ilişkin uluslararası ve ulusal mücadeleler, programlar ve politikalarla bütünleştirilmesini kolaylaştırmak üzere 2015 yılında kurulmuştur. ²⁰⁷ Aynı zamanda Yerli Halklardan hükümete ve hükümetten Yerli Halklara karşılıklı kapasite geliştirme girişimlerini kolaylaştırmayı amaçlamaktadır. ²⁰⁸ İklim Değişikliği Hakkında Uluslararası

²⁰⁰ Bkz. örneğin BM Yerli Halkların Hakları Özel Raportörü, Rapor: *Norveç, İsveç ve Finlandiya'nın Sápmi Bölgesi'ndeki Sami Halkının Durumu*, 6 Haziran 2011, BM Belge No: A/HRC/18/35/Ek.2; BM Yerli Halkların Hakları Özel Raportörü, Rapor, 1 Kasım 2017, BM Belge No: A/HRC/36/46, para. 6-7.

²⁰¹ Bkz. örneğin A. Ramos-Castillo ve diğerleri, "Yerli halklar, yerel topluluklar ve iklim değişikliğinin azaltılması", 2017, *Climatic Change*, Cilt 140, Sayı 1, researchgate.net/publication/312416212_Indigenous_peoples_local_communities_and_climate_change_mitigation.

²⁰² WS Walker ve diğerleri, "Amazon yerli bölgelerinin ve korunan alanların karbon dinamiklerinde orman dönüşümü, bozulması ve rahatsızlığının rolü", 2020, *Ulusal Bilimler Akademisi Bildiriler Kitabı*, Cilt 117, Sayı 6.

²⁰³ BM Yerli Halkların Hakları Özel Raportörü, Rapor, 1 Kasım 2017, BM Belge No: A/HRC/36/46, para. 44-50. Özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay hakkı, 169 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesi ve BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'nde özellikle beş kez bahsedilen maddeler (Madde 10, 11, 19, 28 ve 29) kapsamında korunmaktadır.

²⁰⁴ BM Yerli Halkların Hakları Özel Raportörü, Rapor, 1 Kasım 2017, BM Belge No: A/HRC/36/46, para. 7.

²⁰⁵ Bkz. örneğin Panama'daki Barro Blanco rezerv projesi örneği, Dipnot No: 318.

²⁰⁶ ILO, *Yerli Halklar ve İklim Değişikliği: Yeterli İşler Aracılığıyla Mağdurlardan Değişim Aktörlerine*, 21 Nisan 2017, ilo.org/global/topics/indigenous-tribal/WCMS_551189/lang-en/index.htm

²⁰⁷ Bkz. 1/CS.21 Sayılı UNFCCC Kararı, 29 Ocak 2016, BM Belge No: FCCC/CP/2015/10/Ek.1, para. 135.

²⁰⁸ Bkz. unfccc.int/LCIPP. LCIPP, 2018'de Yerli Halklardan ve hükümetlerden eşit temsil ile bir Kolaylaştırıcı Çalışma Grubu (FWG) kurdu. Bu gruba 14 üye üç yıllık bir görev süresi için aday gösterilir. FWG'nin faaliyetlerini uygulamak için iki yıllık bir çalışma planı hazırlandı ancak bazı faaliyetlerin uygulanması COVID-19 pandemisi nedeniyle ertelendi.

Yerli Halklar Forumu'nun UNFCCC bünyesinde Yerli Halkları temsil eden ana organı, Yerli Halkların UNFCCC'nin karar alma organlarına tam ve etkin katılımını ve uluslararası, ulusal ve yerel düzeylerdeki mücadeleler arasındaki tutarlılık artışını desteklemektedir. Forum, LCIPP çalışma planı dahilindeki faaliyetlerin uygulanma sürecinde, Yerli Halkların bilgi sistemlerinin iklim değişikliğine uyum ve hafifletme girişimleriyle bütünleştirilmesi tartışılırken Yerli Halkların insan haklarına -özellikle özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay haklarına- saygı gösterilmesini kuvvetle savunmaktadır.

4.4 ENGELLİLER

Dünyada yaklaşık bir milyar engelli vardır.²⁰⁹ Bu kişilerin çoğu, iklim değişikliği nedeniyle, engelli olmayanlara kıyasla özellikle risk altındadır.²¹⁰

Örneğin, aşırı hava olaylarının ardından engellilerin yaşamını yitirmesi veya yaralanması daha olasıdır.²¹¹ Yakın zamanda yapılan bir araştırma, engellilerin %80'inin bir afet sonrasında zorluk yaşamadan derhal olay yerinden tahliye edilemediğini ortaya koymaktadır.²¹² Göç ve yerinden edilme, engelliler için, örneğin destek ağlarının kaybı nedeniyle ek engeller de oluşturabilir. İklim değişikliğinin etkileri ayrıca birçok bağlamda yeterli barınma, eğitim, sağlık hizmetleri, gıda, su ve hijyene erişimde sorunlarla karşılaşan engellilere ek bir yük getirmektedir.²¹³

Engellilerin, altta yatan çoklu ve kesişen ayrımcılık ve eşitsizlikler nedeniyle birden fazla riskle karşı karşıya olmalarına ve doğal afetlerin meydana gelmesi durumunda engellileri koruma yükümlülüğüne rağmen,²¹⁴ bu kişiler çoğu zaman iklim değişikliğine uyum planlamalarına ve afet riskini azaltma stratejilerine dahil edilmemektedir ve bunun sonucunda özel ihtiyaçları genellikle görmezden gelinmekte ya da bireysel ihtiyaç ve becerileriyle beraber ele alınmaktansa tek bir grup olarak muamele görmektedirler.²¹⁵ Bu, örneğin, acil durum planları hakkında bilgiye erişimde engeller, erişilebilir sığınaktan yoksun olma ve yiyecek ve su dahil olmak üzere diğer yardım biçimlerine sınırlı erişim ile sonuçlanır. Benzer şekilde, iklim değişikliğini hafifletme politikaları ve önlemleri genellikle engellilerin hak ve gereksinimleri dikkate alınmadan veya bunların bu grup üzerindeki farklılık gösteren olumsuz etkileri değerlendirilmeden tasarlanmakta ve uygulanmaktadır.²¹⁶ UNFCCC düzeyinde, engellilerin hakları bugüne kadar çok az yer bulmuştur.²¹⁷

BM İnsan Hakları Konseyi'nin belirttiği gibi, devletler, diğer amaçların yanı sıra, "hem kırsal hem de kentsel alanlardaki engellilerin mukavemetini ve uyum sağlama kapasitelerini desteklemek için" iklim mücadelesinde engellileri kapsayan bir yaklaşım benimsemelidir.²¹⁸ Örneğin, iklim değişikliğini hafifletme ve uyum politikaları ve önlemlerinin yanı sıra afet risk azaltma stratejileri ve afet müdahaleleri tasarlanırken, devletler engellilerin özel gereksinimlerini dikkate almalı, herkese uyan tek bir yaklaşımdan kaçınmalı ve engellilerin farklı kimlik, deneyim ve ihtiyaçlarını kabul etmelidir.²¹⁹ Devletler, engellilerin iklim değişikliği ve etkileriyle ilgili planlı müdahale önlemleri ve politikaları hakkında uygun bir formatta bilgiye erişimini sağlamalıdır.²²⁰ Ayrıca, UNFCCC organları ve süreçleri de dahil olmak üzere, yerel, ulusal, bölgesel ve

²⁰⁹ DSÖ ve Dünya Bankası, *Dünya Engellilik Raporu*, 2011, s. 29. Rapor ayrıca, yaşlanan nüfus ve yaşlılarda daha yüksek engellilik riski ve diyabet, kardiyovasküler hastalık, kanser ve ruh sağlığı bozuklukları gibi kronik sağlık sorunlarındaki küresel artış nedeniyle engelli insan sayısının arttığını da belirtir.

²¹⁰ Bkz. BM İnsan Hakları Konseyi, 41/21 Sayılı Karar, İnsan Hakları ve İklim Değişikliği, 12 Temmuz 2019'da kabul edildi, BM Belge No: A/HRC/RES/41/21.

²¹¹ BMİHYK, İklim Değişikliği Bağlamında Engelli Kişilerin Haklarının Teşviki ve Korunmasına İlişkin Analitik Çalışma, 22 Nisan 2020, BM Belge No: A/HRC/44/30, para. 5.

²¹² BM, *Engellilik ve Kalkınma Raporu* 2018, [un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2019/10/UN-flagship-report-on-disability-and-development.pdf](https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2019/10/UN-flagship-report-on-disability-and-development.pdf)

²¹³ BMİHYK, *İklim Değişikliği Bağlamında Engelli Hakları Üzerine Analitik Çalışma* (daha önce alıntılanmıştır), para. 9, 16-17.

²¹⁴ Madde 11, Engellilerin Haklarına Dair Sözleşme. Bir diğer ilgili uluslararası standart belirleme belgesi, kapsayıcılık ve erişilebilirliğin önemini vurgulayan ve afet risk azaltma politikalarının tasarlanması ve uygulanmasında engelli kişilerin ve kuruluşlarının katılımının gerekliliğini tanıyan 2015 Sendai Afet Riski Azaltma Çerçevesi'dir. Bkz. Para. 7, 32 ve 36.

²¹⁵ S. Jodoin ve diğerleri, "İklim Yönetişimine Engellilik Hakları Odaklı Bir Yaklaşım", 2020, *Ecology Law Quarterly*, Cilt 47, Sayı 1, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3610193

²¹⁶ S. Jodoin ve diğerleri, "İklim Yönetişimine Engellilik Hakları Odaklı Bir Yaklaşım", 2020, *Ecology Law Quarterly*, Cilt 47, Sayı 1, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3610193

²¹⁷ Uluslararası Engelliler İttifakı, *Engelliler ve İklim Mücadelesi: Nasıl daha kapsayıcı olabiliriz?*, 4 Mayıs 2021, internationaldisabilityalliance.org/hnpw-2021

²¹⁸ BM İnsan Hakları Konseyi, 41/21 Sayılı Karar (daha önce alıntılanmıştır), para. 5.

²¹⁹ CBM, *İklim Değişikliği: Bu Yüzyılın Tanımlayıcı Sorunu*, internationaldisabilityalliance.org/sites/default/files/climate_change_report.pdf, s.25.

²²⁰ BMİHYK, *İklim Değişikliği Bağlamında Engelli Hakları Üzerine Analitik Çalışma* (daha önce alıntılanmıştır), para. 61 (c).

uluslararası düzeyde iklim değişikliğiyle ilgili karar alma süreçlerine engellilerin anlamlı, bilinçli ve etkin katılımını teşvik etmelidirler.²²¹

4.5 ÇOCUKLAR

İklim değişikliği, çocuklara ve gençlere mevcut durumda zarar vererek ve gelecekte insan haklarından yararlanma imkanlarını daraltarak insan haklarına ciddi şekilde zarar vermektedir.

BM İnsan Hakları Konseyi, çocukları iklim değişikliğine karşı en savunmasız gruplar arasında kabul etmişti.²²² Metabolizmaları, fizyolojileri ve gelişimsel ihtiyaçları nedeniyle çocuklar bu durumdan özellikle zarar görür.²²³ Örneğin, güvenli su ve temel gıda kıtlığı, çocukların bilişsel ve fiziksel gelişimleri üzerinde uzun süreli ve hatta geri dönüşü olmayan etkilere neden olabilir.²²⁴ Aşırı hava olayları çocukları yer değiştirmeye zorlayabilir. Çocuklar yetim kalabilir veya ailelerinden ayrı kalmaları nedeniyle şiddet, fiziksel istismar, çocuk işçiliği, insan ticareti ve sömürüye maruz bırakılma riskleri daha da artar.²²⁵ Afet gibi travmatik olaylara maruz kalan çocuklar, travma sonrası stres bozuklukları yaşayabilirler.²²⁶ İklimle ilgili etkiler ayrıca, örneğin hizmetlerin askıya alındığı veya evlerin ve altyapının tahrip olduğu veya tehlike anında ciddi şekilde hasar gördüğü durumlarda, çocukların eğitim, sağlık, barınma, gıda, su ve hijyen haklarından yararlanmalarının önünde bir engel oluşturmaktadır.

DSÖ'nün yakın tarihli iki raporu, her dört çocuk ölümünden birinde sebebin sağlıksız çevreye atfedilebileceğini ve bunların çoğunun önlenabilir olduğunu göstermiştir.²²⁷ Çocuklarda çevresel faktörlere bağlı ilk dört ölüm nedeni; solunum yolu enfeksiyonları, ishal ile ilgili hastalıklar, sıtma ve diğer bulaşıcı hastalıklardır.²²⁸

Bütün çocuklar iklim değişikliğinden eşit şekilde etkilenmez ve etkilenmeyecektir. Örneğin, iklim değişikliğinin sağlık açısından getirdiği yük, öncelikle gelişmekte olan ülkelerdeki çocuklara yüklenmektedir.²²⁹ Yoksulluk içinde yaşayanlar, engelli çocuklar, Yerli çocuklar ve çalışma ve köken temelinde ayrımcılığa uğrayan çocuklar ve özellikle bu gruplarda yer alan kız çocuklar gibi kesişen ayrımcılık biçimlerinden etkilenen çocuklar, iklim değişikliğinin en ağır sonuçlarına maruz kalmaktadır.²³⁰

BM Çocuklara Yardım Fonu'nun (UNICEF) Direktörü'ne göre, "dünya çocuklarının -ve onların da çocuklarının- karşı karşıya olduğu, iklim değişikliğinden daha büyük, gitgide artan başka bir tehdit daha olmayabilir."²³¹ BM Çocuk Hakları Komitesi, iklim değişikliğinin; "sağlık eşitsizliklerine neden olan ve bu durumu ciddi şekilde ağırlaştıran, çocuk sağlığına yönelik en büyük tehditlerden biri," olarak ele alınması gerektiğini belirtmiştir.²³² BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü ise şunu belirtmiştir: "Hiçbir grup çevresel zarara karşı çocuklar kadar savunmasız değildir."²³³ BM İnsan Hakları Konseyi, Ekim 2020'de kabul edilen "sağlıklı bir çevre aracılığıyla çocuk haklarının yerine getirilmesi" konulu kararda, iklim değişikliği de dahil olmak üzere çevresel zararın çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerine ilişkin derin endişelerini dile getirmiştir.²³⁴

Sonuç olarak, devletler, çocuk haklarını iklim mücadelesinin merkezine koymalıdır. BM Çocuk Hakları Komitesi, devletleri "çocukların sağlık sorunlarını, iklim değişikliğine uyum ve hafifletme stratejilerinin merkezine koymaya" davet etmiştir.²³⁵ BM İnsan Hakları Konseyi ise devletleri "iklim değişikliğinin çocuklar üzerindeki gelecekteki olumsuz etkilerini mümkün olduğunca en aza indirmek için gayretli hafifletme

²²¹ BMİHYK, *İklim Değişikliği Bağlamında Engelli Hakları Üzerine Analitik Çalışma* (daha önce alıntılanmıştır), paras 61(b), 62.

²²² BM İnsan Hakları Konseyi, 32/33 Sayılı Karar, İnsan Hakları ve İklim Değişikliği, 1 Temmuz 2016'da kabul edildi, BM Belge No: A/HRC/RES/32/33.

²²³ DSÖ, *Sürdürülebilir Bir Dünya Mirası Mı? Çocuk Sağlığı ve Çevre Atlası*, 2017, who.int/publications/i/item/9789241511773

²²⁴ BMİHYK, *İklim Değişikliği ve Çocuk Haklarına İlişkin Analitik Çalışma* (daha önce alıntılanmıştır), para. 13.

²²⁵ UNICEF, *İklim Değişikliği ve Çocuklar: Bir İnsan Güvenliği Sorunu*, 2008, unicef-irc.org/publications/pdf/climate_change.pdf; BMİHYK, *İklim Değişikliği ve Çocuk Hakları Üzerine Analitik Çalışma* (daha önce alıntılanmıştır), para. 19.

²²⁶ DSÖ, *Geleceğimi Kirletme! Çevrenin Çocuk Sağlığı Üzerindeki Etkisi*, 2017, who.int/ceh/publications/don-t-pollute-my-future/en/ s. 7.

²²⁷ DSÖ, *Sürdürülebilir Bir Dünyayı Miras Bırakmak Mı? Çocuk Sağlığı ve Çevre Atlası* (daha önce alıntılanmıştır); DSÖ, *Geleceğimi Kirletme!* (daha önce alıntılanmıştır).

²²⁸ DSÖ, *Geleceğimi Kirletme!* (daha önce alıntılanmıştır).

²²⁹ BMİHYK, *İklim Değişikliği ve Çocuk Hakları Üzerine Analitik Çalışma* (daha önce alıntılanmıştır), para. 5 ve 20.

²³⁰ BMİHYK, *İklim Değişikliği ve Çocuk Hakları Üzerine Analitik Çalışma* (daha önce alıntılanmıştır), para. 20-27.

²³¹ UNICEF, *Şimdi Harekete Geçmezsek: İklim Değişikliğinin Çocuklar Üzerindeki Etkisi*, 2015, unicef.org/reports/unless-we-act-now-impact-climate-change-children, s. 6.

²³² BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 15: Çocuğun ulaşılabilir en yüksek sağlık standardından yararlanma hakkı (Madde 24), 17 Nisan 2013, BM Belge No: CRC/C/GC/15, para. 50.

²³³ BM Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda Özel Raportör, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/58, para. 15.

²³⁴ BM İnsan Hakları Konseyi, 45/30 Sayılı Karar, Çocuk Hakları: Sağlıklı bir çevre aracılığıyla çocuk haklarının gerçekleştirilmesi, 7 Ekim 2020'de kabul edildi, BM Belge No: A/HRC/RES/45/30.

²³⁵ Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 15 (daha önce alıntılanmıştır), para. 50.

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

önlemleri geliştirmeye” ve “iklim değişikliğine uyum ve hafifletme ve ekoloji stratejilerinde çocuk hakları ve nesiller arası eşitlikle ilgili yükümlülüklerini dikkate almaya” davet etmiştir. ²³⁶

Çocuklar ve gençler, iklim değişikliğini hafifletme ve uyum sağlama girişimlerine katılma fırsatına sahip olmalı, bu tür tartışmalara anlamlı bir şekilde katılmaları için gereken bilgi ve eğitimle donatılmalı, kendilerini doğrudan etkileyen karar alma süreçlerine dahil edilmeli ve devletin, risk altındaki çocukları koruma görevini yerine getirmemesi durumunda yasal yollara erişimleri sağlanmalıdır. ²³⁷

4.6 YAŞLI BİREYLER

Yaşlı bireyler, acil durumlardan ve afetlerden en olumsuz etkilenenler arasındadır. Bu, önceden var olan sağlık sorunları veya hastalıklara karşı artan duyarlılık, azalan hareketlilik ve belirli bağlamlarda sosyal dışlanma ve mali bağımsızlığın azalması gibi bir dizi faktörden kaynaklanabilir. Bu faktörler, yaşlı bireyleri ve özellikle yaşlı kadınları, engelli yaşlı bireyleri, yoksulluk içinde yaşayanları veya kesişen ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya kalanları iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine büyük ölçüde maruz bırakmaktadır. ²³⁸ Bu durum aynı zamanda, yaşlıların hak ve ihtiyaçlarının yasalarda ve politikalarda göz ardı edilmesine yol açan yaş ayrımcılığıyla birlikte şiddetlenmektedir. ²³⁹

Yaşlı bireyler sıcak hava dalgalarından en çok etkilenenler arasındadır ve aşırı hava olaylarında ölüm oranları daha yüksektir. ²⁴⁰ 2014-2018 yılları arasında aşırı sıcaktan ölen 65 yaş üstü insan sayısının 2000-2004 yıllarına göre %53,7 arttığı hesaplanmıştır. ²⁴¹ Aşırı bir olayın ardından, yaşlı bireyler yiyecek, su ve sığınağa erişimde daha fazla zorluk yaşayabilir ve aile üyelerinin veya topluluk bağlarının kaybı ve sosyal hizmetlerin kesintiye uğramasının ardından tecrit edilme ve yeterli bakımdan mahrum kalma olasılıkları daha yüksektir. ²⁴² Yaşlı bireyler, iklim değişikliğinin su ve gıda kıtlığıyla ilişkili etkilerine ya da suyla veya vektörle bulaşan hastalıklar gibi sağlık üzerindeki etkilerine de genellikle daha açıktır. ²⁴³

Dünya nüfusunun yaşlanmakta olduğu düşünüldüğünde, yaşlı bireylerin özel ihtiyaçlarının tanınması ve haklarının korunması özellikle önem taşımaktadır. 2050 yılına kadar, dünya nüfusunun %21'inden fazlasının 60 yaş ve üzeri olacağı ²⁴⁴ ve yaşlı bireylerin %80'inin düşük ve orta gelirli ülkelerde yaşayacağı öngörülmüştür. ²⁴⁵ Artan iklim riskleriyle birlikte nüfusun yaşlanmakta oluşu, daha fazla insanı iklim krizinin en kötü etkilerine maruz bırakacaktır. Örneğin, 2015 yılında Lancet Komisyonu, bu yüzyılın sonuna kadar, daha yaşlı olanların sıcak hava dalgalarına maruz kalma sayısının her yıl 3 milyara ulaşacağını tahmininde bulunmuştur ²⁴⁶

BM İnsan Hakları Konseyi, “iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine müdahale edebilmeleri için hem kırsal hem de kentsel alanlardaki yaşlı bireylerin direncini ve uyum sağlama kapasitelerini desteklemek” amacıyla devletleri, diğerlerinin yanı sıra, iklim mücadelesinde yaşı da kapsayan bir yaklaşımı benimsemeye davet etmiştir. ²⁴⁷ Bu, örneğin, yaşlı bireylerin iklim değişikliğinin etkileri ve planlı müdahale önlemleri hakkında güncellenmiş ve gerekli bilgilere – örneğin, sıcak hava dalgası farkındalığı veya tropik fırtınaya hazırlık olarak erişilebilir enformasyon– erişiminin sağlanmasını gerektirir. Devletler ayrıca, yaşlı bireylerin iklimle ilgili kararlara ve bu kararların şekillendirilmesine, ayrıca afet risk yönetimi ve acil durum yardımı çalışmalarına her düzeyde anlamlı bir şekilde katılmalarını sağlamalıdır.

²³⁶ BM İnsan Hakları Konseyi, 45/30 Sayılı Karar (daha önce alıntılanmıştır).

²³⁷ Dünyanın dört bir yanından birçok çocuk, stratejik davalama aracılığıyla da olmak üzere, iklim değişikliğiyle bağlantılı insan hakları ihlalleri konusunda çözüm bulma haklarını talep ediyor. Bkz. örneğin *Juliana/Amerika Birleşik Devletleri Davası*, ourchildrenstrust.org/juliana-v-us; Yaşam ve sağlıklı bir çevrede yaşama haklarını korumadıkları için hükümete dava açan 25 Kolombiyalı çocuğun davası, dejusticia.org/en/en-fallo-historico-corte-suprema-concede-tutela-de-cambio-climatico-y-generaciones-futuras/. Bkz. ayrıca çocukların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açtığı dava (Dipnot 675'te değinilmiştir) ve 16 çocuğun İnsan Hakları Komitesi'ne sunduğu dilekçe (Dipnot 676'da değinilmiştir).

²³⁸ Bkz. BMİHYK, “İklim direnci ve yaşlı mülteciler”, ohchr.org/EN/Issues/OlderPersons/IE/Pages/ClimateResilience.aspx

²³⁹ BMİHYK, *İklim değişikliği bağlamında yaşlıların haklarının desteklenmesi ve korunmasına ilişkin analitik çalışma*, 30 Nisan 2021, BM Belge No: A/HRC/47/46, para. 7.

²⁴⁰ HelpAge, *Yaşlanan Dünyada İklim Değişikliği*, 2015, reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/COP21_HelpAge_PositionPaper_Final_0.pdf

²⁴¹ Sağlık ve İklim Değişikliği Konusunda Lancet Geri Sayımı: Yaklaşan krizlere yanıt verme, 2020, [thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)32290-X/fulltext](http://thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)32290-X/fulltext), s. 136.

²⁴² HelpAge, *Yaşlanan Dünyada İklim Değişikliği* (daha önce alıntılanmıştır); BMİHYK, İklim değişikliği bağlamında yaşlıların haklarının teşviği ve korunması üzerine analitik bir çalışma (daha önce alıntılanmıştır), para. 26.

²⁴³ N. Watts ve diğerleri, “Sağlık ve iklim değişikliği: Halk sağlığını korumaya yönelik politika yanıtları”, 2015, Lancet, Cilt 386.

²⁴⁴ HelpAge, *Yaşlanan Dünyada İklim Değişikliği* (daha önce alıntılanmıştır).

²⁴⁵ BMİHYK, *Yaşlıların İnsan Hakları*, ohchr.org/EN/Issues/OlderPersons/Pages/OlderPersonsIndex.aspx

²⁴⁶ N. Watts ve diğerleri, “Sağlık ve iklim değişikliği: Halk sağlığını korumaya yönelik politika yanıtları” (daha önce alıntılanmıştır), s. 1869'da Şekil 4 ve s. 1871.

²⁴⁷ BM İnsan Hakları Konseyi, 44/7 Sayılı Karar, İnsan Hakları ve İklim Değişikliği, 16 Temmuz 2020'de kabul edildi, BM Belge No: A/HRC/RES/44/7, para. 4.

4.7 GÖÇMENLER VE MÜLTECİLER

İklim krizinin etkileri, insanların hem kendi ülkelerinde (ülke içinde yerinden edilme) hem de ülkeler arasında zorla yerinden edilmesine ve göç etmesine²⁴⁸ yol açabilir (bkz. Bölüm 11). İklim değişikliği bağlamında sınır dışı edilen insanlar, ihtiyaç duymaları halinde korumaya erişimde engellerle karşılaşabilirler. Güvenli ve düzenli göç ve sığınma yollarına erişimi olmayan diğer birçok göçmen ve sığınmacı ile birlikte, yolculukları sırasında insan hakları riskleri ve geçiş ve varış ülkelerinde ayrımcılık, ötekileştirilme ve sömürü ile karşı karşıya kalabilirler.²⁴⁹

Evlerinden ayrılma nedenleri her ne olursa olsun, iklim değişikliği hareket halindeki insanlar için ek bir zorluk teşkil ediyor. İklim değişikliğinin etkilerine karşı özellikle savunmasız olan sınır bölgelerinde yerinden edilmeye bağlı birçok acil durumları geliştiriyor.²⁵⁰ Örneğin, Myanmar'daki şiddet ve zulümden kaçan Arakanlı mültecilere, 2017'den beri Bangladeş'teki Cox's Bazar sınır bölgesinde sığınma sağlanıyor. Dünya Bankası'nın tahminlerine göre burası, 2050 yılına kadar iklim değişikliğinden tüm Güney Asya'da en kötü etkilenen bölge olacak.²⁵¹ 2020'de Bangladeş hükümeti, 100.000'e kadar mülteciyi, Bengal Körfezi'nde, daha önce ıssız bir ada olan ve mültecileri sel ve diğer aşırı hava olayları açısından yüksek risk altında bırakan Baştan Çar'a yerleştirme planını uygulamaya başladı.²⁵²

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne (BMMYK) göre, dünya üzerinde yerinden edilen insanların çoğunluğu "iklim değişikliğinin yoğun olduğu noktalarda" konumlanmış durumda²⁵³ ve mülteciler ile ülke içinde yerinden edilen insanlar için kurulan kamplar aşırı hava olaylarından gitgide daha fazla etkileniyor.²⁵⁴ Bu durum yerinden edilen insanları ikincil veya tekrarlanan yerinden edilmelere maruz bırakmaktadır.

Mülteciler ve göçmenler ayrıca, aşırı hava olaylarının ardından, önemli ve hatta hayat kurtarıcı bilgilere ve afet yardımına erişimde engeller, düzenli statülerini kanıtlamak veya sığınma başvurularını desteklemek için gerekli kimlik belgelerinin kaybı ve belirli hizmetlerin kesintiye uğraması gibi belirli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır.²⁵⁵

Göçmenler ve mülteciler, iklim değişikliğiyle alakalı olanlar da dahil olmak üzere afetlerden en çok etkilenen gruplar arasında yer almalarına rağmen genellikle karar alma süreçlerine ve bilhassa afet azaltma, iklim değişikliği ve uyum ile ilişkili karar alma süreçlerine dahil olma ve katılım konusunda önemli engellerle karşı karşıya kalmaktadır. Devletler, iklim değişikliği ve insan hareketliliği ile ilgili karar alma süreçlerine, özellikle kadınlar ve kesişen ayrımcılık biçimlerine maruz kalanlar olmak üzere tüm göçmen ve mültecilerin anlamlı, etkili ve bilinçli katılımını sağlamalıdır. Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi ve Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat gibi yakın zamanda kabul edilen politika çerçeveleri, bu zorluğu kabul etmiş ve mültecilerin ve göçmenlerin afet riskini azaltma stratejilerine daha fazla dahil edilmesi çağrısında bulunmuştur.²⁵⁶

²⁴⁸ "Zorla yerinden edilme" öncelikle zorunlu hareketler olarak anlaşılırken, göç, öncelikle gönüllü hareketleri belirtmek için kullanılır.

²⁴⁹ BMMYK, *İklim Değişikliğinin Olumsuz Etkileri Nedeniyle Uluslararası Sınırlar Ötesine Kişilerin Göçü ve Yerinden Edilmesi Bağlamında İnsan Hakları Koruma Açıklarının Ele Alınması ve Koruma Açıklarının Doldurulması için Gelişmekte Olan Ülkelerin Uyum ve Azaltma Planlarının Desteklenmesi*, 23 Nisan 2018, BM Belge No: A/HRC/38/21, para. 15.

²⁵⁰ Bkz. BMMYK, "İklim değişikliği ve zorunlu göç noktaları – İnsani müdahaleden bölge çapında uyum sağlamaya", 2009, unhcr.org/uk/protection/environment/4a1e4e342/presentation-climate-change-forced-migration-hotspots-humanitarian-response.html

²⁵¹ Dünya Bankası Grubu, *Güney Asya'nın Sıcak Noktaları - Sıcaklık ve Yağış Değişikliklerinin Yaşam Standartları Üzerindeki Etkisi*, 2018, openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/28723/9781464811555.pdf

²⁵² Uluslararası Af Örgütü Birleşik Krallık Şubesi, "Bangladeş'teki Arakanlı çocukların 'kayıp nesil' korkusu – yeni brifing", 29 Ağustos 2019, amnesty.org.uk/press-releases/fears-lost-generation-rohingya-children-bangladesh-new-briefing; İnsan Hakları İzleme Örgütü, "Bangladeş: Protesto eden Arakanlı mülteci dövüldü", 1 Ekim 2020, hrw.org/news/2020/10/01/bangladesh-protesting-rohingya-refugees-beaten.

Uluslararası Af Örgütü, diğer insan hakları örgütleriyle birlikte, Bangladeş yetkililerinin, Birleşmiş Milletler'in güvenli yerleşim için yaptığı değerlendirme tamamlanmadan Arakanlı mültecileri adaya yerleştirmemelerini savunuyor. Bkz. Uluslararası Af Örgütü, "Cox's Bazaar'daki şiddetli çatışmalarda Arakanlı mültecilerinin güvenliği sağlanmalıdır", 9 Ekim 2020, amnesty.org/en/latest/news/2020/10/bangladesh-rohingya-refugees-safety-must-be-ensured-amid-violent-clashes-in-coxs-bazaar/

²⁵³ BMMYK, *BMMYK, Çevre ve İklim Değişikliği*, Ekim 2015, unhcr.org/540854f49.pdf

²⁵⁴ BBC, "Aşırı hava koşullarından ötürü 'artan risk altındaki' mülteciler", 10 Aralık 2019, bbc.co.uk/news/science-environment-50692857

²⁵⁵ Bkz. örneğin, Grantmakers Concerned with Immigrants and Refugees, "Doğal afetlerin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki göçmenler ve mülteciler üzerindeki etkisi: Fon verenlerin yakın dönemde bilmesi gerekenler", 2017, gcr.org/sites/default/files/resources/GCIR-Impact-Natural-Disasters-on-Immigrants-Brief.pdf; Krizdeki Ülkelerde Göçmenler (MICIC) Girişimi, Afet Riskini Azaltmada Göçmenler – Kapsayıcılık Uygulamaları, 2017, rm.coe.int/migrants-in-drr-web-final/1680716585

²⁵⁶ Birleşmiş Milletler, Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi 2015-2030, preventionweb.net/files/43291_sendai-framework-for-drr.pdf, para. 7, 27(h) ve 36(a)(vi). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri Raporu, Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat, BM Belge No: A/73/12 (Bölüm II), para. 79. Sendai Çerçevesi hakkında daha fazla bilgi için bkz. Dipnot 578 ve Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat hakkında bkz. Bölüm 11.2.

5. SERA GAZI EMİSYONLARINI ACİLEN AŞAMALI OLARAK KALDIRARAK İNSANLARI KORUYUN

Uluslararası insan hakları hukuku uyarınca, devletler, insan haklarından yararlanılmasını, gerek devlet, gerekse şirketler dahil devlet dışı aktörler tarafından, kendi sınırları veya yargı yetkisi dahilindeki topraklarda gerçekleştirilen davranış veya ihmallerin neden olduğu çevresel zararlardan korumakla yükümlüdür. İklim değişikliğinin insan haklarından yararlanma üzerindeki öngörülebilir olumsuz etkileri, devletleri, iklim değişikliğini hafifleterek ve özellikle de bunun asıl nedeni olan sera gazı emisyonları ve atmosferde sera gazı birikimi ile mücadele ederek bu zararın önlenmesinden sorumlu kılar.²⁵⁷ **Bu nedenle devletler, hem ulusal hem de uluslararası işbirliği yoluyla, sera gazı emisyonlarını mümkün olan en kısa süre içinde azaltmak için ellerinden geldikçe tüm uygulanabilir adımları atarak iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki zararlı etkilerini en aza indirmelidir.**

İklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki olumsuz sonuçları, devletler tarafından onlarca yıldır bilinmektedir. Sonuç olarak, emisyonları sınırlandırmamak ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini azaltmak ve önlemek adına diğer tüm gerekli önlemleri almamak, insan haklarının korunmasına ve tam olarak hayata geçirilmesine zarar verebilir. Sera gazı emisyonlarını mümkün olan en kısa süre içinde azaltmak için tüm uygulanabilir adımları atamayan her devlet, insan hakları yükümlülüklerini ihlal etmiş olur ve hakları ihlal edilen insanların etkili çözümlere erişimini sağlamakla yükümlüdür (bkz. Bölüm 8.3).²⁵⁸

İklim değişikliğinin küresel boyutu ve devletlerin ve şirketlerin sera gazı salan faaliyetlerinin insan haklarından yararlanma üzerinde ciddi sonuçlar doğuran sınır ötesi çevresel zarar üretmedeki rolü göz önüne alındığında, devletlerin sınır ötesi yükümlülüklerine uyması, iklim krizi karşısında insan haklarının korunması açısından kritik öneme sahiptir (bkz. Bölüm 2.2).²⁵⁹

İklim değişikliğinin sınır ötesi doğası, tüm ülkelerin emisyonlarını azaltmalarını ve mümkün olan en kısa sürede yapabildikleri kadarıyla sıfır karbon emisyonu ulaşmalarını gerektirir. Ancak ülkeler iklim krizinden eşit

²⁵⁷ BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır), para. 43 ve 46(a); BMİHYK, “Sözleşme organlarının insan hakları ve iklim değişikliğine ilişkin ortak bildirisi, 2019”.

²⁵⁸ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar (ESCR) Komitesi, “Komite, iklim değişikliği ve Sözleşme hakkında bir bildiri yayınladı”, 8 Ekim 2018; BMİHYK, “Sözleşme organlarının insan hakları ve iklim değişikliğine ilişkin ortak bildirisi, 2019”.

²⁵⁹ ETO Konsorsiyumu ve diğerleri, *Duarte Agostinho ve Diğerleri/Portekiz ve Diğerleri Davasında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’ne Yazılı Başvuru*, 2021 (daha önce alıntılanmıştır).

derecede sorumlu değildir. G20 ülkeleri²⁶⁰ mevcut küresel yıllık emisyonların %78'inden sorumludur²⁶¹ ve bu ülkelerden bazıları sanayi devriminin başlangıcından itibaren tarihsel olarak ürettikleri emisyonlar nedeniyle daha fazla sorumluluğa sahiptir. Ek olarak, en yüksek tarihsel emisyonu üretenlerin tümü aynı zamanda en varlıklı devletler arasındadır. Bunun bir sonucu olarak, uluslararası insan hakları hukukuna da dolaylı olarak yansıyan²⁶² ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve özgün kabiliyetler ilkesine göre (CBDR-RC – bkz. Tanımlar), daha varlıklı ülkeler iklim değişikliğini hafifletme girişimlerinde başı çekmelidir.²⁶³ Bilhassa, fosil yakıt üretiminin genişlemesini durdurmak da dahil olmak üzere, ekonomilerini geliştirmekte olan ülkelere daha hızlı bir şekilde karbondan arındırma ve geliştirmekte olan ülkelere iklim değişikliğini hafifletme hedeflerine ulaşmaları için kaynak yaratma ve teknoloji transferi de dahil olmak üzere yardım sağlama yükümlülüklerine sahiptirler (bkz. Bölüm 10).²⁶⁴

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW Komitesi) tarafından kabul edildiği üzere, fosil yakıt kullanımının ve sera gazı emisyonlarının sınırlandırılması, iklimin kadınlar ve kız çocuklar üzerindeki orantısız etkileriyle ve toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki zararlı etkileriyle mücadele etmek de dahil olmak üzere iklim değişikliğinin ve afetlerin insan hakları üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmada çok önemli adımlardır.²⁶⁵

İklim değişikliğinin yol açtığı zararların ötekileştirilmiş grupları ve halihazırda ayrımcılığa maruz kalan insanları orantısız bir şekilde etkilediği düşünüldüğünde, özellikle çevresel zarar riski altındaki grupların haklarının korunması adına devletlerin ek yükümlülükleri vardır. Örneğin, kadınlar ve erkekler arasında kalıcı bir eşitliği sağlama, erkeklerle eşitlik temelinde²⁶⁶ kadınların tam gelişimini ve ilerlemesini temin etmek için “tüm gerekli önlemleri” alma görevleri, devletlerin sera gazı emisyonlarını mümkün olan en büyük ölçüde azaltmasını gerektirir. Bu, kadınlar ve kız çocuklar üzerinde orantısız etkilere sahip olan ve cinsiyet eşitliği ile kadınların ve kız çocukların haklarının korunmasına yönelik ilerlemeyi engelleyebilecek ve bazı bağlamlarda potansiyel olarak tersine çevirebilecek olan iklim değişikliğinin öngörülebilir etkilerini önlemek ve azaltmak içindir (bkz. Bölüm 4.1).²⁶⁷ Aynı şekilde, kendi kaderini tayin etme hakkına saygı gösterme yükümlülüğü (bkz. Bölüm 3.8) uyarınca, iklim değişikliği Yerli Halkların kültürel ve sosyal kimliğini tehdit ettiği için, Yerli Halklara danıştıktan ve onların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayını aldıktan sonra, devletlerin iklim değişikliğini önlemek için harekete geçmesini gerektirir. Genel olarak, eşitliği ve ayrımcılık yapılmamasını sağlama yükümlülüğü, devletlerin ellerinden geldiğince emisyonları azaltmak için tüm uygulanabilir adımları atmasını ve dolayısıyla iklim değişikliğinin tüm bireyler ve özellikle orantısız etkilenen gruplar üzerindeki etkilerini sınırlamasını gerektirir.

5.1 AZAMI KÜRESEL ISINMA SEVİYESİ

Paris Anlaşması uyarınca, devletler şunları taahhüt etmiştir: “Sanayi öncesi seviyelerin 2°C üstündeki küresel ortalama sıcaklıktaki artışı çok daha aşağıda tutmak ve sıcaklık artışını sanayi öncesi seviyelerin 1,5°C üzerinde sınırlamak için çaba sarf etmek, bunun iklim değişikliğinin risklerini ve etkilerini önemli ölçüde azaltacağını kabul etmek.”²⁶⁸ Her iki hedef de bu yüzyılın sonuna kadar ulaşılmak üzere belirlenmiştir. İklim etkilerine karşı en savunmasız ülkelerin ısrarları üzerine dahil edilen 1,5°C hedefiye, bir yükümlülüktense bir amaç olarak ifade edilmiştir.

²⁶⁰ Yirmiler Grubu veya G20, uluslararası ekonomik işbirliği için önde gelen forumdur. G20, her kıtanın hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin liderlerini bir araya getiriyor. Toplu olarak, G20 üyeleri dünya ekonomik üretiminin yaklaşık %80'ini, küresel nüfusun üçte ikisini ve uluslararası ticaretin dörtte üçünü temsil ediyor. Yıl boyunca, G20 ülkelerinden temsilciler finansal ve sosyo-ekonomik konuları tartışmak için bir araya geliyor.

²⁶¹ UNEP, Emisyon Açığı Raporu 2020 (daha önce alıntılanmıştır).

²⁶² İnsan hakları hukuku altında dolaylı olarak sorumluluklar farklılaşmıştır, çünkü bunu yapabilecek durumda olan devletler, insan haklarının gerçekleştirilmesi için gerektiğinde uluslararası yardım sağlamalıdır (ESKHUS Madde 2(1)). Bununla birlikte, yeterli uluslararası yardımın olmaması, hiçbir devleti insan hakları yükümlülüklerine uymaktan ve ekonomik, sosyal ve kültürel haklar söz konusu olduğunda, bu hakları eldeki azami kaynakları kullanarak gözetmekten muaf tutmaz. Ayrıca bkz. Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 1 Şubat 2016, BM Belge No: A/HRC/31/52, para. 46.

²⁶³ Madde 4.4, Paris Anlaşması.

²⁶⁴ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 14, 26 ve 68.

²⁶⁵ BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır), para. 14. Ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü, *BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi: Afet Riskinin Azaltılması ve İklim Değişikliğinin Toplumsal Cinsiyete Dayalı Boyutlarına İlişkin Genel Tavsiyeler: Uluslararası Af Örgütü'nün Ön Gözlemleri* (İndeks No: IOR 40/3468/2016) (daha önce alıntılanmıştır).

²⁶⁶ Madde 2 ve 3, CEDAW.

²⁶⁷ Uluslararası Af Örgütü, *BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi: Afet Riskinin Azaltılması ve İklim Değişikliğinin Toplumsal Cinsiyete Dayalı Boyutlarına İlişkin Genel Tavsiyeler: Uluslararası Af Örgütü'nün Ön Gözlemleri* (İndeks No: IOR 40/3468/2016) (daha önce alıntılanmıştır); BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır), para. 46(a).

²⁶⁸ Madde 2(1)(a), Paris Anlaşması.

Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), Ekim 2018 tarihli özel bir raporda,²⁶⁹ küresel ısınmanın 1,5°C ile sınırlandırılmasının, 2°C'lik bir artışa kıyasla insanların yaşamları ve ekosistemleri üzerinde yaratacağı farkı gösterdi. ²⁷⁰ 2014'teki son değerlendirme raporundan bu yana erişime açılan yeni bilimsel kanıtları analiz eden IPCC, küresel ortalama sıcaklıkta sanayi öncesi seviyelerin 2°C üzerindeki bir artışın 2015'te, Paris Anlaşması'nın kabul edildiği sırada düşünüldüğünden çok daha tehlikeli olacağını gösterdi. IPCC ise 1,5°C'lik bir artışın yine de çok ciddi etkileri olacağını fakat 2°C'lik bir artışansa bu etkilerin insan sağlığına, geçim kaynaklarına, gıda güvenliğine, su kaynaklarına, insan güvenliğine ve ekonomik büyümeye çok daha az zarar vereceğini özellikle vurguladı. ²⁷¹

Örneğin, 1,5°C'lik bir artışın etkilerinden orantısız bir şekilde etkilenecek olan dezavantajlı gruplar, Yerli Halklar ve tarımsal veya kıyasal geçim kaynaklarına bağımlı topluluklar, 2°C'de daha da dramatik etkilerle karşı karşıya kalacaktır. ²⁷² Küresel ortalama sıcaklıktaki artışı 1,5°C'de tutmak, 2°C'ye kıyasla, gelişmekte olan küçük ada devletleri için kıyı taşkını riskini %80'e kadar azaltabilir. ²⁷³ 2°C ile karşılaştırıldığında, sıklıkla aşırı sıcak dalgalarına maruz kalacak insan sayısı yaklaşık 420 milyon daha azalacaktır. ²⁷⁴ Küresel ısınmayı 1,5°C ile sınırlamak, BM Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarını ²⁷⁵ 2°C'lik bir artışa kıyasla daha ulaşılabilir kılacaktır. Bu analiz, önümüzdeki yıllarda insan hakları açısından en kötü sonuçların önüne geçmek için küresel ısınmayı 1,5°C'nin altında sınırlamanın mutlak bir zorunluluk olması gerektiğini doğrulamıştır. ²⁷⁶

Küresel ısınmanın insan haklarına yönelik ciddi tehdidi göz önünde bulundurulduğunda, **devletler, sera gazı emisyonlarını mümkün olan en kısa sürede ve küresel ortalama sıcaklık artışını olabildiğince düşük seviyede ve sanayi öncesi seviyelerin 1,5°C üzerinde olmayacak şekilde tutma zorunluluğuyla uyumlu bir tarzda tüm uygulanabilir adımları benimsemeli ve yerine getirmelidir.** İklim değişikliğinin sebepleri ve zararları hakkındaki kapsamlı bilgiler ışığında, gerekli adımları atmamak devletleri, insan haklarına verilen ciddi zararlardan hukuki olarak sorumlu hale getirecektir. 1,5°C'lik bir artış, insan hakları hukuku kapsamında azami sınır değildir; 1,1°C'lik mevcut küresel sıcaklık artışı halihazırda insan haklarına büyük zarar vermektedir. Aksine, 1,5°C eşiği, acil ve geniş kapsamlı önlemlerin alınması koşuluyla, mevcut koşullar altında devletlerin hala karşılayabileceği, zor ama yine de uygulanabilir bir sınırı temsil etmektedir. Karbon emisyonları sıfıra düşürüldüğünde, devletlerin, mevcut küresel ortalama sıcaklıkta dahi meydana gelmiş olan insan hakları üzerindeki zararlı etkileri daha da azaltacak şekilde küresel ortalama sıcaklık için daha düşük bir eşik belirlemesi gerekecektir.

5.2 ULUSAL EMİSYON AZALTMA HEDEFLERİ VE PLANLARI

Devletler, insan hakları yükümlülüklerine riayet etmek için, insanların haklarını iklim değişikliğinin zararlı etkilerinden etkin bir şekilde korumaya katkıda bulunacak şekilde sera gazı emisyonlarına sınırlamalar koymalı ve uygulamalıdır.

Paris Anlaşması küresel bir sıcaklık hedefi ve bir takım yönetsel yükümlülükler tesis ederken, her ülke için yasal olarak bağlayıcı emisyon azaltma hedefleri belirlemez. Bununla birlikte, her beş yılda bir devletler, ulusal karbon azaltma hedeflerini (ulusal katkı beyanları olarak geçmektedir) belirlemek, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) Sekreterliği'ne iletmek ve ulusal katkı beyanlarını gerçekleştirmeyi amaçlayan "yerel karbon azaltma tedbirlerini sürdürmek" zorundadır.²⁷⁷ Devletler, herhangi bir yeni ulusal katkı beyanında taahhütlerini arttırmak ve bunların "en yüksek olası hedeflerini" yansıtmalarını sağlamakla yükümlüdür.²⁷⁸ Devletlerin, emisyonlar ve ulusal katkı beyanlarının uygulanmasındaki ilerleme hakkında

²⁶⁹ Rapor, Paris Anlaşması'nın kabul edildiği sırada devletler tarafından talep edilmişti. Bkz. 1/CP.21 Sayılı UNFCCC Kararı, 29 Ocak 2016, BM Belge No: FCCC/CP/2015/10/Add.1, para. 21.

²⁷⁰ IPCC, 1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu (daha önce alıntılanmıştır).

²⁷¹ IPCC, 1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet (daha önce alıntılanmıştır), s. 9.

²⁷² IPCC, 1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet (daha önce alıntılanmıştır), s. 9.

²⁷³ IPCC, 1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 3, s. 260.

²⁷⁴ IPCC, 1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 3, s. 177-178.

²⁷⁵ SKH'ler, "insanlar ve gezegen için şimdi ve gelecekte barış ve refah için bir plan" olarak tasarlanmış, birbiriyle bağlantılı 17 hedeften oluşmaktadır. SKH'ler 2015 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından belirlendi ve 2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi hedefleniyor. Bkz. BM Genel Kurulu, 70/1 Sayılı Karar, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi, 25 Eylül 2015'te kabul edildi, BM Belge No: A/RES/70/1. Daha fazla bilgi için bakınız sdgs.un.org/goals.

²⁷⁶ Çok sayıda bilim insanı, IPCC bulgularının tutucu olduğuna ve 1,5°C seviyesinde tutulduğunda bile küresel ısınmanın gelecekteki etkilerin çok daha kötü olabileceğine dikkat çekti. IPCC yetkili bir organ olmakla birlikte, *Karar Vericiler İçin Özet*'in devletler arasında müzakerelere tabi olduğu gerçeği göz önüne alındığında, bu iddia temelsiz değildir. Bakınız Civil Society Review, "Paris'ten Sonra: Eşitsizlik, adil paylaşımlar ve iklim acil durumu", Aralık 2018, civilsocietyreview.org/report2018/, s. 2 ve Dipnotlar 3-4.

²⁷⁷ Madde 4.2 ve 4.9, Paris Anlaşması.

²⁷⁸ Madde 4.3, Paris Anlaşması.

düzenli olarak rapor verme yükümlülüğü olsa da,²⁷⁹ katkı beyanlarına ulaşmak için yasal zorunlulukları bulunmaz. Bu, Paris Anlaşması kapsamında, emisyon azaltma hedeflerine ulaşamayan ülkelere yaptırım uygulayacak bir mekanizma olmadığı anlamına gelir.

Ulusal katkı beyanları, zaman çerçevesi 2025 veya 2030 olan emisyon azaltma hedeflerini içerir. Ek olarak, devletlerin 2020 yılına kadar UNFCCC Sekreterliği'ne emisyon azaltma için uzun vadeli, yüzyıl ortası stratejilerini iletmeleri zorunludur.²⁸⁰

Ulusal katkı beyanları ilk seferinde,²⁸¹ yüzyılın sonuna kadar en az 3°C'lik bir sıcaklık artışına yol açacağından, Paris Anlaşması'nın hedeflerini karşılamak için son derece iddiasız ve tamamen yetersizdi.²⁸² 1,5°C hedefine uygun olması için ulusal katkı beyanı hedef seviyesinin beş kat artırılması gerektiği tahmin edilmektedir. ²⁸³ Tahmin edilen küresel ısınma düzeyiyle ilişkili etkiler insan haklarından yararlanma açısından felaket anlamına geldiğinden, mevcut emisyon aralığı bu açıdan büyük bir endişe kaynağıdır.

1,5°C derecelik küresel ısınmayla ilişkilendirilen karbon bütçesinin (Tanımlara bakınız), emisyonların 2010'ların sonundaki mevcut seviyede kalması durumunda, 2028'de tükeneceği tahmin edilmektedir.²⁸⁴ Bununla birlikte, IPCC, toplu olarak devletlerin sera gazını, küresel ortalama sıcaklık artışını 1,5°C'den fazla olmayacak bir seviyede tutacak kadar düşürmesinin mümkün olduğunu göstermiştir. Bu, sera gazı emisyonlarının 2030 yılına kadar, 2010 seviyelerine göre küresel olarak %45 oranında azaltılmasını ve 2050 yılına kadar net sıfıra indirilmesini gerektiriyor.²⁸⁵ Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), 1,5°C hedefine ulaşmak için, küresel emisyonların 2020'den 2030'a kadar yıllık ortalama %7,6 oranında azaltılması gerektiği tahmininde bulundu.²⁸⁶ Ancak, CBDR-RC ilkesine dayalı olarak, ülkelerden emisyonları aynı hızda azaltmaları beklenmezken, iklim krizine karşı sorumlulukları ve kaynak seviyeleri temelinde bunu yapmaları gereklidir.²⁸⁷

Paris Anlaşması'na taraf devletlerin 2020 yılına kadar yeni ve daha iddialı ulusal katkı beyanları sunması gerekiyordu. Ancak, COVID-19 salgını ve COP26'nın ertelenmesi nedeniyle ²⁸⁸ 2020'nin sonuna kadar yalnızca 48 ülke ve Avrupa Birliği -küresel emisyonların yaklaşık %30'undan sorumlu 75 ülke- güncellenmiş ulusal katkı beyanı sunmuştu.²⁸⁹ 30 Mayıs 2021'e kadar ise yalnızca 16 devlet yeni ulusal katkı beyanları sundu.²⁹⁰ Kolektif olarak küresel sera gazı emisyonlarının %78'ini oluşturan G20 ülkeleri şu anda 2030 için mevcut yetersiz hedeflerine ulaşma yolunda değildir. Bu ülkelerin çoğunluğu ya hâlâ yeni bir ulusal katkı beyanı sunmamıştır ya da 2030 için sorumluluk düzeylerine ve kapasitelerine uygun ya da küresel ortalama sıcaklık artışını mümkün olduğunca düşük ve sanayi öncesi seviyelerin en fazla 1,5°C üzerinde tutma zorunluluğuyla bağdaşan bir emisyon azaltma hedefi belirlemede başarısız olmuştur.²⁹¹ UNFCCC Sekreterliği, 31 Aralık 2020'ye kadar iletilen yeni taahhütlere dayanarak, ülkelerin eski tasarılarla kıyasla

²⁷⁹ Madde 13, Paris Anlaşması.

²⁸⁰ Madde 4.19, Paris Anlaşması. Ayrıca bkz. 1/CP.21 Sayılı UNFCCC Kararı, 29 Ocak 2016, BM Belge No: FCCC/CP/2015/10/Add.1, para. 35.

²⁸¹ UNFCCC'ye taraf devletlerin çoğu, Paris Anlaşması'nın kabulüne hazırlık olarak ve 2025 veya 2030'u hedefleyen bir zaman çerçevesi içinde Ulusal Katkı Niyet Beyanları (INDC) sunmuştur. Anlaşmanın onaylandığı veya kabul edildiği anda, bir devletin ulusal katkı niyet beyanı, gözden geçirilmiş bir ulusal katkı beyanı (NDC) iletmeyi seçmedikleri sürece ilk ulusal katkı beyanıdır. Bkz. Dünya Kaynakları Enstitüsü, "İçeriden Bilgi: Ülkeler INDC'leri NDC'lere dönüştürürken neler değişiyor? 5 Erken Görüş", 18 Nisan 2018, wri.org/blog/2018/04/insider-whats-changing-countries-turn-indcs-ndcs-5-early-insights

²⁸² IPCC, 1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet (daha önce alıntılanmıştır), s. 18; WMO ve diğerleri, "Bilimde Birleşelim" (daha önce alıntılanmıştır), 2020, s. 18.

²⁸³ UNEP, Emisyon Açığı Raporu 2019, Özet, unenvironment.org/resources/emissions-gap-report-2019

²⁸⁴ Küresel Ortak Kaynaklar ve İklim Değişikliği üzerine Mercator Araştırma Enstitüsü, "Karbon saati bu kadar hızlı ilerliyor", mcc-berlin.net/en/research/co2-budget.html

²⁸⁵ IPCC, 1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet (daha önce alıntılanmıştır), s. 12.

²⁸⁶ UNEP, Emisyon Açığı Raporu 2019, Özet (daha önce alıntılanmıştır).

²⁸⁷ Sivil toplum kuruluşlarından oluşan bir koalisyon, her ülkenin tarihsel emisyonlarını ve kapasitelerini yansıtabilecek şekilde yerel emisyon azaltımlarındaki adil payını ve ülke dışındaki emisyon azaltım önlemlerine desteğini belirleyen bir metodoloji geliştirdi. Devletler, hafifletme hedeflerini geliştirirken bu metodolojiyi ciddi şekilde dikkate almalıdır. Bkz. climatefairshares.org/methodology

²⁸⁸ COP26, UNFCCC'nin 26. Taraflar Konferansı'dır. Kasım 2020'de yapılması planlandı, ancak COVID-19 pandemisi nedeniyle 1-12 Kasım 2021'e ertelendi.

²⁸⁹ UNFCCC, *Paris Anlaşması Kapsamında Ulusal Katkı Beyanları, Sekreterlik Tarafından Hazırlanan Sentez Raporu*, 26 Şubat 2021, BM Belge No: FCCC/PA/CMA/2021/2, para. 2 ve Dipnot 19.

²⁹⁰ Bkz. www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/Pages/LatestSubmissions.aspx, climatewatchdata.org/2020-ndc-tracker and thecvf.org/midnight-climate-survival/#survival-tracking. Ulusal katkı beyanlarında yeni tur hakkında bir inceleme için, bkz. climateactiontracker.org/climate-target-update-tracker/

²⁹¹ 4 Mayıs 2021 itibarıyla, Arjantin, AB (bireysel üye ülkeleri ve dolayısıyla Fransa, Almanya ve İtalya'yı bağlar), Birleşik Krallık ve ABD, 2030 için geliştirilmiş emisyon azaltma hedefi olan yeni bir ulusal katkı beyanı sunmuştu. Ancak AB, Birleşik Krallık ve ABD tarafından belirlenen 2030 hedefleri, öncekilerden çok daha yüksek olmasına rağmen, yine de sorumluluk ve kapasite düzeyleri ile uyumlu değildir ve AB ve ABD örneğinde, küresel ortalama sıcaklık artışını mümkün olduğunca düşük tutma ve sanayi öncesi seviyelere göre 1,5°C'den yüksek olmaması zorunluluğu ile uyumlu değildir. Kanada, Çin, Japonya, Güney Afrika ve Güney Kore, gelişmiş bir ulusal katkı beyanı sunmayı taahhüt etmiş, ancak henüz bunu yapmamıştır. Avustralya, Brezilya ve Rusya yeni bir ulusal katkı beyanı sunmuş, ancak önceki beyanlarına kıyasla 2030 emisyon azaltma hedeflerini geliştirememişlerdir. Türkiye, Endonezya, Suudi Arabistan ve Hindistan ulusal katkı beyanlarını güncelleme taahhüdünde bile bulunmamıştır.

2025'te yalnızca %0.3 ve 2030'da %2.8 daha az emisyon üreteceğini ve genel olarak küresel emisyonları 2030'a kadar 2010 seviyelerine kıyasla %1'in altında azaltacağını hesapladı.²⁹² IPCC'ye göre bu verilerin 2030 yılına kadar ihtiyaç duyulan %45'lik kesintilerden ne kadar uzak olduğu düşünüldüğünde, bu son derece endişe vericidir. UNFCCC Genel Sekreteri Patricia Espinosa, yeterli iklim mücadelesinin eksikliğini “kolektif olarak gözleri bağlı halde mayın tarlasında dolaşmak” olarak nitelendirdi.²⁹³ Climate Action Tracker'a göre, devletler tarafından Nisan 2021 itibarıyla verilen ulusal katkı beyanları ve bazı uzun vadeli ve net sıfır stratejiler de dahil olmak üzere taahhütler ve hedefler, ısınmayı sanayi öncesi seviyelerin yaklaşık 2,4- 2,6°C üzerinde sınırlayacaktır.²⁹⁴

Diğer yandan, uzun vadeli emisyon azaltma planları ve stratejileri konusunda, 126 ülke Aralık 2020'ye kadar net sıfır emisyon hedefleri açıklamış olsa da,²⁹⁵ çoğunluğu henüz bu tür taahhütleri iç hukuk veya politikalarında ve uzun vadeli stratejilerinde UNFCCC Sekreterliği'ne sunmak üzere resmileştirmemiştir.²⁹⁶ Bununla birlikte çoğu ülke, -sıfır emisyon yerine- insan hakları üzerinde ciddi etkileri olan karbon giderme ve dengeleme mekanizmalarının kullanımı yoluyla (bkz. Bölüm 5.3 ve 5.8) karbon nötr hedefini izlediğinden (bkz. Tanımlar bölümü “net sıfır emisyon”) net sıfır emisyon hedefleri temkinli bir şekilde ele alınmalıdır.²⁹⁷ Ayrıca, birkaç istisna dışında²⁹⁸ tüm G7 ülkeleri dahil olmak üzere,²⁹⁹ net sıfır emisyon hedeflerini açıklayan sanayileşmiş varlıklı ülkelerin büyük çoğunluğu, insan hakları hukuku uyarınca yapmaları beklenen şekilde bu dönemden önce karbon nötrlüğüne ulaşmak için tüm uygulanabilir adımları attıklarını göstermek yerine, yalnızca 2050 yılına kadar karbon nötrlüğüne ulaşmayı taahhüt ettiğinden bu durum gelişmekte olan ülkelere ve iklim açısından en savunmasız ülkelere aşırı bir yük getirmektedir. Ayrıca, 2030 için somut ve tutarlı emisyon azaltma hedefleri ile eşleşmediği takdirde 2050 yılına kadar karbon nötrlüğüne ulaşma taahhütleri çok az bir değere sahiptir.

Paris Anlaşması'na taraf devletler, geliştirilmiş ulusal katkı beyanları ve uzun vadeli karbondan arındırma hedefleri ve stratejileri benimsemeli; bu tür planların sorumluluk ve kapasite düzeylerini yansıtmaları sağlamalı ve ortalama küresel sıcaklık artışını mümkün olduğu kadar düşük tutarak sanayi öncesi seviyeleri 1,5°C'den fazla aşmaması zorunluluğu ile uygun olmasını temin etmelidir.

Mevcut durumda küresel emisyonların üçte birinden fazlasını salan³⁰⁰ ve önemli kaynaklara ve teknolojik kapasiteye sahip olan sanayileşmiş varlıklı ülkeler, 2030 yılından çok daha öncesine kadar sera gazı emisyonlarını %50 oranında azaltmalarını ve 2030 yılına kadar ya da insan haklarını iyileştiren adil bir geçiş temin etmelerinin ardından uygun şekilde sıfır karbon emisyonuna ulaşmalarını sağlayacak emisyon azaltma hedeflerini benimsemelidir.³⁰¹ Gelişmekte olan ve daha büyük bir kapasiteye sahip ülkeler,³⁰² sera gazı emisyonlarını 2030 yılına kadar veya bu tarihten hemen sonra, mümkün olan en kısa sürede 2010 seviyelerine göre en az %45 oranında azaltmalarını ve 2050 yılına kadar sıfıra ulaşmalarını sağlayacak emisyon azaltma hedefleri belirlemelidir; zira IPCC, belirlenen küresel ölçekteki emisyon azaltma hedeflerinin küresel ısınmayı 1,5°C ile sınırlaması gerektiğini belirtmiştir. Diğer gelişmekte olan ülkeler, kendi kapasitelerine uygun olarak, emisyonlarını mümkün olan en kısa sürede 1,5°C hedefine uygun seviyelerde azaltmayı hedeflemelidir. Yukarıda belirtildiği gibi, uluslararası işbirliği yükümlülükleri kapsamında, daha

²⁹² UNFCCC, *Paris Anlaşması Kapsamında Ulusal Katkı Beyanları, Sekreterlik Tarafından Hazırlanan Sentez Raporu*, 26 Şubat 2021, BM Belge No: FCCC/PA/CM/2021/2.

²⁹³ Climate Home News, “BM dünyayı iklim hedeflerine ulaşmaktan ‘çok uzak’ olduğu için uyardı, Çin ve ABD herkesi adım atmaya çağırdı”, 26 Şubat 2021, climatechangenews.com/2021/02/26/china-us-urged-step-un-warns-world-far-meeting-climate-goals/

²⁹⁴ Bkz. <https://climateactiontracker.org/global/temperatures/>

²⁹⁵ UNEP, *Emisyon Açığı Raporu 2020, Özet* (daha önce alıntılanmıştır).

²⁹⁶ Bkz. unfccc.int/process/the-paris-agreement/long-term-strategies

²⁹⁷ Bkz. ActionAid ve diğerleri, *Sıfır Değil: “Net Sıfır” Hedefleri İklim Konusundaki Eylemsizliği Gizliyor*, Ekim 2020, demandclimatejustice.org/wp-content/uploads/2020/10/NOT_ZERO_How_net_zero_targets_disguise_climate_inaction_FINAL.pdf; ActionAid, “Ağa Takılıp Kalmak: ‘Net sıfır’ gerçek iklim mücadelesini nasıl geciktirecek ve arazi gaspını nasıl tetikleyecek”, 2015, actionaid.org/sites/default/files/caught_in_the_net_actionaid.pdf

²⁹⁸ Bkz. Climate Home News, “Hangi ülkelerin net sıfır karbon hedefi var?”, 14 Haziran 2019, climatechangenews.com/2019/06/14/countries-net-zero-climate-goal/

²⁹⁹ 7 Grubu veya G7, dünyanın en büyük endüstriyel demokratik devletlerinin devlet veya hükümet başkanlarını bir araya getiren bir forumdur. Liderler, ülkelerini ve uluslararası toplumu etkileyen siyasi ve ekonomik sorunları tartışmak için her yıl toplanır. Devlet başkanlarının veya hükümet zirvesinin hazırlanmasında yıl boyunca destekleyici bakanlar toplantıları yapılır. G7 üyeleri: Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, İngiltere ve ABD'ye ek olarak AB.

³⁰⁰ Bu, üretim dayalı emisyon rakamlarına dayanmaktadır, bkz. H. Ritchie ve M. Roser, “CO₂ emisyonları”, <https://ourworldindata.org/co2-emissions#co2-emissions-by-region> (4 Haziran 2021'de erişildi). Bu ülkeler, tarihsel kümülatif emisyonların yaklaşık beşte üçünü yaymışlardır.

³⁰¹ Örneğin bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 25. Taraflar Konferansı'nda İnsan Haklarının Korunmasına Yönelik Adımlara İlişkin Devletlere Tavsiyeler* (İndeks No: IOR 51/1446/2019), 25 Kasım 2019, [amnesty.org/en/documents/ior51/1446/2019/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/ior51/1446/2019/en/); Uluslararası Af Örgütü, *COVID-19 Müdahale Önlemleri: İklimi Merkeze Alan Adil Bir İyileştirme Konusunda G20 Maliye Bakanlarına Öneriler* (İndeks No: IOR 30/2623/2020), 30 Haziran 2020, [amnesty.org/en/documents/ior30/2623/2020/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/ior30/2623/2020/en/)

³⁰² Bu yayın, Dünya Bankası tarafından “üst orta gelirli” olarak sınıflandırılan ve aynı zamanda G20'nin bir parçası olan ülkeleri “daha büyük kapasiteye sahip gelişmekte olan ülkeler” olarak değerlendirmektedir. Bunlar Çin, Güney Afrika, Arjantin, Brezilya, Meksika, Güney Kore ve Endonezya'dır.

varlıklı ülkelerin, gelişmekte olan ülkelerin geçiş hedeflerine ulaşmaları için yardım taleplerine yanıt vermeleri gerekmektedir (bkz. uluslararası işbirliği ve yardımla ilgili Bölüm 10).³⁰³

Hem ulusal katkı beyanları hem de uzun vadeli stratejiler, CO₂ giderici mekanizmalardan ve insan haklarını ihlal eden diğer dengeleme önlemlerinden kaçınmak için emisyonları önlemeye ve azaltmaya yönelik önlemlere öncelik vermelidir. Taşımacılık kaynaklı emisyonlar, ithal edilen malların üretiminden kaynaklanan emisyonlar ve ihracat sonrasında fosil yakıtların yanmasından ve hükümetten mali destek alan, ülke dışındaki fosil yakıt projelerinden kaynaklanan emisyonlar gibi ülke sınırları dışındaki emisyonlar dahil olmak üzere tüm sektörlerden kaynaklanan emisyonları azaltmak için³⁰⁴ alınan önlemleri ifade etmeleri gerekmektedir.

Hem ulusal katkı beyanları hem de uzun vadeli stratejiler, insan hakları ilke ve standartlarına açık referanslar içermeli ve uluslararası insan hakları yükümlülükleriyle tutarlı olmalı ve ilgili göstergeleri, hedefleri ve kriterleri içermelidir. Ayrıca sıfır karbonlu bir ekonomiye ve daha dayanıklı bir topluma geçiş için alınan önlemlerin makul, adil, insan haklarına uygun olmasını ve eşitsizliği artırmak yerine azaltmasını sağlamalıdır (bkz. Bölüm 7). Ayrıca devletler, başta iklim krizinden ve sıfır karbonlu ekonomiye geçişten en çok etkilenen kişiler ve gruplar olmak üzere, bu tür planların tasarımı, planlanması, uygulanması ve izlenmesinde anlamlı bir kamusal katılımı sağlamalıdır (bkz. Bölüm 8).

Emisyonların belirlenmesinde ve uygulanmasında devlet yönetimini değerlendiren analizler diğerlerinin yanı sıra aşağıdaki soruları da dikkate almalıdır:

1. Devlet tarafından emisyonları azaltmak için insan haklarıyla ilgili bütün uygun adımlar atıldı mı?
2. Devlet emisyonları azaltıyor mu, kamu yararına olmayan harcamalara orantısız bir şekilde kaynak ayırıyor mu veya kaynakları emisyon azaltma hedefi doğrultusunda seferber etmek için gerekli adımları atmakta yetersiz mi?
3. İklim planı, karşılaştırılabilir kalkınma düzeylerine sahip emsal devletlere nazaran makul surette iddialı mı?
4. Hedeflerde ve geriye gitmekten kaçınma konusunda aşamalı bir artış oldu mu?
5. Devletin emisyonları azaltma planları, küresel sıcaklık artışını 1,5°C'yle sınırlandırmaya uygun mu?³⁰⁵

5.3 PARİS ANLAŞMASI KAPSAMINDA KARBON PİYASALARI

Paris Anlaşması kapsamında, devletler ulusal katkı beyanlarında yer alan hedeflere farklı biçimlerdeki karbon piyasaları aracılığıyla ulaşabilirler (bkz. Tanımlar).³⁰⁶

Paris Anlaşması Madde 6.2, ülkelerin, ulusal katkı beyanlarının gerçekleştirilmesinde doğrudan ve ikili işbirliği yapmalarını sağlar. Bir ülkede emisyon azaltma önlemlerinin uygulanmasına ve bunun sonucunda ortaya çıkan emisyonlardaki azalmanın başka bir ülkeye aktarılmasına ve ulusal katkı beyanı dahilinde sayılmasına izin verir. Örneğin, X ülkesi, rüzgar enerjisi türbinlerinin finansmanı gibi emisyon azaltma projelerinin uygulanmasında Y ülkesine yardım ederse, Y ülkesi emisyonlardaki fiili azalmayı (veya “hafifletme sonuçlarını”) X ülkesine aktarabilir ve bunu da kendi ulusal katkı beyanı kapsamında emisyon azaltma olarak sayar. Madde 6.2'de belirtildiği gibi, bu ikili işbirliği yaklaşımının etkili küresel emisyon azaltma ile sonuçlanması için, mükerrer sayımı önleyecek şekilde (her iki devletin de emisyonlardaki azalmayı kendisine saydığı durumlar), emisyon azaltmaların “sağlam bir muhasebe”sinin yapılması esastır. Eğer mükerrer sayım önlenmezse emisyonlardaki azalmanın küresel hesaplaması, gerçekte elde edilen emisyon azaltmadan daha fazla olabilir. Mükerrer sayımı önlemek için, iki devletin de ulusal katkı

³⁰³ Bu tür yükümlülüklerin hukuki dayanağının detaylandırılması için, bkz. O. De Schutter ve diğerleri, “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Devletlerin Ülke Dışı Yükümlülüklerine İlişkin Maastricht İlkeleri'nin Yorumu” (daha önce alıntılanmıştır), s. 1145- 1159.

³⁰⁴ IPCC'ye göre, küresel olarak sera gazı emisyonlarının başlıca kaynakları olan sektörler şunlardır: Elektrik ve ısı üretimi (%25); tarım, ormancılık ve diğer arazi kullanımı (%24); sanayi (%21); ulaşım (%14); diğer enerji (%10); ve binalar (%6). Bkz. IPCC, *Beşinci Değerlendirme Raporu, Karar Vericiler için Özet*, [ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_summary-for-policymakers.pdf](https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_summary-for-policymakers.pdf), s. 9.

³⁰⁵ Bu testler yakında çıkacak olan yayında detaylandırılmıştır: A. Khalifa, “Devletlerin Sera Gazı Emisyonlarını Azaltmaya Yönelik İnsan Hakları Yükümlülüklerinin Değerlendirilmesinde Mahkemeler İçin Turnusol Testi”, *İklim Acil Durumunu Dava Etmek: İnsan Hakları, Mahkemeler ve Yasal Seferberlik İklim Mücadelesini Nasıl Destekleyebilir* içinde, César Rodríguez-Garavito'da (ed). (yakında, Cambridge University Press), ssrn.com/abstract=3860018

³⁰⁶ Madde 6, Paris Anlaşması.

beyanlarında karşılıklı olarak gerekli düzenlemeler yapılmalıdır, projeye dahil olan devletlerden biri emisyon envanterine ekleme yaparken diğeri çıkarma yapmalıdır.³⁰⁷

Madde 6.2 yalnızca iki taraflı yaklaşımlar sağlarken, Madde 6.4 daha resmi, yukarıdan aşağıya bir yaklaşım kurar ve “Sürdürülebilir Kalkınma Mekanizması” (SKM) olarak bilinen uluslararası bir mekanizma aracılığıyla azaltma sonuçlarını çıkartıp, sertifikalandırılır. Bu noktada ülkeler, özel şirketler aracılığıyla dahi diğer ülkelerde hafifletme projeleri uygulayabilirler ve buna karşılık ulusal katkı beyanlarını yerine getirmeye yönelik “emisyon azaltma birimleri” alırlar. Bir denetim organı, bu desteğin, sürdürülebilir kalkınmayı teşvik ederken gerçek, ölçülebilir ve uzun vadeli emisyon azaltma sağladığını doğrulamalıdır.³⁰⁸ SKM, Kyoto Protokolü’nü imzalamış olan gelişmiş ülkelerin,³⁰⁹ geliştirmekte olan ülkelerde emisyon azaltma projeleri uygulamasına izin veren ve onların Kyoto hedeflerine sayılacak emisyon azaltma birimleri üreten Temiz Kalkınma Mekanizması’nın ardıdır. Bununla birlikte, SKM, projelere ek olarak, emisyon azaltma politikalarını ve planlarını da kapsadığı için açık bir şekilde farklıdır ve emisyonları yalnızca dengelemekle kalmayıp, genel olarak azaltmalıdır da; Kyoto gereğince sadece gelişmiş ülkelerin değil, tüm ülkelerin azaltma hedeflerini hesaba katar ve uzun vadeli sürdürülebilir kalkınmaya da katkı sağlaması gerekir.³¹⁰ Buna ek olarak, destekçiler, ortalamadan daha verimli olduğu düşünülen kömürle çalışan elektrik santraller gibi fosil yakıt projelerini içeren Temiz Kalkınma Mekanizması ile karşılaştırıldığında, SKM’nin fosil yakıtlardan uzaklaşmaya katkıda bulunmasının önemine değindiler.³¹¹

COP24 ve COP25’te ülkeler, Madde 6’ya ilişkin uygulama yönetmeliği üzerinde arka arkaya anlaşmaya varamadılar. Buradaki en büyük engel mükerrer sayımdır.³¹² Hindistan, Rusya ve Arap devletleri grubunun desteklediği Brezilya,³¹³ azaltma sonuçlarının bir projede yer alan iki devlet tarafından da talep edilebilmesi için ulusal katkı beyanlarında “ilgili düzenlemelerin” ıskartaya çıkarılmasını istiyor. Bu ise, diğer pek çok devlet tarafından on yıllık bir “hayali emisyon azaltmaya” yol açacağına işaret edilerek haklı olarak reddediliyor.³¹⁴ Ayrıca aynı ülkeler grubu Temiz Kalkınma Mekanizması aracılığıyla üretilen karbon kredilerinin Paris sisteminde dolaşıma sokulmasını ve sayılmasını istiyor. Bu pozisyon, COP25’te bu noktada özellikle kararlı olan Avustralya tarafından da desteklenmektedir.³¹⁵ Ülkelerin Kyoto Protokolü aracılığıyla kazandıkları kredileri Paris Anlaşması hedeflerine ulaşmak için kullanmalarına izin vermek son derece sorunludur. Gerçekleşmiş emisyon azaltmalar için verilmiş krediler şu halde emisyon azaltma hedeflerinin büyük bir kısmını karşılayacağından bu, ülkelerin daha az emisyon azaltmak zorunda kalacağı anlamına gelir. Bu ise ülkelerin Paris Anlaşması kapsamındaki hedeflerine ulaşmak için atmaları gereken etraflı emisyon sınırlama adımlarını azaltacaktır.³¹⁶ Madde 6’ya ilişkin yürütme kuralları yeterince kesin değilse ve mükerrer sayıma ve Kyoto kredilerinin devrine izin vermek için kullanılabilecek yasal boşluklar içeriyorsa, bunlar Paris Anlaşması’nın hedeflerine ciddi şekilde zarar verebilir ve sera gazı emisyonunu azaltmak yerine artırabilir.³¹⁷

Madde 6, piyasa temelli mekanizmalar ya da genel olarak işbirlikçi yaklaşımlar hususunda esasa ve usule ilişkin insan hakları güvencelerine değinmemektedir. Temiz Kalkınma Mekanizması projeleri bağlamında, bu

³⁰⁷ OECD, *Madde 6 Değerlendirmesi Kapsamında İlgili Düzenlemeler Çalıştayı*, 20 Şubat 2017, oecd.org/environment/cc/Workshop_Summary_OECD_IFEA.pdf, p. 10.

³⁰⁸ R. Webb ve J. Wentz, *İnsan Hakları ve Paris Anlaşması’nın 6. Maddesi: SKM ve ITMO Çerçevesinde İnsan Haklarına Yeterli Koruma Sağlanması*, Mayıs 2018, columbiacriminelaw.com/files/2018/05/Webb-Wentz-2018-05-Human-Rights-and-Article-6-of-the-Paris-Agreement.pdf#page=16, s. 9.

³⁰⁹ Kyoto Protokolü, 1997’de kabul edilen UNFCCC ile bağlantılı uluslararası bir anlaşmadır. 2005’te yürürlüğe girmiş ve 2020’de sona ermiştir. Şu anda son derece yetersiz olarak kabul edilen ilk uluslararası bağlayıcı emisyon azaltma hedeflerini belirlemiştir. Daha fazla bilgi için bkz. unfccc.int/kyoto_protocol

³¹⁰ Farklılıkların tam listesi için bkz. Karbon Piyasası İzleme Örgütü, “Güçlü bir Sürdürülebilir Kalkınma Mekanizması için yapı taşları”, 2017, carbonmarketwatch.org/wp-content/uploads/2017/05/BUILDING-BLOCKS-FOR-A-ROBUST-SUSTAINABLE-DEVELOPMENT-MECHANISM_WEB-SINGLE_FINAL.pdf, s. 3.

³¹¹ Örneğin bkz. Karbon Piyasası İzleme Örgütü, “Temiz Kalkınma Mekanizması’nda kömüre hayır deyin! sürdürülebilir kalkınma – vaatlere karşı gerçekler”, 2014, carbonmarketwatch.org/wp-content/uploads/2014/04/Adani-Mundra-report_Falguni-Joshi_Final.pdf

³¹² Carbon Brief, “Bonn iklim görüşmeleri: Haziran 2019 BM iklim konferansından önemli sonuçlar”, 1 Temmuz 2019, carbonbrief.org/bonn-climate-talks-key-outcomes-from-june-2019-un-climate-conference

³¹³ İklim müzakerelerinde, devlet tarafları, tarafların asli çıkarlarını sunmak için gruplar halinde düzenlenir. Arap devletleri grubu Cezayir, Bahreyn, Komorlar, Cibuti, Mısır, Irak, Ürdün, Kuveyt, Lübnan, Libya, Fas, Moritanya, Umman, Filistin, Katar, Suudi Arabistan, Somali, Sudan, Suriye, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri ve Yemen. Bkz. unfccc.int/process-and-meetings/parties-non-party-stakeholders/parties-party-groupings

³¹⁴ S. Zwick (Ekosistem Pazarı), “Çift sayma tartışması Katowice iklim konferansını ezecek mi?”, 2018, ecosystemmarketplace.com/articles/old-hang-up-over-double-counting-just-one-wrench-in-katowice-climate-talks/

³¹⁵ Climate Change News, “Avustralya utanç verici karbon açıklarını kendi başına kullandığını kabul ediyor”, 22 Ekim 2019, climatchangenews.com/2019/10/22/australia-admits-using-criinge-carbon-loophole/; Carbon Brief, “COP25: key outcomes agreed at the UN climate talks in Madrid”, 15 December 2020, carbonbrief.org/cop25-key-outcomes-agreed-at-the-un-climate-talks-in-madrid

³¹⁶ Örneğin bkz. Karbon Piyasası İzleme Örgütü, “Karbon Piyasaları 101 – Karbon denkleştirme mekanizmaları için nihai kılavuz”, Temmuz 2020, carbonmarketwatch.org/wp-content/uploads/2020/07/CMW-ENGLISH-CARBON-MARKETS-101-THE-ULTIMATE-GUIDE-TO-MARKET-BASED-CLIMATE-MECHANISMS-FINAL-2020-WEB.pdf

³¹⁷ Örneğin bkz., Carbon Brief, “Derinlemesine Soru-Cevap: Madde 6’daki karbon piyasaları Paris Anlaşması’nı nasıl ‘yapar ya da bozar’”, 29 Kasım 2019, carbonbrief.org/in-depth-q-and-a-how-article-6-carbon-markets-could-make-or-break-the-paris-agreement

mekanizmada yeterli güvencenin olmayışının genellikle insan hakları ihlallerine yol açtığı düşünüldüğünde, bu endişe vericidir.³¹⁸

Paris Anlaşması Madde 5 ayrıca, UNFCCC'nin ormansızlaşma ve ormanların bozulmasından kaynaklanan emisyonları azaltma mekanizmasının (REDD+) ³¹⁹ Madde 6 ile ilişkilendirilme olasılığını artırdı ve bu nedenle Yerli Halklar için insan hakları risklerini çoğalttı. Madde 5 uyarınca, devletler, “sonuca dayalı ödemeler” ve “ormansızlaşma ve orman bozulmasından kaynaklanan emisyonların azaltılmasına ilişkin faaliyetler için olumlu teşvikler” yoluyla Paris Anlaşması’nı uygulamaya özendirilmektedir. Bu, bir ülkeden diğerine (ormansızlaşma ve arazi bozulması ile ilişkili emisyonları azalttığı için bir devleti mali olarak ödüllendiren) uygulanan REDD+ projeleri için yapılan ödemelere atıfta bulunur, bu nedenle de REDD+ mali ödüllerinin, Madde 6 kapsamında emisyon ticareti ile ilişkilendirilme ihtimalini açar. REDD+ projeleriyle ilişkili aşağıdakiler dahil olmak üzere çeşitli insan hakları sorunları mevcuttur: Arazi mülkiyetinin yerel topluluklardan uzakta ve devlet organlarına doğru merkezleştirilmesi; Yerli Halkların atalarından kalma topraklarından mahrum bırakılması ve bunun sonucunda gelişen ormanlara erişim kaybı ve zorla tahliyeler ve REDD+ projelerinde Yerli Halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay hakkının ihlal edilmesi.³²⁰

Sivil toplum gözlemcilerinin güçlü taleplerine ve seferberliğine rağmen, COP25'te dönem başkanlığı üstlenen Şili tarafından 6. Maddenin yönetmeliğiyle ilgili olarak geliştirilen son metin, insan hakları güvencelerini içermiyordu. Bununla birlikte, müzakerelerin sonlarına doğru Kosta Rika, 32 ülke tarafından hemen onaylanan “Uluslararası Karbon Piyasalarında Yüksek Hedefler ve Doğruluk için San José İlkeleri”ni sundu. Karbon piyasalarının Paris Anlaşması kapsamında yer alan hedeflerin artırılmasına katkıda bulunmasını sağlamak için asgari gereklilikleri belirtmek üzere tasarlanan bu ilkeler dizisi, insan haklarına ve Yerli Halkların haklarına atıfta bulunmadı.³²¹

Devletler, gerçek emisyon azaltmaya yol açmayan ve insan hakları güvencelerini içermeyen çok taraflı karbon ticareti mekanizmalarının tamamını reddetmelidir.

Devletler bilhassa şunları yapmalıdır:

- Paris Anlaşması'nın 6. Maddesinin uygulanmasına ilişkin yönergelerin, karbon piyasalarına ve işbirliğine dayalı diğer yaklaşımlara katılırken insan haklarına saygı duymanın, korumanın ve yerine getirmenin önemini dikkate almasını sağlamalıdır.
- SKM'nin uygulanmasına ilişkin yönergelerin yeterli insan hakları güvencelerini içermesini sağlamalıdır. Bu tür güvenceler, tarafları Madde 6 kapsamında bir proje, politika veya plan benimsemeden önce bunların insan haklarına etkilerinin değerlendirmesini yapmaya zorunlu kılan hükümleri içermelidir. Ayrıca güvenceler, başta azınlık toplulukları olmak üzere etkilenen bireyler ve toplulukların bilgiye ve kamusal katılıma erişimini ve Yerli Halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayına saygı gösterilmesini sağlamalıdır. Devletlerin iklim değişikliği önlemlerinde Yerli Halkların deneyim ve bilgilerinden ne zaman yararlanabilecekleri de buna dahildir. Toplulukların Madde 6 kapsamında yürütülen projelerden kaynaklanan herhangi bir zarara çözüm aramasını sağlamak için bağımsız, erişilebilir ve etkili bir sorun giderme mekanizması da oluşturulmalıdır.
- Madde 6 yöntemleri kapsamında, ülkeler arası işbirliğinin etkili iklim mücadelesinin önünde ek bir engel oluşturmak yerine emisyonda gerçek bir azalmaya yol açmasını sağlamak için:
 - İlgili ayarlamaların uygulanmasını düzenleyen ve Madde 6'dan kaynaklanan emisyon azaltımının üretilen gerçek azaltım sonucunu yansıtacak şekilde hesaplanmasını sağlamak üzere açık ve net bir denetim aracı oluşturan kurallar da dahil olmak üzere, mükerrer sayımı önleyecek güçlü bir muhasebe yöntemine ilişkin açık ve net kuralların devreye sokulması güvence altına alınmalıdır;

³¹⁸ Örneğin Honduras'ta, hurma yağı değirmeni atıklarından biyogazın geri kazanılmasını ve bunun elektrik üretmek için kullanılmasını amaçlayan bir Temiz Kalkınma Mekanizması projesi, arazilere el konulmasına ve bu projeye dahil olan bir şirket tarafından istihdam edilen özel güvenlik görevlileri tarafından 2010 ve 2011 yılları arasında 23 kişinin öldürülmesine neden oldu. Bir başka iyi bilinen örnek, Panama'daki yerel Yerli Halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayına saygı gösterilmeden başlatılan Barro Blanco hidroelektrik baraj projesidir. İnsan haklarına dair endişeler nedeniyle bir Temiz Kalkınma Mekanizması projesi olarak askıya alınmasına rağmen, inşaat 2016 yılında hükümet tarafından yeniden başlatıldı ve Yerli Halkların diğerlerinin yanı sıra toprak, kendi kaderini tayin hakkı, yiyecek ve su haklarının ihlal edilmesiyle sonuçlandı. Daha fazla ayrıntı için bkz. archive.carbonmarketwatch.org/campaigns-issues/aguan-biogas-project-honduras/; CIEL, “Barro Blanco hidroelektrik barajı Yerli toplulukları tehdit ediyor, Panama”, 2016, ciel.org/project-update/barro-blanco/

³¹⁹ REDD+ hakkında daha fazla bilgi için, bkz. redd.unfccc.int/fact-sheets.html

³²⁰ BM Yerli Sorunları Daimi Forumu, Ormansızlaşma ve Ormanların Bozulmasından Kaynaklanan Emisyonların Azaltılmasıyla İlgili Projelerde Yerli Halkların Hakları ve Güvenceleri, 5 Şubat 2013, BM Belge No: E/C.19/2013/7, para. 12.

³²¹ CIEL, Madrid İklim Konferansı Raporu: COP25'te İklim Mücadelesinde İnsan Haklarının Teşvik Edilmesi (daha önce alıntılanmıştır).

- Temiz Kalkınma Mekanizması karbon kredilerinin, Paris Anlaşması kapsamında devletler tarafından belirlenen emisyon azaltma hedeflerinden mahsup edilmesi önlenmelidir;
- Bir ülkenin satın alabileceği ve satabileceği karbon kredisi miktarına ilişkin bir limit de dahil olmak üzere, karbon kredilerinin hem satışı hem de alımı için alınacak tedbirler planlanmalıdır. Bu, emisyon azaltma projelerini desteklemek isteyen ülkelerin kendi bölgelerindeki emisyonları da azaltmalarını ve kredi üreten ülkelerin piyasayı istila eden fazla kredi üretmemelerini sağlamaya yardımcı olacaktır.

5.4 FOSİL YAKITLARI AŞAMALI OLARAK KULLANIMDAN KALDIRIN

Kömür, petrol ve gaz gibi yanan fosil yakıtları yakmak, neredeyse tüm ekonomik sektörler için çoğu emisyonun kaynağıdır ve küresel sera gazı emisyonlarının %70'inden fazlasını oluşturur.³²² İklim krizinin aciliyetine ve Paris Anlaşması kapsamında ülkeler tarafından verilen taahhütlere rağmen, fosil yakıt kullanımından kaynaklanan karbon emisyonları 2010 ve 2018 yılları arasında yıllık yaklaşık %1 oranında artmaya devam etti.³²³ 2019'da emisyonlar, 2018'e kıyasla biraz daha yükseldi³²⁴ ve 2020'de COVID-19 pandemisinin etkileri nedeniyle %5,8 oranında düştü.³²⁵ Uluslararası Enerji Ajansı, 2021'de %4,8 artacağını tahmin ediyor ve bu da tarihin en büyük ikinci yıllık artışı olabilir.³²⁶ Toplam yıllık fosil CO₂ emisyonları, 1990'da uluslararası iklim müzakerelerinin başladığı zamanki emisyonlardan artık %62 daha yüksek.³²⁷

Uluslararası Enerji Ajansı'nın son verilerine göre 2017 ve 2018'de fosil yakıtlar, küresel enerji üretiminin %81'ini oluştuyordu. 2018 yılında tüm kaynaklar için enerji üretimi arttığı halde, fosil yakıtlar küresel büyümenin esas itici gücü olmaya devam etti.³²⁸ 2018 yılında, G20 ülkelerinde, enerji arzının %82'si fosil yakıtlardan sağlanırken, birden fazla G20 ülkesi toplam fosil yakıt arzını arttırdı.³²⁹ 2030 yılına kadar planlanan fosil yakıt üretimi, küresel ısınmanın 1,5°C ile sınırlandırılmasıyla uyumlu bir şekilde üretililebilecek olan üretimin %120'sini aşacaktır.³³⁰ Küresel ortalama sıcaklık artışını 1,5°C ile sınırlandırmak için genel fosil yakıt üretiminin 2030 yılına kadar yılda yaklaşık %6 oranında azaltılması gerekiyor. Fakat UNEP, 2020'de ülkelerin bunu yapmak yerine yıllık %2'lik bir artış planladığını hesapladı.³³¹

COVID-19 pandemisine ve bunun ekonomik sonuçlarına yanıt olarak, en yüksek emisyon seviyelerine sahip birçok sanayileşmiş varlıklı ülke ve eyalet, fosil yakıt şirketlerinin, havacılık endüstrisinin ve karbon kirliliği yaratan diğer şirketlerin, vergi indirimleri ve krediler gibi ekonomik teşvik tedbirlerinden yararlanmasına izin verdi. Birkaç istisna dışında,³³² bu teşviklerin büyük ölçüde koşulsuz verilmiş olması, bu endüstrilerin, emisyonları azaltma taahhüdü vermeden veya çalışanlarını desteklemek için yalnızca hükümet tedbirlerini kullanarak çalışmaya devam edebileceği ve hatta genişleyebileceği anlamına geliyor.³³³

IPCC, sıcaklık artışını 1,5°C'nin altında tutmanın tek yolunun fosil yakıtları hızla kullanımdan kaldırmak olduğunu doğruladı.³³⁴ Bu aynı anda hem arz hem de talebe yönelik bir tedbir almayı gerektirir.³³⁵ Arz yönü, yurtdışındaki fosil yakıtların araştırılması, çıkarılması, üretimi ve ilgili yatırımların denetim altına alınması da

³²² WMO ve diğerleri, "United in Science" 2019 (daha önce alıntılanmıştır).

³²³ WMO ve diğerleri, "United in Science" 2019 (önceden alıntılanmıştır).

³²⁴ Küresel Karbon Projesi, "Küresel karbon bütçesi 2020, özet vurgular", www.globalcarbonproject.org/carbonbudget/20/highlights.htm

³²⁵ Uluslararası Enerji Ajansı, Dünya Enerji Görünümü 2021, Nisan 2021, iea.org/reports/global-energy-review-2021

³²⁶ Uluslararası Enerji Ajansı, Dünya Enerji Görünümü 2021, Nisan 2021, iea.org/reports/global-energy-review-2021

³²⁷ WMO ve diğerleri, "United in Science" 2020 (daha önce alıntılanmıştır).

³²⁸ Uluslararası Enerji Ajansı, "Dünya enerji dengelerine genel bakış 2020", 2020, iea.org/reports/world-energy-balances-overview

³²⁹ Climate Transparency, *Kahverengiden Yeşile: G20'nin Net Sıfır Emisyon Ekonomisine Geçiş 2019*, Kasım 2019, climate-transparency.org/g20-climate-performance/g20report2019

³³⁰ UNEP ve diğerleri, *Üretim Açığı 2019, Özet*, productiongap.org/wp-content/uploads/2019/11/Production-Gap-Report-2019-Executive-Summary.pdf

³³¹ UNEP, *Üretim Açığı Raporu 2020*, 2020, productiongap.org/

³³² Bazı durumlarda, politikalar fosil yakıt, otomobil üretimi veya havacılık endüstrisine fayda sağlar, ancak çoğunlukla emisyon azaltma hedeflerini benimseyen veya ek kirlilik azaltma gerekliliklerine uyan şirketlerle ilgili koşullar eklenmiştir. Örneğin, Fransa hükümeti Air France'ın kurtarılmasını şirketin emisyonlarını azaltması şartına bağladı. Bkz. Energy Policy Tracker, "Kurtarma paketlerinde kamu parasını takip edin", energypolicytracker.org/methodology/#fossil-conditional-anchor

³³³ Uluslararası Af Örgütü, "G20: Varlıklı ve güçlü devletler, COVID-19 sonrası iyileşme politikalarının yoksulluk, eşitsizlik ve iklim kriziyle mücadeleyle katkı sunmasını sağlamalı", 17 Temmuz 2020, amnesty.org/en/latest/news/2020/07/g20-rich-powerful-states-must-ensure-covid19-recovery-measures-tackle-global-poverty-inequality-and-the-climate-crisis/ Ayrıca bkz. Energy Policy Tracker "Kurtarma paketlerinde kamu parasını takip edin", energypolicytracker.org/

³³⁴ IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır).

³³⁵ F. Green ve R. Denniss için bakınız, "Makasla kesmek: Kısıtlayıcı arz yönlü iklim politikaları için ekonomik ve politik durum", 2018, *Climatic Change*, Cilt 150, Sayılar 1-2, link.springer.com/article/10.1007/s10584-018-2162-x, s. 73-87.

dahil olmak üzere fosil yakıt üretiminin azaltılmasını ifade eder.³³⁶ Talep yönünde alınacak tedbir, örneğin enerji verimliliğini teşvik ederek, insan haklarını ihlal etmeyecek şekilde sorumlu bir biçimde üretilen yenilenebilir enerjiye erişimi kolaylaştırarak, ayrıca finansal teşvikleri ve diğerlerinin yanı sıra caydırıcıları devreye sokarak enerji üretimini ve kullanımını fosil yakıtlardan yenilenebilir enerjiye çevirmek ve tüketimi azaltmak için davranış değişikliğini teşvik etmek yoluyla fosil yakıtlara olan talebin ve tüketimin azaltılmasını içerir.

IPCC'ye göre, 1,5°C hedefi içinde kalmak için, enerji arzındaki mevcut eğilimleri tersine çevirmek ve 2050 yılına kadar toplam payın büyük kısmını yenilenebilir enerjinin oluşturmasını sağlamak gerekiyor. Bu, 2050 yılına kadar küresel elektrik arzının %75-80'ini yenilenebilir enerjinin oluşturması ve fosil yakıtların %0-25'e düşmesi gerektiği anlamına gelir.³³⁷ Özellikle de kömür kullanımı 2030 yılına kadar en az üçte iki oranında azaltılmalı ve 2050 yılına kadar tamamen sonlandırılmalıdır. Gaz ise karbon yakalama ve depolama (CCS) teknolojileri kullanıldığı takdirde, 2050 yılına kadar küresel elektrik arzının yalnızca %8'ini sağlamalıdır.³³⁸ Ancak, karbon yakalama ve depolamanın uygulanabilirliğinin kesin olmaması ve insan hakları üzerindeki potansiyel olumsuz etkileri nedeniyle (bkz. Bölüm 5.8), karbon yakalama ve depolama ihtiyacını mümkün olduğu kadariyle sınırlamak için fosil yakıtların IPCC'nin önerdiğinden daha hızlı bir şekilde kullanımdan kaldırılması, insan haklarını korumak adına esastır.³³⁹ Bu nedenle, eğer emisyonları iklim krizinin insan haklarından yararlanma üzerindeki en kötü etkilerini azaltabileceğimiz bir seviyeye indireceksek, fosil yakıt üretimini ve kullanımını hızla kaldırmak acil bir görevdir.³⁴⁰

Fosil yakıt çıkarma, üretim ve bununla ilgili altyapı, genellikle, insan hakları suistimalleri ve ihlalleriyle, örneğin, yerel su ve gıda kaynaklarının kirlenmesi ve gazın alev almasının neden olduğu hava kirliliğiyle ilişkilendirilir.³⁴¹ Buna ek olarak elektrik üretimi için fosil yakıtların kullanılması da hava kirliliğinin başlıca sebepleri arasında yer almakta ve solunum ve kardiyovasküler hastalıkların görülme sıklığında artışla sonuçlanarak sağlık ve yaşam hakkını olumsuz etkilemektedir.³⁴² BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü tarafından belirtildiği üzere, "fosil yakıtlardan güneş ve rüzgar gibi yenilenebilir kaynaklara hızlı bir geçiş, (genellikle LPG'ye (sıvılaştırılmış petrol gazı) geçiş içeren temiz pişirme şartları hariç) hava kirliliğini azaltarak yirmi birinci yüzyıl boyunca 150 milyon kadar hayat kurtarabilir."³⁴³

Enerjiye erişim, çeşitli insan haklarının gerçekleştirilmesinin ayrılmaz bir parçasıdır. Örneğin, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, yeterli barınma hakkının yemek pişirme, ısıtma ve aydınlatma için gereken enerjiyi içerdiğini kabul etmektedir.³⁴⁴ Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, herkesin "yeterli gıda, giyim ve barınma dahil olmak üzere uygun bir yaşam standardı ve yaşam koşullarının sürekli iyileştirilmesi" hakkına sahip olduğunu kabul eder.³⁴⁵ Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, devletlerin kırsal alanlarda kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak için önlemler almasını şart koşar ve buna, devletlerin, diğerlerinin yanı sıra "özellikle barınma ve hijyen, elektrik ve su temini, ulaşım ve iletişimle ilgili uygun yaşam koşulları" hakkını güvence altına alması da dahildir.³⁴⁶

Fosil yakıtları kullanımdan kaldırırken devletler, mevcut durumda bundan yoksun olanlar için uygun fiyatlı yenilenebilir enerjiye erişimi genişletmelidir. Yenilenebilir enerjiden üretilen uygun fiyatlı elektrige erişimi

³³⁶ Uzun bir süredir, iklim politikaları çoğunlukla talep yönlü önlemlere odaklandı. Ancak, bu önlemlerin tek başına Paris Anlaşması'nın hedefleriyle uyumlu emisyon azaltımlarıyla sonuçlanmadığını kabul eden akademisyenler, yatırımcılar, sivil toplum örgütleri ve bazı karar vericiler, arz yönlü önlemlerin alınmasının önemine giderek daha fazla dikkat çekmeye başladılar. İklim hareketi, ilgili altyapı da dahil olmak üzere daha fazla fosil yakıt genişlemesine izin vermenin çelişkilerini Paris Anlaşması ile göstermekte de etkili oldu. Bununla birlikte, arz yönlü önlemler daha az gelişmiş durumda. Bkz. M. Lazarus ve H. van Asselt, "Fosil yakıt temini ve iklim politikası: Daha az gidilen yolu keşfetmek", 2018, *Climatic Change*, Cilt 150, Sayılar 1-2, link.springer.com/article/10.1007/s10584-018-2266-3.

³³⁷ IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu* (daha önce anılmıştır), Bölüm 2, s. 134.

³³⁸ IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 15.

³³⁹ Ayrıca bkz. İklim Eylem Ağı, Karbon Yakalama, Depolama ve Kullanıma İlişkin Pozisyon, Ocak 2021, climatenetwork.org/wp-content/uploads/2021/01/can_position_carbon_capture_storage_and_utilisation_january_2021.pdf

³⁴⁰ BMİHYK, "İnsan hakları uzmanlarına göre fosil yakıtlara olan bağımlılığımız iklim acil durumuna neden oluyor", 17 Eylül 2019, ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25003&LangID=E

³⁴¹ Uluslararası Af Örgütü, *Nijerya: Petrol, Kirlilik ve Yoksulluk* (İndeks No: AFR 44/017/2009), 30 Haziran 2009, [amnesty.org/en/documents/AFR44/017/2009/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/AFR44/017/2009/en/); Uluslararası Af Örgütü, *Hindistan: "Toprak Kaybolduğunda Kömür Yiyor muyuz?" Hindistan'da Kömür Madenciliği ve Adivasi Haklarının İhlali* (İndeks No: ASA 20/4391/2016), 13 Temmuz 2016, [amnesty.org/en/documents/asa20/4391/2016/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/asa20/4391/2016/en/)

³⁴² Enerji ve Temiz Hava Araştırmaları Merkezi, *Fosil Yakıtlardan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Ekonomik Maliyetlerinin Ölçülmesi*, Şubat 2020, energyandcleanair.org/publications/costs-of-air-pollution-from-fossil-fuels/; F. Perera, "Fosil yakıt yanmasından kaynaklanan kirlilik, küresel pediatrik sağlık ve hakkaniyete yönelik önde gelen çevresel tehdittir: Çözümler mevcuttur", 2018, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Cilt 15, Sayı 1, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5800116/>.

³⁴³ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 8 Ocak 2019, BM Belge No: A/HCR/40/55, para. 109.

³⁴⁴ BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR), Genel Yorum 4: Yeterli barınma hakkı, 13 Aralık 1991, BM Belge No: E/1992/23, para. 8 (b).

³⁴⁵ Madde 11(1).

³⁴⁶ Madde 14 (2) (h).

sağlamak için adımlar atılırken bu, sağlığı korumak adına geçici bir önlem olarak, yemek pişirmek için odun ve odun kömürüne alternatif olarak doğal gaz kullanımını içerebilir.

Bu nedenle ülkeler, kapasitelerine ve emisyon sorumluluklarına bağlı olarak, fosil yakıt üretimi ve tüketimini mümkün olduğu kadar çabuk bir şekilde aşamalı olarak kaldırmalı ve adil bir geçiş sağlamalıdır. Sanayileşmiş varlıklı ülkeler, fosil yakıtları 2030 yılına kadar ya da bu tarihten itibaren mümkün olan en kısa sürede aşamalı olarak sonlandırmalıdır. Diğer ülkeler, IPCC'nin son bilimsel verilerine uygun olarak, fosil yakıtları mümkün olduğunca çabuk ve 2050'den geç olmamak kaydıyla aşamalı olarak kaldırmalıdır. Tüm ülkeler, insan hakları standartlarına tam olarak riayet edilerek üretilen, uygun fiyatlı yenilenebilir enerjinin herkes tarafından erişilebilir olmasını sağlamak için adımlar atmalıdır.

Ülkeler, özellikle, kömür, bataklık kömürü, hidrolik kırma ve katran kumları gibi en kirlletici fosil yakıtların ve üretim biçimlerinin derhal aşamalı olarak kaldırılmasını sağlamalıdır. Sanayileşmiş varlıklı ülkeler, mümkün olan en kısa sürede ve en geç 2030'da bu yakıtların üretimine ve kullanımına tamamen son vermeli; diğer ülkelere en geç 2040 yılına kadar bunları aşamalı olarak kaldırmalıdır. Ayrıca ülkeler, kalkınma işbirlikleri de dahil olmak üzere, diğer ülkelerde fosil yakıt kullanımının yaygınlaşmasına katkıda bulunmaktan kaçınmalıdır.

Aşağıdaki alt bölümler, fosil yakıtların arz ve talebinin hızla kullanımdan kaldırılmasına yönelik önerilere işaret etmektedir. Ülkelerin fosil yakıt endüstrisini düzenlemesine yönelik öneriler Bölüm 13'te yer almaktadır.

5.4.1 FOSİL YAKIT SÜBVANSİYONLARINI SONLANDIRIN

Paris Anlaşması kapsamındaki taahhütlerine rağmen, çoğu ülke fosil yakıtların üretim ve tüketimini büyük ölçüde sübvansiyonla sürdürmeye devam ediyor.

Küresel olarak, fosil yakıt sübvansiyonlarının 2017'de 5,2 trilyon ABD doları olduğu ve bunun da küresel GSYİH'nin %6,5'ine karşılık geldiği tahmin ediliyor.³⁴⁷ Kömür, fosil yakıtlar arasında en yüksek karbon kirleticisi olmasına rağmen, en çok sübvansiyon edilen yakıt olmaya devam ediyor (%44), bunu ise petrol (%41) ve doğal gaz (%10) izliyor.³⁴⁸ 2009'da fosil yakıt sübvansiyonlarını kaldırma sözü vermiş olsalar da, G20 ülkeleri, 2017'de kömür, petrol ve gaz üretimi ve tüketimine toplam 127 milyar ABD Doları tutarında sübvansiyon vermeye devam etti ve 2012 ile 2017 yılları arasında bu sübvansiyonları sadece dokuz ülke azalttı.³⁴⁹ Fransa ve Türkiye, fosil yakıtlara yönelik sübvansiyonları fiilen artırırken, diğer G20 ülkeleri sübvansiyonları aynı seviyede tuttu.³⁵⁰ Kömürle çalışan elektrik için verilen sübvansiyonlar, G20 ülkelerinde 2013 ile 2017 arasında neredeyse üç katına çıktı.³⁵¹

Fosil yakıt sübvansiyonları, fosil yakıt enerji üretiminin maliyetini düşüren, enerji üreticilerinin aldığı fiyatı yükselten veya enerji tüketicilerinin ödediği fiyatı düşüren hükümet faaliyeti olarak tanımlanabilir.³⁵² Bunlar; doğrudan finansman, vergi indirimleri, yerel enerjide fiyat kontrolleri, devlet kredileri ve uygun oranlarda teminatlar, petrol boru hatları gibi altyapıya yönelik devlet harcamaları, fosil yakıt şirketlerine piyasa faiz oranının altında arazi ve su gibi kaynakların sağlanması, devlete ait girişimlerin araştırma ve geliştirme finansmanı yatırımları gibi farklı şekillerde olabilir. Bazı analistler, fosil yakıt kullanımının çevre ve sağlıkla ilgili sonuçlarını ele almak için yapılan devlet harcamalarını da sübvansiyon olarak saymaktadır.³⁵³

Fosil yakıt sübvansiyonlarını sürdürmek, iki temel nedenden dolayı ülkelerin insan hakları yükümlülükleriyle uyumlu değildir. İlk olarak, sübvansiyonlar fosil yakıt dayalı enerji üretimini ve tüketimini teşvik eder. Bu nedenle devam eden ve hatta artan fosil yakıt sübvansiyonları, devletlerin sera gazı emisyonlarını azaltma ve insan haklarından yararlanmayı iklim krizinden koruma görevine aykırıdır. Küresel olarak fosil yakıt üretimi ve tüketimine yönelik tüm sübvansiyonların ortadan kaldırılmasının, hava kirliliğine bağlı erken ölümleri %50'den fazla azaltmanın yanı sıra³⁵⁴ emisyonları yaklaşık %10 oranında³⁵⁵ azaltacağı tahmin edilmektedir.

³⁴⁷ Uluslararası Para Fonu (IMF), *Çalışma Belgesi – Küresel Fosil Yakıt Sübvansiyonları Hâlâ Fazla: Ülke Düzeyindeki Tahminlere Dayalı Bir Güncelleme*, 2 Mayıs 2019, imf.org/en/Publications/WP/Issues/2019/05/02/Global-Fossil-Fuel-Subsidies-Remain-Large-An-Update-Based-on-Country-Level-Estimates-46509, s. 5.

³⁴⁸ IMF, *Küresel Fosil Yakıt Sübvansiyonları Hâlâ Fazla* (daha önce alıntılanmıştır).

³⁴⁹ Bunlar Arjantin, Brezilya, Çin, Hindistan, Endonezya, İtalya, Japonya, Birleşik Krallık ve ABD idi.

³⁵⁰ Climate Transparency, *Kahverengiden Yeşile* (daha önce alıntılanmıştır).

³⁵¹ Climate Transparency, *Kahverengiden Yeşile* (daha önce alıntılanmıştır).

³⁵² Bkz. Oil Change International, priceofoil.org/fossil-fuel-subsidies/

³⁵³ IMF, *Küresel Fosil Yakıt Sübvansiyonları Hâlâ Fazla* (daha önce alıntılanmıştır).

³⁵⁴ IMF, *Çalışma Belgesi – Küresel Enerji Sübvansiyonları Ne Kadar Fazla?*, 18 Mayıs 2015, imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/How-Large-Are-Global-Energy-Subsidies-42940, s. 29.

³⁵⁵ P. Gass ve D. Echevarria, *Fosil Yakıt Sübvansiyonları ve Adil Geçiş: Tamamlayıcı Sonuçlar için Entegre Yaklaşımlar*, Aralık 2017, ijsd.org/sites/default/files/publications/fossil-fuel-subsidy-reform-just-transition-summary.pdf

Sübvansiyonların sürdürülmesi, yenilenebilir enerji zararına piyasa fiyatlarını çarpıttığı için sıfır karbon ekonomisine geçişi engellemektedir.

Dahası, fosil yakıt sübvansiyonları karbon vergilerini etkisiz ve gereksiz kılmaktadır. Bu tür sübvansiyonlar, karbon vergisinden kaynaklanan finansal maliyetleri dengeleyebildiği için, verilen teminatlar, ilgili kuruluşun, yenilenebilir enerjiye yatırım yapması için önemli bir teşvik getirmez. Eğer, bunun yerine sübvansiyonlar, artan oranda karbon vergisinin getirilmesiyle birlikte önemli ölçüde ve kademeli olarak azaltılırsa (bu, öncelikle fosil yakıt şirketlerine ve daha varlıklı tüketicilere yük getirir), şirketler artık ciddi ekonomik zarar görmeden fosil yakıtlara yatırım yapamayacağından, bu, onları, yenilenebilir enerjiye yatırım yapmaya itecektir. Hükümetler aynı zamanda fosil yakıtlardan uzaklaşan araçlar yoluyla düşük gelirli grupların düşük maliyetli enerjiye erişimini sağlamalıdır (ayrıca bkz. Bölüm 7.1).

İkinci olarak, fosil yakıt sübvansiyonları; eğitim, barınma, yeterli yaşam standardı, su, hijyen, sağlık ve sosyal güvenlik gibi ekonomik ve sosyal hakların gerçekleştirilmesi için mevcut potansiyel kaynakları gerekçelendirmeden yönlendirdiğinde bu haklardan yararlanılmasını olumsuz bir biçimde etkileme potansiyeline sahiptir.³⁵⁶ Örneğin, Asya Kalkınma Bankası, “bazı Asya ülkelerinde fosil yakıt sübvansiyonlarına yapılan devlet harcamalarının eğitim veya sağlık için yapılan kamu harcamalarını aştığını” hesapladı.³⁵⁷ Elbette ki bazı fosil yakıt sübvansiyonları, temel amaçlar için enerjiye erişimini güvence altına almayı veya geçim kaynaklarını desteklemeyi hedeflediklerinde ekonomik ve sosyal hakların yerine getirilmesine yardımcı olabilir. Ancak, bu gibi durumlarda, insan haklarına zarar vermeyecek adil geçiş yaklaşımının bir parçası olarak, insan haklarıyla ve diğer geçim kaynaklarıyla uyumlu bir biçimde üretilen yenilenebilir enerji finansmanı yoluyla, yine aynı hedefleri güvence altına almak için, bu tür kaynakları yeniden yönlendirecek bir strateji olması gerekir.

Yukarıdakilerin ışığında, devletler, temiz ocak programları hariç, fosil yakıt sübvansiyonlarını acilen sonlandırmalıdır.³⁵⁸ **Sanayileşmiş varlıklı ülkeler fosil yakıt sübvansiyonlarını derhal sona erdirmeli ve geliştirmekte olan ülkeler, 2025 yılına kadar bu türden tüm sübvansiyonları sona erdirmek amacıyla bunları derhal aşamalı olarak kaldırmaya başlamalıdır.** Fosil yakıt sübvansiyonlarını sona erdirmenin faydalarını en üst düzeye çıkarmak ve düşük gelirli ve diğer ötekileştirilmiş gruplar³⁵⁹ üzerinde regresif etkileri önlemek adına devletler, yenilenebilir enerjiyi desteklemek için serbest bırakılan kaynakları ve sosyal koruma da dahil olmak üzere adil geçiş önlemlerini yeniden düzenlemelidir (bkz. Bölüm 7). Bu yaklaşım özellikle de halihazırda dezavantajlı durumda olan insanların insan haklarının korunması bakımından esastır; zira fosil yakıt sübvansiyonlarının kaldırılması, düşük gelirli insanların yeterli yaşam standardı haklarından yararlanma imkanını zayıflatmamalı, onun yerine kaynakları ekonomik, sosyal ve kültürel haklarından faydalanabilmelerini sağlamak için seferber etmelidir.

5.4.2 FOSİL YAKIT YAYGINLAŞMASINI DURDURUN

Fosil yakıt üretiminin ve altyapısının sürekli genişlemesi, emisyonları azaltma yükümlülüğüne aykırıdır.

Ülkeler yurtiçinde ve yurtdışında, araştırma, üretim ve altyapı geliştirme de dahil olmak üzere yeni fosil yakıt projelerine başlamaktan veya bunlara yetki vermekten kaçınmalıdır.³⁶⁰ Bu tür projeler, artan emisyonlara neden olacak ve 2050 yılına kadar dünya çapında fosil yakıt kullanımının aşamalı olarak kaldırılması zorunluluğuyla çelişecektir.³⁶¹ Öncelikli olarak, ülkeler en kirlitici fosil yakıt biçimlerine yatırım yapılmasına izin vermemeli, bunları kolaylaştırmamalı veya desteklememeli, bu suretle, yeni kömür madenlerinin açılmasını, kömürle çalışan yeni elektrik santrallerinin inşasını³⁶² ve katranlı kumlardan petrol çıkarılmasını yasaklayarak, bunun yerine insan haklarıyla uyumlu bir biçimde üretilen yenilenebilir enerjiye adil geçişe odaklanmalıdır.

³⁵⁶ IMF, *Çalışma Belgesi – Küresel Enerji Sübvansiyonları Ne Kadar Fazla?* (daha önce alıntılanmıştır), s. 4.

imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/31/How-Large-Are-Global-Energy-Subsidies-42940

³⁵⁷ Asya Kalkınma Bankası, *Endonezya’da Fosil Yakıtlar: Eğilimler, Etkiler ve Reformlar*, 2015,

adb.org/sites/default/files/publication/175444/fossil-fuel-subsidies-indonesia.pdf

³⁵⁸ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 77(a).

³⁵⁹ Bkz. IISD ve Küresel Sübvansiyonlar Girişimi, *Fosil Yakıtlardan Temiz Enerji Sübvansiyonu Takaslarına: Bir Enerji Devrimi İçin Nasıl Ödeme Yapılır?*, 2019, iisd.org/sites/default/files/publications/fossil-fuel-clean-energy-subsidy-swap.pdf

³⁶⁰ Ayrıca bkz. İlke 21, Küresel İklim Değişikliği Yükümlülüklerine İlişkin Oslo İlkeleri,

globaljustice.yale.edu/sites/default/files/files/OsloPrinciples.pdf

³⁶¹ Mayıs 2021’de Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), 2050 yılına kadar ekonomiyi tamamen karbondan arındırmak için, 2021 itibarıyla halihazırda taahhüt edilen ötesinde hiçbir yeni fosil yakıt projesine izin verilmemesi gerektiğini doğruladı. Bkz. IEA, *2050’ye Kadar Net Sıfır – Küresel Enerji Sektörü İçin Bir Yol Haritası*, Mayıs 2021, iea.blob.core.windows.net/assets/4482cac7-edd6-4c03-b6a2-8e79792d16d9/NetZeroBy2050-ARoadmapfortheGlobalEnergySector.pdf

³⁶² Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 77.

Daha varlıklı sanayileşmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerdeki insanların haklarının orantısız bir şekilde etkilenmemesini güvence altına almak adına ekolojik borçlarını kabul ederek;³⁶³

- yeni altyapı gelişimi de dahil olmak üzere fosil yakıt arama, çıkarma ve üretimine daha fazla yatırım yapmayı hukuken ve uygulamada yasaklamalı ve kendi yetki alanları dahilinde mevcut fosil yakıt üretiminin devreden çıkarılmasına öncülük etmeli;
- daha varlıklı ülkelerin emisyon azaltma hedefleri, tek başına üretim kaynaklarını daha az gelişmiş ülkelere kaydırarak karşılanamayacağından, diğer ülkelerde fosil yakıt genişlemesinin finansmanını durdurmalı;
- fosil yakıtların hızlı gelişimini önlemek için gelişmekte olan ülkelere finansal kaynaklar ve teknoloji transferleri dahil olmak üzere araçlar ve destek sağlamalı ve geçim fırsatları yaratan, toplulukları destekleyen ve uygun fiyatlı enerjiye herkesin erişimi kolaylaştıran, insan haklarıyla uyumlu yenilenebilir enerjiye hızlı bir geçişi kolaylaştırmalıdır.

Çok uluslu kalkınma bankalarının ve diğer uluslararası kuruluşların üyeleri olarak tüm ülkeler bu tür projelerin uluslararası kuruluşlar tarafından finanse edilmesine karşı çıkmalıdır.

5.5 İNSAN HAKLARINA UYGUN OLARAK ÜRETİLEN YENİLENEBİLİR ENERJİYE GEÇİN

En geç 2050 yılına kadar elektrik, ısı ve taşımacılık sektörlerinde yenilenebilir enerjiye geçiş, insan haklarının korunması üzerinde yıkıcı bir etki yapacak olan 1,5°C'nin üzerine ulaşan küresel ısınma seviyelerinden kaçınmak için büyük önem taşımaktadır. Yenilenebilir enerjinin başlı başına, 2050 yılına kadar enerji talebini karşılaması pek mümkün olamayacağından, enerji verimliliği projeleri, döngüsel ekonomi stratejileri ve davranış değişikliğinin teşvik edilmesi yoluyla enerji tüketiminin azaltılmasının hedeflenmesi gibi diğer temel hafifletme önlemleri ile birlikte ele alınmalıdır.³⁶⁴

Pek çok hükümet,³⁶⁵ bölge, şehir ve şirketin³⁶⁶ 2050'ye veya daha erken bir tarihe kadar %100 yenilenebilir enerjiye geçme taahhüdünde bulunmasıyla yenilenebilir enerjiye geçiş ivmesi artmaktadır.

İklim değişikliğini hafifletme ihtiyacına ek olarak, yenilenebilir enerjiye geçiş çok sayıda avantaj sunar. IPCC'nin belirttiği gibi, "yenilenebilir enerji; sosyal ve ekonomik kalkınmaya, enerji erişimine, güvenli enerji tedarikine, iklim değişikliğinin hafifletilmesine ve çevreye ve sağlığa olumsuz etkilerin azaltılmasına katkıda bulunma olanağı sağlıyor."³⁶⁷

Yenilenebilir enerji, bilhassa enerjiden mahrum veya güvenilir olmayan elektrik şebekelerine bağımlı milyarlarca insanın yanı sıra yemek pişirmek ve ısınmak için kömür gibi sağlıksız ve yüksek emisyonlu kaynaklara bağımlı olanlar için de enerjiye erişimin hızlandırılmasına yardımcı olabilir. Örneğin, IPCC, güneş enerjisi teknolojisinin, mevcut durumda elektriğe erişimi olmayan 1,4 milyar insan ve evde yemek pişirme ve ısıtma ihtiyaçları için geleneksel biyokütleye muhtaç olan 2,7 milyar insan için gereken enerji açığı ihtiyacına yanıt verebileceğini tahmin ediyor.³⁶⁸ Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları aracılığıyla devletler, 2030 yılına kadar herkes için düşük maliyetli, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamayı amaçlayan bağımsız enerji amacını -Amaç 7'yi- benimsemiştir. Yenilenebilir enerjinin, santrallerden elde edilen merkezi enerji üretim kaynakları yerine, kullanım noktasına yakın, şebekeden bağımsız ve mini şebekeli rüzgar ve güneş enerjisi tesisleri biçiminde 'dağıtılan yenilenebilir enerji' yoluyla sağlanması önemli faydalar getirebilir.

Devletler mümkün olduğunca hızlı bir biçimde, herkes için, insan haklarına uygun olarak üretilen yenilenebilir enerjiye yönelmelidir. Varlıklı devletler bu geçişi 2030 yılına kadar veya bu tarihten sonraki

³⁶³ Bu, gelişmiş ülkelerin, devletlerin sera gazlarını güvenli bir şekilde yayabileceği atmosferik alanın çoğunu kullandıkları için, gelişmekte olan ülkelere tazminat borçlu olduğu anlayışına atıfta bulunur.

³⁶⁴ Örneğin bkz. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), *2050'ye Kadar Net Sıfır – Küresel Enerji Sektörü İçin Bir Yol Haritası*, Mayıs 2021 (daha önce alıntılanmıştır), s. 64-70; Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı (IRENA), *Küresel Enerji Dönüşümü: 2050'ye Doğru Yol Haritası*, 2018, irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2018/Apr/IRENA_Report_GET_2018.pdf; Ellen MacArthur Vakfı, *Resmi Tamamlamak: Döngüsel Ekonomi İklim Değişikliğiyle Nasıl Mücadele Eder*, Eylül 2019, ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/Completing_The_Picture_How_The_Circular_Economy_Tackles_Climate_Change_V3_26_September.pdf

³⁶⁵ Örneğin, 2019 BM İklim Eylemi Zirvesi'nde, gelişmekte olan küçük ada devletleri, iklim finansmanı yoluyla yeterli kaynakların sağlanması şartıyla 2030 yılına kadar %100 yenilenebilir enerjiye ulaşmayı taahhüt etti.

³⁶⁶ Bkz. there100.org/companies

³⁶⁷ IPCC, *Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve İklim Değişikliğini Hafifletme Özel Raporu, Karar Vericiler İçin Özet*, 2011, ipcc.ch/report/renewable-energy-sources-and-climate-change-mitigation/, s. 18.

³⁶⁸ IPCC, *Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve İklim Değişikliğini Hafifletme Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 3, s. 372.

mümkün olan en kısa sürede tamamlamalıdır. Gelişmekte olan ülkelerse, emisyonlara ilişkin kapasiteleri ve sorumlulukları temelinde bu geçişi mümkün olduğunca hızlı ve 2050'den geç olmamak üzere yapmalıdır. Tüm ülkeler, Paris Anlaşması hedeflerinin yanı sıra Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları doğrultusunda, insan haklarıyla uyumlu, yenilenebilir enerjiye adil ve sürdürülebilir bir geçiş için derhal uzun vadeli somut planlar geliştirmelidir.

Devletler, fosil yakıt sübvansiyonlarını sona erdirmek ve yenilenebilir enerji sektörünü desteklemek üzere kaynakları yeniden düzenlemek de dahil olmak üzere alınacak önlemler yoluyla geçişi kolaylaştırmalıdır. Ayrıca, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelerin hızlı ve adil bir geçiş yapmalarına olanak sağlamak adına, yeterli kamusal iklim finansmanı ve teknik destek sağlamalıdır (bkz. Bölüm 10.1). Buna paralel olarak, gelişmekte olan ülkeler, uygun mali önlemler yoluyla kirlетici endüstrilerden, yenilenebilir enerjiye adil ve insan haklarıyla uyumlu bir geçiş için politikalar oluşturmali ve yerel kaynakları harekete geçirmelidir ve ulusal katkı beyanlarında teknoloji transferi bakımından gerçek ihtiyaçlarını ve en geç 2050 yılına kadar yenilenebilir enerjiye adil bir geçişi gerçekleştirmek için varlıklı ülkelerden almaya ihtiyaç duydukları finansal kaynakları belirlemelidirler. Ayrıca aldıkları tüm kaynakların etkin bir şekilde geliştirilmesini ve insan haklarına zarar vermemesini veya ihlal etmemesini sağlamalıdır.

Yenilenebilir enerjiye hızlı bir geçiş şart olsa da, bu geçiş, halihazırda ötekileştirilmiş veya dezavantajlı durumdaki toplulukların ve bireylerin zararına yapılmamalıdır (bkz. Bölüm 7). İş ve İnsan Hakları Kaynakları Merkezi tarafından yapılan bir araştırma, en büyük yenilenebilir enerji şirketlerinden pek çoğunun “adil bir geçiş için gerekli olan, toplulukların ve çalışanların suistimalini önleyecek temel insan hakları politikalarından yoksun” olduğunu tespit etti. Bir insan hakları politikasının olmayışı, suistimal suçlamalarıyla güçlü bir biçimde ilişkilidir. Araştırmanın sonuçları ayrıca “incelenen şirketlerden hiçbirinin BM Rehber İlkeleri tarafından tanımlandığı biçimiyle insan haklarına saygı gösterme sorumluluklarını mevcut durumda tam olarak yerine getirmedğini” ortaya koydu.³⁶⁹ (BM İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin Rehber İlkeleri'nde belirtildiği üzere, şirketlerin insan haklarına saygı gösterme konusundaki bağımsız sorumluluğu hakkında Bölüm 13.3'e bakınız).

Bilhassa, hidroelektrik barajların inşasıyla ve büyük projelerle bağlantılı insan hakları ihlalleri üzerine çok sayıda belge bulunmaktadır. İş ve İnsan Hakları Kaynakları Merkezi tarafından yapılan araştırmaya göre, hidroelektrik sektörü, insan hakları ihlali suçlamalarının en fazla olduğu bir yenilenebilir enerji alt sektörüdür.³⁷⁰ Muhtemelen yakın zamandaki en iyi bilinen örnek, Honduras'ta Yerli Halkların haklarını ihlal edecek şekilde planlanan Agua Zarca barajının inşasıdır. Topluluk üyelerinin itirazı, hukuka aykırı tutuklamalara, insan hakları savunucularına suçlu muamelesi yapılmasına ve topluluk lideri Berta Cáceres'in öldürülmesine yol açtı.³⁷¹ Uluslararası Af Örgütü; Kanada, Kolombiya, Guatemala ve Honduras da dahil olmak üzere çok sayıda ülkede insan hakları savunucularına yönelik saldırıları ve diğer insan hakları ihlallerini ve hidroelektrik projeleriyle ilişkili riskleri belgelemiştir.³⁷² Ek olarak, büyük hidroelektrik projelerinin, büyük baraj rezervuarlarından kaynaklanan yüksek miktarda sera gazı emisyonu ve biyolojik çeşitlilik üzerinde ciddi etkiler gibi ciddi olumsuz ekolojik ve iklimsel sonuçları vardır. Bu nedenle, hükümetler ve yatırımcılar, büyük çaplı hidroelektrik projelerine izin vermeden veya yatırım yapmadan önce azami dikkat göstermeli ve ancak, kapsamlı ve bağımsız çevre ve insan hakları etki değerlendirmeleri, projelerin ve ilgili hafifletme önlemlerinin insan hakları ihlallerine yol açmayacağını ortaya koyduğu takdirde bunları teşvik etmelidir.³⁷³

Rüzgar ve güneş gibi yenilenebilir kaynaklarından enerji üretimi, özellikle şirketlerin insan hakları durum tespiti politikaları ve süreçlerinden yoksun olması veya bunları yeterince uygulamaması durumunda insan

³⁶⁹ İş ve İnsan Hakları Kaynakları Merkezi, “Yenilenebilir enerji ve insan hakları karşılaştırması”, 7 Eylül 2020, business-humanrights.org/en/from-us/briefings/renewable-energy-human-rights-benchmark/

³⁷⁰ İş ve İnsan Hakları Kaynakları Merkezi, *Hızlı ve Adil: Yenilenebilir Enerji Yatırımları: Yatırımcılar İçin Pratik Bir Kılavuz*, Temmuz 2019, business-humanrights.org/sites/default/files/Renewable%20Energy%20Investor%20Briefing_0.pdf Çalışma, yalnızca dört şirketin (Acciona, Enel, Iberdrola ve Orsted) BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'ni veya Çok Uluslu Şirketler için OECD Rehber İlkeleri'ni uygulamayı özellikle taahhüt ettiğini göstermiştir.

³⁷¹ Uluslararası Af Örgütü, “Honduras: Yerli liderin vahşice öldürülmesi, gerçekleşmeyi bekleyen bir trajedi”, 3 Mart 2016, amnesty.org/en/latest/news/2016/03/honduras-brutal-murder-of-indigenous-leader-a-tragedy-waiting-to-happen/; BankTrack, “Agua Zarca Hidro Projesi”, 1 Aralık 2018, banktrack.org/project/agua_zarca_dam

³⁷² Bkz. Uluslararası Af Örgütü, “Guatemala: Uluslararası Af Örgütü, Bernardo Caal Xol'u düşünce mahkumu ilan etti”, 16 Temmuz 2020, amnesty.org/en/latest/news/2020/07/guatemala-bernardo-caal-xol-presos-conciencia/; Uluslararası Af Örgütü Kanada Şubesi, “Bu nehrin savunucuları saldırı altında ve işte Kanada'nın eylemi bu yüzden hayatı önem taşıyor”, 9 Mart 2020, amnesty.ca/blog/defenders-river-are-under-attack-and-heres-why-action-canada-vital; Uluslararası Af Örgütü, “Toprağı Kanımızla Savunuyoruz” – Honduras ve Guatemala'da Toprak, Bölge ve Çevre Savunucuları (İndeks No: AMR 01/4562/2016), 1 Eylül 2016, amnesty.org/en/documents/amr01/4562/2016/en/; Uluslararası Af Örgütü, *Dönüşü Olmayan Nokta: Kanada'daki C Bölgesi Barajı Tarafından Tehdit Edilen Yerli Halkların İnsan Hakları* (İndeks No: AMR 20/4281/2016), 9 Ağustos 2016, amnesty.org/en/documents/amr20/4281/2016/en/

³⁷³ The Guardian, “Hidroelektrik paradoksu: Bu enerji gördüğümüz kadar temiz mi?”, 6 Kasım 2016, theguardian.com/sustainable-business/2016/nov/06/hydropower-hydroelectricity-methane-clean-climate-change-study; Çevre Savunma Fonu, “Uzun zamandır 'temiz' bir enerji kaynağı olarak görülen hidroelektrik aslında iklim için kötü olabilir”, 15 Kasım 2019, blogs.edf.org/energyexchange/2019/11/15/long-considered-a-clean-energy-source-hydropower-can-actually-be-bad-for-climate/

hakları ihlallerine yol açabilir. Rüzgar ve güneş enerjisi sektörleriyle ilgili insan haklarına dair en sık duyulan endişeler; özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay eksikliği, zorla tahliyeler ve toprakların yasa dışı yollarla gasp edilmesi, toprak kaybıyla ilişkili olarak geçim kaynaklarının kaybı ve işçi haklarına yeterince saygı gösterilmemesi de dahil olmak üzere Yerli Halkların haklarına saygı gösterilmemesidir.³⁷⁴ Buna ek olarak, rüzgar türbinleri ve güneş panelleri üretmek için kullanılan minerallerin madenciligi, genellikle “yerel toplulukların suya erişiminin azalması, madencilikle ilgili hastalıkların artması ve çevre kirliliği” ile ilişkilendirilmektedir.³⁷⁵

Benzer bir şekilde, yenilenebilir enerji depolama ve elektrikli araçlar için ihtiyaç duyulan yeniden şarj edilebilir, lityum iyon pillerin üretimi, artan çevresel zarar ve insan haklarının suistimal edilmesi dahil olmak üzere riskleri beraberinde getirir. Özellikle, bu riskler, daha çok Küresel Güney’de, yoksulluk ve ayrımcılık nedeniyle halihazırda ötekileştirilmiş ve iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle hakları da orantısız bir şekilde risk altında olan insanları ve toplulukları etkilemektedir.³⁷⁶ Örneğin, yıllarca süren kontrolsüz sanayi uygulamaları, pil metallerinin çıkarıldığı birçok madende insan hakları ve çevre açısından zararlı etkilere yol açmıştır. Su kaynaklarının kirlenmesi ve diğer kirlilik türleri, atık barajı felaketleri, toplulukların zorla tahliyesi, çocuk işçiliği ve diğer işçi hakları ihlalleri ile güvenlik personeli tarafından uygulanan şiddet bunlar arasındadır.³⁷⁷ Kaynak verimliliği ve geri dönüşümden ziyade hızlı değişim için ürün tasarımı, sürekli artan miktarlarda atık ve hammadde talebinde gereksiz ve hızlı bir artışla sonuçlandı. Bunu önlemek için, daha döngüsel bir ekonomiye katkıda bulunmak adına pil ve temel metallerin geri kazanımını ve ikincil kullanımını artıracak zorunlu şartlara ihtiyaç vardır. Bu, mineral talebini ve insanlar ve gezegen üzerindeki etkiyi önemli ölçüde azaltacaktır.³⁷⁸ Pil mineralleri için yeni kaynaklar bulma telaşı, derin deniz madenciligi olarak bilinen, okyanus tabanındaki maden yatakları sömürüsüne neden oluyor. Bu ise hem deniz tabanı ekosistemi hem de kıyı toplulukları için yeni riskler oluşturmaktadır.³⁷⁹

Genellikle yenilenebilir bir enerji kaynağı olarak görülen biyoenerji, Bölüm 5.7’de açıklandığı gibi aynı zamanda çevre ve insan hakları üzerinde ciddi etkilere sahiptir.

Ekonomiler yenilenebilir enerjiye doğru yönelirken, devletlerin, yenilenebilir enerji üretenler de dahil olmak üzere tüm şirketlere, İş ve İnsan Haklarına İlişkin BM Rehber İlkeleri uyarınca küresel operasyonlarında, tedarik ve değer zincirlerinde insan haklarına özen yükümlülüğünü yerine getirme zorunluluğu getiren yasalar çıkarması ve uygulaması şarttır.³⁸⁰ Devletler ayrıca çevre koruma yasalarını ve düzenlemelerini kabul etmeli ve uygulamalı ve yenilenebilir enerji sektöründe çevre ve insan hakları ihlalleri iddialarını araştırmalı ve çözüm yollarına erişim sağlamalıdır.

Yenilenebilir enerjiye geçiş, adil ve insan hakları standartlarına uygun bir şekilde yapılabilir ve yapılmalıdır (bkz. Bölüm 7).³⁸¹

³⁷⁴ İş ve İnsan Hakları Kaynakları Merkezi, *Hızlı ve Adil* (daha önce alıntılanmıştır).

³⁷⁵ İş ve İnsan Hakları Kaynakları Merkezi, *Hızlı ve Adil* (daha önce alıntılanmıştır).

³⁷⁶ İş ve İnsan Hakları Kaynakları Merkezi, Geçiş Dönemi Mineralleri Takibi, Şubat 2021, trackers.business-humanrights.org/transition-minerals/; SOMO, *Pil Paradoksu: Elektrikli Araç Patlaması Toplulukları ve Gezegeni Nasıl Boşaltıyor*, 22 Aralık 2020, somo.nl/the-battery-paradox/

³⁷⁷ Afrewatch, *El Emegil Madencilik Üzerine Beyin Fırtınası Çalıştay Raporu*, 19 Mayıs 2020, afrewatch.org/2731-2/; Uluslararası Af Örgütü, *Yeniden Yükleme Zamanı* (İndeks No: AFR 62/7395/2017), 2017, amnesty.org/en/documents/afr62/7395/2017/en/

³⁷⁸ Earthworks, *Elektrikli Araç Akü Metalleri için Yeni Madencilik Azaltılması: Talep Azaltma Stratejileri ve Geri Dönüşüm Yoluyla Sorumlu Kaynak Kullanımı*, 27 Nisan 2021, earthworks.org/publications/recycle-dont-mine/

³⁷⁹ Greenpeace, *Derin Sularda*, 3 Temmuz 2019, greenpeace.org/international/publication/22578/deep-sea-mining-in-deep-water/

³⁸⁰ Örneğin, 2017’de kabul edilen ve yalnızca Fransa merkezli en büyük şirketler için geçerli olan Fransa kurumsal ihtiyat yasası, şirketlerin faaliyetlerinin insanlar ve gezegen üzerindeki olumsuz etkilerini değerlendirmesini ve bunlarla mücadele etmesini gerektiriyor. Eylül 2020’de Avrupa Komisyonu, ormansızlaşmayla ilgili mevzuat hazırlığı için bir kamuoyu istişaresi başlattı. Ekim 2020’de Avrupa Parlamentosu, bu yasama teklifinin, kurumsal aktörler için özen yükümlülüğü gerekliliklerini ve zarar durumunda sorumluluk normlarını içermesi gerektiğine dair Komisyon’a iletilen tavsiyeleri kabul etti. Aynı şekilde, Avrupa Komisyonu, Nisan 2020’de ticari işletmeler için insan haklarına ve çevreye zararlı özen yükümlülüğü ve meydana gelen zararlardan ötürü sorumluluğu sağlamaya yönelik bir yasa teklifi sunma taahhüdünde bulundu. Uluslararası düzeyde, 2014 yılından bu yana devletler, şirketlerin gerekli özeni göstermelerini ve zararları gidermelerini sağlamak amacıyla Birleşmiş Milletler’de yasal olarak bağlayıcı bir belgeyi müzakere etmektedir.

³⁸¹ Ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Değişime Güç Vermek: Pil Değer Zincirindeki Şirketler ve Hükümetler İçin İlkeler*, 4 Şubat 2021, amnesty.org/en/documents/act30/3544/2021/en/. Şubat 2021’de yayınlanan ilkeler 50 insan hakları örgütü tarafından kabul edilmiştir.

5.6 SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIMI GÜVENCE ALTINA ALIN VE ORMANSIZLAŞMAYA SON VERİN

5.6.1 ÇEVRESEL ETKİLER

Tarım, ormancılık ve diğer arazi kullanımından kaynaklanan emisyonları sistematik olarak ölçmek zor olsa da, IPCC, toplam sera gazı emisyonlarının neredeyse dörtte birinin bu sektörden (%23) kaynaklandığı görüşünde ve bu da sektörü, enerji sektöründen sonra en yüksek ikinci emisyon kaynağı haline getiriyor.³⁸²

Tarım, ormancılık ve diğer arazi kullanımından kaynaklanan emisyonlar son birkaç on yıldır istikrarlı bir şekilde artmaktadır. 2016 yılında, Gıda ve Tarım Örgütü (FAO), tarımdan kaynaklanan emisyonların 2005 ve 2015 yılları arasında yıllık %8 arttığını tahmin etmiştir.³⁸³

Tarım sektöründeki emisyonların yarısından fazlası hayvancılıktan kaynaklanmaktadır.³⁸⁴ Özellikle 1990-2017 yılları arasında enterik fermentasyon -sığır, koyun ve keçi gibi geviş getiren hayvanlarda meydana gelen doğal sindirim süreci- tarım sektöründeki emisyonların yaklaşık %40'ının sebebidir.³⁸⁵

Bir diğer önemli emisyon kaynağı da arazi kullanımı ve (ormansızlaşma, orman bozulması ve orman yangınları gibi) arazi kullanım değişikliği faaliyetleridir.³⁸⁶ Bu emisyonların çoğu, endüstriyel tarım³⁸⁷ ve tarım-sanayi gıda sistemleriyle³⁸⁸ yakından bağlantılıdır çünkü emisyonların büyük kısmı, monokültür çiftliklerinin genişlemesi ve tropikal ormanlara zarar verilmesi yoluyla, arazi kullanımındaki değişiklikten kaynaklanmaktadır.³⁸⁹ Bu, ormanlık alanların ticari sığır yetiştiriciliği için otlaklara dönüştürülmesini, soya gibi yem bitkilerinin üretimini ve palm yağı plantasyonları kapsamaktadır.³⁹⁰ Üretimi yoğun fosil yakıt gerektiren sentetik gübre ve pestisitlerin kullanımı ve aşırı otlatma ve yeterli nadas süreleri olmadan değişen ekim gibi³⁹¹ endüstriyel tarımla bağlantılı sürdürülemez tarım uygulamaları da arazi bozulmasına katkıda bulunan önemli emisyon kaynaklarıdır.

Brezilya Amazon'unda olduğu gibi bazı durumlarda, orman yangınları, ticari sığır yetiştiriciliği için yasa dışı arazi gaspı girişimleriyle ilişkilidir.³⁹² Büyük ölçekli orman yangınları, yayılan CO₂ ve diğer sera gazlarının miktarı nedeniyle ve ormanları yok ederek, ormanların havayı CO₂'den arındırma kapasitesini değiştirdiği için iklim değişikliğini şiddetlendirir.³⁹³ Bunun sonucunda, büyük orman yangınlarının küresel ısınmaya neden olarak orman yangını olasılığını artırdığı bir döngü ortaya çıkar.³⁹⁴

³⁸² IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 7. IPCC ayrıca tarım, ormancılık ve diğer arazi kullanımına atfedilebilen toplam emisyonların payının; gıda üretimi için enerji, ulaştırma ve sanayi sektörleri gibi küresel gıda sistemindeki üretim öncesi ve sonrası faaliyetlerle ilişkili emisyonların dahil edilmesi halinde tahmini %37 civarında olabileceğini göstermiştir.

³⁸³ FAO, *Tarım, Ormancılık ve Diğer Arazi Kullanımlarından Kaynaklanan Sera Gazı Emisyonları*, 2016, fao.org/3/i6340e/i6340e.pdf.

³⁸⁴ Bkz. FAO, fao.org/faostat/en/#data/GT/visualize

³⁸⁵ Bkz. FAO, www.fao.org/faostat/en/#data/GT/visualize

³⁸⁶ CLARA (İklim Arazi Hedefleri ve Hakları İttifakı), *1,5°C'ye Giden Yollar Eksik*, 2018, climatelandambitionrightsalliance.org/report, s. 10.

³⁸⁷ Sürdürülebilir Gıda Sistemlerine İlişkin Uluslararası Uzmanlar Paneli (IPES-Gıda), "endüstriyel tarımı", ölçekleri ve görev ayrımı bakımından endüstriyel süreçlere benzeyen çiftçilik biçimlerine atıfta bulunmak ve tek bir ürünün (veya birkaç ürünün) üretiminde veya bu ürünün üretiminin tek bir aşamasında uzmanlaşmadan ve üretimin yoğunlaştırılmasından verimlilik kazanımları elde etmeye çalışmak olarak değerlendirmektedir. Bkz. IPES-Gıda, *Tekdüzelikten Çeşitliliğe: Endüstriyel Tarımdan Çeşitlendirilmiş Agroekolojik Sistemlere Bir Paradigma Değişimi*, [ipes-food.org/_img/upload/files/UniformityToDiversity_FULL.pdf](https://www.ipes-food.org/_img/upload/files/UniformityToDiversity_FULL.pdf), s. 11.

³⁸⁸ FAO'ya göre, bir gıda sistemi, gıda üretimi, tüketimi ve ortadan kaldırılmasının tüm aşamalarını kapsar: Tarım, ormancılık veya balıkçılık kaynaklı gıda ürünlerinin yetiştirilmesi, hasat edilmesi, paketlenmesi, işlenmesi, dönüştürülmesi, pazarlanması, dağıtılması, tüketilmesi ve imha edilmesi. En yaygın gıda sistemi, küresel olan tarımsal-endüstriyel gıda sistemidir. Bkz. FAO, *Sürdürülebilir Gıda Sistemleri*, 2018, fao.org/3/ca2079en/CA2079EN.pdf

³⁸⁹ FAO, orman kaybının %80'inin ormanın tarım arazisine dönüştürülmesinden kaynaklandığını tahmin ediyor. Bkz.

fao.org/news/story/en/item/1103556/icode/

³⁹⁰ Brezilya'da yem bitkileri ve meralar için arazinin dönüştürülmesinden kaynaklanan ormansızlaşma oranlarının, Brezilya'nın dünyanın en büyük soya, sığır eti ve kümes hayvanı ihracatçısı ve ikinci en büyük mısır ihracatçısı haline gelmesiyle aynı zamana denk gelen 2014'ten bu yana dörtte birinden fazla arttığı tahmin ediliyor. CLARA, *1,5°C'ye Giden Yollar Eksik* (daha önce alıntılanmıştır), s. 30).

³⁹¹ Bu uygulamaların bir açıklaması için bkz. FAO, fao.org/3/v4360e/v4360e08.htm

³⁹² Uluslararası Af Örgütü, *Sığırları Çitleyin ve Getirin: Brezilya Amazonlarında Yasa Dışı Sığır Çiftçiliği* (İndeks No: AMR 19/1401/2019), 26 Kasım 2019, [amnesty.org/en/documents/amr19/1401/2019/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/amr19/1401/2019/en/)

³⁹³ NOAA, *Orman Yangınlarının İklim ve Hava Kalitesi Üzerindeki Etkisi*, esrl.noaa.gov/csl/factsheets/csdWildfiresFIREX.pdf; Inside Climate News, "Orman yangınları iklim değişikliğini nasıl etkileyebilir (ve tersi)", 23 Ağustos 2018, insideclimatenews.org/news/23082018/extreme-wildfires-climate-change-global-warming-air-pollution-fire-management-black-carbon-co2

³⁹⁴ Örneğin bkz. M.W. Jones ve diğerleri, "İklim değişikliği orman yangınları riskini artırıyor", 2020, ScienceBrief, sciencebrief.org/briefs/wildfires; Endişeli Bilim İnsanları Birliği, "İklim değişikliği ve orman yangınları arasındaki bağlantı" Mart 2020'de güncellendi, ucsusa.org/resources/climate-change-and-wildfires#.V6xaQ-uLS71

Endüstriyel gıda sistemleriyle ilişkili ormansızlaşma ve sürdürülemez tarımsal uygulamalar, toprağın CO₂ için önemli bir yutak olma kapasitesini değiştiriyor.³⁹⁵ Doğal haliyle, toprak, fosil yakıtlardan ve endüstriden kaynaklanan CO₂ emisyonlarının neredeyse üçte birine eşdeğer miktarda CO₂'yi emer.³⁹⁶ Arazi bozulduğunda veya ormanlar açıldığında, azot oksit ile birlikte atmosfere CO₂ salınır ve bu da arazi bozulmasını, iklim değişikliğinde en büyük payı olan etkenlerden biri haline getirir. Topraklardan ve bitki örtüsünden kaynaklanan tüm karasal karbon depolarının yaklaşık üçte ikisi, 19. yüzyıldan bu yana arazi bozulması nedeniyle kaybedildi.³⁹⁷ IPCC, dünyanın buzsuz arazi alanının yaklaşık dörtte birinin insan kaynaklı arazi bozulmasına maruz kaldığını tahmin ediyor.³⁹⁸ Arazi bozulması, aynı zamanda, toprak verimini düşürdüğünden ve yetiştirilebilecek ürünleri kısıtladığı için, gıda güvenliğini de ciddi şekilde tehdit ediyor.³⁹⁹ Arazi bozulması ve toprak verimliliği kaybının, özellikle kırsal topluluklar, küçük ölçekli çiftçiler ve yoksulluk içinde yaşayan insanlar olmak üzere 3,2 milyar insanı etkilediği tahmin edilmektedir.⁴⁰⁰

Tarım, ormancılık ve diğer arazi kullanım sektörlerinden kaynaklanan emisyonların çoğu, endüstriyel tarımın yaygın olduğu, aşırı-tüketim ve atık seviyeleri yüksek olan ülkelerden gelmektedir.⁴⁰¹ Örneğin, et ve süt ürünlerinden kaynaklanan emisyonlar söz konusu olduğunda, Arjantin, Avustralya, Brezilya, Kanada, AB, Yeni Zelanda ve ABD toplamda dünya nüfusunun yalnızca %15'ine ev sahipliği yapıyor olsa da, et ve süt üretiminden kaynaklanan toplam küresel emisyonların %43'ünü oluşturur. Bu ülkelerin her biri hem üretim fazlasına hem de kişi başına düşen yüksek et ve süt tüketimine sahiptir.⁴⁰² Çin de eklenince, bu ülkeler, et ve süt üretiminden kaynaklanan tüm emisyonların üçte ikisinden sorumludur.⁴⁰³ Et ve süt üretiminin bu ülkelerdeki yoğunluğuna rağmen, hayvan yemi üretimi dünyanın diğer bölgelerine kaydırılmış durumdadır ve bunun bir sonucu olarak geniş araziler, varlıklı ülkelerin et ve süt ürünleri ağırlıklı beslenme biçimlerini ve aşırı-tüketimi sürdürmesi için dönüştürülmüş durumdadır.⁴⁰⁴

Tarım-sanayi gıda sistemiyle ilişkili ormansızlaşma, tarımsal yoğunluk ve sürdürülemez uygulamalar, biyolojik çeşitlilik kaybına ve karasal ve suda yaşayan hayvan türlerinde habitat kaybına neden oldu.⁴⁰⁵ Örneğin, yoğun-tarım ve zirai kimyasalların kullanımı arılar ve diğer böcekler gibi "polen taşıyıcıların dünya çapında kaybına" yol açmıştır.⁴⁰⁶ Biyolojik çeşitliliğin bozulması ve kaybı, ekosistemlerin beslenme, barınma ve giyim gibi temel maddi ihtiyaçları için gerekli olan; gıda, su, kereste ve lif gibi temel faydaları sağlama yeteneğini değiştirdiğinden insan hakları üzerinde ciddi etkilerine sahiptir.⁴⁰⁷ COVID-19 pandemisinin vurguladığı gibi, ormansızlaşma ve biyoçeşitlilik kaybı, yeni bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkma riskine ve dolayısıyla gelecekteki salgın riskinde artışa katkıda bulunuyor.⁴⁰⁸ BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü tarafından açıkça dile getirildiği gibi, "insan haklarından tam anlamıyla yararlanılması biyolojik çeşitliliğe bağlıdır ve biyolojik çeşitliliğin bozulması ve kaybı, insanların, insan haklarından yararlanma imkanlarını zayıflatmaktadır."⁴⁰⁹

³⁹⁵ Fotosentez yoluyla bitkiler, atmosferden karbondioksit alır ve kısmen büyümeleri için tutar ve kısmen de toprak organizmalarını besleyen karbon bileşikleri oluşturmak için kökleri aracılığıyla toprağa aktarır. Karbon, toprak organik maddesinin ana bileşenidir ve toprağa su tutma kapasitesini, yapısını ve verimliliğini kazandırmaya yardımcı olur. Bakınız Yale Environment 360, "Karbon deposu olarak toprak: İklim savaşında yeni silah mı?", 4 Mart 2015, e360.yale.edu/features/soil_as_carbon_storehouse_new_weapon_in_climate_fight

³⁹⁶ IPCC, "Toprak kritik bir kaynaktır: IPCC raporu söylüyor", 8 Ağustos 2019, ipcc.ch/2019/08/08/land-is-a-critical-resource_srccl/

³⁹⁷ IUCN, "Arazi bozulması ve iklim değişikliği, Sorunlar Özeti", Kasım 2015, iucn.org/resources/issues-briefs/land-degradation-and-climate-change

³⁹⁸ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 3.

³⁹⁹ IPCC, "Toprak kritik bir kaynaktır: IPCC raporu söylüyor" (daha önce alıntılanmıştır).

⁴⁰⁰ Global Environment Facility, Arazi Tahrifatı, thegef.org/topics/land-degradation

⁴⁰¹ ActionAid, *Tarımda Adil Bir Geçiş İçin İlkeler*, 7 Ocak 2020, actionaid.org/publications/2019/principles-just-transition-agriculture_p_5

⁴⁰² GRAIN ve IATP, *Tehlikeli Emisyonlar: Büyük Et ve Süt Ürünleri Gezegeni Ne Kadar Isıtıyor*, 2018, grain.org/article/entries/5976-emissions-impossible-how-big-meat-and-dairy-are-heating-up-the-planet_p_6

⁴⁰³ GRAIN ve IATP, *Tehlikeli Emisyonlar: Büyük Et ve Süt Ürünleri Gezegeni Nasıl Isıtıyor* (daha önce alıntılanmıştır), s. 8.

⁴⁰⁴ IPES-Gıda, *Tekdüzelikten Çeşitliliğe* (daha önce alıntılanmıştır), s. 17.

⁴⁰⁵ IPBES, *Biyoçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetlerine İlişkin Hükümetlerarası Bilim-Politika Platformunun Biyoçeşitlilik ve Ekosistem Hizmetlerine İlişkin Küresel Değerlendirme Raporu, Karar Vericiler için Özet*, B1 ve 11 paragrafları, ipbes.net/sites/default/files/downloads/spm_unedited_advance_for_posting_htn.pdf

⁴⁰⁶ IPES-Gıda, *Tekdüzelikten Çeşitliliğe* (daha önce alıntılanmıştır), s. 22.

⁴⁰⁷ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 19 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/34/49.

⁴⁰⁸ B.A. Wilcox ve B. Ellis, "Ormanlar ve insanların ortaya çıkan bulaşıcı hastalıkları", 2006, fao.org/3/a0789e/a0789e03.htm; F. Keesing ve diğerleri, "Biyoçeşitliliğin bulaşıcı hastalıkların ortaya çıkması ve bulaşması üzerindeki etkileri", 2010, Nature, Cilt 468; National Geographic, "Ormansızlaşma insanlarda daha fazla bulaşıcı hastalığa yol açıyor", 22 Kasım 2019, nationalgeographic.com/science/2019/11/deforestation-leading-to-more-infectious-diseases-in-humans/

⁴⁰⁹ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 19 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/34/49, para. 5.

5.6.2 İNSAN HAKLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLER

Endüstriyel gıda sistemleriyle ilişkili ormansızlaşma ve sürdürülemez tarım uygulamaları, yalnızca yüksek emisyonlar, arazi bozulması ve biyolojik çeşitlilik kaybı gibi büyük çaplı olumsuz çevresel etkilere yol açmakla kalmaz, sıklıkla insan hakları ihlalleriyle de bağlantılıdır.⁴¹⁰

Örneğin, Uluslararası Af Örgütü, Brezilya Amazonlarındaki Rezervlerde ve Yerli Halklara ait bölgelerde, ticari sığır yetiştiriciliği için yapılan yasa dışı arazi gasplarının Yerli Halklara ve bu korunan alanların geleneksel sakinlerine yönelik nasıl bir şiddete, tehditlere ve korkutmaya yol açtığını belgelemiştir.⁴¹¹ Yerli Halkların, köylülerin, göçebe çobanların, orman sakinlerinin ve diğer toplulukların zorla tahliye edilmesinin kadınlar üzerindeki orantısız etkileriyle birlikte, geçim kaynaklarının kaybı ve gıda güvencesizliği de dahil olmak üzere insan haklarından yararlanma açısından ciddi sonuçları vardır.⁴¹² Çoğu durumda, yasa dışı arazi gaspları veya tarımsal amaçlarla Yerli Halkların ve yerel toplulukların arazilerine el koyma girişimleri, topluluk üyelerinin ve insan hakları savunucularının saldırılara ve tehditlere maruz kalmasına ve hatta öldürülmesine yol açmaktadır. Yerli Halklar için, zorla tahliyeler atalarının toprakları üzerindeki haklarına, kendi kaderini tayin haklarına ve kültürel haklarına yönelik bir ihlal teşkil eder. Toplulukları dağılmakta, ormanla bağlantılı manevi ve kültürel pratiklerinden ayrılmaktadırlar ve bu, ormanın korunmasına yönelik yanlış bir yaklaşımın parçası olarak zorla tahliyeyi deneyimlemiş Kenya'nın Sengwer topluluğuna dair Uluslararası Af Örgütü araştırmasında belgelendiği gibi, bazı durumlarda, halkların benzersiz kültürlerinin ve kimliklerinin ortadan kaybolması anlamına gelmektedir.⁴¹³

Sürdürülebilir olmayan tarım uygulamalarının yerel toplulukların su hakkı üzerinde de ciddi etkileri vardır ve bu durum suyun hem kalitesini hem de miktarını etkiler. Tüm dünya üzerinde çıkarılan suyun %70'inin nedeni tarımdır.⁴¹⁴ Endüstriyel tarım sistemleri, yetersiz toprak koruma ve buna bağlı olarak düşük su tutma ve yüksek su akışı nedeniyle sulama için daha fazla suya ihtiyaç duyar.⁴¹⁵ Bazı ülkelerde, büyük ölçekli sulama, su kaynaklarının aşırı kullanımına ve tükenmesine neden olur.⁴¹⁶ Çiftlik hayvanlarının yüksek yoğunluğu, aşırı besin uygulaması, yoğun kimyasal gübre ve böcek ilacı kullanımı ve agresif toprak uygulamaları, su kirliliğinin önemli etmenleridir.⁴¹⁷ Hem su kıtlığı hem de su kirliliği sağlık hakkı üzerinde doğrudan etkilere sahiptir;⁴¹⁸ bundan ötürü en çok acı çekenlerse yerel topluluklar ve en şiddetli biçimde etkileştirilen insanlardır.⁴¹⁹

Ayrıca, mevcut tarım-sanayi gıda sistemi dünyanın her yanındaki insanların sağlığını birbirine bağlı pek çok şekilde etkilemektedir.⁴²⁰ Küresel Güney ülkelerinde, monokültürlerin yoğunlaşması, geleneksel beslenme biçimlerinin çeşitliliğini azalttı ve düşük gelirli insanları ithal edilen daha çeşitli gıdalara erişemez hale getirdi.⁴²¹ Enerji açısından zengin olan temel tahıllara odaklanılması, yüksek besin değerine sahip bakliyat ve diğer küçük mahsullerin tüketiminde de düşüşe neden oldu.⁴²² Tüm dünyada, tarımsal emtia ürünlerinden elde edilen ucuz kaloriler daha kolay elde edilebilir hale geldiğinden, kalorisi yüksek gıdaların kişi başına tüketiminde artış oldu.⁴²³ Bunun bir sonucu olarak, hem yetersiz beslenme hem de obezite oranları genel olarak artmaktadır.⁴²⁴ Bir yandan, artan sayıda insan açlıktan veya yeterli ve uygun gıdalara güvenilir erişim eksikliğinden dolayı hastalanırken, diğer yandan nüfusun artan bir yüzdesi sağlıksız beslenme biçimleri ve

⁴¹⁰ Ormansızlaşmanın insan hakları üzerindeki etkilerinin kapsamlı bir listesi için bkz. Forest Peoples Programme, *Açığı Kapatmak: Ormansızlaşmayla Mücadele için Haklara Dayalı Çözümler*, 2018, forestpeoples.org/en/node/50213, s. 13-15.

⁴¹¹ Uluslararası Af Örgütü, "Brezilya: Amazon yağmur ormanlarını yok eden yasa dışı sığır çiftliklerini durdurun", 26 Kasım 2019, [amnesty.org/en/latest/news/2019/11/brazil-halt-illegal-cattle-farms-fuelling-amazon-rainforest-destruction/](https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/11/brazil-halt-illegal-cattle-farms-fuelling-amazon-rainforest-destruction/)

⁴¹² Örneğin bkz. FIAN ve Habitat Uluslararası Koalisyonu, *Monokültürler ve İnsan Hakları*, 2009, fian.org/fileadmin/media/publications_2015/2009_06_Monocultures_and_HumanRights.pdf; FIAN, Rede Social de Justiça e Direitos Humanos ve Comissão Pastoral da Terra, *Brezilya'da Arazi İşletmesinin İnsani ve Çevresel Maliyeti – Matopipa Örneği*, Brezilya, 2018, fian.org/en/publication/article/land-speculation-is-leading-to-human-rights-violations-and-eco-destruction-in-brazil-matopiba-2234

⁴¹³ Uluslararası Af Örgütü, *Parçalanmış Aileler: Kenya, Embobut Ormanındaki Yerli Halkın Zorla Tahliye Edilmesi* (İndeks No: AFR 32/8340/2018), 15 Mayıs 2018, [amnesty.org/en/documents/af32/8340/2018/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/af32/8340/2018/en/)

⁴¹⁴ FAO ve Uluslararası Su Yönetimi Enstitüsü, *Tarımdan Kaynaklanan Su Kirliliği: Küresel Bir İnceleme, Özet*, s. 2, [fao.org/3/a-i7754e.pdf#page=14](https://www.fao.org/3/a-i7754e.pdf#page=14)

⁴¹⁵ IPES-Gıda, *Tekdüzelikten Çeşitliliğe* (daha önce alıntılanmıştır), s. 20.

⁴¹⁶ IPES-Food, *Tekdüzelikten Çeşitliliğe* (daha önce alıntılanmıştır), s. 20-21.

⁴¹⁷ IPES-Food, *Tekdüzelikten Çeşitliliğe* (daha önce alıntılanmıştır), s. 19-20.

⁴¹⁸ FAO ve Uluslararası Su Yönetimi Enstitüsü, *Tarımdan Kaynaklanan Su Kirliliği: Küresel Bir İnceleme, Özet*, [fao.org/3/a-i7754e.pdf#page=14](https://www.fao.org/3/a-i7754e.pdf#page=14), s. 3.

⁴¹⁹ Örneğin bkz. FIAN, *Rede Social de Justiça e Direitos Humanos ve Comissão Pastoral da Terra, Brezilya'da Arazi İşletmesinin İnsani ve Çevresel Maliyeti – Matopipa Örneği* (daha önce alıntılanmıştır).

⁴²⁰ Gıda sistemi-sağlık ilişkisinin kapsamlı bir resmi için bkz. IPES-Gıda, *Gıda-Sağlık İlişkisini Çözmek: Daha Sağlıklı Gıda Sistemleri İnşa Etmek için Uygulamaları, Politik Ekonomiyi ve Güç İlişkilerini Ele Alma*, 2017, [ipes-food.org/_img/upload/files/Health_FullReport\(1\).pdf](https://ipes-food.org/_img/upload/files/Health_FullReport(1).pdf)

⁴²¹ IPES-Food, *Tekdüzelikten Çeşitliliğe* (önceden anılan), s. 27-29.

⁴²² IPES-Food, *Tekdüzelikten Çeşitliliğe* (önceden anılan), s. 27-29.

⁴²³ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 5, s. 445-446.

⁴²⁴ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 5, s. 445-446.

aşırı-tüketim nedeniyle sağlığının kötüleştiğini gözlemlemektedir.⁴²⁵ Mahsullerin, pestisitler ve herbisitler gibi tarımsal kimyasallara maruz kalması, sağlık hakkı üzerindeki etkileri daha da ağırlaştırmaktadır.⁴²⁶

Tarım-sanayi gıda sistemine aynı zamanda yaygın işçi hakları ihlalleri damga vurmaktadır. Örneğin, şeker kamışı ve palm yağı plantasyonlarındaki ihlaller geniş çapta belgelenmiştir ve zorla çalıştırma, çocuk işçi çalıştırma ve cinsiyet, uyruk veya kökene dayalı ayrımcılığın yanı sıra işçilerin sağlığını da riske atan, sömürüye dayalı ve tehlikeli çalışma yöntemlerini içermektedir.⁴²⁷ Önemli iş sağlığı tehlikeleri de rapor edilmektedir; örneğin, pestisitlerin her yıl %99'u gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen tahmini 200.000 akut zehirlenmeye bağlı ölüme neden olduğu bildirilmektedir.⁴²⁸

Endüstriyel tarım ve çevresinde gelişen endüstriyel gıda sistemleri, özellikle köylülerin ve küçük ölçekli çiftçilerin yeterli yaşam standardı hakkı üzerindeki olumsuz etkilerle de bağlantılıdır. Örneğin, büyük monokültürlere toprak sağlamak için köylülerin zorla tahliye edilmesi, bilhassa gelişmekte olan ülkelerde, diğer sektörlerde alternatif ve uygun bir iş bulamadıkları takdirde, işçilerin ve küçük ölçekli çiftçilerin yoksullaşmasına yol açmıştır.⁴²⁹

5.6.3 SÜRDÜRÜLEBİLİR TARIM UYGULAMALARINI TEŞVİK EDİN

Tarım sektöründen kaynaklanan emisyonları azaltmak ve diğer pek çok çevresel ve insan hakları etkilerini ortadan kaldırmak için mevcut endüstriyel tarım modelini dönüştürmek zorunludur.

Bu nedenle devletler, sürdürülemez ve sömürüye dayalı tarım ve gıda sistemlerinden, sürdürülebilir ve insan haklarıyla tutarlı tarım ve arazi yönetimi uygulamalarına adil bir geçişi teşvik eden ve kolaylaştıran kamu politikalarını benimsemelidir.

Agro-ekoloji, pek çok küçük ölçekli çiftçi ve Yerli Halk tarafından uygulanan sürdürülebilir tarımın özel bir şeklidir.⁴³⁰ 2010 yılında, BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, emisyonların azaltılması, iklim şoklarına karşı gıda üretiminin direncinin artırılması ve gıda hakkının tüm bileşenleri dahil olmak üzere, agro-ekolojiye doğru tutarlı bir geçişin sayısız faydalarına dikkat çekti.⁴³¹ Son yıllarda, agro-ekoloji, pek çok sürdürülebilir kalkınma hedefini gerçekleştirmenin bir yolu olarak BM'den artan bir ilgi ve destek almaktadır.⁴³²

IPCC, agro-ekoloji gibi sürdürülebilir arazi yönetimi uygulamalarının sayısız ortak faydasını da açıkça gösterdi. Bunlar arasında arazi bozulmasının önlenmesi ve azaltılması, arazi verimliliğinin korunması, hafifletme ve adaptasyona katkıda bulunulması ve hatta iklim değişikliğinin arazi bozulması üzerindeki olumsuz etkilerinin tersine çevrilmesi sayılabilir.⁴³³

BM Köylülerin ve Kırsal Alanlarda Çalışan Diğer Kişilerin Hakları Bildirgesi'nde belirtildiği üzere: “Devletler, her fırsatta, tarımsal-ekolojik ve organik üretim de dahil olmak üzere sürdürülebilir üretimi teşvik etmelidir”

⁴²⁵ IPES-Gıda, *Gıda-Sağlık İlişkisini Çözmek: Daha Sağlıklı Gıda Sistemleri İnşa Etmek için Uygulamaları, Politik Ekonomi ve Güç İlişkilerini Ele Almak* (daha önce alıntılanmıştır).

⁴²⁶ IPES-Gıda, *Tekdüzelikten Çeşitliliğe* (daha önce alıntılanmıştır), s. 29.

⁴²⁷ Örneğin bkz. FIAN ve Habitat Uluslararası Koalisyonu, *Monokültürler ve İnsan Hakları* (daha önce alıntılanmıştır); Uluslararası Af Örgütü, *Dominik Cumhuriyeti: Geçişte Bir Yaşam – Haitili Göçmenlerin Çilesi ve Haiti Kökenli Dominikliler* (İndeks No: AMR 27/001/2007), 21 Mart 2007, [amnesty.org/download/Documents/AMR270012007ENGLISH.PDF](https://www.amnesty.org/download/Documents/AMR270012007ENGLISH.PDF); Uluslararası Af Örgütü, *Büyük Palm Yağı Skandalı – Büyük Markaların Arkasındaki İş Gücü Suistimalleri* (İndeks No: ASA 21/5184/2016), 2016, [amnesty.org/download/Documents/ASA2152432016ENGLISH.PDF](https://www.amnesty.org/download/Documents/ASA2152432016ENGLISH.PDF)

⁴²⁸ IPES-Gıda, *Gıda-Sağlık İlişkisini Çözmek* (daha önce alıntılanmıştır), s. 16 ve 19.

⁴²⁹ IPES-Gıda, *Tekdüzelikten Çeşitliliğe* (daha önce alıntılanmıştır), s. 23.

⁴³⁰ BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, 2011 yılında agro-ekolojiye dair şu tanıımı benimsemiştir: “Sürdürülebilir tarımsal ekosistemlerin araştırılması, tasarımı ve yönetimine ekolojik bilimin uygulanması”. Ve şu açıklamayı yapmıştır: “Agroekolojinin temel ilkeleri şunlardır; harici girdiler sunmak yerine çiftlikte besin ve enerjinin geri dönüştürülmesi; ekinleri ve çiftlik hayvanlarının entegre edilmesi; agroekosistemlerdeki türlerin ve genetik kaynakların zaman ve mekan içinde çeşitlendirilmesi; ve bireysel türlere odaklanmak yerine tarımsal sistem genelinde etkileşimlere ve üretkenliğe odaklanılması. Agroekoloji, yukarıdan aşağıya uygulanmayan, çiftçilerin bilgi ve deneylerine dayalı olarak geliştirilen tekniklere dayanan, oldukça bilgi yoğun bir pratiktir.” Bkz. Rapor, 20 Aralık 2010, BM Belge No: A/HRC/16/49, para. 12. Agro-ekoloji yeni bir yaklaşım değil, daha ziyade küçük ölçekli çiftçilerin ve Yerli Halkların çevresel açıdan sürdürülebilir ve sosyal olarak adil tarımsal uygulamaları teşvik etmek için kullandıkları bir bilim, bir dizi uygulama ve sosyal adalet vizyonudur. Aynı zamanda gıda sistemlerini yeniden tasarlamak için bütünsel bir ilke dizisi olarak tanımlanmıştır. Bkz. IPES-Gıda, *Endüstriyel Gıda ve Tarım Sistemlerinden Uzaklaşmak – Agroekolojik Geçiş İlişkinin Yedi Örnek Olay*, 2018, ipes-food.org/_img/upload/files/CS2_web.pdf Kuruluşlar ve küçük ölçekli gıda üreticileri ve tüketicilerinin uluslararası hareketleri tarafından benimsenen ortak bir agro-ekoloji anlayışı için bkz. Uluslararası Agroekoloji Forumu Bildirgesi, Nyéléni, Mali: 27 Şubat 2015, [fao.org/family-farming/detail/en/c/341387/](https://www.fao.org/family-farming/detail/en/c/341387/).

⁴³¹ BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, Rapor, 20 Aralık 2010, BM Belge No: A/HRC/16/49. Daha sonra Gıda Hakkı Özel Raportörü de tarım ekolojisini yaygın pestisit kullanımına bir alternatif olarak tavsiye etti ve agro-ekolojinin “küçük ölçekli çiftçiler ve kadınlar da dahil olmak üzere yoksulluk içinde yaşayanlar için geçim kaynaklarını güvence altına alma” potansiyeline sahip olduğunu vurguladı. Bkz. BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2017, BM Belge No: A/HRC/34/48, para. 95.

⁴³² Örneğin bkz. FAO, “Agroekoloji Girişimini Ölçeklendirmek”, 2018, [fao.org/3/I9049EN/I9049en.pdf](https://www.fao.org/3/I9049EN/I9049en.pdf); FAO, *Agroekolojinin 10 Ögesi – Sürdürülebilir gıda ve tarım sistemlerine geçiş rehberlik etmek*, 2018, [fao.org/3/I9037EN/I9037EN.pdf](https://www.fao.org/3/I9037EN/I9037EN.pdf); UNEP, “Gıda sistemleri devrimi için son çağrı”, 19 Temmuz 2019, [unenvironment.org/news-and-stories/story/last-call-food-systems-revolution](https://www.unenvironment.org/news-and-stories/story/last-call-food-systems-revolution)

⁴³³ IPCC, *Araziye İlişkin Özel Rapor, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), para. B5, s. 24.

(Madde 16, paragraf 4) ve “agro-ekoloji yöntemini de kapsayacak şekilde, üretimde kullanılan arazi ve diğer doğal kaynakların korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını amaçlayan önlemler almalı ve biyolojik ve diğer doğal kapasite ve döngülerin yenilenmesini sağlayacak koşullar yaratmalıdır.” (Madde 17, paragraf 7).

Sürdürülebilir Gıda Sistemlerine İlişkin Uluslararası Uzmanlar Paneli (IPES-Gıda) tarafından belgelendiği gibi, agro-ekolojik geçişi kolaylaştıracak önlemler şunları içerir: Toprağa, suya, ormanlara, ortak mülkiyet kaynaklarına ve tohumlara erişimi güvence altına almak; krediye erişim sağlamak; özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin kentteki ve kentsel çevredeki agro-ekolojik üretimi desteklemek ve ihracata dayalı monokültüre yönelik teşvikleri tersine çevirmek için ulusal ve uluslararası ticaret politikalarına yeniden yön vermek.⁴³⁴

5.6.4 GIDA SİSTEMİNİN TÜM KADEMELERİNDE SÜRDÜRÜLEBİLİR VE İNSAN HAKLARINA UYGUN POLİTİKALAR UYGULAYIN

Gıda üretimindeki değişiklikler, örneğin; sürdürülebilir tarım uygulamalarına geçişi kolaylaştırarak, küresel ısınmayı 1,5°C'nin altında tutma zorunluluğuna uygun olarak, tarım ve arazi kullanımından kaynaklanan emisyonları azaltmak için gereklidir ancak yeterli değildir. Çiftliklerdeki arz yönünden ve tedarik zincirleri boyunca ve talep yönünden etkileyen tedbirlerin birleştirilmesi yoluyla, dönüşümlerin gıda sisteminin tüm kademelerinde gerçekleşmesi gerekir.⁴³⁵ IPCC, böyle bir gıda sistemi yaklaşımı olmadan, “yetersiz beslenen insan sayısının artması ve küçük çiftçilerin aldıkları darbeler” gibi olumsuz etkilerle birlikte, arazi üzerinde rekabeti artıran iklim hafifletme yaklaşımlarına aşırı bel bağlanacağını tahmin ediyor.⁴³⁶

IPCC'ye göre, beslenme biçimindeki değişiklikler, gıda kaybı ve israfının azaltılması gibi talep yönünde tedbirler, daha düşük emisyonlara önemli ölçüde katkı sağlayabilir.⁴³⁷ Üretilen toplam gıdanın yaklaşık %25-30'u ya üretim, depolama ve işleme ya da dağıtım sırasında kaybolur ya da perakendeciler veya tüketiciler tarafından israf edilir. 2010-2016 yılları arasında küresel gıda kaybı ve israfı, toplam sera gazı emisyonlarının %8-10'unu oluşturdu.⁴³⁸ Gıda kaybını ve israfını azaltmak, üretimi ve dolayısıyla emisyonları azaltacak ve gıda güvenliğini iyileştirecektir.⁴³⁹

Gıda israfının ve yoğun kaynak gerektiren gıdaların, özellikle et ve süt ürünlerinin aşırı tüketiminin yaygın olduğu varlıklı sanayileşmiş ülkelerde, israfı ve yoğun kaynak gerektiren gıda tüketimini azaltmak için davranış değişikliklerini teşvik eden politikalar, ülkelerin genel emisyon azaltma yükümlülüklerinin bir parçası olarak teşvik edilmelidir.⁴⁴⁰ Araştırmalar, daha varlıklı ülkelerde et ve süt ürünleri tüketimini önemli ölçüde azaltmanın, hem emisyonun azaltılması hem de sağlığın iyileştirilmesi bakımından olumlu etkileri olacağını gösteriyor.⁴⁴¹ Bununla birlikte, tüketimdeki mevcut farklılıklar ve geleneksel hayvan yetiştiriciliğinin nispeten düşük emisyon oranı göz önüne alındığında,⁴⁴² bu tür değişiklikler gelişmekte olan ülkelerin çoğunda gerekli olmayabilir ve yüksek düzeyde gıda güvensizliği olan ülkelerde ters etki yapabilir. Ayrıca, varlıklı sanayileşmiş ülkelerde bile, tüketim seviyelerindeki değişiklikleri teşvik eden politikalar, nüfusun farklı gruplarının özel ihtiyaçlarını dikkate almalı ve örneğin Yerli Halkların ve diğer insanların kültürel kimliklerine saygı göstermelidir.

Devletler, daha sürdürülebilir bir tarım ve gıda sistemlerine geçişin adil, kapsayıcı ve katılımcı olmasını sağlamalıdır. Fosil yakıtlardan uzaklaşmada olduğu gibi, daha fazla sürdürülebilir tarım uygulamalarına ve gıda sistemlerine geçiş, eşitsizlikleri derinleştirmek yerine onlarla mücadele etmeli ve en çok etkilenenlerin insan haklarını korumalı, bu haklara saygı göstermeli ve gereğini yerine getirmelidir. Bu husus, geçişin, yoksulluk içinde yaşayanlar, küçük ölçekli çiftçiler, balıkçılar, kadınlar ve tarım ve gıda sistemlerindeki diğer işçiler de dahil olmak üzere toplumun en fazla ötekileştirilen kesimlerine zarar değil, yarar sağlaması gerektiği anlamına gelir (ayrıca bkz. Bölüm 7).

⁴³⁴ IPES-Gıda, *Endüstriyel Gıda ve Tarım Sistemlerinden Uzaklaşmak* (daha önce alıntılanmıştır), s. 16.

⁴³⁵ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 5, s. 440.

⁴³⁶ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 5, s. 440.

⁴³⁷ IPCC, *İklim Değişikliği 2014: Sentez Raporu. Çalışma Grupları I, II ve III'ün Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli Beşinci Değerlendirme Raporuna Katkısı*, ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/SYR_AR5_FINAL_full.pdf, p. 29.

⁴³⁸ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 5, s. 440.

⁴³⁹ CLARA, *1,5°C'ye Giden Yollar Eksik* (daha önce alıntılanmıştır), s. 34; IPCC, *Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 5, s. 440.

⁴⁴⁰ BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2017, BM Belge No: A/HRC/34/48, para. 89(n); CLARA, *1,5°C'ye Giden Yollar Eksik* (daha önce alıntılanmıştır), s. 32-33.

⁴⁴¹ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 5, s. 497; CLARA, *1,5°C'ye Giden Yollar Eksik* (daha önce alıntılanmıştır), s. 32.

⁴⁴² ActionAid, *Tarımda Adil Bir Geçiş İçin İlkeler* (daha önce alıntılanmıştır), s. 19.

Bunu yapmak için hükümetler, mevcut gıda sisteminde farklı grupların insan hakları bakımından karşılaştığı zorlukları ve bu zorlukları ortadan kaldırmak için nelerin gerekli olduğunu dikkatle değerlendirerek işe başlamalıdır.⁴⁴³ Geçişle ilgili önerilen her önlem için özel bir insan hakları değerlendirmesi yapılmalı ve insan haklarıyla uyumlu göstergeler, hedefler ve kriterler belirlenmelidir.

Ayrıca, hükümetlerin herkese uyan tek bir modele yönelik önlemler dayatmaması, bunun yerine etkilenen tüm insanları ve paydaşları, gıda sistemini dönüştürebilecek politikaların ve tedbirlerin tasarlanması ve planlanmasına tam olarak dahil etmesi ve kapsamı zorunludur.⁴⁴⁴ Özellikle köylüler, çiftçiler, balıkçılar, orman sakinleri, gıda sistemi tedarik zincirindeki işçiler, sendikalar ve geçimleri ve kültürel kimlikleri tarıma ve ormana dayalı topluluklar, yaşamlarını ve haklarını etkileyebilecek önlemlerin tasarlanmasında merkezi bir role sahip olmalıdır. Belirli grupların, özellikle kadınların ve en fazla ötekileştirilenlerin karşı karşıya olduğu katılımlarına yönelik belirli engeller analiz edilmeli ve ortadan kaldırılmalıdır. Bu sayede daha etkin karar alma süreçleri ortaya çıkacaktır.⁴⁴⁵

5.6.5 ARAZİYE ERİŞİM VE KULLANIM HAKKINI GÜVENCE ALTINA ALIN

Araziye sınırlı erişim ve kullanım hakkına dair güvencesizlik; iklim değişikliğine ilişkin hafifletme ve uyum çabaları, gıda güvenliği, toplumsal cinsiyet eşitliği ve sosyal adalet açısından belli başlı olumsuz etkilere sahiptir.⁴⁴⁶

Devletler, geçimlerini ve gıda, su ve barınmaya erişimlerini araziden sağlayan topluluklar da dahil olmak üzere, herkesin toprağa erişimini ve yasal kullanım hakkını güvence altına almalıdır. Devletler, zorla tahliye ve arazinin devrine karşı topluluklara ve bireylere en üst düzeyde koruma sağlamak amacıyla, Yerli Halkların, atalarından gelen topraklara ilişkin hakları ve özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay hakkı da dahil olmak üzere etkilenmesi muhtemel olan herkesle anlamlı bir işiştare sürecinde, arazinin topluluk mülkiyetini de içeren tüm kullanım hakkı düzenlemelerini araştırmalıdır. Kullanım hakkının güvence altına alınmasına yönelik devlet müdahaleleri, 169 Sayılı Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmesi ile BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi ve BM Köylü Hakları Bildirgesi de dahil olmak üzere uluslararası insan hakları standartlarına uygun olmalıdır.

Yerli Halkların ve geleneksel kullanım hakkı sistemlerine sahip diğer toplulukların arazi, balık yatakları ve ormanlar üzerinde öz yönetime sahip oldukları durumlarda, Gıda ve Tarım Örgütü'nün Arazi, Balık Yatakları ve Ormanların Kullanım Hakkına İlişkin Gönüllü Kılavuz İlkeleri'nde belirtildiği üzere "...kadınların adil erişimine özel bir dikkat gösterilerek, bu kaynaklara yönelik güvenli ve sürdürülebilir haklar teşvik edilmeli ve sağlanmalıdır."⁴⁴⁷ Tüm üyelerin, erkeklerin, kadınların ve gençlerin, kullanım hakkı ile ilgili kararlara etkin katılımı, toplu kullanım hakkı sistemleri de dahil olmak üzere, sahip oldukları yerel veya geleneksel kurumları aracılığıyla teşvik edilmelidir. Üyelerinin, kullanım hakkı sistemlerinin karar alma süreçlerine ve idaresine tam olarak katılma kapasitelerini artırmak için gerektiğinde topluluklara kültürel açıdan uygun yardım sunulmalıdır.⁴⁴⁸

Mevcut ormanların ve biyolojik çeşitlilik noktalarının pek çoğu da dahil olmak üzere, dünya topraklarının %50'sinden fazlası, doğrudan Yerli Halklar ve kırsal topluluklar tarafından yönetiliyor olmasına rağmen,⁴⁴⁹ bu koruyucular, yasal olarak toplam arazinin yalnızca %10'una sahiptir ve ek bir %8'i de yasal olarak kullanma ya da yönetme hakkına sahiptir.⁴⁵⁰ Gelişmekte olan ülkelerde tarımsal işgücünün ortalama %43'ünü kadınlar oluştururken,⁴⁵¹ ataerkil yapılar, kalıplaşmış cinsiyet rolleri ve geleneksel uygulamalar, kadınların araziye erişimini ve kullanım hakkını ciddi şekilde sınırlamaktadır. Örneğin, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), 2014 yılında gelişmekte olan ve gelişmiş 161 ülkenin yalnızca %37'sinde erkeklerin ve kadınların araziye kullanma ve kontrol etme hususunda eşit haklara sahip olduğunu hesap etti.⁴⁵² Gelişmekte olan

⁴⁴³ ActionAid, *Tarımda Adil Bir Geçiş İçin İlkeler* (daha önce alıntılanmıştır), s. 19.

⁴⁴⁴ IPES-Gıda, *Gıda-Sağlık İlişkisini Çözmek* (daha önce alıntılanmıştır), s. 7; ActionAid, *Tarımda Adil Bir Geçiş İçin İlkeler* (daha önce alıntılanmıştır), s. 23-25.

⁴⁴⁵ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 34.

⁴⁴⁶ ActionAid, *Tarımda Adil Bir Geçiş İçin İlkeler* (daha önce alıntılanmıştır), s. 10.

⁴⁴⁷ Para. 9.2, www.fao.org/3/a-i2801e.pdf.

⁴⁴⁸ Para. 9.2, www.fao.org/3/a-i2801e.pdf.

⁴⁴⁹ Haklar ve Kaynaklar Girişimi, *Kolektif Arazilerde Karbon Depolamanın Küresel Anahatları*, 2018, rightsandresources.org/wp-content/uploads/2018/09/A-Global-Baseline_RRI_Sept-2018.pdf.

⁴⁵⁰ Haklar ve Kaynaklar Girişimi, *Kolektif Arazilerde Karbon Depolamanın Küresel Anahatları* (daha önce alıntılanmıştır); CLARA, *1,5°C'ye Giden Yollar Eksik* (daha önce alıntılanmıştır), s. 5.

⁴⁵¹ FAO, "Tarımda cinsiyet farkını kapatmak", 7 Mart 2011, fao.org/news/story/en/item/52011/icode/

⁴⁵² OECD, *Sosyal Kurumlar ve Toplumsal Cinsiyet Edeksi*, 2014, IPCC'de alıntılanmıştır, *Arazi Özel Raporu* (önceden alıntılanmıştır), Bölüm 7, s. 718.

ülkelerde kadın toprak sahiplerinin yüzdesi, Latin Amerika ve Karayipler'de maksimum %18'den, Kuzey Afrika ve Batı Asya'da asgari %5'e kadar değişmektedir.⁴⁵³

Kullanım hakkı güvencesinin olmayışı, Yerli Halkların ve yerel toplulukların ve özellikle aralarındaki kadınların, endüstriyel tarım, madencilik endüstrileri, biyoyakıtlar ve kereste ticareti dahil, çeşitli amaçlarla yasa dışı arazi gaspı ve arazi devrinin bir sonucu olarak şiddet tehdidi, zorla tahliyeler ve diğer insan hakları ihlallerine daha fazla maruz kalmalarına neden olmaktadır.⁴⁵⁴ Bazı durumlarda, “orman koruma” adına, devletin kontrolünde korunan alanlar oluşturmak için⁴⁵⁵ “kale koruma” olarak adlandırılan ve “kronik suistimal ve insan haklarını ihlal” biçimleri üreten bu yaklaşımla zorla tahliye de edilmektedirler.⁴⁵⁶ Kale koruma, “biyoçeşitliliğin korunmasının en iyi şekilde ekosistemlerin insan müdahalesinden yalıtılmış bir şekilde işlevini yerine getirebileceği korunan alanlar yaratılarak elde edildiği inancına dayanan bir model” olarak tanımlanmıştır. Kale veya korumacılık yanlış yaklaşım, yerel halkın, doğal kaynakları irrasyonel ve yıkıcı şekillerde kullandığını ve bunun sonucunda biyolojik çeşitlilik kaybına ve çevresel bozulmaya neden olduğunu varsayar. Kale modelini izleyen korunan alanlar üç ilke ile karakterize edilebilir: Doğal kaynak temeline bağımlı yerel halk dışarıda bırakılır; yaptırım sınırlarda devriye gezen park muhafızları tarafından uygulanır; duruma uyum sağlanması için 'para cezası ve çit' yaklaşımı kullanılır ve yalnızca turizm, safari avı ve bilimsel araştırma, korunan alanların uygun kullanımları olarak kabul edilir. Yerel halk, onlarca yıldır veya yüzyıllardır oturdukları topraklarda suçlular, kaçak avcılar ve işgalciler olarak yaftalandığından, kale tarzı koruma girişimlerine karşı olma eğilimindedirler ve kale koruma hedeflerini desteklemeleri oldukça düşük bir ihtimaldir.⁴⁵⁷

Kale koruma, Yerli Halkların ve yerel toplulukların “etkili orman ve biyolojik çeşitlilik yöneticileri” olduğunu gösteren kanıtlarla çelişiyor.⁴⁵⁸ Örneğin, dünya çapında 40 devlet tarafından korunan alanla, 33 topluluğun sorumluluğundaki ormanların karşılaştırılması sonucunda, “bir bütün olarak, topluluk sorumluluğundaki ormanların, [devlet tarafından] korunan ormanlardan daha düşük ve daha az değişken yıllık ormansızlaşma oranları sunduğunu” ortaya kondu.⁴⁵⁹ Çoğu durumda, Yerli Halklar ve yerel topluluklar, harcanan paranın çok küçük bir kısmıyla devlet tarafından korunan alanlarınkine en azından eşdeğer koruma sonuçları elde etmektedir.⁴⁶⁰

Ayrıca, kadınlara, Yerli Halklara ve yerel topluluklara, geleneksel olarak yararlandıkları ve sorumlu oldukları arazi ve ormanlar üzerinde kullanım hakkı güvencesi verildiğinde ve arazi ve ormanlar üzerinde daha fazla erişim ve denetime sahip olduklarında, koruma ve iklim hafifletme çabalarının daha başarılı olduğuna dair kanıtlar da bulunmaktadır.⁴⁶¹ Bunun nedeni, geleneksel arazi sahipliğinin tanınması da dahil olmak üzere kullanım hakkının, mülksüzleştirmeye karşı bireylere ve topluluklara güvence vermesi ve dolayısıyla orman yönetimine daha güçlü katılımlarına olanak sağlamasıdır.⁴⁶² Kullanım hakkı güvencesi aynı zamanda toplulukların iklim değişikliğine uyumu ve azaltmayı geliştirebilecek daha sürdürülebilir tarım yöntemlerine yönelik olarak arazide değişiklik yapma ve araziye yatırım yapma becerisine de kolaylık sağlar.⁴⁶³ Kadınların toprağa erişim ve kullanım hakkı güvencesi, ağaç dikme ve sürdürülebilir toprak yönetimine katılma talepleri gibi, üretken ve çevreye yararlı tarımsal yatırımlarını artırarak koruma çabalarını daha verimli kılar.⁴⁶⁴

Topluluk mülkiyeti de dahil olmak üzere kullanım hakkı güvencesi, devlet yetkililerinin veya şirketlerin müdahalesini her zaman engellemez.⁴⁶⁵ Benzer şekilde, kullanım hakkının olmaması da otomatik olarak orman ve arazi korumasına daha az yatırım yapılması anlamına gelmez.⁴⁶⁶ Bununla birlikte, Yerli Halkların ve

⁴⁵³ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 7, s. 718.

⁴⁵⁴ Örneğin bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Orman Kalp Atışımıdır – Malezya'daki Yerli Toprakları Savunma Mücadelesi*, 2018, (İndeks No: ASA 28/9424/2018), [amnesty.org/download/Documents/ASA2894242018ENGLISH.pdf](https://www.amnesty.org/download/Documents/ASA2894242018ENGLISH.pdf)

⁴⁵⁵ Örneğin bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Parçalanmış Aileler: Kenya, Embobut Ormanındaki Yerli Halkın Zorla Tahliye Edilmesi* (İndeks No: AFR 32/8340/2018) (daha önce alıntılanmıştır).

⁴⁵⁶ Haklar ve Kaynaklar Girişimi, *Korunan Alanlar Tarafından Köşeye Sıkıştırılmak*, 2018, rightsandresources.org/wp-content/uploads/2018/06/Cornered-by-PAs-Brief_RRI_June-2018.pdf

⁴⁵⁷ P. Robbins, *Sage encyclopedia of Environment and Society*, 2007, alıntıl原因 Dartmouth, SESMAD, “Kale korumanın eleştirisi”, sesmad.dartmouth.edu/theories/85

⁴⁵⁸ Haklar ve Kaynaklar Girişimi, *Korunan Alanlar Tarafından Köşeye Sıkıştırılmak* (daha önce alıntılanmıştır), s. 7.

⁴⁵⁹ L. Porter-Bolland ve diğerleri, “Topluluk tarafından yönetilen ormanlar ve orman koruma alanları: Tropiklerde koruma etkinliklerinin bir değerlendirmesi”, 2012, *Orman Ekolojisi ve Yönetimi*, s. 6.

⁴⁶⁰ Haklar ve Kaynaklar Girişimi, *Korunan Alanlar Tarafından Köşeye Sıkıştırılmak* (daha önce alıntılanmıştır), s. 10.

⁴⁶¹ F. Seymour ve diğerleri, *Topluluk Düzeyinde Kullanım Süresi ve Orman Koşullarını Bağlayan Kanıtlar: Açıklamalı Bir Kaynakça*, İklim ve Arazi Kullanımı İttifakı, 2014, s. iii; CLARA, *1,5°C'ye Giden Yollar Eksik* (daha önce alıntılanmıştır), s. 5; IPCC, *Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 7, s. 667.

⁴⁶² Clientearth, *Orman Yönetiminin Kalbindeki Topluluklar: Yasa Nasıl Bir Fark Yaratabilir?*, 2019, documents.clientearth.org/wp-content/uploads/library/2019-02-01-communities-at-the-heart-of-forest-management-ce-en.pdf

⁴⁶³ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 29; ActionAid, *Tarımda Adil Bir Geçiş İçin İlkeler* (daha önce alıntılanmıştır), s. 11.

⁴⁶⁴ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 7, s. 719.

⁴⁶⁵ B. Fisher ve G. Oviedo, “Orman korumaya hak temelli yaklaşımlar”, 2008, *ArborVidae*, IUCN Orman Koruma Bülteni, Sayı 36, iucn.org/es/node/2073

⁴⁶⁶ B. Fisher ve G. Oviedo, “Orman korumaya hak temelli yaklaşımlar” (daha önce alıntılanmıştır).

yerel toplulukların geleneksel olarak yararlandıkları veya sorumlu oldukları arazi ve ormanlar üzerindeki haklarını korumak, ormanları korumanın, toprak bozulmasını azaltmanın, biyolojik çeşitliliği daha iyi korumanın ve karbon tutulumunu sağlamanın oldukça uygun maliyetli bir yolu olarak kabul edilir.⁴⁶⁷ Olumlu çevresel ve iklim hafifletme sonuçlarından bağımsız olarak, Yerli Halkların topraklarının sınırlarının çizilmesi ve isimlendirilmesi insan hakları hukuku kapsamında bir zorunluluktur.⁴⁶⁸

BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi'nin belirttiği üzere, "Yerli halklar, geleneksel mülkiyet veya diğer geleneksel işgal veya kullanım biçimleri nedeniyle ve başka şekilde edindikleri" topraklara, bölgelere ve kaynaklara sahip olma, bunları kullanma, geliştirme ve kontrol etme hakkına sahiptir (Madde 26(2)).⁴⁶⁹ BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, taraf devletlere "yerli halkların müşterek topraklarına, bölgelerine ve kaynaklarına sahip olma, bunları işletme, kontrol etme ve kullanma haklarını tanıma ve koruma; ayrıca geleneksel olarak sahip oldukları ya da başka şekilde iskan ettikleri veya yararlandıkları topraklarından ve bölgelerinden özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay haklarına aykırı olarak yoksun bırakıldıkları durumlarda, bu toprakları ve bölgeleri iade etmek için adımlar atma" çağrısında bulunmuştur.⁴⁷⁰

5.6.6 ORMANSIZLAŞMAYA SON VERİN VE ORMANLARI YENİLEYİN

Devletler, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (Amaç 15), UNFCCC ve Paris Anlaşması dahil olmak üzere çeşitli uluslararası anlaşmalar uyarınca ormansızlaşmayı durdurmayı taahhüt etmişlerdir. 2014 yılında, bir dizi hükümet, şirket, sivil toplum örgütü ve Yerli Halkların temsilcileri, bağlayıcı olmayan New York Ormanlar Bildirgesi'ni imzalayarak 2030 yılına kadar ormansızlaşmaya son verme ve milyonlarca hektarlık araziye iyileştirme sözü verdi.⁴⁷¹ Ancak, bu hedeflere yönelik kilometre taşlarına ulaşamıyor ve 2019'da yapılan bir inceleme, küresel ormansızlaşmanın, aksine hızla artmış olduğunu ortaya koydu.⁴⁷² 2020'deki birincil orman kaybıyla ilgili bir başka inceleme de benzer şekilde endişe verici bulgulara sahipti.⁴⁷³

IPCC tarafından vurgulandığı gibi, turbalıklar, sulak alanlar, meralar, mangrovlar ve ormanlar gibi yüksek karbonlu ekosistemlerin korunması ve iyileştirilmesi, küresel ısınmayı 1,5°C'nin altında sınırlamak adına temel bir iklim değişikliğini hafifletme stratejisidir. Bu eşiği aşmaktan kaçınmak için ülkeler, **2030 yılına kadar ormansızlaşmayı durdurma ve ormanları iyileştirme hususunda etkili politikalar benimsemeli ve uygulamalıdır.** Bu, hem geniş, doğal orman alanlarına sahip ülkelerde hem de ormansızlaşma yoluyla üretilen malları ithal eden ülkelerde hem talep hem de arz yönünde, ormansızlaşmanın doğrudan ve dolaylı itici güçleriyle mücadele etmek anlamına gelir. Ormansızlaşmayla mücadelede esas sorumluluk hükümetlere ait olsa da, ticari işletmelerin de önemli sorumlulukları vardır.

Tüm ülkeler bilhassa şunları yapmalıdır:

- Orman ve diğer doğal ekosistemleri koruma yasalarını ve politikalarını benimsemeli ve uygulamalıdır. Bu tür yasalar ve politikalar, orman merkezli, kale koruma gibi yaklaşımlardan veya insan hakları ihlalleriyle sonuçlanabilecek diğer yaklaşımlardan kaçınılmalıdır (bkz. Bölüm 5.6.5). Koruma yasaları ve politikaları, Yerli Halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay ve toprak haklarına saygı göstermeli ve Yerli Halklar da dahil olmak üzere topluluklara geleneksel olarak yaşadıkları topraklar üzerinde kullanım hakkı güvencesinin verildiği ve ormanların ve diğer doğal ekosistemlerin eş-yöneticileri olarak kabul edildikleri topluluk temelli orman yönetimini desteklemelidir. Bu tür yasalar ve politikalar, etkilenen tüm insanların tam ve anlamlı katılımıyla geliştirilmelidir.

⁴⁶⁷ Dünya Kaynakları Enstitüsü, *İklim Faydaları, Görev Süresi Maliyetleri*, 2016, wri.org/publication/climate-benefits-tenure-costs; IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 7.

⁴⁶⁸ Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi: *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Topluluğu/Nikaragua Davası*, 31 Ağustos 2001 tarihli Karar (Esas, Tazminat ve Masraflar): "Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi uyarınca, bu Mahkeme, Devletin, Yerli Halkların mülkiyetlerinin kendi örf ve adetlerine, değerlerine, geleneklerine ve adetlerine uygun olarak sınırlandırılması ve isimlendirilmesi için etkili bir mekanizma oluşturmak için gereken yasal, idari ve diğer önlemleri alması gerektiği kanaatindedir", para. 164.

⁴⁶⁹ BM Genel Kurulu (UNGA) tarafından 2007'de kabul edilen BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi. Bkz. UNGA, 13 Eylül 2007'de kabul edilen 61/295 Sayılı Karar, BM Belge No: UNGAR 61/295.

⁴⁷⁰ BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Genel Tavsiye 23: Yerli halkların hakları, 1997, BM Belge No: NT/CERD/GEC/7495, para. 5.

⁴⁷¹ Bkz. nydglobalplatform.org/wp-content/uploads/2017/10/NYDF_Declaration.pdf. Beyannameyi onaylayanlar buradan takip edilebilir: nydglobalplatform.org/endorsers/

⁴⁷² Bkz. Ormanlar Hakkında New York Bildirgesi Küresel Platformu, *Ormanların Korunması ve Yenilenmesi: Büyük Taahhütler Fakat Sınırlı İlerleme – Beş Yıllık Değerlendirme Raporu*, Eylül 2019, forestdeclaration.org/images/uploads/resource/2019NYDF_ES.pdf

⁴⁷³ Global Forest Watch, "2019'da her 6 saniyede bir bir futbol sahası büyüklüğünde bir birincil yağmur ormanı alanı kaybettik", 2 Haziran 2020, blog.globalforestwatch.org/data-and-research/global-tree-cover-loss-data-2019?utm_campaign=LAUNCH:+2019+Tree+Cover+Loss&utm_medium=bitly&utm_source=GFWTwitter

- Bu tür yasa ve politikaların uygulanmasını ve bunlara uyulmasını sağlamak için, çevrenin korunmasından sorumlu devlet kurumlarına, uygulama işlevlerini yerine getirmeleri için yeterli kaynak ve yetki sağlanmalıdır; devletler, bu tür kurumların, tüm faaliyetlerinde insan haklarına saygı göstermesini sağlamak için izleme ve sorun giderme mekanizmaları oluşturmalarıdır.
- CEDAW Komitesi tarafından tavsiye edildiği şekilde: “Kırsal alanlardaki yerli kadınların, geleneksel sahipleri oldukları, yaşadıkları ya da başka şekilde yararlandıkları ya da edindikleri toprak, su, ormancılık, balıkçılık, su ürünleri yetiştiriciliği ve diğer kaynaklar üzerinde sahiplik/mülkiyet ve kontrol konusunda, ayrımcılık ve mülksüzleştirmeye karşı onları korumak da dahil olmak üzere yerli erkeklerle eşit erişime sahip olmalarını sağlamalıdır.”⁴⁷⁴
- Orman koruma yöntemlerinin, herhangi bir bireyin veya topluluğun zorla tahliyesiyle veya Yerli Halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayı olmaksızın yerlerinin değiştirilmesiyle sonuçlanmamasını sağlamalıdır.
- Diğer ulusal kalkınma planlarının yanı sıra uluslararası finans kuruluşları tarafından desteklenen proje ve stratejilerin orman ve ekosistem koruma hedefleriyle çelişmemesini sağlamalı ve onun yerine bu hedefleri daha geniş plan ve stratejilerle bütünleştirmelidir.⁴⁷⁵
- Temel ihtiyaçların neden olduğu ormansızlaşmaya alternatifler sağlamalıdır. Yoksulluk ve geçim alternatiflerinin yokluğu, dünya çapında ormansızlaşmanın esas itici gücü olmasa da insanların kimi zaman geçimlik tarım yapmak ve yakıt için odun toplamak amacıyla orman alanlarını açmaktan başka seçeneği olmadığı için, bazı durumlarda ormansızlaşmaya yol açabilir.⁴⁷⁶ Buna getirilecek önemli bir çözüm, yenilenebilir ve güvenli enerji ve pişirme çözümlerine erişim sağlamak amacıyla programlar uygulamaktır. Tarım ve ormanlar arasındaki toprak kullanımı rekabetini çözmeye yönelik başka bir yaklaşım, uygun olduğunda, tarımsal ormancılık gibi, ağaçları, mahsulleri ve hayvanları entegre eden çeşitlendirilmiş tarımsal üretim sistemlerini teşvik etmektir.⁴⁷⁷ Bu yaklaşımların, küçük çiftçilerin tarımsal üretkenliğini ve dayanıklılığını ve gıda güvenliğini artırırken, sürdürülebilir orman yönetimini ve ormanın iyileştirilmesini desteklediği ortaya konmuştur.⁴⁷⁸
- Orman tahribatından, yasa dışı arazi gasplarından ve insan hakları suistimalleri ve ihlallerinden sorumlu olanların adalet önüne çıkarılmasını ve zorla tahliye edilen veya diğer insan hakları ihlallerine maruz kalmış Yerli Halkların, yerel toplulukların ve bireylerin mümkün olduğunda toprakların iadesi de dahil olmak üzere onarıma erişimini sağlamak için etkili telafi mekanizmaları oluşturmalarıdır.
- Diğerlerinin yanı sıra ormansızlaşma ve doğal ekosistemin dönüştürülmesinden ve aynı zamanda bunlarla bağlantılı ticari faaliyetlerden kaynaklanan zararları önlemek için insan hakları ve çevresel durum tespiti yasaları çıkarmalı ve uygulamalıdır.

Ticari işletmeler, kendi faaliyetleri, ürünleri veya hizmetleri aracılığıyla veya değer zincirleri boyunca ormansızlaşmayı ve insan hakları ihlallerini körüklememeli veya bunlarla bağlantılı olmamalıdır.

Bu amaçla:

- İşletmeler, operasyonlarında, değer zincirlerinde ve iş ilişkilerinde insan hakları ve çevresel durum tespiti yapmalı ve insanlara ve çevreye yönelik riskleri ne şekilde ele aldıklarını açıklamalı ve operasyonlar, ürünler ve iş ilişkileri aracılığıyla ormansızlaşmaya neden olmamalı, katkıda bulunmamalı veya ormansızlaşmayla bağlantılı olmamalıdır. Zarar oluştuğunda, şirketler onarım sağlamalıdır.
- Şirketler, ormansızlaşmayı durdurmak veya insan hakları ihlallerini sona erdirmek amacıyla belirli bir alanda ekonomik faaliyetlerine son verdiğinde, devreden çıkarken bunun BM İş ve

⁴⁷⁴ CEDAW Komitesi, Kırsalda Kadınların Haklarına İlişkin Genel Tavsiye 34, 2016, BM Belge No: CEDAW/C/GC/34, para. 59.

⁴⁷⁵ Örneğin, bkz. Forest Peoples Programme, *Açığı Kapatmak: Ormansızlaşmayla Mücadele için Haklara Dayalı Çözümler* (daha önce alıntılanmıştır), s. 27-28.

⁴⁷⁶ Ormanlar Hakkında New York Bildirgesi, *Beş Yıllık Değerlendirme Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), s. 58-64.

⁴⁷⁷ FAO, “Sürdürülebilir kalkınma, iklim, arazi ve biyolojik çeşitlilik hedeflerine ulaşmak için verimli ve sağlıklı ormanlar çok önemlidir”, 2018, fao.org/news/story/en/item/1103556/code/

⁴⁷⁸ FAO, fao.org/news/story/en/item/1103556/code/; Ormanlar Hakkında New York Bildirgesi, *Beş Yıllık Değerlendirme Raporu* (daha önce alıntılanmıştır); CLARA, *1,5°C'ye Giden Yollar Eksik* (daha önce alıntılanmıştır), s. 24.

İnsan Hakları Rehber İlkeleri uyarınca sorumlu bir şekilde yapılmasını sağlamak için adımlar atmalıdır. Atılan adımlar hakkında halka açık ve şeffaf bir şekilde bilgi vermelidirler.

- Aynı şekilde, şirketler, çevre koruma faaliyetlerinde bulunurken, Yerli Halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay hakkı da dahil olmak üzere insan haklarına saygı gösterdiklerinden emin olmalıdır.
- Şirketler, devletleri, ormanları ve diğer doğal ekosistemleri koruma yasalarını ve politikalarını acilen benimsemekten ve uygulamaktan ya da ormansızlaşmaya ekonomik alternatifler yaratmaktan caydırabilecek her türlü eylemden kaçınmalıdır.
- Finans kuruluşları, ormansızlaşmaya neden olan veya katkıda bulunan herhangi bir şirkete fon sağlamaya son vermelidir veya bu şirketlerden çekilmelidir.

5.7 BİYOENERJİYE AŞIRI BAĞIMLILIKTAN KAÇININ

Biyoenerji, biyolojik maddeden (veya biyokütleden) enerji üretimini ifade eder. Odun, yiyecek ve bahçe atıkları gibi katı biyokütle, ısıtma ve elektrik için enerji üretmek üzere doğrudan yakılabilir. Daha çok tarımsal ürünlerden elde edilen biyokütle, genellikle taşımacılık yakıtları olarak kullanılmak üzere etanol ve biyodizel gibi sıvı biyoyakıtlara dönüştürülebilir. Atıklardan elde edilen biyokütle, biyogaz adı verilen bir gazda da dönüştürülebilir.

Son yirmi yılda biyoenerji, fosil yakıt enerjisinden daha sürdürülebilir olduğu göz önüne alındığında, bir iklim değişikliğini hafifletme stratejisi olarak politikaya yön veren stratejiler arasında giderek daha popüler hale geldi. Bunun nedeni, bitki ve ağaç materyalinin yanması sonucu açığa çıkan CO₂'nin, yeniden büyüyen biyokütle tarafından emilen CO₂ tarafından dengelendiği veya zirai artıkların, enerji için yakılmasalar bile ayrışırken yine de CO₂ salacağı varsayımından kaynaklanmaktadır.⁴⁷⁹ Daha varlıklı ülkelerdeki biyoenerji politikaları, biyoyakıt üretiminde hızlı bir artışa yol açmıştır.⁴⁸⁰

Bununla birlikte, çoğu biyoenerji formunun çevresel ve iklim değişikliğini hafifletmeye yönelik faydaları oldukça tartışmalıdır. Pek çok bilim insanı, orman biyokütlesinden üretilen biyoenerjinin, özellikle de ağaçların kesilmesinden kaynaklandığında, karbon nötr olmadığını vurguladı. 800 bilim insanı tarafından 2018 yılında Avrupa Parlamentosu'na gönderilen mektupta belirtildiği gibi, “odun yakmak verimsizdir ve bu nedenle üretilen her kilovat saat elektrik için fosil yakıtları yakmaktan çok daha fazla karbon salmaktadır”.⁴⁸¹ Yakıt için ağaçların kesilmesi, “ormanların, aksi takdirde atmosferde birikebilecek olan CO₂ için bir yutak olarak oynadığı önemli role aykırı” olarak da tanımlanmıştır.⁴⁸² Kesilen ormanların yeniden büyümesine izin verilse bile, yeni ağaçların büyümesi ve yayılan tüm CO₂'yi emmesi on yıllar alır, bu da ağaçların kesilmesi ve yakılmasıyla salınan CO₂'nin atmosferde onlarca yıl kalması ve küresel ısınmayı körüklemesi anlamına gelir.⁴⁸³ Ayrıca, odunun enerji için kullanımı, diğer ahşap ürünleri üretmek için daha fazla ormanın kesilmesinin yanı sıra ormansızlaşmanın ve ek karbon emisyonlarının artması anlamına gelir.⁴⁸⁴ Enerji için odun yakmak da sağlıklı olumsuz etkileyen kirliliğe neden olur.⁴⁸⁵

Zirai ürünlerden üretilen biyoyakıtlar hakkındaki⁴⁸⁶ birden fazla çalışma, ürünlerin yetiştirilmesinden ve biyoyakıtların üretilmesinden ve taşınmasından kaynaklanan tüm emisyonlar hesaba katıldığında,

⁴⁷⁹ CLARA, *1,5°C'ye Giden Yollar Eksik* (daha önce alıntılanmıştır), s. 18.

⁴⁸⁰ Örneğin, 2015 yılında BM Gıda Hakkı Özel Raporörü, biyoyakıt üretiminin on yıldan kısa bir sürede beş kat arttığını belirtti. Bkz. BM Özel Raporörü, Gıda Hakkı, Rapor, 5 Ağustos 2015, BM Belge No: A/70/287, para. 61. Ayrıca bkz. Küresel Tarım, Tarımsal Yakıtlar ve Biyoenerji, globalagriculture.org/report-topics/agrofuels-and-bioenergy.html

⁴⁸¹ Bilim insanlarından Avrupa Parlamentosu'na orman biyokütlesine dair mektup, 14 Ocak 2018'de güncellendi, dropbox.com/s/l8sx5bl0h02x395/Scientist%20Letter%20on%20EU%20Forest%20Biomass_ENGLISH.pdf?dl=0

⁴⁸² NS. Schlesinger, “Odun peletleri yeşil bir yakıt mıdır?”, 2018, *Science*, Cilt 359, Sayı 6382, s. 1328-1329, CLARA'da alıntılanmıştır, *1,5°C'ye Giden Yollar Eksik* (daha önce alıntılanmıştır), s. 18.

⁴⁸³ Biofuelwatch, Biyokütle temelleri, biofuelwatch.org.uk/2018/biomass-basics-2/

⁴⁸⁴ Bilim insanlarından Avrupa Parlamentosu'na orman biyokütlesine dair mektup (daha önce alıntılanmıştır).

⁴⁸⁵ D. G. Fullerton ve diğerleri, “Biyokütle yakıt dumanından kaynaklanan iç mekan hava kirliliği, gelişmekte olan dünyada önemli bir sağlık sorunudur”, 2008, *Trans R Soc Trop Med Hyg.*, ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2568866/; FERN, *Dumanla Kaplandı: Odun Yakmak Neden Avrupalıların Sağlığını Tehdit Ediyor?*, 2018, fern.org/publications-insight/covered-in-smoke-why-burning-biomass-threatens-european-health-160/

⁴⁸⁶ Şu anda üretilen çoğu biyoyakıt, mısır, soya ve diğer yağlar ve şeker gibi tarımsal ürünlerden yapılan tarımsal yakıtlardır. Örneğin biyoetanol, şeker kamışı, mısır ve buğday gibi şeker veya nişasta bazlı mahsullerden elde edilir. Biyodizel, palm, soya fasulyesi ve kolza tohumu gibi bitkisel yağlardan üretilir. Agro-yakıtlar, atık maddeler (bitkisel yağlar veya hayvansal yağlar gibi) dahil olmak üzere gıda dışı ve yem dışı biyokütleden üretilen gelişmiş biyoyakıtların ve daha az verimli ve bozulmuş arazilerde yetiştirilebilen enerjiye-özgü mahsullerin aksine, yaygın olarak geleneksel biyoyakıtlar olarak bilinir. Bununla birlikte, çoğu gelişmiş biyoyakıt, teknolojik gelişimin hala erken aşamalarındadır. Bkz. Uluslararası Yenilenebilir Enerji Ajansı, *Gelişmiş Biyoyakıtlar: Onları Geride Tutan Ne?*, Kasım 2019, irena.org/-/media/Files/IRENA/Agency/Publication/2019/Nov/IRENA_Advanced-biofuels_2019.pdf

biyoyakıtların karbon nötr olmaktan uzak olduğunu göstermiştir.⁴⁸⁷ Bazı durumlarda, biyoyakıt emisyonları fosil yakıtların ürettiğinden daha yüksektir.⁴⁸⁸ Bu ya doğrudan ormanların yok edilmesi veya arazinin biyoyakıt üretimine ayrılmış plantasyonlar için kullanılması nedeniyle ya da dolaylı olarak biyoyakıtlar için kullanılan mahsuller yerine gıda veya hayvan yemi için mahsul üretimine yeni arazi tahsis edilmesi yoluyla arazi kullanımı değişikliği gerektirdiğinde özellikle belirgindir. Her iki durumda da arazinin dönüştürülmesi, daha önce arazide ve ağaçlarda depolanan karbonu serbest bırakarak önemli sera gazı emisyonlarına neden olur.⁴⁸⁹ Ormansızlaşma ve biyoçeşitlilik üzerindeki ciddi etkiler, biyoyakıt üretimi için arazi kullanımı değişikliğinin diğer önemli ölçüde olumsuz çevresel sonuçlarıdır.

Bir iklim değişikliğini hafifletme stratejisi olarak biyoenerjinin kesin olmayan değerinin ve temiz, güvenli, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkı üzerindeki etkilerinin yanı sıra, biyoenerjinin çoğu biçimi, özellikle Yerli Halkların haklarını, yiyecek ve suya erişimini ve çalışma haklarını çevreleyen, diğer ciddi insan hakları endişelerini gündeme getirmektedir.⁴⁹⁰

Toprak alanlarını biyoenerjiye tahsis etmek, arazi üzerindeki rekabeti artırır. Bu, hükümetlerin ve şirketlerin, genellikle zorla tahliye edilen ve toprakları ve geçim kaynaklarından mahrum bırakılan Yerli Halkların ve küçük ölçekli çiftçilerin zararına büyük araziler edinmesine yol açar. Örneğin, Endonezya ve Malezya'da, palm yağı şirketleri tüm Yerli köylerini buldozerlerle yıkarak, sakinlerini evsiz bıraktı ve kendi geçimlerini sağlayamaz hale getirdi.⁴⁹¹ Brezilya'da Guarani Halkı, topraklarının çoğunu şeker kamışı ekimi yüzünden kaybederken, Orta Amerika'da küresel biyoyakıt talebinin de tetiklediği şekere hücum, Yerli Halklara yönelik tehditlere, zorla tahliyelerine ve öldürülmelerine yol açtı.⁴⁹² 2008'de BM Yerli Sorunları Daimi Forumu başkanı, biyoyakıtlar planlandığı şekilde yayılmaya devam edilirse, dünya çapında Yerli Halklara mensup 60 milyon kişinin topraklarını ve geçim kaynaklarını kaybetme tehdidiyle karşı karşıya kalacağını söyledi.⁴⁹³

Biyoyakıtlar için arazi kullanımı gibi temel nedenlere değinilmeden bu tür ihlallerin önlenmesi mümkün değildir. Gıda hakkı konusunda art arda göreve gelen iki BM Özel Raportörü, biyoyakıt üretimi için toprak ve su talebinin, gıda hakkının yerine getirilmesini nasıl ciddi biçimde kısıtladığını ve hem gıdanın mevcudiyetini hem de erişilebilirliğini etkilediğini vurguladı.⁴⁹⁴ Biyoyakıt için kurulan büyük ölçekli plantasyonlar, gıda üretiminin yerini alıyor ve büyük miktarlarda su gerektiriyor⁴⁹⁵ ve bu da yerel toplulukların gıdaya erişimini azaltıyor.⁴⁹⁶ 2008 yılında gıda fiyatlarındaki küresel artışların ve buna bağlı olarak dünya çapında yaşanan ayaklanmaların sebepleri üzerine yapılan çeşitli araştırmaların ortaya koyduğu gibi biyoyakıt politikaları da gıda fiyatlarındaki artışa katkıda bulunmuştur.⁴⁹⁷ 2011 yılında, BM ajansları da dahil olmak üzere dokuz uluslararası kuruluş tarafından hazırlanan bir raporda "[ticari gıda ürünlerine ait] fiyatların, hiç biyoyakıt üretilmediği durumdakinden çok daha yüksek" olduğu belirtildi.⁴⁹⁸ Gıda fiyatlarındaki artış, gelişmekte olan ülkelerdeki insanların neyi, ne kadar yiyebileceğini etkileyerek giderek daha fazla insanı açlığa itiyor.⁴⁹⁹

⁴⁸⁷ Bkz. örneğin D. Rungani, "Yaygın tarımsal yakıt hammaddeleri için sera gazı emisyonlarının yaşam döngüsü değerlendirmeleri", 2008, biofuelwatch.org.uk/wp-content/uploads/lca_assessments.pdf

⁴⁸⁸ Örneğin, Ulaşım ve Çevre Örgütü (Transport and Environment), bitkisel yağdan üretilen biyodizelin, fosil dizelden yaklaşık %80 daha yüksek emisyonu yol açtığını bulgulamıştır. Özellikle, palmiye ve soya bazlı biyodizellerin sırasıyla üç ve iki kat daha kötü olduğu bulgulanmıştır. Bkz. Ulaşım ve Çevre Örgütü, "Globiom: 2020 sonrası biyoyakıt politikasının temeli", Nisan 2016, transportenvironment.org/sites/te/files/publications/2016_04_TE_Globiom_paper_FINAL_0.pdf

⁴⁸⁹ Bu konu hakkında bkz. IUCN, *Biyoyakıtlar ve Dolaylı Arazi Kullanımı Değişikliği*, Ekim 2011, iucn.org/sites/dev/files/content/documents/biofuels_and_indirect_land_use_change.pdf

⁴⁹⁰ Palm yağı ve şeker plantasyonlarındaki işçi hakları ihlalleri için bkz. Bölüm 5.6.2, sayfa 73.

⁴⁹¹ İnsan Hakları İzleme Örgütü, "Ormanı Kaybedince Her Şeyimizi Kaybettik" – Endonezya'da Palm Plantasyonları ve İnsan Hakları İhlalleri, 22 Eylül 2019, hrw.org/report/2019/09/23/when-we-lost-forest-we-lost-everything/oil-palm-plantations-and-rights-violations; Uluslararası Af Örgütü, *Orman Kalp Atışımızdır – Malezya'daki Yerli Toprakları Savunma Mücadelesi* (İndeks No: ASA 28/9424/2018), 29 Kasım 2018, amnesty.org/en/documents/asa28/9424/2018/en/

⁴⁹² ActionAid, *Biyoyakıt Baskısını Hissetmek – Guatemala'da İnsan Hakları İhlalleri*, 2013, ms.dk/sites/default/files/filarkiv/dokumenter/jordtyveri/guatemala_report.pdf; EarthRights International, "Honduran Farmers Sue World Bank Group for Human Rights Violations", 2017, earthrights.org/media/honduran-farmers-sue-world-bank-group-for-human-rights-violations/

⁴⁹³ Survival International, "Biyoyakıtlar 60 milyon kabile mensubunun topraklarını tehdit ediyor", 20 Nisan 2008, survivalinternational.org/news/3279

⁴⁹⁴ BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, "Tarımsal yakıtlar ve gıda hakkı – Özel Raportörden Soru-Cevap", 17 Ekim 2012, srfood.org/images/stories/pdf/otherdocuments/20121016_agrofuels_qa2.pdf. BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, Rapor, 5 Ağustos 2015, BM Belge No: A/70/287.

⁴⁹⁵ A.R. van Lienden ve diğerleri, *Su Perspektifinde Biyoyakıt Senaryoları: 2030'da Karayolu Taşımacılığının Küresel Mavi ve Yeşil Su Ayak İzi*, 2010, waterfootprint.org/media/downloads/Report43-WaterFootprint-BiofuelScenarios.pdf

⁴⁹⁶ BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, *Tarımsal yakıtlar ve gıda hakkı – Özel Raportörden Soru-Cevap* (daha önce alıntılanmıştır); BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, Rapor, 5 Ağustos 2015, BM Belge No: A/70/287, para. 61; IPCC, *Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 7, s. 1325.

⁴⁹⁷ Örneğin bkz. Gıda Güvenliği ve Beslenme Hakkında Üst Düzey Panel, *Biyoyakıtlar ve gıda güvenliği*, Haziran 2013, fao.org/3/a-j2952e.pdf

⁴⁹⁸ IEEP, *AB Biyoyakıt Kullanımı ve Tarımsal Emtia Fiyatları: Kanıt Tabanının Gözden Geçirilmesi*, 2012.

⁴⁹⁹ ActionAid, *Galon Başına Yemek – Endüstriyel Biyoyakıtların İnsanları ve Açlık Üzerindeki Etkisi*, Ocak 2010, actionaid.org.uk/sites/default/files/doc_lib/meals_per_gallon_final.pdf

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

IPCC tarafından açıkça belirtildiği gibi, küresel ortalama sıcaklıkların artışı sınırlandırma telaşıyla fosil yakıt enerjisine alternatif olarak biyoenerji önemli ölçüde genişletilirse, bu “azımsanmayacak bir arazi kullanımı değişikliği” ile sonuçlanacaktır.⁵⁰⁰ Bunun çevre ve insan hakları üzerindeki etkileri, özellikle de gelişmekte olan ülkelerdeki milyonlarca insan için yıkıcı olabilir. Örneğin, küresel taşımacılık sektöründe fosil yakıtların sadece %10'unun biyoetanol ile değiştirilmesiyle, küresel su talebinin %6-7 oranında artacağı tahmin edilmektedir.⁵⁰¹

Biyoenerji üretmek için artıkların ve organik atıkların kullanılması, arazi rekabetini ve ilgili insan hakları risklerini⁵⁰² azaltabilir ve sera gazı emisyonlarının azaltılması için daha iyi fırsatlar sunabilir.⁵⁰³ Ancak bu başka çevresel ve insan hakları risklerini de beraberinde getirir. Örneğin, diğer türlü toprakta kalacak olan artıkların uzaklaştırılması, toprak bozulmasına neden olabilir.⁵⁰⁴ Aynı şekilde, atıktan enerji üretimi, yeterli önlemler alınmadığı takdirde insan sağlığına zararlı olacak düzeyde hava ve su kirliliğine neden olabilir.⁵⁰⁵ Ayrıca, kentsel biyoatıktan enerji üretiminin teşvik edilmesinin gıda israfını azaltma teşvikini düşüreceği⁵⁰⁶ ve kompostlama gibi daha sürdürülebilir organik atık telafisi biçimlerini engelleyeceğine dair endişeler de mevcuttur.⁵⁰⁷

2012 yılında, BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, biyoyakıtların insan hakları üzerindeki etkileri nedeniyle, hükümetlere “zirai yakıt politikalarını, gıda güvenliği ve gıda hakkına ilişkin ulusal stratejilerle tam olarak bütünleştirmelerini” tavsiye etti, “böylelikle– gıda veya yakıt bakımından – yeni tarımsal gelişmeler güvencesiz toplulukların gıda üretme veya tedarik etme kabiliyetini engelleyerek değil, artırarak gıda hakkının aşamalı olarak gerçekleştirilmesine yardımcı olacaktır.”⁵⁰⁸ 2015'te BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, hükümetlere aksi yönde teşvikleri ortadan kaldırmak ve tüm biyoyakıtlara katı sürdürülebilirlik kriterleri uygulamak amacıyla, biyoyakıt ve biyokütle politikalarının kapsamını daraltmalarını tavsiye etti.⁵⁰⁹ Ayrıca 2019'da BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü, devletlerin “biyoyakıtların gıda güvenliği üzerindeki olumsuz etkileri ve emisyon azaltma üzerindeki belirsiz etkileri ışığında biyoyakıtları sübvansiyon eden ve destekleyen politikaları ve planları gözden geçirmelerini” tavsiye etti.⁵¹⁰

Biyoenerjinin en güncel biçimlerinin insan haklarına ve çevreye yüksek maliyetleri ve iklim değişikliğinin hafifletilmesi bakımından nispeten düşük faydaları göz önüne alındığında, devletler ve şirketler, insan hakları ve çevresel risklerini hesaplayarak, biyoenerjinin bir iklim değişikliğini hafifletme önlemi olarak kullanımını dikkatli bir şekilde gözden geçirmelidir. Sübvansiyonları, vergi muafiyetlerini ve diğer teşvikleri sona erdirmek de dahil olmak üzere, orman biyokütlesi ve mahsul bazlı biyoyakıtların üretimini ve kullanımını aşamalı olarak kaldırmalıdır.

Devletler bilhassa şunları yapmalıdır:

- Sübvansiyonları, vergi muafiyetlerini ve diğer teşvikleri sona erdirmeyi de kapsayacak şekilde, orman biyokütlesinden ve mahsul bazlı biyoyakıtlardan biyoenerji üretimi ve kullanımını aşamalı olarak kaldırmalıdır.
- Toprak bazlı olmayan biyoyakıtların kullanımını desteklemeli; bağımsız çevre ve insan hakları etki değerlendirmeleri, önemli ölçüde arazi kullanımını içermediklerini, insanların gıda hakkını ve diğer insan haklarını küresel ölçekte veya yerel düzeyde tehdit etmediklerini ve artan sera gazı emisyonlarıyla sonuçlanmayacaklarını gösterdiği takdirde belirli biyoenerji projelerini benimsemelidir.
- Bir biyoenerji projesinin onaylanmasından önce, herkesin ve özellikle en şiddetli biçimde etkileştirilen grupların ve bireylerin anlamlı katılımına sağlayarak ve Yerli Halkların özgür,

⁵⁰⁰ IPCC, *Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 7, s. 1325.

⁵⁰¹ The Guardian, “Biyoyakıtlara geçiş, su kullanımında sürdürülemez talepler doğurabilir”, 2015, theguardian.com/sustainable-business/2015/may/28/switching-to-biofuels-would-place-unsustainable-demands-on-water-use

⁵⁰² IPCC, *Arazi Özel Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 7, s. 1325.

⁵⁰³ Royal Academy of Engineering, *Sıvı Biyoyakıtların Sürdürülebilirliği*, 2017, raeng.org.uk/publications/reports/biofuels, s. 5.

⁵⁰⁴ IPCC, *Arazi Özel Raporu, Karar Vericiler İçin Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s.21.

⁵⁰⁵ IEA, “Atıklardan üretilen enerji Asya'daki temel bioenerji türü olacak mı?”, Ocak 2019, iea.org/articles/will-energy-from-waste-become-the-key-form-of-bioenergy-in-asia

⁵⁰⁶ Gıda israfını azaltmak, bu belgenin 5.6.4. bölümünde gösterildiği gibi insan hakları ve çevre açısından çok sayıda ortak faydaya sahiptir.

⁵⁰⁷ ActionAid, *Biyoyakıtlara Alternatifler – Ürüne Dayalı Biyoyakıtlar Olmadan Taşımada Yenilenebilir Enerji*, Ekim 2012, indiaenvironmentportal.org.in/content/367392/alternatives-to-biofuels-renewable-energy-in-transport-without-crop-based-biofuels/; Sıfır Atık Avrupa, *Kentsel biyo atık: Sürdürülebilir bir enerji kaynağı mı?*, Haziran 2016, zerowasteurope.eu/2016/06/urban-biowaste-a-sustainable-source-of-bioenergy/

⁵⁰⁸ BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, *Tarımsal yakıtlar ve gıda hakkı – Özel Raportörden Soru-Cevap* (daha önce alıntılanmıştır).

⁵⁰⁹ BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, Rapor, 5 Ağustos 2015, BM Belge No: A/70/287 para. 89(g).

⁵¹⁰ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 80 (f).

önceden ve bilgilendirilmiş onay hakkına saygı göstererek Yerli Halklar ve yerel topluluklarla istişarelerde bulunmalıdır.

5.8 KARBONDİOKSİT GİDERME MEKANİZMALARI

Karbondiyoksit giderme, hem doğaya dayalı mekanizmalara⁵¹¹ hem de atmosferden CO₂'nin büyük ölçekte uzaklaştırılmasını sağlayabilen endüstriyel jeomühendislik teknolojilerine⁵¹² atıfta bulunur. Karbondiyoksit giderme mekanizmalarının, CO₂'nin ortadan kaldırılmasının, şu anda önleyemediğimiz emisyonları dengelemeye yardımcı olacağı varsayımı nedeniyle “negatif emisyonlar” sağladığı düşünülmektedir. Karbon emisyonları ile negatif emisyonlar arasındaki belirli bir sürede oluşan denge “net sıfır emisyon” olarak ifade edilir.

Son yıllarda, hükümetler ve şirketlerin, hem jeomühendislik teknolojileri hem de ağaçlandırma ve orman yetiştirme gibi ağaç dikmeyi içeren doğa temelli mekanizmalar olan karbondiyoksit giderme mekanizmalarına ilgisi artmıştır.⁵¹³ Bu yöntemler giderek devletlerin ve şirketlerin emisyon azaltma ve 2050 yılına kadar “net sıfır” elde etme stratejilerinin merkezi bir parçası haline geliyor.⁵¹⁴

Bununla birlikte, karbondiyoksit giderme mekanizmaları iklim kriziyle ilişkili bir panzehir olarak görülmemeli ve insan haklarına uygun bir şekilde yürütülmeleri koşuluyla yalnızca bazı doğa temelli mekanizmalar etkin bir şekilde teşvik edilmelidir. Bunun nedeni, çoğu mekanizmanın özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki insanlar için ciddi insan hakları riskleri oluşturmaları ve özellikle de büyük ölçekte kullanıldığında çevreye muhtemelen geri döndürülemez zararlar vermesidir.⁵¹⁵ Ek olarak, çoğu teknoloji şu anda önemli ölçüde negatif emisyon üretmemektedir ve gelecekteki gelişimlerine aşırı güvenmek, tehlikeli bir girişim ve fosil yakıtların acilen aşamalı olarak kaldırılmasına yönelik mantıksız bir gecikme anlamına gelebilir.

En güvenilir karbondiyoksit giderme yaklaşımı; biyoenerji ile karbon yakalama ve depolama (BECCS), enerji üretimi sürecinde yayılan CO₂'yi yakalama ve depolama mekanizmalarıyla ilişkili biyoenerji üretimine dayanır.⁵¹⁶ Yukarıdaki bölümde açıklandığı gibi, biyoenerji üretimi doğal kaynak yoğun olabilir, bu nedenle özellikle biyoenerji projesinden etkilenen topluluklar için çok çeşitli insan hakları sonuçları taşıyabilir. Önemli miktarda negatif emisyon üretmek için biyoenerji ile karbon yakalama ve depolama, büyük miktarlarda arazi tahsisine ihtiyaç duyacaktır. Örneğin, biyoenerji ile karbon yakalama ve depolama yöntemiyle nispeten mütevazı bir miktar olan yılda üç milyar ton CO₂ eşdeğerinde negatif emisyon sağlaması için, 2100'de yaklaşık 380-700 milyon hektarlık bir arazi alanının dönüştürülmesi gerekeceği tahmin edilmektedir ve bu da küresel tarım arazilerinin %7-25'ine ve ekilebilir ve kalıcı tarım alanlarının %25-46'sına tekabül eder.⁵¹⁷ Bu durumda yerli Halkların ve kırsal toplulukların hakları ile gıda güvenliği, biyolojik çeşitlilik ve arazi bozulması üzerindeki etkiler yıkıcı olacaktır.

⁵¹¹ Doğaya dayalı Temiz Kalkınma Mekanizmaları, yeniden ağaçlandırma, ağaçlandırma ve orman yönetimi, toprakta karbon yakalama ve ekosistem restorasyonunu içerir.

⁵¹² Endüstriyel Temiz Kalkınma Mekanizmaları teknolojileri, karbon yakalama ve depolama (BECCS), doğrudan hava karbon yakalama ve depolama (DACCS), gelişmiş hava koşulları, okyanus demiri gübrelemesi ve okyanus alkalizasyonu ile biyoenerjiyi içerir. Yaygın olarak tartışılan bir diğer jeo-mühendislik yaklaşımı, henüz mevcut olmamasına rağmen, karbon giderimi gerektirmeyen güneş radyasyonu yönetimidir (SRM). SRM, atmosferdeki sera gazlarını azaltmaya çalışmaz, ancak gelen güneş ışığının küçük bir miktarını sera gazları tarafından atmosferde hapsolmeden önce uzaya geri yansıtmayı ve böylece küresel ısınmanın etkilerini azaltmayı önerir. SRM ile ilgili tehlikeler için bkz. CIEL, *Yakıtın Ateşe: Jeomühendislik, Fosil Yakıtları Nasıl Kalıcı Hale Getirme Riski Taşıyor ve İklim Krizini Nasıl Hızlandırıyor*, 2019, s. 9, ciel.org/reports/fuel-to-the-fire-how-geoengineering-threatens-to-entrench-fossil-fuels-and-accelerate-the-climate-crisis-feb-2019/ ve W. Burns, *Paris Anlaşması ve İklim Jeo-mühendisliği Yönetimi: İnsan Haklarına Dayalı Bileşene Duyulan İhtiyaç*, 2016, CIGI Belgeleri, cigionline.org/sites/default/files/documents/CIGI%20Paper%20no.111%20WEB.pdf

⁵¹³ IPCC, yeniden ağaçlandırmayı “önceden orman içeren ancak başka bir kullanıma dönüştürülmüş arazinin ormana dönüştürülmesi” ve ağaçlandırmayı “tarihsel olarak orman içermeyen arazinin ormana dönüştürülmesi” olarak tanımlamaktadır. Bkz. ipcc.ch/srccl/chapter/glossary/

⁵¹⁴ ActionAid ve diğerleri, *Sıfır Değil: “Net Sıfır” Hedefleri İklim Konusundaki Eylemsizliği Gizliyor* (daha önce alıntılanmıştır).

⁵¹⁵ Örneğin, okyanus demiri gübrelemesi ve okyanus alkalizasyonu, okyanus ekosistemlerinin bütünlüğünü değiştirebilir ve bu da, balıkçılığa bel bağlayan topluluklar için biyolojik çeşitliliğin ve geçim kaynaklarının kaybıyla sonuçlanabilir. Bkz. W. Burns, *Paris Anlaşması ve İklim Jeo-mühendisliği Yönetimi* (daha önce alıntılanmıştır); W. Burns, “İklim değişikliğini önlemeye yardımcı olmak için deniz kimyasında ince ayar yapılabilir miyiz?”, 12 Mart 2019, The Conversation, theconversation.com/can-we-tweak-marine-chemistry-to-help-stave-off-climate-change-93174 Benzer şekilde, artan karasal ayrışma, deniz biyoçeşitliliği ve toprak, su ve gıda kontaminasyonu üzerinde olumsuz etkilere neden olabilir. Royal Society ve Royal Academy of Engineering, *Sera Gazı Giderimi*, 2017, royalsociety.org/~media/policy/projects/greenhouse-gas-removal/royal-society-greenhouse-gas-removal-report-2018.pdf#page=39. See also IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır); İklim Eylem Ağı, *Karbon Yakalama, Depolama ve Kullanım Konusunda Pozisyon*, Ocak 2021, climatenetwork.org/wp-content/uploads/2021/01/can_position_carbon_capture_storage_and_utilisation_january_2021.pdf

⁵¹⁶ Karbondiyoksit karada veya dünya okyanuslarının altında depolanabilir veya potansiyel olarak başka amaçlar için kullanılabilir. BECCS'nin teknik açıklaması için bkz. Royal Society and Royal Academy of Engineering, *Sera Gazı Giderimi* (daha önce alıntılanmıştır), s. 37.

⁵¹⁷ W. Burns, *Paris Anlaşması ve İklim Jeo-mühendisliği Yönetimi: İnsan Haklarına Dayalı Bir Bileşene Duyulan İhtiyaç* (daha önce alıntılanmıştır).

Doğaya dayalı karbon giderme yaklaşımlarından bazıları, arazi üzerinde, biyoenerji ile karbon gidermeye benzer koşullar sunar. Örneğin, orman yetiştirme, bir taraftan tarihsel olarak ormansız bir arazide orman yetiştirmeyi içerdiğinden, tahsis edilmiş araziye de gerektirir. IPCC, “biyoenerji mahsulleri veya orman yetiştirme gibi araziye dayanan hafifletme önlemlerinin uygulanmasının sınırları olduğunu” doğruladı.⁵¹⁸ “Orman yetiştirme ve biyoenerjinin geniş ölçekli kullanımı, diğer arazi kullanımlarıyla çekişme ihtimalinden dolayı, gıda güvenliği, sürdürülebilir kalkınma, çölleşme, arazi bozulması, biyolojik çeşitlilik ve diğer ekosistem işlevleri ve yararlıkları için riskleri artırabilir”.⁵¹⁹

Yeniden ağaçlandırma, bir zamanlar var olan, ancak mevcut durumda tahrip edilmiş veya bozulmuş bir ormanı yeniden büyütmek için insani teşebbüsü içerir ve orman yetiştirmeden daha az yeni arazi talebi yaratır. Bununla birlikte, bozulmuş orman arazisi genellikle yerleşim veya tarım amacıyla kullanıldığı için yine de araziye etkisi vardır. Ayrıca, yeniden ağaçlandırma, doğal ekosistemlerin veya ekosistem onarım sürecindeki toprakların yerini alan büyük ölçekli monokültür ağaç plantasyonlarının dikilmesini içeriyorsa, iklim değişikliğini hafifletme ve çevresel faydaları azaltılabilir. Monokültür ağaç plantasyonları, doğal ormanlardan daha az karbon depolar ve düzenli hasatları, her 10 ila 20 yılda bir CO₂'yi atmosfere bırakır.⁵²⁰ Ayrıca mevcut biyolojik çeşitliliğin yer değiştirmesinin, su ve besin girdilerinden kaynaklanan kirlilik ve yerel hidrolojik akışlarda değişim gibi olumsuz çevresel etkileri olabilir.⁵²¹ Genellikle Yerli Halklardan ve kırsal topluluklardan alınan arazilere kurulduğundan, büyük monokültür ağaç plantasyonlarının insan hakları üzerinde olumsuz etkileri de olabilir.⁵²² Bu dezavantajlara rağmen, orman onarım taahhütlerinin çoğunluğunun monokültür ağaç plantasyonları dikilerek karşılanacağı tahmin edilmektedir.⁵²³

Öte yandan, örneğin yabani otların temizlenmesi ve otlatma gibi ormanın onarılmasının (doğal yenilenmesinin) önüne geçen unsurları ortadan kaldırma veya ağaçlandırmadan önce bilinen yerel doğal türlerin bir karışımının yeniden dikimi veya tohumlanması yoluyla gerçekleşen orman onarımı daha fazla karbon tutma, biyolojik çeşitlilik ve orman direnciyle sonuçlanabilir.⁵²⁴ Sonuç olarak, ağaçların maksimum karbon depolama kapasitelerine ulaşması ortalama 30 yıl sürdüğünden, ilk etapta orman bozulması ve ormansızlaşmanın önlenmesi, karbon giderme için en yüksek fırsatı sunar.⁵²⁵

İklim Arazi Hedefleri ve Hakları İttifakı'nın (CLARA) gösterdiği gibi, ormanlar, turbalıklar ve otlaklar gibi doğal ekosistemlerin korunması ve onarımı, biyolojik çeşitliliği koruyan ve çevreye zarar vermeyen en etkili doğa temelli mekanizmalardan biridir ve insan haklarına da müdahale etmez. Rapor, ayrıca, Yerli Halklar ve yerel topluluklara, arazi ve ormanları işletirken, kullanım hakkı güvencesi sağlamanın, “iklim değişikliğini hafifletme hedeflerine ulaşmak için diğer karbon yakalama ve depolama önlemlerine göre çok daha adil ve uygun maliyetli bir yol” olduğunu gösterdi (ayrıca bkz. Bölüm 5.6.5).⁵²⁶ Benzer şekilde IPCC, “doğal ekosistemlerin onarımı ve toprak karbon tutulumu gibi bazı doğa temelli karbondioksit giderme önlemlerinin gelişmiş biyolojik çeşitlilik, toprak kalitesi ve yerel gıda güvenliği gibi ortak faydalar sağlayabileceğini”⁵²⁷ ifade etti.

Doğal karbon yutaklarını korumak ve arttırmak, arazi yönetimini geliştirmek ve daha sürdürülebilir tarım uygulamalarına geçiş, atmosferi önemli miktarlarda CO₂'den arındırıp, emisyonların önlenmesine katkıda bulunabilirken, enerji talebini ve tüketimini azaltmaya yönelik önlemler ve fosil yakıtların hızlı bir şekilde kullanımdan kaldırılması da dahil olmak üzere doğaya dayalı mekanizmaların emisyonları önlemeye ve azaltmaya yönelik diğer yaklaşımlar için ikame olarak değil bir tamamlayıcı olarak görülmesi önemlidir.⁵²⁸

Tüm sektörlerde bu kadar hızlı ve geniş kapsamlı önlemler olmadan, küresel ortalama sıcaklıklar 1,5°C'yi aşacaktır ve hükümetlerin “toprak, enerji, su veya besin maddeleri üzerinde”⁵²⁹ önemli etkileri olan⁵³⁰ ve gelişmekte olan ülkelerde halihazırda daha dezavantajlı durumdaki insanlar için ciddi insan hakları sonuçları yaratan karbon giderme mekanizmalarına geniş ölçekte başvurması gerekecektir. Emisyonların artmasına

⁵¹⁸ IPCC, *İklim Değişikliği ve Arazi Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (önceden alıntılanmıştır), s. 21.

⁵¹⁹ IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 23; IPCC, *Arazi Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 21.

⁵²⁰ I. Kaminski, “Doğru türde ormanlar dikmiyor olabiliriz”, 25 Aralık 2019, Wired, [wired.com/story/we-might-not-be-planting-the-right-kinds-of-forests/](https://www.wired.com/story/we-might-not-be-planting-the-right-kinds-of-forests/)

⁵²¹ CLARA, *1,5°C'ye Giden Yollar Eksik* (daha önce alıntılanmıştır), s. 17.

⁵²² Küresel Orman Koalisyonu, *Monokültür Ağaç Dikimleri – Ateşi Körüklemek*, 2017, www.globalforestcoalition.org/7432-2/

⁵²³ Ormanlar Hakkında New York Bildirgesi, *Beş Yıllık Değerlendirme Raporu* (daha önce alıntılanmıştır).

⁵²⁴ CLARA, *1,5°C'ye Giden Yollar Eksik* (daha önce alıntılanmıştır), s. 17.

⁵²⁵ I. Kaminski, “Doğru türde ormanlar dikmiyor olabiliriz” (daha önce alıntılanmıştır).

⁵²⁶ CLARA, *1,5°C'ye Giden Yollar Eksik* (daha önce alıntılanmıştır), s. 1.

⁵²⁷ IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 23-24.

⁵²⁸ Örneğin bkz. FERN, “Karbon yutakları nedir?”, 2016, fern.org/news-resources/what-are-carbon-sinks-332/; CIEL, *Yakıttan Ateşe: Jeomühendislik, Fosil Yakıtları Nasıl Kalıcı Hale Getirme Riski Taşıyor ve İklim Krizini Nasıl Hızlandırıyor*, 2019, (daha önce alıntılanmıştır), s. 55-67.

⁵²⁹ IPCC, “aşırı ılıktan kaçınmanın ve gelecekteki büyük ölçekli karbondioksit giderme (CDR) dağıtımına güvenmenin, ancak küresel CO₂ emisyonlarının 2030'dan çok önce düşmeye başlaması halinde” başlanabileceğini yüksek bir güvenle belirtti. Bkz. IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 24.

⁵³⁰ IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 23-24.

izin vermek ve ardından tehlikeli karbon giderme önlemlerine başvurmak, halihazırda ötekileştirilmiş insanların daha da fazla acı çekmesine neden olacak ve geniş çaplı insan hakları ihlallerine yol açacaktır. Pratikte bu, dezavantajlı insanların pek çoğunun yanı sıra gelecek nesillerin, varlıklı devletlerin harekete geçmemesinin bedelini ödeyeceği anlamına gelir.⁵³¹

Devletler, karbon giderme mekanizmalarının kullanımına aşırı bel bağlamaktan kaçınmak için, enerji talebini ve tüketimini azaltacak ve fosil yakıtların hızlı bir şekilde kullanımdan kaldırılmasını sağlayacak önlemler de dahil olmak üzere, emisyonları önlemeye ve azaltmaya yönelik önlemlere öncelik vermelidir. Özellikle:

- Karbon giderme önlemleri arasında, doğa temelli mekanizmalara ve bilhassa ekosistemler ve insan hakları açısından en iyi sonuçları sağlayan ve arazi kullanımı için bunların önüne geçmeyen mekanizmalara öncelik vermelidir.
- Orman yetiştirme ve yeniden ağaçlandırma dahil olmak üzere karbon giderme projelerini uygulamadan önce, potansiyel zararı doğru bir şekilde değerlendirmek ve olası hafifletme ve telafi önlemlerini belirlemek için çevre ve insan hakları etki değerlendirmeleri yapılmalıdır.
- Karbon giderme projelerinin onaylanmasından önce, herkesin ve özellikle en şiddetli biçimde ötekileştirilen grupların ve bireylerin anlamlı katılımını sağlayarak ve Yerli Halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay haklarına saygı göstererek yerel topluluklarla istişarelerde bulunmalıdır.

5.9 ULAŞIMDAN KAYNAKLANAN EMİSYONLARI AZALTIN

Karayolu, demiryolu, hava ve deniz taşımacılığından kaynaklanan emisyonlar, yıllık küresel sera gazı emisyonlarının %14'ünü ve yıllık CO₂ emisyonlarının yaklaşık %24'ünü oluşturmaktadır.⁵³² Karayolu taşıtları, küresel ulaşımdan kaynaklanan emisyonlarının %72'sinden sorumludur.⁵³³ Taşımacılık sektöründen kaynaklanan emisyonlar, 1970'den bu yana iki kat fazla artarak istikrarlı bir şekilde yükselmektedir.⁵³⁴ 2014 yılında, IPCC, 2007'de Dördüncü Değerlendirme Raporu'nun yayınlanmasından bu yana "daha verimli araçlar ve politikalar benimsenmesine rağmen" ve "agresif ve sürekli azaltma politikaları uygulanmadığı takdirde, ulaşımdan kaynaklanan emisyonların diğer özel enerji kullanım sektörlerinden kaynaklanan emisyonlardan daha hızlı artabileceğini" hesapladı.⁵³⁵ Özellikle de, COVID-19 pandemisi nedeniyle 2020'de hava taşımacılığındaki geçici azalmadan önce, havacılık sektöründen kaynaklanan emisyonların diğer tüm ulaşım biçimlerinden daha hızlı arttığı ve ek önlemlerin yokluğunda, 2050 yılına kadar %300'den fazla artabileceği hesaplanmıştı.⁵³⁶

Sera gazı emisyonlarının yanı sıra, taşımacılık için fosil yakıtların yakılması da hava kirliliğine neden olan diğer zararlı emisyonlardan sorumludur. Hava kirliliği, akciğer ve kalp hastalıklarının önemli nedenleri arasındadır ve dolayısıyla yaşam ve sağlık hakları için aşırı bir tehdit oluşturur. Dünya Sağlık Örgütü tarafından, küresel olarak her yıl 4,2 milyon erken ölümün dış ortam hava kirliliğine bağlı olduğunu tahmin edilmektedir.⁵³⁷ Çocuklar fizyolojik, davranışsal ve çevresel faktörler nedeniyle kötü hava kalitesinin olumsuz etkilerine karşı bilhassa savunmasızdır.⁵³⁸ Düşük gelirli insanlar, örneğin kentlerin belli başlı ana yolları ve otoyollar üzerinde ve yakınında ve daha kirli yerlerde yaşama ve zaman geçirme eğiliminde olduklarından, ulaşımdan kaynaklanan hava kirliliğinden orantısız bir şekilde etkilenirler.⁵³⁹ Çoğu durumda düşük gelirli insanlar daha

⁵³¹ Uluslararası Af Örgütü, "İklim değişikliği konusunda hızlı hareket etmemek, geniş çaplı insan hakları ihlalleri riski yaratıyor", 8 Ekim 2018, [amnesty.org/en/latest/news/2018/10/failure-to-act-swiftly-on-climate-change-risks-human-rights-violation-on-massive-scale/](https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/10/failure-to-act-swiftly-on-climate-change-risks-human-rights-violation-on-massive-scale/)

⁵³² Dünya Kaynakları Enstitüsü, "Küresel emisyonların en hızlı büyüyen kaynağı hakkında bilmeniz gereken her şey: Ulaşım", 16 Ekim 2019, [wri.org/blog/2019/10/everything-you-need-know-about-fastest-growing-source-global-emissions-transport#:~:text=1.,emissions%20from%20burning%20fossil%20fuels.](https://www.wri.org/blog/2019/10/everything-you-need-know-about-fastest-growing-source-global-emissions-transport#:~:text=1.,emissions%20from%20burning%20fossil%20fuels.)

⁵³³ Dünya Kaynakları Enstitüsü, "Küresel emisyonların en hızlı büyüyen kaynağı hakkında bilmeniz gereken her şey: Ulaşım" (daha önce alıntılanmıştır).

⁵³⁴ UNFCCC ve diğerleri, *Sera Gazı Temel Hatları ve İzleme Özeti – Yolcu ve Yük Taşımacılığı*, 2018, [gcca.eu/node/5281](https://www.gcca.eu/node/5281), s. 15.

⁵³⁵ IPCC, *İklim Değişikliği 2014: İklim Değişikliğinin Hafifletilmesi – Çalışma Grubu III Tarafından Beşinci Değerlendirme Raporuna Katkı*, Bölüm 8, [ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_chapter8.pdf](https://www.ipcc.ch/site/assets/uploads/2018/02/ipcc_wg3_ar5_chapter8.pdf), p. 604.

⁵³⁶ Ulaşım ve Çevre Örgütü, "Havayolu emisyonları nasıl azaltılır?", transportenvironment.org/what-we-do/aviation-and-eu-ets; ICAO, "İklim değişikliğini etkileyen emisyon eğilimleri", [icao.int/environmental-protection/Pages/ClimateChange_Trends.aspx](https://www.icao.int/environmental-protection/Pages/ClimateChange_Trends.aspx)

⁵³⁷ DSÖ, *Ortam Hava Kirliliği: Sağlık Etkileri*, [who.int/airpollution/ambient/health-impacts/en/#:~:text=An%20estimated%204.2%20million%20premature,and%20disease%20from%20lung%20cancer](https://www.who.int/airpollution/ambient/health-impacts/en/#:~:text=An%20estimated%204.2%20million%20premature,and%20disease%20from%20lung%20cancer)

⁵³⁸ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 8 Ocak 2019, BM Belge No: A/HRC/40/55, para. 3.

⁵³⁹ E. Doherty, *Pillerin Ötesinde: Ulaştırma Adil Bir Geçiş. Uluslararası Af Örgütü Kanada Şubesi için bir iç tartışma belgesi*, Mayıs 2020 (yayınlanmamış); Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 8 Ocak 2019, BM Belge No: A/HRC/40/55, para. 35.

az uçak kullandıklarından, ulaşım ile bağlantılı hava kirliliğine en az katkıda bulunanlardır ve varlıklı insanlara kıyasla araba sahibi olma olasılıkları da daha azdır fakat yine de bu etkilere maruz kalırlar.⁵⁴⁰

Karayolu taşımacılığından kaynaklanan emisyonları azaltmak için elektrikli araçların, fosil yakıtla çalışan araçların yerini alması önemli bir adımdır. Emisyonlarda maksimum azalma için, elektrikli araçların ve onlara güç sağlayan lityum iyon pillerin üretimi, yenilenebilir enerji kullanılarak sağlanmalıdır.⁵⁴¹ Aynı şekilde, elektrikli araçların akülerini şarj etmek için kullanılan enerji şebekesi de yenilenebilir enerji ile güçlendirilmelidir. Bununla birlikte, lityum iyon pillerin üretimi mevcut durumda insan hakları ve çevreye ilişkin kaygıları içermektedir (bkz. Bölüm 5.5). Adil geçişi sağlamak için hükümetler ve şirketler, elektrikli araçların üretimi ve kullanımı için teşvikler sağlarken, lityum iyon pil tedarik zinciri ve yaşam döngüsü üzerinden insan hakları ve çevre risklerini ve zararlarını ele almalıdır.⁵⁴²

İklim değişikliğinin hafifletilmesi için tek başına elektrikli araçlara geçiş gerekli olsa da ihtiyaç duyduğumuz hızda, önemli ölçüde emisyon azaltma için yeterli olmayacaktır. Öncelikle, şu anda kullanımda olan 1,3 milyardan fazla arabayı yeterince hızlı bir şekilde elektrikli hale getirmek imkansız olacaktır.⁵⁴³ Ek olarak, lityum iyon pillerin üretimi için ihtiyaç duyulan minerallerin sınırlı doğası ve arabaların ve pillerin üretimi ve imhasıyla ilgili insan hakları ve çevre ihlalleri riski göz önüne alındığında, hükümetlerin özel arabalara talebi azaltmak için önlemler alması da gereklidir.

Bu önlemler, örneğin mümkün olduğunda uzaktan çalışmayı teşvik ederek ve ev, iş ve eğitim arasındaki mesafeleri bu yolla azaltarak, motorlu ulaşım ihtiyacını azaltmayı amaçlayan önlemleri planlayıp, yolculukların önüne geçmeyi veya yolculuk sürelerini kısaltmayı içerecektir.⁵⁴⁴ Devletler ayrıca elektrikli toplu taşımaya yatırım yapmalı ve bu türde ulaşımın fiziksel olarak erişilebilir ve herkes için uygun fiyatlı olmasını sağlamalıdır. Yürüme, tekerlekli araçların kullanımı (tekerlekli sandalyeler ve türevleri), bisiklete binme ve araba paylaşımı için imkan yaratmalıdır.⁵⁴⁵ Bu tür önlemler, hiçbir durumda kendi elektrikli araçlarını satın almaya gücü yetmeyecek insanların pek çoğu için de fayda sağlayacaktır.⁵⁴⁶

IPCC, 2014 yılında, kentsel gelişim (dönüşüm) ve yeni altyapı yatırımları, bütüncül bir kentsel planlama, düşük karbonlu ulaşım dayalı kalkınma ve bisiklet sürmeyi ve yürümeyi destekleyen daha kompakt bir kentsel yerleşim gibi hafifletme önlemlerinin, sera gazı emisyonlarını, 2050 itibarıyla, 2010 emisyon oranlarının %20-50 altına düşürebileceğini belirtti.⁵⁴⁷

Hükümetlerin deniz taşımacılığından kaynaklanan emisyonları azaltmak için gemilerin tasarım verimliliğini arttıran, gemi hızını azaltan⁵⁴⁸ ve büyük gemilerin, limana yanaştıklarında emisyonları bildirmelerini gerektiren düzenlemeleri benimsemesi, alınması gereken önlemler arasında yer almaktadır.⁵⁴⁹ Limanlardaki kirlilik için yeterli vergilendirmenin tesis edilmesi de daha düşük emisyonlarla sonuçlanabilir.⁵⁵⁰ Deniz taşımacılığı için alternatif yakıtların ele alınması gerekli olsa da ürün bazlı biyoyakıtlar, çevre ve insan hakları üzerindeki etkileri göz önüne alındığında sınırlandırılmalıdır (bkz. Bölüm 5.7). Çevresel gruplar, Uluslararası Denizcilik Örgütü (IMO) üye devletleri tarafından Kasım 2020'de kabul edilen emisyon azaltma önlemlerinin, küresel ısınmayı 2050 yılına kadar 1,5°C ile sınırlandırma zorunluluğuyla hiçbir şekilde bağdaşmadığını düşünüyor.⁵⁵¹ IMO önlemlerinin, deniz taşımacılığından kaynaklanan emisyonların artmasını 2030'a kadar engelleyeceği tahmin ediliyor.⁵⁵²

⁵⁴⁰ E. Doherty, *Pillerin Ötesinde* (daha önce alıntılanmıştır).

⁵⁴¹ Uluslararası Af Örgütü, "Uluslararası Af Örgütü sektör liderlerini pillerini temizlemeye davet ediyor", 21 Mart 2019, [amnesty.org/en/latest/news/2019/03/amnesty-challenges-industry-leaders-to-clean-up-their-batteries/](https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/03/amnesty-challenges-industry-leaders-to-clean-up-their-batteries/)

⁵⁴² Uluslararası Af Örgütü, *Değişime Güç Vermek: Pil Değer Zincirindeki Şirketler ve Hükümetler İçin İlkeler*, (İndeks No: 30/3354/2021), 4 Şubat 2021, [amnesty.org/en/documents/act30/3544/2021/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/act30/3544/2021/en/) Bkz. Dipnot 381.

⁵⁴³ E. Doherty, *Pillerin Ötesinde* (daha önce alıntılanmıştır). 1,3 milyar araba sayısı için bkz. Wards Intelligence, "Dünya otomobil nüfusu 2016'da %4,6 arttı", 17 Ekim 2017, [wardsintelligence.com/WI058630/World-Vehicle-Population-Rose-46-in-2016](https://www.wardsintelligence.com/WI058630/World-Vehicle-Population-Rose-46-in-2016)

⁵⁴⁴ BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü, Rapor: *Ekonomik toparlanmada "adil geçiş": Yoksulluğun gezegen sınırları içinde ortadan kaldırılması*, 7 Ekim 2020, A/75/181/Rev.1, para. 41.

⁵⁴⁵ IPCC, *İklim Değişikliği 2014: İklim Değişikliğinin Hafifletilmesi – Çalışma Grubu III Tarafından Beşinci Değerlendirme Raporuna Katkı* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 8, s. 603 ve 648; UNFCCC ve diğerleri, *Sera Gazı Temel Hatları ve İzleme Özeti - Yolcu ve Yük Taşımacılığı* (daha önce alıntılanmıştır).

⁵⁴⁶ BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü, Rapor: *Ekonomik toparlanmada "adil geçiş": Yoksulluğun gezegen sınırları içinde ortadan kaldırılması*, 7 Ekim 2020, A/75/181/Rev.1, para. 41.

⁵⁴⁷ IPCC, *İklim Değişikliği 2014: İklim Değişikliğinin Hafifletilmesi – Çalışma Grubu III Tarafından Beşinci Değerlendirme Raporuna Katkı* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 8, s. 604.

⁵⁴⁸ Ulaşım ve Çevre Örgütü, "Ulaşım ve İklim Değişikliği", www.transportenvironment.org/what-we-do/shipping-and-environment/shipping-and-climate-change

⁵⁴⁹ Ulaşım ve Çevre Örgütü, "BM denizcilik ajansı on yıl boyunca artan sera gazı emisyonlarına yeşil ışık yakıyor", 17 Kasım 2020, transportenvironment.org/press/un-shipping-agency-greenlights-decade-rising-greenhouse-gas-emissions

⁵⁵⁰ Yeni İklim Enstitüsü, *Uluslararası Denizcilik Emisyonları için Karbon Fiyatlandırma Seçenekleri*, 2019, [newclimate.org/wp-content/uploads/2019/04/Carbon-pricing-options-for-international-maritime-emissions.pdf](https://www.newclimate.org/wp-content/uploads/2019/04/Carbon-pricing-options-for-international-maritime-emissions.pdf)

⁵⁵¹ Climate News Home, "BM kuruluşunun, gemi emisyonlarının 2030'a kadar yükselmesine izin veren anlaşmayı onaylaması öfkeye yol açtı", 17 Kasım 2020, climatechangenews.com/2020/11/17/anger-un-body-approves-deal-allows-ship-emissions-rise-2030/

⁵⁵² Ulaşım ve Çevre Örgütü, "BM denizcilik ajansı, on yıl boyunca artan sera gazı emisyonlarına yeşil ışık yakıyor" (daha önce alıntılanmıştır).

Havacılık sektöründen kaynaklanan emisyonları azaltmak için de yaklaşımların bir birleşimi gereklidir. Şimdiye kadar, endüstrinin tercihi karbon dengeleme satın almak oldu. Dengeleme, emisyonları azaltmak yerine diğer sektörlerde emisyonlarını azaltmaları için ödeme yapmayı içerir. 2016 yılında, Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü, CO₂ emisyonlarını 2020 seviyelerinde stabilize etmeyi amaçlayan Uluslararası Havacılık için Karbon Dengeleme ve Azaltma Planını (CORSIA) kabul etti. Bununla birlikte, çevresel sivil toplum örgütleri bu yaklaşımı hatalı buluyor,⁵⁵³ özellikle Paris Anlaşması, tüm sektörlerin emisyonlarını azaltmasını gerektirir ve IPCC'ye göre küresel ısınmayı 1,5°C ile sınırlamak, "tüm sektörlerde kapsamlı emisyon azaltma" anlamına gelir.⁵⁵⁴ Emisyonları dengelemeye yönelik karbon piyasası mekanizmaları, aynı zamanda, örneğin REDD+ planı ve Temiz Kalkınma Mekanizması uyarınca, Yerli Halklara ve kırsal topluluklara yönelik insan hakları ihlalleriyle de sonuçlanmaktadır (bkz. Bölüm 5.3).⁵⁵⁵

Bunun yerine, hükümetler, havacılık şirketlerinin, belirli bir süre boyunca uçuş sayısını azaltmak da dahil olmak üzere, dengeleme stratejilerine dayanmadan, mutlak verilerle emisyonları azaltmak için zaman sınırı olan taahhütler vermesini şart koşmalıdır.⁵⁵⁶ Yakıt verimliliğini arttırmak,⁵⁵⁷ hava trafiği yönetimi ve diğer işletim prosedürlerine⁵⁵⁸ dair hükümetlerin ve şirketlerin yapabileceği çok şey olsa da, bunlar küresel ortalama sıcaklık artışını 1,5°C'de tutmak için gereken emisyon azaltmayı sağlamayacaktır.⁵⁵⁹ Önemli bir engel de, elverişli alternatif yakıtların henüz yaygın olmayışı ve Bölüm 5.7'de tartışıldığı gibi insan hakları ve çevre üzerindeki önemli etkileri göz önüne alındığında, sıvı mahsul bazlı biyoyakıtların kullanılmasının uygun bir yanıt olmadığı gerçeğinden kaynaklanmaktadır.

Yukarıda belirtilen kısıtlamalar göz önüne alındığında, hükümetlerin hava taşımacılığına olan talebi azaltmak için uygun önlemler alması esastır. Bunlar, havacılık sektörüne yönelik doğrudan ve dolaylı devlet sübvansiyonlarının kaldırılmasını içermelidir.⁵⁶⁰ Ancak, havacılığın vergilendirilmesine yönelik her türlü yeni önlem aşamalı olmalı ve en büyük yükü sık uçan yolcular ve daha varlıklı müşteriler taşımalıdır. Ek olarak, sıfır emisyonlu havacılığa ulaşılan kadar devletler, özel jet uçuşlarını yasaklamayı ve taşımacılardan premium sınıf seyahatini (birinci sınıf ve business-class gibi) aşamalı olarak kaldırmasını talep etmeyi düşünmelidir çünkü koltuk başına emisyonlar, ekonomi sınıfı seyahate nazaran büyük oranda yüksektir.⁵⁶¹ Uçak yolculuğuna olan talebi azaltmaya yönelik önlemler arasında, yeni terminaller ve pistler gibi⁵⁶² havalimanı altyapısı geliştirmenin durdurulması ve buna karşılık elektrikli yolcu treni ve uzun mesafeli otobüs hizmetleri gibi diğer taşımacılık biçimlerine geçişi kolaylaştırmak adına düşük karbonlu taşımacılık altyapısına yatırım yapılması ve bu alternatif taşımacılık şekillerinin erişilebilir, uygun fiyatlı ve insan haklarıyla uyumlu,

⁵⁵³ Örneğin, bkz. Ulaşım ve Çevre Örgütü, "Havayolu emisyonları nasıl azaltılır" (daha önce alıntılanmıştır); Greenpeace Birleşik Krallık Şubesi ve diğerleri, "Briefing: Havacılık için daha iyi bir altyapı oluşturmak", Haziran 2020, [greenpeace.org.uk/wp-content/uploads/2020/06/Briefing-Building-back-better-for-aviation.pdf](https://www.greenpeace.org.uk/wp-content/uploads/2020/06/Briefing-Building-back-better-for-aviation.pdf)

⁵⁵⁴ IPCC, *1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet* (daha önce alıntılanmıştır), s. 21.

⁵⁵⁵ Örneğin bkz. FERN, *Kazanılmamış Krediler: Neden Havacılık Endüstrisinin Orman Dengeleme Tedbirleri Başarısızlığa Mahkumdur*, 2017, fern.org/fileadmin/uploads/fern/Documents/Fern_Unearned_Credit_FINAL.pdf; W. Obergassel ve diğerleri, *İnsan Hakları ve Temiz Kalkınma Mekanizması*, 2017, Wuppertal İklim, Çevre ve Enerji Enstitüsü, 2017, epub.wupperinst.org/frontdoor/deliver/index/docId/6662/file/6662_Obergassel.pdf

⁵⁵⁶ Greenpeace Birleşik Krallık Şubesi, Havacılık Endüstrisine Birleşik Krallık Hükümeti Destek Paketi Hakkında Şansölye'ye Açık Mektup (Uluslararası Af Örgütü tarafından imzalandı), 31 Mart 2020, [greenpeace.org.uk/news/the-airlines-industry-wants-a-government-bailout-heres-what-needs-to-happen/](https://www.greenpeace.org.uk/news/the-airlines-industry-wants-a-government-bailout-heres-what-needs-to-happen/)

⁵⁵⁷ Bugün üretilen uçaklar, 40 yıl öncesine göre kilometrede yolcu başına yaklaşık %70 daha fazla yakıt tasarrufu sağlıyor. Bkz. IPCC, "Havacılık ve küresel atmosfer", archive.ipcc.ch/ipccreports/sres/aviation/index.php?idp=10 Ancak, çok daha fazlası yapılabilir ve maliyetler havacılık endüstrisi tarafından karşılanmak zorunda olsa da, hükümetlerin politikaları aracılığıyla bu koşulu sağlama yükümlülüğü vardır. Bkz. Greenpeace Birleşik Krallık Şubesi ve diğerleri, "Briefing: Havacılık için daha iyi bir altyapı oluşturmak" (daha önce alıntılanmıştır).

⁵⁵⁸ Elektro-yakıtlar (CO₂ ve sudan üretilenler) yenilenebilir enerji kullanılarak üretildiğinde gelecekte bir alternatif sağlayabilir, ancak bunlar verimsiz ve çok pahalıdır. Ayrıca, biyoyakıtlar ve elektro-yakıtlar, atmosferdeki diğer sera gazlarının ısınma etkisini arttıran su buharı üretmeye devam eder. Bkz. Ulaşım ve Çevre Örgütü, "Havayolu emisyonları nasıl azaltılır" ve IPCC, "Havacılık ve küresel atmosfer" (önceden alıntılanmıştır).

⁵⁵⁹ IPCC, hava trafiği yönetimi ve diğer operasyonel prosedürler iyileştirildiğinde emisyonların %18'e kadar tasarruf edilebileceğini tahmin ediyor. Bkz. IPCC, "Havacılık ve küresel atmosfer" (daha önce alıntılanmıştır).

⁵⁶⁰ Örneğin, bkz. Ulaşım ve Çevre Örgütü, "Havayolu emisyonları nasıl azaltılır" (daha önce alıntılanmıştır); Greenpeace Birleşik Krallık Şubesi ve diğerleri, "Briefing: Havacılık için daha iyi bir altyapı oluşturmak" (daha önce alıntılanmıştır).

⁵⁶¹ H. Bofinger ve J. Strand, *Farklı Hava Yolculuğu Sınıflarından Karbon Ayak İzi Hesaplanması*, 2013, Dünya Bankası Politika Araştırması Çalışma Belgesi 6471, documents1.worldbank.org/curated/en/141851468168853188/pdf/WPS6471.pdf, s. 21. Bunun nedeni, uçakların yakıt tüketiminin yalnızca küçük bir dereceye kadar yolcu sayısına (veya ağırlığına) bağlı olmasıdır. Ortalama bir premium sınıf yolcu, bir uçakta ortalama daha fazla yer kaplar ve her uçuşa taşınabilecek yolcu sayısını azaltır.

⁵⁶² Birleşik Krallık'ta, yakın tarihli bir Temyiz Mahkemesi kararı, hükümetin Paris Anlaşması kapsamındaki taahhütlerini dikkate almadığı için hükümetin Heathrow Havalimanı'nın genişletilmesine izin verme kararının hukuka aykırı olduğuna hükmetti. Bkz. 27 Şubat tarihli Temyiz Mahkemesi kararı, judiciary.uk/wp-content/uploads/2020/02/Heathrow-judgment-on-planning-issues-27-February-2020.pdf ve White ve Case, "Temyiz Mahkemesi, Heathrow genişlemesi iklim değişikliği gerekçesiyle yasa dışı ilan etti", 12 Mart 2020, whitecase.com/publications/alert/court-appeal-declares-heathrow-expansion-unlawful-climate-change-grounds#:~:text=Gwen%20Wackwitz,Court%20of%20Appeal%20declares%20Heathrow%20expansion%20unlawful%20on%20climate%20change,its%20recent%20decision%20in%20R.&text=The%20Court's%20decision%20is%20part,obligations%20under%20the%20Paris%20Agreement

yenilenebilir enerji ile sağlanması da yer almalıdır.⁵⁶³ Ek olarak, her yeni taşımacılık altyapı projesine, ancak bağımsız çevre ve insan hakları değerlendirmeleri yapıldıktan, yeterli etki azaltma önlemleri alındıktan sonra başlanmalı ve etkilenen toplulukların prosedürle ilgili haklarına eksiksiz şekilde saygı gösterilmelidir.

COVID-19 pandemisiyle mücadele tedbirlerinin gösterdiği gibi, hükümetler özel araçların kullanımını sınırlamak ve zorunlu olmayan hava yolculuğundan kaçınmak gibi davranış değişikliğini kolaylaştıran önlemler uygulayabilmektedir. Bu nedenle, ulaşım ile ilgili davranış değişikliğini destekleyen kapsamlı, çok sektörlü ve insan haklarıyla uyumlu politikalar, taşımacılık sektöründen kaynaklanan emisyonların azaltılmasına önemli bir katkı sağlamaları bakımından desteklenmelidir.

Genel olarak, devletler, taşımacılık sektöründen kaynaklanan emisyonları azaltmaya yönelik önlemleri ele alırken, bunların eşitsizlikleri arttırmak yerine azaltmasını da sağlamalıdır. Benzer şekilde, taşımacılık sektöründen kaynaklanan emisyonları azaltmaya yönelik tedbirler, Yerli Halklar, kırsal alanlarda yaşayanlar, yaşlılar, çocuklar, kadınlar ve engelliler gibi farklı grupların ihtiyaçlarını ve haklarını dikkate almalıdır. Örneğin, Kanada'da Yerli Halkların ve diğer kırsal alanlarda yaşayanların haklarına saygı göstermek, bu topluluklar gerçekte daha uygun fiyatlı ve kırsal bölgelerde yaşayan insanlar için erişilebilir olan, daha iyi bir karayolu otobüs hizmetine ihtiyaç duyarken, pahalı ve yalnızca büyük şehirleri birbirine bağlayan yüksek hızlı tren projelerine odaklanmaktan kaçınmayı gerektirir.⁵⁶⁴ IPCC, ulaşımın, "çevreye ve insan sağlığına en az zararlı emisyonları azaltırken, eşitlik hedeflerine öncelik veren ve erişilebilirliği, trafik güvenliğini ve yoksullar için zaman tasarrufunu vurgulayan, sürdürülebilir bir kentsel gelişimin aracı" olabileceğini ifade etmiştir.⁵⁶⁵

Devletler:

- Ulaştırma sektöründen kaynaklanan emisyonları ulusal katkı beyanlarına ve uzun vadeli emisyon azaltma stratejilerine dahil ederek, tüm ulaşım türlerinde emisyon kesintilerinin küresel ortalama sıcaklık artışını 1,5°C'nin altında tutma zorunluluğuyla uyumlu olmasını sağlamalıdır.
- İçten yanmalı motorlu arabaların satışını sona erdirmek için bir zaman sınırı belirlemelidir. Bu zaman sınırı 1,5°C hedefiyle uyumlu olmalıdır. İçten yanmalı motorlu arabalar, daha küçük, daha hafif, daha güçsüz ve daha enerji tasarruflu (bu, pillerin boyutunu küçültür), araba paylaşımını artıracak şekilde tasarlanmış akülü elektrikli araçlarla değiştirilmelidir. Elektrikli araçlara geçişi kırsal alanlardaki düşük gelirli için adil ve erişilebilir kılmak amacıyla mali teşvikler sağlamalıdır.
- Ulaşım ve üretimin yenilenebilir enerji kaynaklarıyla desteklenmesini sağlamak amacıyla yenilenebilir bir enerji şebekesine hızlı bir geçiş sağlamalıdır.
- Elle yapılan madencilik ve endüstriyel madencilik de dahil olmak üzere sektördeki tüm aktörleri ilgilendiren düzenlemeleri hızlandırarak, lityum iyon pillerin tedarik zinciri ve yaşam döngüsü boyunca insan hakları ve çevre üzerindeki risklerini ve zararlarını ele almalıdır.
- Ortak yolculukları ve araba paylaşımını ve özel arabalar yerine diğer ulaşım biçimlerine geçişi teşvik etmelidir. Özellikle, elektrikli toplu taşımaya yatırım yapmalıdır ve bunun herkes için fiziksel olarak erişilebilir ve uygun fiyatlı olmasını sağlamalıdır; yürüme, tekerlekli araçların kullanımı (tekerlekli sandalyeler ve türevleri) ve bisiklete binmek için imkanlar yaratmalıdır.
- Alternatif yakıtlarla ilişkili insan hakları riskleri dikkate alındığında, karayolu taşıtları, uçaklar ve gemiler için alternatif yakıt olarak mahsul bazlı yakıtların kullanımına dayalı politikalar ve tedbirler uygulamaktan kaçınmalıdır.
- Havacılık şirketlerinin, belirli bir süre boyunca uçuş sayısını azaltmak da dahil olmak üzere, dengeleme stratejilerine dayanmaksızın mutlak verilerle emisyonları azaltmak için zaman sınırı olan taahhütler vermesini şart koşmalıdır.
- Havacılık sektörü için yalnızca dengelemeye dayanan emisyon azaltma stratejilerinden kaçınmalı ve bu stratejileri benimsediği takdirde karbon ticareti mekanizmalarının gerçek emisyon azaltımıyla sonuçlanmasını ve insan hakları güvencelerini içermesini sağlamalıdır.
- Gemi tasarımı, hız sınırları, emisyon raporlama yükümlülükleri ve limanlardaki kirlilik için yeterli vergilendirme dahil olmak üzere, küresel ısınmayı 1,5°C içinde tutma hedefiyle

⁵⁶³ E. Doherty, *Pillerin Ötesinde* (daha önce anılmıştır); Greenpeace Birleşik Krallık Şubesi ve diğerleri, Havacılık Endüstrisine Birleşik Krallık Hükümeti Destek Paketi Hakkında Şansölye'ye Açık Mektup (Uluslararası Af Örgütü tarafından imzalandı), 31 Mart 2020, [greenpeace.org.uk/news/the-airlines-industry-wants-a-government-bailout-heres-what-needs-to-happen/](https://www.greenpeace.org.uk/news/the-airlines-industry-wants-a-government-bailout-heres-what-needs-to-happen/)

⁵⁶⁴ E. Doherty, *Pillerin Ötesinde* (daha önce alıntılanmıştır).

⁵⁶⁵ IPCC, *İklim Değişikliği 2014: İklim Değişikliğinin Hafifletilmesi – Çalışma Grubu III Tarafından Beşinci Değerlendirme Raporuna Katkı* (daha önce alıntılanmıştır), Bölüm 8, s.604.

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

bağdaşacak şekilde, gemicilikten kaynaklanan emisyonları azaltmak için düzenlemeler getirmelidir.

- Ulaşım talebini azaltmak ve bilhassa özel arabalar ve hava yolculuğu ile ilgili olarak, örneğin uzaktan hizmet sağlamak, uzaktan çalışmayı ve video konferansı teşvik etmek gibi, davranış değişikliklerini desteklemek amacıyla kapsamlı, çok sektörlü ve insan haklarıyla uyumlu politikaları ve önlemleri hayata geçirmeli, çarpık kentleşmeden kaçınmalı, havacılık sektörüne sağlanan doğrudan ve dolaylı devlet sübvansiyonlarını sona erdirmeli ve zorunlu olmayan uçak yolculuğundan vazgeçilmesini sağlamalıdır.
- Taşımacılık sektöründen kaynaklanan emisyonları azaltacak önlemleri ele alırken, bunların eşitsizlikleri daha da ağırlaştırmak yerine azaltmasını sağlamalı ve farklı insan gruplarının, özellikle de en ötekileştirilmiş olanların ihtiyaçlarını ele almalı ve haklarına saygı göstermelidir.
- Özellikle varlıklı ülkelerde, havalimanı ve uçak pistleri veya kentsel otoyol genişletme gibi fosil yakıtlara bağımlılığı kalıcı hale getirecek ulaşım altyapısı gelişimine yatırım yapmaktan ve bunu teşvik etmekten kaçınmalı; bunun yerine düşük karbonlu ulaşım altyapısı gelişimini teşvik etmelidir.

Taşımacılık ve akü sektörlerindeki işletmeler aşağıdakileri yapmalıdır:

- Havacılık şirketleri, dengeleme stratejilerine dayanmadan, emisyonları mutlak olarak azaltmak için zaman kısıtlaması olan taahhütler benimsemelidir.
- Elektrikli araç ve akü üreticileri de dahil olmak üzere tüm işletmeler, kendi faaliyetlerinin yanı sıra yan kuruluşlarının ve tedarikçilerinin faaliyetlerinin uluslararası çevre ve insan hakları standartlarına uygun olmasını sağlamalıdır. Faaliyetleri, ürünleri ve iş ilişkileriyle bağlantılı olarak insanlar ve çevre için mevcut ve potansiyel riskleri sürekli ve proaktif olarak belirlemeli ve ele almalı ve zarar durumunda iyileştirme sağlamalıdır.
- Batarya mineralleri satın alan firmalar, insan haklarına ve çevre standartlarına gösterdikleri saygının bir parçası olarak, mineralleri nereden ve hangi koşullar altında elde ettiklerini "bilmeli ve göstermelidir." Bu bilgilerin yanı sıra potansiyel ve fiili zararı nasıl tanımladıkları ve ele aldıklarına dair bilgiler, daha kapsamlı hesap verebilirlik için süreklilik arz eden bir şekilde kamuya açık olmalıdır.

6. ETKİLENEN İNSANLARIN KAÇINILMAZ İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE UYUM SAĞLAMASINA DESTEK OLUN

Gelecekte sistematik hafifletme önlemleri benimsenecek olsa bile, iklim değişikliğinin etkileri halihazırda deneyimlenmektedir ve iklim sisteminin eylemsizliği ve geçmiş sera gazı emisyonlarının uzun vadeli etkileri nedeniyle de deneyimlenmeye devam edecektir. Sonuç itibarıyla, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) “uyum”u iklim değişikliği ile ilgili potansiyel zararları sınırlamak veya fırsatlardan yararlanmak amacıyla süreçlerde, uygulamalarda ve yapılarda yapılması gereken değişiklikler olarak ifade eder.⁵⁶⁶

Yukarıda yer alan 3. ve 4. bölümlerde açıklandığı gibi, iklim krizinin bireyler, halklar ve toplulukların insan hakları üzerinde yıkıcı etkileri vardır. *Bu tür* etkiler ayrımcılık, eşitsizlik, yoksulluk, çatışmalar, yetersiz planlama ve düzenleme, yetersiz afet hazırlığı, zayıf kurumlar ve yolsuzluğun da aralarında olduğu faktörlerle ağırlaşmaktadır.

İnsan haklarından yararlanmayı, iklim değişikliğinin zararlı etkilerinden koruma yükümlülüğüne dayanarak, **devletler kendi yetki alanlarında yaşayanların, iklim değişikliğinin öngörülebilir ve kaçınılmaz etkilerine uyum sağlamasına yardımcı olmak için gerekli tüm önlemleri almalı ve bu yolla iklim değişikliğinin insan hakları üzerindeki etkisini en aza indirmelidir.**⁵⁶⁷ Bölgeler, eyaletler ve belediyeler de devletin uyum sağlama yükümlülükleri doğrultusunda hareket etmelidir. İklim krizinin etkilerinden sorumlu olup olmadığına bakılmaksızın, tüm devletlerin insan hakları hukuku kapsamında iklim değişikliğine uyumla ilişkili yükümlülükleri vardır; çünkü devletler, insan haklarını, üçüncü tarafların neden olduğu zararlardan korumakla yükümlüdür.⁵⁶⁸ Buna ek olarak, tarihsel emisyonları nedeniyle iklim değişikliğinden birinci derecede sorumlu olan devletlerin çözüm getirme yükümlülüğü (bkz. Bölüm 9) ve daha varlıklı devletlerin destek sağlama görevi vardır (bkz. Bölüm 10).

⁵⁶⁶ Bkz. unfccc.int/focus/adaptation/items/6999.php

⁵⁶⁷ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 1 Şubat 2016, BM Belge No: A/HRC/31/52, para. 68.

⁵⁶⁸ Bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, Genel Yorum 31: Sözleşmeye Taraf Devletlere Getirilen Genel Hukuki Yükümlülüğün Niteliği, 26 Mayıs 2004, BM Belge No: CCPR/C/21/Rev.1/Add. 13, para. 8; BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum 12 (daha önce alıntılanmıştır), para. 15.

Birden fazla BM sözleşme organı ve Özel Raportörler tarafından vurgulandığı gibi, insanların afetlere karşı direncini artırmaya ve iklim değişikliğine uyumu desteklemeye yönelik önlemler şunları içerir:

- Kentsel planlama, kırsal kalkınma projeleri ve konut planlamalarında risk değerlendirmeleri yapmak;⁵⁶⁹
- Su, hijyen, sağlık ve eğitim gibi kritik önem taşıyan altyapıların iklim etkilerine karşı dayanıklı olmasını sağlamak;⁵⁷⁰
- Afet risk azaltma ve yönetim stratejileri, erken uyarı sistemleri ve acil durum müdahale planları geliştirmek, bunları yeterli bir şekilde finanse etmek ve uygulamak; ayrıca erken uyarı bilgisinin zamanında, kültürel olarak uygun, erişilebilir ve kapsayıcı bir biçimde verilmesini sağlamak ve en fazla etkilenen grupların ihtiyaçlarının göz önünde tutmak;⁵⁷¹
- Nitelikli binaların inşasını desteklemek ve iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalma riski taşıyan alanlarda yaşayanların insan haklarıyla uyumlu bir şekilde, daha güvenli alanlara taşınmasına yardımcı olmak, aynı zamanda iklim etkilerine karşı kırılganlığı arttıran plansız yerleşimlerden kaçınmak amacıyla kentlerdeki yoksulların uygun fiyatlı ve uygun konumdaki arazilere erişimini sağlamak;⁵⁷²
- Gıda sistemlerini ve geçim kaynaklarını iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha dayanıklı hale getirebilecek sürdürülebilir tarım uygulamalarını ve diğer yaklaşımları desteklemek;⁵⁷³
- Afetlere ve iklim değişikliğine karşı dirençli geçim kaynaklarını tespit etmenin ve desteklenmenin yanı sıra,⁵⁷⁴ özellikle iklim değişikliğinin etkilerine maruz kalma riski taşıyan geçim kaynaklarına gerekli teknik ve maddi desteği sağlanmak;
- Afet risklerini ve iklim kaynaklı stresi hafifletmek ve bunlara karşı savunmasızlığı azaltmak için sosyal koruma ve sosyal hizmetlere yatırım yapmak, erkeklerin ve kadınların bunlara eşit erişiminin yanı sıra kadınların ve ötekileştirilmiş grupların ihtiyaçlarının dikkate alınmasını sağlamak;⁵⁷⁵
- İklim değişikliğini ve afetleri, göç ve yerinden edilmenin itici güçleri olarak ele almak, iklim değişikliğine bağlı yerinden edilme riskini önlemek ve azaltmak, ayrıca bir uyum stratejisi olarak güvenli ve düzenli göçü kolaylaştırmak.⁵⁷⁶

İklim değişikliğine uyumun, afet riskinin azaltılması ve afetlere karşı hazırlıklı olma ile yakından ilişkili olduğu göz önünde tutulduğunda,⁵⁷⁷ devletler, insanları iklim değişikliğinin zararlı etkilerinden korumaya yönelik insan hakları yükümlülüklerine uymak için 2015-2030 Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesine de başvurmalıdır.⁵⁷⁸

⁵⁶⁹ Yeterli barınma hakkı konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 6 Ağustos 2009, BM Belge No: A/64/255, para. 51. Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 86(b).

⁵⁷⁰ Yeterli barınma hakkı konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 6 Ağustos 2009, BM Belge No: A/64/255, para. 51.

⁵⁷¹ Yeterli barınma hakkı konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 6 Ağustos 2009, BM Belge No: A/64/255, para. 51; BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır), para. 54(c); BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Sonuç gözlemleri: Mauritius, 5 Nisan 2019, BM Belge No: E/C.12/MUS/CO/5, para. 10; BM Çocuk Hakları Komitesi, Sonuç gözlemleri: Mozambik, 27 Kasım 2019, BM Belge No: CRC/C/MOZ/CO/3-4, para. 37; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 86(b).

⁵⁷² Yeterli barınma hakkı konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 6 Ağustos 2009, BM Belge No: A/64/255, para. 74.

⁵⁷³ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 86(e).

⁵⁷⁴ BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır), para. 46(c).

⁵⁷⁵ BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, Rapor, 5 Ağustos 2015, BM Belge No: A/70/287, paragraf. 89(k); CEDAW, Genel Tavsiye 37, para. 64(a); Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 86(c).

⁵⁷⁶ BMİHYK, Sözleşme organlarının insan hakları ve iklim değişikliğine ilişkin ortak bildirisi, 2019.

⁵⁷⁷ Afet riskinin azaltılması (DRR), yeni afetlerin önlenmesi ve mevcut afet bağlantılarının azaltılması ile ilgiliyken, iklim değişikliğine uyum (CCA), gerçek veya beklenen iklim etkilerine uyum süreci olarak anlaşılmaktadır. İki disiplin arasında bir örtüşme olsa da, temel fark, DRR'nin hızlı başlangıçlı afetlere odaklanma eğilimindeyken, iklim değişikliğine uyum da yavaş başlangıçlı olaylara bakmasıdır. Ek olarak, DRR tüm afetleri kapsarken, CCA yalnızca iklim değişikliği ile ilgili olayların etkileriyle ilgilenir. Daha fazla bilgi için bkz. *OECD, Paris Anlaşması ve Sendai Çerçevesi Arasındaki Ortak Zemin: İklim Değişikliğine Uyum ve Afet Riskinin Azaltılması*, 2020, read.oecd-ilibrary.org/development/climate-change-adaptation-and-disaster-risk-reduction_3edc8d09-en#page3, s. 22-23.

⁵⁷⁸ BM Genel Kurulu tarafından onaylanan Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi (2015-2030), insanların afetlere karşı dayanıklılığını artırmak için ülkelere yönelik bir dizi eylem ve taahhüdün ana hatlarını çiziyor. Bkz. preventionweb.net/files/43291_sendai-framework-for-drr.pdf. Bir başka yararlı araç, BM Afet Riskini Azaltma Ofisi ve ParlAmericas tarafından hazırlanan ve parlamentoları Sendai Çerçevesini uygulamaya yönlendirmeyi amaçlayan Afet Riskini Azaltma ve İklim Değişikliğine Uyum için 2019 Parlamento Protokolü'dür. Bkz. unisdr.org/we/inform/publications/65289

Devletler, iklim değişikliğine uyum ve afet riskini azaltma stratejilerini ve önlemlerini planlarken, farklı grupların ihtiyaç ve taleplerini dikkate almalıdır.⁵⁷⁹ Ayrıca, ötekileştirme ve ayrımcılık da dahil olmak üzere iklim etkilerinden kaynaklanan zarar risklerini artıran faktörleri tespit etmeli ve bunlarla mücadele etmeli ve en yüksek riskle karşı karşıya olanlara öncelik vererek, tüm bireylerin ekonomik, sosyal ve kültürel haklarının yerine getirilmesini uygun bir biçimde sağlayabilmek adına yeterli kaynak tahsis etmelidir.⁵⁸⁰

Uyum önlemleri, en şiddetli biçimde ötekileştirilen gruplara, topluluklara ve bireylere öncelik vermeli,⁵⁸¹ toplumsal cinsiyete karşı duyarlı olmalı⁵⁸² ve Yerli Halkların ve diğer yerel toplulukların geleneksel bilgilerinden haberdar olmaya çalışmalıdır.⁵⁸³ Yukarıdakileri gerçekleştirmek için ve insan hakları yükümlülüklerine uygun olarak (bkz. Bölüm 8) devletler, uyum stratejileri ve önlemlerinin tasarlanması, planlanması, uygulanması ve izlenmesi süreçlerine, konuyla tüm ilgili olanların, özellikle kadınların ve en fazla etkilenen toplulukların ve bireylerin anlamlı katılımını sağlamalı ve Yerli Halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onayını almalıdır. İlişkili durumlarda, kadınların, Yerli Halkların, çalışma ve sosyal sınıfa dayalı ayrımcılıktan etkilenen toplulukların, azınlıkların, çocukların, engellilerin, göçmenlerin ve mültecilerin ve ötekileştirme veya ayrımcılığa maruz kalan diğer grupların tam anlamıyla katılımını kolaylaştırmak için özel mekanizmalar devreye sokulmalıdır.

Devletlerin afetler karşısında insan haklarını koruma yükümlülükleri Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bir dizi kararında vurgulanmıştır.⁵⁸⁴ Örneğin, 2008'de Mahkeme, Kafkasya bölgesindeki toprak kaymalarında çok sayıda kişinin ölümünden Rusya'nın sorumlu olduğunu saptamış ve bunu yaparak, doğal afetler ve tehlikeli insan faaliyetlerinin yaşam hakkına yönelik risklerini etkili bir şekilde azaltmak için devletlerin tasarlanmış yasal çerçeveler ve önleyici tedbirler benimseme yükümlülüğünü yinelemiştir.⁵⁸⁵ Ayrıca, Pakistan'daki Lahor Yüksek Mahkemesi, 2015 yılında merkezi hükümetin 2012 Ulusal İklim Politikası ve Çerçevesinde önerilen uyum önlemlerini uygulamakta başarısız olması sebebiyle yaşam hakkı da dahil olmak üzere vatandaşlarının temel haklarını ihlal ettiğine hükmetti.⁵⁸⁶

Ayrıca devletlerin, Paris Anlaşması kapsamında, iklim değişikliğine uyumla ilgili yükümlülükleri mevcuttur. “Gıda üretimini tehdit etmeyecek şekilde iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı uyum sağlama becerisini arttırmak ve iklim direncini ve düşük sera gazı emisyonunu teşvik etmek,” anlaşmanın genel üç hedefinden biridir (Madde 2(b)). Paris Anlaşması uyarınca, tarafların uyumla ilgili önceliklerini, uygulama ve destek ihtiyaçlarını, planlarını ve eylemlerini de içerebilecek olan uyum bildirimlerini düzenli aralıklarla “uygun görüldüğü şekilde” sunmaları ve güncellemeleri gerekmektedir (Madde 7.10).⁵⁸⁷ Paris Anlaşması ayrıca, her beş yılda bir yapılacak küresel durum değerlendirmesinde, uyumla ilgili gelişmelerin ve uyum desteğinin yeterliliği ve etkinliğinin değerlendirilmesini de içermektedir (Madde 14).⁵⁸⁸

Paris Anlaşması uyarınca, devletler ayrıca “savunmasız grupları, toplulukları ve ekosistemleri dikkate alarak, toplumsal cinsiyete duyarlı, katılımcı ve tamamen şeffaf bir yaklaşımla” uyum mücadelesini üstlenmeyi ve mevcut en iyi bilimsel ve geleneksel bilgilerin yanı sıra Yerli Halkların bilgilerinin izinden gitmeyi taahhüt eder. (Madde 7.5). Katowice'deki COP24'te kabul edilen ve Paris Anlaşması için uygulama kılavuzlarını belirleyen “Paris Anlaşması Düzenlemesi” tarafları; uyum tedbirlerinin planlanması ve uygulanmasında katılımcı bir yaklaşımı teşvik etmeye⁵⁸⁹ ve “sivil toplum, Yerli Halklar, yerel topluluklar, göçmenler, çocuklar ve gençler, engelliler ve genel olarak savunmasız durumdaki insanlar”dan gelen girdilerden yararlanmaya, ek

⁵⁷⁹ Örneğin, 2018 Seyşel Adaları Sonuç Gözlemlerinde, Engellilerin Hakları Komitesi, devletlerin uyum ve afet riskini azaltma tedbirlerini tasarlar ve uygularken tüm engellilerin gereksinimlerinin dikkate alınmasını sağlamaları gerektiğini vurguladı. Bkz. undocs.org/en/CRPD/C/SYC/CO/1, para. 23.

⁵⁸⁰ BMİHYK, “Anahtar mesajlar” (daha önce alıntılanmıştır).

⁵⁸¹ Yeterli barınma hakkı konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 6 Ağustos 2009, BM Belge No: A/64/255, paragraf. 74; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusundaki Özel Raportör'ün Raporu, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 85.

⁵⁸² Örneğin bkz. BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır).

⁵⁸³ Örneğin bkz. güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 86(a).

⁵⁸⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatlarının bir incelemesi için bkz. E. Sommaro ve S. Venier, “İnsan hakları hukuku ve afet riskinin azaltılması”, 30 Nisan 2018, Questions of International Law, qil-qdi.org/human-rights-law-disaster-risk-reduction/

⁵⁸⁵ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Budayeva ve diğerleri/Rusya Kararı*, Başvuru No: 15339/02 (2008). Şuradan temin edilebilir: echr.coe.int

⁵⁸⁶ Lahore Yüksek Mahkemesi, *Dava Leghari/Pakistan Federasyonu Davası*, W.P. 25501/2015, 4 Eylül 2015, climatecasechart.com/climate-change-litigation/wp-content/uploads/sites/16/non-us-case-documents/2015/20150404_2015-W.P.-No.-25501201_decision.pdf

⁵⁸⁷ Bu bildirim, bir ulusal uyum planı (UEP), ulusal katkı beyanı ve/veya bir ulusal bildirim (Madde 7.11) dahil olmak üzere diğer iletişim veya belgelerle birlikte veya bunların bir bileşeni olarak sunulmalı ve periyodik olarak güncellenmelidir (Madde 7.11). Bir devletin uyum planlama sürecinin bir parçası olarak, bir UEP, iklim adaptasyonunun farklı sektörlerdeki yeni ve mevcut politikalara, programlara ve faaliyetlere entegrasyonunu kolaylaştırmaya yardımcı olmanın yanı sıra, uyum sağlama kapasiteleri ve dayanıklılık oluşturarak iklim değişikliğine karşı kırılganlıkları azaltmayı amaçlamalıdır.

⁵⁸⁸ Küresel envanter, Paris Anlaşması'nın 14. Maddesinde belirtilen, Paris Anlaşması'nın uygulanmasının envanterini çıkarmak ve Anlaşmanın amacına ve uzun vadeli hedeflerine ulaşmak için kolektif ilerlemeyi değerlendirmek için yapılan süreçtir. Bkz. unfccc.int/topics/science/streams/global-stocktake-referred-to-in-article-14-of-the-paris-agreement

⁵⁸⁹ BM Belge No: FCCC/CP/2018/10/Ek.1, 9/CP.24 Sayılı Karar, para. 7.

olarak da ulusal uyum planları da dahil olmak üzere uyum planlama süreçlerinin tüm aşamalarına toplumsal cinsiyet hususlarını dahil etmeye çağırılmaktadır.⁵⁹⁰

Bütün devletlerin, insan haklarını iklim değişikliğinden koruma yükümlülükleri olsa da, nüfuslarının ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan sürekli yararlanmasını ve bunları aşamalı olarak gerçekleştirmeyi sağlayacak şekilde yeterli uyum önlemleri alamayan devletler, bunu yapmak için uluslararası yardım ve işbirliği talep etmelidirler (ve bunu keyfi olarak reddedemezler). Benzer şekilde, varlıklı ülkelerin, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gerçekleştirilmesi için bu tür destekler (mali ve/veya teknik, ikili ve/veya çok taraflı) sağlama görevi vardır (bkz. Bölüm 10).⁵⁹¹

Bu yükümlülükler, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler ilkesi temelinde, UNFCCC ve Paris Anlaşması kapsamında hatırlatılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin genellikle iklim değişikliğinin etkilerinden en çok etkilenen ve bunlara uyum sağlamak için en az donanımına sahip ülkeler arasında yer aldığı dikkate alındığında, UNFCCC kapsamında gelişmiş taraf ülkeler, gelişmekte olan taraf ülkelere iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum sağlamanın maliyetlerini karşılamada yardımcı olmayı ve en az gelişmiş ülkelerin teknoloji finansmanı ve transferindeki belirli ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmaya taahhüt eder.⁵⁹² Paris Anlaşması bu ilkeyi yineler (Madde 2.2) ve finansal desteği uyum ve hafifletme arasında dengeleme ihtiyacının kabulünü de içerir (Madde 9.4).⁵⁹³

Bu taahhütlere rağmen, uyum tedbirlerine ayrılan fonlar, özellikle hafifletme tedbirlerine oranla hâlâ oldukça yetersizdir. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün bir raporuna göre, 2018 itibarıyla fonların yalnızca %21'i uyum, %70'i hafifletme tedbirlerine, kalan kısmı ise ortak faaliyetlere ayrılmıştır.⁵⁹⁴ BM Çevre Programı da uyum için mevcut olan finansal desteğin ulusal katkı beyanlarında ifade edilen ihtiyaçlardan önemli ölçüde daha az olduğunu, uyum maliyetlerinin ise çok altında olduğunu saptamıştır.⁵⁹⁵

⁵⁹⁰ BM Belge No: FCCC/CP/2018/10/Ek.1, 9/CP.24 Sayılı Karar, para. 8.

⁵⁹¹ Bkz. O. De Schutter ve diğerleri, "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Devletlerin Ülke Dışı Yükümlülüklerine İlişkin Maastricht İlkelerinin Yorumu" (daha önce alıntılanmıştır).

⁵⁹² Madde 4, para. 4 ve 9, UNFCCC.

⁵⁹³ Bu, Yeşil İklim Fonu'nun hafifletme ve uyum arasında 50/50'lik bir ayrım sağlama taahhüdünde aksettirildi. Bkz. *Yeşil İklim Fonu: Uyum Planlaması*, Haziran 2018, greenclimate.fund/documents/20182/194568/GCF_in_Brief_Adaptation_Planning.pdf/c0fc85d5-a0d8-4fbc-b962-e077d5a2e067

⁵⁹⁴ OECD, *2013-2018 Yılında Gelişmiş Ülkeler Tarafından Sağlanan ve Seferber Edilen İklim Finansmanı*, 6 Kasım 2020, oecd.org/environment/climate-finance-provided-and-mobilised-by-developed-countries-in-2013-18-f0773d55-en.htm

⁵⁹⁵ UNEP, *Uyum Açığı Raporu 2018*, 2018, unenvironment.org/resources/adaptation-gap-report ve UNEP, *Uyum Açığı Raporu 2020*, 2020, unenvironment.org/resources/adaptation-gap-report-2020

7. İKLİM MÜCADELESİNİN ADİL GEÇİŞİ DE İÇERECEK ŞEKİLDE İNSANLARIN HAKLARIYLA UYUMLU OLMASINI SAĞLAYIN

Devletler, tüm iklim politikaları ve girişimlerinde insan haklarına saygı göstermeli, korumalı ve gereğini yerine getirmelidir. Bilhassa, karbondan arındırılmış ekonomilere ve dirençli toplumlara geçişin herkes için adil ve tarafsız olmasını sağlamalı, insan hakları yükümlülükleri uyarınca ülkeler içinde ve ülkeler arasında toplumsal cinsiyet, ırk, etnik köken, engellilik ve nesiller arası eşitlik de dahil olmak üzere mevcut eşitsizliklerle mücadele fırsatları yaratmalıdır.

İklim önlemleri ve politikalarının insan haklarıyla uyumlu olmasını sağlamak, devletlerin imzaladığı insan hakları sözleşmelerine dayanan yasal bir yükümlülüktür. Ayrıca bu, en fazla ötekileştirilenlerin ve yoksulluk içinde yaşayanların hakları üzerinde orantısız bir şekilde olumsuz etki yaratmadan, sıfır karbonlu bir ekonomiye geçişin, küresel ısınmayı 1,5°C veya daha altında sınırlandırmak için gereken hız ve ölçekte gerçekleşmesini sağlamak için etkili bir yaklaşımdır. İklim politikaları ve önlemlerinde insan hakları merkez alınmadığında, bunun etkileri çok şiddetli olabilir ve bu da şikayetlere ve bazen durumdan en kötü şekilde etkilenenlerin direnç göstermesine neden olabilir. Örneğin, Fransa'daki⁵⁹⁶ "Sarı Yelekliler" eylemleri ve 2019'da Ekvador'daki eylemler⁵⁹⁷, öncelikle, hükümetlerin yakıt sübvansiyonlarını aniden kaldırma kararları ve düşük gelirli insanlara destek sağlayamıyor olmasından kaynaklandı. Aynı şekilde, iklim değişikliğini hafifletme veya uyum projeleri bağlamında Yerli Halkların veya yerel toplulukların insan hakların saygı gösterilmemesi ve onlara danışılmaması, bu tür projelere karşı direnişe ve örgütlü muhalefete yol açmıştır.⁵⁹⁸

⁵⁹⁶ Kumi Naidoo, "Fransa'nın sarı yelekliler protestoları, iklime karşı insanlar şeklinde yanlış bir seçim olarak etiketlendi", 2018, Time, time.com/5473618/france-yellow-vests-climate-macron/ Ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Protesto Ettikleri İçin Gözaltına Alındılar: Fransa'da Barışçıl Protestoculara Baskı Yapmak İçin Yasayı Silah Haline Getirmek* (İndeks No: EUR 21/1791/2020), [amnesty.org/en/documents/eur21/1791/2020/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/eur21/1791/2020/en/).

⁵⁹⁷ Climate Home News, "11 günlük sivil huzursuzluğun ardından Ekvador fosil yakıt sübvansiyonlarını yeniden başlattı", 14 Ekim 2019, climatechangenews.com/2019/10/14/11-days-civil-unrest-ecuador-reinstates-fuel-subsidies/

⁵⁹⁸ Örneğin bkz. BM Yerli Halkların İnsan Hakları Özel Raportörü, Rapor, 15 Eylül 2017, BM Belge No: A/HRC/36/46, s. 20-22.

Buna karşılık, BM İnsan Hakları Konseyi'nin 2009'dan bu yana⁵⁹⁹ iklim değişikliği üzerine her tasarısında tasdik ettiği üzere iklim politikalarını ve mücadelesini insan hakları çerçevesinde uygulamak “politika tutarlılığını, meşruiyeti ve sürdürülebilir sonuçları” da teşvik ediyor.⁶⁰⁰ İnsan haklarına saygı duyan, hakları koruyan ve gereğini yerine getiren iklim politikalarının destek görmesi daha olasıdır çünkü insanların haklı endişeleri dikkate alınmakta ve mümkün olduğunca hafifletilmektedir.⁶⁰¹ Bunun karbondan arındırılmış ekonomilere ve toplumlara daha hızlı ve daha adil bir geçiş sağlaması daha muhtemeldir. Eski BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Mary Robinson'ın iklim adaleti çerçevesinde belirttiği gibi, insan hakları “iklim değişikliğine, eşitlik ve adalete dayanan uygun yanıtlar” tasarılmasının merkezinde yer alıyor.⁶⁰²

7.1 İKLİM MÜCADELESİNDE İNSAN HAKLARINI GÖZETİN, KORUYUN VE UYGULAYIN

Devletler, insanları iklim değişikliğinin etkilerinden korumaya yönelik tedbirlerin diğer insan hakları ihlalleriyle sonuçlanmamasını sağlamalıdır.

Bazı iklim değişikliğini hafifletme ve uyum projelerinin insan haklarından yararlanmayı olumsuz yönde etkileyebileceği ve çoğu zaman mevcut durumda ayrımcılığa ve ötekileştirmeye maruz kalan grupları orantısız bir şekilde etkileyebileceği detaylı olarak belgelenmiştir. Örneğin, önceki bölümlerde açıklandığı gibi, yenilenebilir enerji projeleri, biyoyakıt mahsul çiftlikleri ve REDD+ programı kapsamındaki de dahil olmak üzere koruma projeleri genellikle orada yaşayan Yerli Halkların ve yerel toplulukların hakları ihlal edilerek başlatılır.⁶⁰³ Bu tür girişimler genellikle insan hakları savunucuları, projelere karşı çıkan topluluk üyelerine yönelik, tehdit ve şiddetle ek olarak cinayetlerle sonuçlanır.⁶⁰⁴ Çoğu durumda, bu tür projeler, toplulukların zorla tahliyelerine ve yerinden edilmelerine yol açmıştır ve buna yeterli yaşam standardı, gıda, su ve Yerli Halkların kendi kaderini tayin hakkı gibi diğer insan hakları ihlalleri de eşlik etmektedir.⁶⁰⁵ Kadınların kültürel hakları da bu tür projelerden belirli şekillerde etkilenmektedir. Örneğin, yanlış yönlendirilmiş orman koruma politikaları nedeniyle Sengwer Yerlileri'nin Kenya'daki ormanlık arazilerinden zorla tahliye edilmesi, kadınların, atalarından kalma ormanlarıyla ilişkili geleneksel ilaçlara ve doğumla ilgili kültürel pratiklere erişememelerine neden oldu. Ayrıca bu durum, ormanda yürüttükleri geleneksel geçim kaynaklarına erişimden mahrum kalmalarıyla sonuçlandı ve kadınları eşlerine daha bağımlı hale getirdi.⁶⁰⁶

Bölüm 5.7'de tartışıldığı gibi, iklim değişikliğini azaltma önlemi olarak mahsul bazlı biyoyakıtlara veya karbon yakalama ve depolama (BECCS) ile biyoenerji gibi karbondioksit giderme (CDR) mekanizmalarına aşırı bağımlılık, gıda hakkı üzerinde çok ciddi etkiler yaratabilir.⁶⁰⁷

Bu tür insan hakları ihlalleri sıklıkla, ulusal, bölgesel ve uluslararası iklim finansmanı mekanizmaları aracılığıyla finanse edilen iklim projeleri bağlamında meydana gelmiştir. Bu mekanizmalar, finanse ettikleri projelerin bireyler ve topluluklar için zararlı etkilere yol açmamasını sağlayacak yeterli sosyal, çevresel ve insan hakları güvenceleri bakımından yetersiz olabilir.⁶⁰⁸ İklim değişikliğini hafifletme ve uyum projelerinin ve önlemlerinin insan haklarını ihlal etmemesini sağlamak için, bu tür projeler onaylanmadan önce insan hakları etki değerlendirmeleri yapılmalıdır.

⁵⁹⁹ Bkz. ohchr.org/EN/Issues/HRAndClimateChange/Pages/Resolutions.aspx

⁶⁰⁰ Ayrıca bkz. güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 1 Şubat 2016, BM Belge No: A/HRC/31/52, para. 10 & 86.

⁶⁰¹ Bkz. Quaker Birleşmiş Milletler Ofisi, *İklim Adaleti ve Sera Gazı Emisyonlarının Azaltılmasında İnsan Hakları Yasasının Kullanımı* (daha önce alıntılanmıştır), s. 8-10; Sendikal Kalkınma İşbirliği Ağı (TUDCN) ve diğerleri, *Sosyal Diyalogun 2030 Gündemine Katkısı*, 2019, ituc-csi.org/social-dialogue-for-sdgs-promoting-just-transition

⁶⁰² Mary Robinson Vakfı – İklim Adaleti, *İklim Adaleti İlkeleri*, mrfsj.org/principles-of-climate-justice/

⁶⁰³ Örneğin bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Parçalanmış Aileler: Kenya, Embobut Ormanındaki Yerli Halkın Zorla Tahliye Edilmesi* (İndeks No: AFR 32/8340/2018) (önceden alıntılanmıştır); BM Yerli Halkların İnsan Hakları Özel Raportörü, Rapor, 15 Eylül 2017, BM Belge No: A/HRC/36/46, s. 20-22.

⁶⁰⁴ Örneğin bkz. Uluslararası Af Örgütü, “Kolombiya: Yetkililer toplum liderlerinin öldürülmesini araştırmalı ve insan hakları savunucularını korumak için acilen harekete geçmeli”, 11 Mayıs 2018, amnesty.org/en/latest/news/2018/05/colombia-authorities-must-investigate-killings-of-community-leaders-and-take-urgent-action-to-protect-human-rights-defenders/

⁶⁰⁵ Yeterli barınma konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 6 Ağustos 2009, BM Belge No: A/64/255, para. 47.

⁶⁰⁶ Uluslararası Af Örgütü, *Parçalanmış Aileler: Kenya, Embobut Ormanındaki Yerli Halkın Zorla Tahliye Edilmesi* (İndeks: AFR 32/8340/2018), (önceden alıntılanmıştır), s. 53.

⁶⁰⁷ BM Gıda Hakkı Özel Raportörü, Rapor, 5 Ağustos 2015, BM Belge No: A/70/287, paragraf 60-69.

⁶⁰⁸ BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü şunları yazdı: “Uyum Fonu ve Yeşil İklim Fonu gibi bazı finansman mekanizmaları, genellikle yeterli kabul edilen önlemleri içerirken, Temiz Kalkınma Mekanizması gibi diğerleri, yeterli paydaş istişaresinin sağlanamaması ve dolayısıyla yerinden edilme ve geçim kaynaklarının yok edilmesi yoluyla insan hakları ihlallerine yol açması nedeniyle eleştiriliyor”. Rapor, 1 Şubat 2016, BM Belge No: A/HRC/31/52, paragraf. 61. Ayrıca bkz. UNEP, *İklim Değişikliği ve İnsan Hakları*, (önceden alıntılanmıştır), s. 36-39.

Bölüm 5.5 ve 5.9'da vurgulandığı gibi, elektrikli araçlar için yeniden şarj edilebilir pillerin seri üretimi ve yenilenebilir enerjiye geçiş için gerekli olan yenilenebilir enerji depolama ve üretimi, tehlikeli minerallerin çıkarılmasında büyük bir artış gerektirir ve bu da çoğu zaman yerel toplulukların haklarının yaygın bir biçimde ihlal edilmesine neden olur ve sorumsuz su, atık ve tortu yönetiminden kaynaklanan korkunç çevresel zararlar getirir. Bölüm 5.5 ve 5.9'da belirtildiği gibi, hükümetler pil ve temel metallerin geri kazanımı ve ikincil kullanımı ile ilgili gereklilikleri ve tüm şirketlerin küresel faaliyetlerinde insan haklarına özen yükümlülüklerini yerine getirmelerini zorunlu kılan yasaları devreye sokmalı ve uygulamalıdır.

Ayrımcılık yapmama ilkesi ışığında, hükümetler ve yerel yönetimlerin yanı sıra çok taraflı örgütler de önerilen iklim tedbirleri uyarınca, iklim değişikliğinin etkilerinden en çok etkilenen toplulukların, grupların ve bireylerin ihtiyaçlarına ve haklarına özel dikkat göstermelidir. Sonuç olarak, devletler iklim değişikliğine yönelik tedbirlerin ayrımcılık içermeyen bir yolla uygulanmasını ve ötekileştirilen veya ayrımcılığa uğrayan bireyleri, grupları ve toplulukları orantısız bir şekilde etkilememesini sağlamalıdır.

Devletler, örneğin ifade, toplanma ve örgütlenme özgürlüklerini sınırlandırmak (ayrıca bkz. Bölüm 3.2) veya mültecilere, göçmenlere ve sığınmacılara karşı daha da dışlayıcı politikalar benimsemek yoluyla **iklim değişikliğiyle mücadeleyi insan hakları ihlallerini haklı göstermek için kullanmaktan kaçınmalıdır**.

İklim tedbirleri ve kararlarının insan haklarıyla uyumlu olması için 8. bölümde açıklandığı üzere **devletler, usul haklarını da** (iklim mücadelesinin etkileri hakkında bilgi edinme, karar alma süreçlerinde yer alma, endişelerini duyurabilme hakkı ve bu haklara yönelik ihlaller için uygun ve etkili çözüm yollarına erişim hakkına sahip olmak) **güvence altına almalıdır**.⁶⁰⁹ Ötekileştirilmiş grupların ve başta çoklu ve kesişen ayrımcılık biçimlerine maruz kalanlar olmak üzere ayrımcılığa maruz kalanların bu haklara erişiminin sağlanmasına özel dikkat gösterilmelidir.

Devletler, daha dirençli ve sıfır karbonlu toplumlara geçişin, yoksulluğu azaltmak ve insan haklarından yararlanma imkanında mevcut dengesizlikleri düzeltmek için bir fırsat olmasını sağlamalıdır. Örneğin, orman koruma projeleri, zorla tahliye karşı bir tür yasal korumaya sahip olmaları için, atalarının topraklarını kullanma güvencelerini de kapsayacak şekilde yerli Halkların haklarını güçlendirmelidir (ayrıca bkz. Bölüm 5.6.5). Karbon vergileri eşitsizlikleri derinleştirmek yerine azaltılmalıdır, böylelikle yükü öncelikle fosil yakıt şirketleri ve daha varlıklı tüketiciler taşıırken, düşük gelirli gruplar sübvansiyonlar, hibeler ve vergi reformları yoluyla regresif etkilerden korunmalı ve uygun fiyatlı enerjiye erişimleri sağlanmalıdır.⁶¹⁰ Etkilenen tüm insanlar için etkili yeni istihdam ve geçim fırsatları sağlayan sıfır karbonlu bir ekonomiye tam olarak adil bir geçişi sağlamak için, kadınların ve ayrımcılığa maruz kalan diğer grupların bu fırsatlara eşit erişimini sağlayacak önlemler alınmalıdır.⁶¹¹

Devletler, iklim değişikliğinden ve karbondan arındırma sürecinden etkilenen tüm işçiler ve topluluklar için adil bir geçiş sağlamalıdır⁶¹² ve bilhassa şunları yapmalıdır:

- İnsan haklarıyla uyumlu “adil geçiş” planlarını benimsemeli ve bunların iklim değişikliği ve iklim politikalarından etkilenen tüm işçilerin ve toplulukların endişelerine seslenen ulusal ve bölgesel istihdam stratejileriyle desteklenmesini sağlamalıdır. Bu planlar, sosyal diyaloga⁶¹³ ve etkilenen toplulukların tam anlamıyla katılımına dayanmalıdır. Ayrıca düşük karbonlu sektörlere ve teknolojilere yönelik önemli miktarda kamu yatırımlarını teşvik etmeli, sosyal koruma sistemlerini ve sağlık, eğitim ve diğer temel hizmetlere yapılan kamu yatırımlarını güçlendirmelidirler. Bu yaklaşım, hükümetlerin ayırım gözetmeksizin herkesin ekonomik ve sosyal haklarını güvence altına almaya yönelik uluslararası ve bölgesel yükümlülükleriyle uyumludur. İnsan haklarıyla uyumlu bir yaklaşımın, yalnızca iklim kriziyle ilgili olarak ele

⁶⁰⁹ Örneğin bkz. Yeterli barınma konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 6 Ağustos 2009, BM Belge No: A/64/255, para. 52 ve 74; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 1 Şubat 2016, BM Belge No: A/HRC/31/52, para. 82.

⁶¹⁰ Uluslararası Af Örgütü Kanada Şubesi, “Siyasi ve anayasal bölünmeler, iklim değişikliğiyle ilgili insan hakları yükümlülüklerine uyulmaması için mazeret oluşturmaz”, 12 Şubat 2019, [amnesty.ca/news/political-and-constitutional-divisions-do-not-excuse-failure-comply-human-rights-obligations](https://www.amnesty.ca/news/political-and-constitutional-divisions-do-not-excuse-failure-comply-human-rights-obligations); Kumi Naidoo, “Fransa'nın sarı yelekliler protestoları, iklime karşı insanlar şeklinde yanlış bir seçim olarak etiketlendi” (daha önce alıntılanmıştır); BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü, Rapor, 7 Ekim 2020, BM Belge No: A/75/181/Rev.1, para. 19.

⁶¹¹ BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü, Rapor, 7 Ekim 2020, BM Belge No: A/75/181/Rev.1, para. 12.

⁶¹² Adil geçiş kavramı, Paris Anlaşması'nda yol gösterici bir ilke olarak kabul edilmektedir. Adil bir geçiş için politikalar, yaklaşımlar ve metodolojiler hakkında faydalı rehberlik; Uluslararası Çalışma Örgütü, *Herkes İçin Çevresel Olarak Sürdürülebilir Ekonomilere ve Toplumlara Doğru Adil Bir Geçiş İçin Rehber İlkeler*'de bulunabilir, 2015, [ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf](https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_432859.pdf)

⁶¹³ Sosyal diyalog, ILO tarafından “ekonomik ve sosyal politika ile ilgili ortak çıkar konularında hükümetlerin, işverenlerin ve işçilerin temsilcileri arasındaki her türlü müzakere, istişare veya basitçe bilgi alışverişini içerir” şeklinde tanımlanmıştır.” Bkz. [org/tpdial/areas-of-work/social-dialogue/lang-en/index.htm](https://www.ilo.org/tpdial/areas-of-work/social-dialogue/lang-en/index.htm)

alınmaması ve tüm makro-ekonomik politika ve planlamanın ayrılmaz bir parçası olması gerektiği de vurgulanmalıdır.

- Sürdürülebilir ve saygın bir istihdam sağlayan alternatif geçim kaynaklarına geçiş nedeniyle işlerini kaybedebilecek olan fosil yakıt endüstrisindeki ve diğer etkilenen sektörlerdeki işçileri ve ailelerini desteklemelidir. Özellikle, iş arayanlar için uygun yatırım, yeniden beceri kazandırma, eğitim ve diğer yardımlar yoluyla, etkilenen bölgelerde ve topluluklarda istihdam yaratılmasına öncelik vermelidir. Bu, işçilerin ekonomik ve sosyal haklarına saygı duyan, bu hakları koruyan ve gereğini yerine getiren, ayrımcı olmayan ve mevcut durumda ayrımcılıkla karşı karşıya kalan grupların ihtiyaçlarını dikkate alan, sürdürülebilir ve saygın bir istihdam sağlayan yeşil işlerin ve diğer yeni işlerin yaratılmasını teşvik etmeyi ve desteklemeyi içermelidir.
- Fosil yakıt üretimine veya geçişten etkilenen diğer geçim kaynaklarına dayalı toplulukları, yeterli yaşam standardını ve sosyal uyumu sürdürebilmeleri için desteklemelidir. Özellikle devletler, yeterli yaşam standardı sağlamanın ayrılmaz bir parçası olarak, yerel topluluklar üzerindeki olumsuz etkileri azaltmak için sosyal koruma önlemlerinin hem kapsam hem de destek düzeyinde yeterli olmasını sağlamalıdır.⁶¹⁴
- Fosil yakıt kullanımına bel bağlayan işçileri ve toplulukları alternatif, uygun fiyatlı ve insan haklarıyla uyumlu enerji kaynaklarına erişebilmeleri ve bunları kullanabilmeleri adına desteklemelidir.
- Düşük gelirli haneleri olumsuz etkilerden korurken, çevreyi kirleten endüstrilerle ilgili uygun mali önlemler de alarak adil bir geçişi sağlamak için yeterli kaynaklar oluşturmali ve tahsis etmelidir.

Son olarak, devletler, daha dirençli ve sıfır karbonlu toplumlara geçişin belirli bir hızda ve gelecek nesillerin insan haklarıyla uyumlu biçimde gerçekleşmesini sağlamalıdır.⁶¹⁵ İklim mücadelesini geciktirmek yönünde alınan kararlar, gelecek nesillerin birtakım haklarını etkileyen ve şimdiki neslin pek çok üyesinin sahip olduğu haklara eşit erişimlerini engelleyen, çevre üzerinde geri dönüşü olmayan sonuçlar doğurabilir. İklim mücadelesini geciktirmek, iklim değişikliğine uyum sağlamanın ve gelecek nesillere verilen zararlarla ilişkin çözümlerin maliyetlerini arttırma ve dolayısıyla onlara kalan kaynakları azaltma etkisine de sahiptir.

7.2 İKLİM POLİTİKALARI VE UYGULAMALARIYLA İNSAN HAKLARINI BÜTÜNLEŞTİRİN

Paris Anlaşması; insan hakları ve iklim adaleti örgütleri⁶¹⁶ ile bazı BM temsilciliklerinin baskısı sayesinde, iklim mücadelesinde insan haklarının önemini kabul etmektedir. Önsöz şöyle der:

“Taraflar, iklim değişikliğiyle mücadele etmek adına harekete geçerken, insan hakları, sağlık hakkı, Yerli halkların, yerel toplulukların, göçmenlerin, çocukların, engellilerin ve savunmasız durumdaki insanların haklarıyla ve kalkınma hakkının yanı sıra toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların güçlendirilmesi ve nesiller arası eşitlikle ilgili yükümlülüklerini dikkate almalı, bu haklara saygı göstermeli ve onları teşvik etmelidir.”

COP24'te kabul edilen Paris Anlaşması'nın uygulama yönergeleri (“Paris Anlaşması Kural Kitabı”) ne yazık ki insan haklarından⁶¹⁷ açıkça bahsetmez fakat yine de kamusal katılım ve yerel topluluklar ve Yerli Halklarla

⁶¹⁴ Sosyal koruma hakkı konusunda, bkz. BM Aşırı Yoksulluk ve İnsan Hakları Özel Raportörü, Rapor, 11 Ağustos 2014, BM Belge No: A/69/297. Ayrıca bkz. ITUC, “Adil geçişte sosyal korumanın rolü”, 2018, [ituc-psi.org/IMG/pdf/role_of_social_protection_in_a_just_transition_en.pdf](https://www.ituc-psi.org/IMG/pdf/role_of_social_protection_in_a_just_transition_en.pdf)

⁶¹⁵ Gelecek nesillerin hakları, uluslararası insan hakları standartlarına doğrudan dahildir, örneğin bkz.: BM İnsan Hakları Komitesi (HRC), Genel Yorum 36: Madde 6: Yaşam hakkı, 3 Eylül 2019, BM Belge No: CCPR/C/GC/36, paragraf. 62; BM Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum 15: Su Hakkı, 20 Ocak 2013, BM Belge No: E/C.12/2002/11, para. 11.

⁶¹⁶ Örneğin bkz. İnsan Hakları ve İklim Değişikliği Çalışma Grubu, “Paris Anlaşması'nda İnsan Hakları”, climaterights.org/our-work/unfccc/road-to-paris-cop21-protect-human-rights-in-climate-action/

⁶¹⁷ Paris Kural Kitabında insan hakları entegrasyonuna ilişkin daha ayrıntılı bir genel bakış için, bkz. 2018, [ciel.org/wp-content/uploads/2018/12/HRCC_Roundletter_COP24_December2018.pdf](https://www.ciel.org/wp-content/uploads/2018/12/HRCC_Roundletter_COP24_December2018.pdf)

etkileşim,⁶¹⁸ toplumsal cinsiyete duyarlılık, toplumsal cinsiyet eşitliği⁶¹⁹ ve Yerli, geleneksel ve yerel bilgiyi dikkate almanın önemi gibi ilgili kavramlara atıfta bulunur.⁶²⁰

Bu taahhütler ve mevcut insan hakları yükümlülükleri ışığında, devletler, insan haklarını hem hazırılık süreçlerine hem de içeriklerine, ulusal katkı beyanlarına ve Ulusal Uyum Bildirimlerine dahil etmelidir.⁶²¹ Bu belgelerin hazırlanmasında devletler, en çok etkilenenler ve ötekileştirilenler ile ayrımcılığa uğrayanlar başta olmak üzere, özellikle bilgi edinme ve katılım hakkı konusunda usule ilişkin hakları güvence altına almalıdır. Ulusal iklim planları, içeriklerine istinaden, insan hakları ilke ve standartlarına açık referanslar içermeli, uluslararası insan hakları yükümlülüklerine uygun olmalı ve ilgili göstergeleri, hedefleri ve ölçütleri içermelidir. İklim önlemlerinin, insan haklarına saygılı olmasını, bunları korumasını ve hakların gereğini yerine getirmesini sağlamak için devletlerin atacağı belirli adımları ve alacağı önlemleri, Paris Anlaşması'nın önsözünde yer alan temel ilkelerle de ilişkili olarak (kastedilen; Yerli Halkların hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, gıda güvenliği, adil geçiş, nesiller arası eşitlik ve ekosistemlerin bütünlüğünün korunmasıdır) tüm iklim değişikliğini hafifletme önlemleriyle ilgili olanları dahil edecek şekilde belirtmelidirler.

Devletler ayrıca Paris Anlaşması'nın 13. Maddesi tarafından oluşturulan “şeffaflık çerçevesi” dahilinde alınan taahhütleri etkin bir şekilde uygulamalı ve iklim politikalarının, insan haklarını ve bunlarla kesişen diğer önemli hususları nasıl bütünleştirdiği hakkında bilgi içermelidir.

Ayrıca, devletler ve çok taraflı kurumlar, ulusal ve uluslararası iklim finansmanı mekanizmaları tarafından desteklenen projelerin insan haklarını ihlal etmemesini, bunları korumasını ve gereğini yerine getirmesini sağlamalıdır. Bu nedenle, tüm iklim fonlarının yeterli insan hakları güvencelerini benimsemesi veya güçlendirmesi ve etkili bir şekilde uygulaması önemlidir. Bu tür güvenceler, bir projeyi hayata geçirilmeden önce zorunlu insan hakları etki değerlendirmelerini, etkilenen bireylerin ve toplulukların bilgiye erişimini ve yeterli kamusal katılımı sağlayacak mekanizmaları ve Yerli Halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay hakkına saygı gösterilmesini ve bunların yanı sıra insan hakları ihlalleri için etkili çözüm yolları sağlayacak prosedürleri ve mekanizmaları da içermelidir.⁶²² İnsan hakları güvencelerinin benimsenmesi, karbon ticaretiyle ilgili Paris Anlaşması'nın 6. Maddesine ilişkin yönergelerin devam eden müzakereleri bağlamında, özellikle de, önerilen Sürdürülebilir Kalkınma Mekanizmasının tesis edilmesi bakımından çok önemlidir (bkz. Bölüm 5.3).

7.3 COVID-19 SONRASI İNSAN HAKLARINI VE İKLİMİ MERKEZE ALAN ADİL BİR İYİLEŞME SÜRECİ SAĞLAYIN

İklim krizinin aciliyeti göz önüne alındığında, COVID-19 pandemisine ve ekonomik etkilerine verilen yanıtların küresel ısınmanın azaltılmasına katkıda bulunması zorunludur. Pandemiyle mücadele tedbirleri, çevresel güvencelerin zayıflatır, iklim mücadelesini gereğinden fazla geciktirir veya fosil yakıt bağımlılığını güçlendirirse iklim krizini şiddetlendirme riski yaratır. Teşvik paketleri ve kalkınma önlemleri, sıfır karbonlu bir ekonomiye ve dirençli bir topluma geçişi kolaylaştırmalıdır. Aynı zamanda, bunlar, pandemi ve iklim krizinin gün ışığına çıkardığı eşitsizliklerle mücadele edilmesine de katkıda bulunmalıdır. Bu nedenle, devletler, insan haklarını ve iklim mücadelesini merkeze alan adil ve çevresel olarak sürdürülebilir bir iyileşme sürecine bağlı kalmalıdır.

BM Çevre Programı (UNEP), “pandemi sonrası yeşil bir iyileşme sürecinin , COVID-19'dan önceki politikalara dayanarak 2030'da görmeyi beklediğimiz emisyonları %25'e kadar azaltılabileceğini” ve Paris Anlaşması'nın hedefine ulaşma şansını önemli ölçüde arttıracaklarını tahmin ediyor.⁶²³ Bununla birlikte, iyileştirme için kamu finansmanının çoğu ya yüksek karbonlu sektörlere ya da emisyonlar üzerinde fark edilebilir etkileri olmayan eylemlere yatırıldığı için, devletler şimdiye kadar bu fırsatı büyük ölçüde kaçırmış görünüyorlar.⁶²⁴

⁶¹⁸ Bkz. BM Belge No: FCCC/PA/CMA/2018/3/Add.1, Karar 4/CMA.1, para. 7 ve Ek 1, paragraf. 4; BM Belge No: FCCC/CP/2018/10/Ek.1, Karar 9/CP.24, para. 8.

⁶¹⁹ Bkz. BM Belge No: FCCC/PA/CMA/2018/3/Add.1, Karar 4/CMA.1, paragraf. 7 ve Ek 1, para. 4; BM Belge No: FCCC/CP/2018/10/Ek.1, Karar 9/CP.24, para. 7; BM Belge No: FCCC/PA/CMA/2018/3/Add.1, Ek.

⁶²⁰ Bkz. BM Belge No: FCCC/PA/CMA/2018/3/Add.1, Ek.

⁶²¹ İnsan haklarıyla ilgili hususların ulusal katkı beyanlarına entegrasyonu hakkında bkz: Kadınları Güçlendirme ve Kalkınma Teşkilatı (WEDO), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Güncellenmiş ve Yeni Ulusal Katkı Beyanlarında Kadınların Güçlendirilmesi, Aralık 2020, weddo.org/brief-gender-equality-and-womens-empowerment-in-updated-and-new-nationally-determined-contributions-ndcs/; CLARA, *Ulusal Katkı Beyanlarına İlişkin CLARA Kılavuzu – Haklar ve İklim Mücadelesi*, <http://peoplesndc.org/ambition/rights/>

⁶²² Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, A/HRC/37/59, para. 39.

⁶²³ UNEP (BM Çevre Programı), *Emisyon Açığı Raporu 2020* (daha önce alıntılanmıştır).

⁶²⁴ UNEP, *Emisyon Açığı Raporu 2020* (daha önce alıntılanmıştır). Ayrıca bkz. energypolicytracker.org/region/g20

Bu nedenle, gelecekteki COVID-19 mali müdahalelerinin adil ve çevresel açıdan sürdürülebilir bir iyileşmeyi teşvik etmesi çok önemlidir. Devletler bilhassa şunları yapmalıdır:

- Özel şirketleri kapsayanlar da dahil olmak üzere herhangi bir ekonomik teşvik paketinin, şirket kârından ziyade işçilere yönelik desteğe öncelik verme şartı içermesini sağlamalıdır. Fosil yakıt enerjisi şirketlerine yapılacak herhangi bir acil yardım, yeni araştırma ve geliştirmeyi desteklemek yerine, mevcut hizmetlerin sürdürülmesine öncelik vererek, işçilerin işlerinin ve haklarının korunmasını hedef almalıdır. Bu türden herhangi bir destek, Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) en son açıkladığı bilimsel tavsiyeye uygun olarak, işleri ve geçim kaynaklarını korumaya yönelik uygun geçiş planları ile birlikte fosil yakıtların aşamalı olarak kullanımdan kaldırılmasına yönelik zaman sınırı olan taahhütlerle şarta bağlanmalıdır. Havacılık şirketlerine yapılacak her türlü yardım, işçilerin işlerini ve yeterli yaşam standardını korumayı hedeflemeli ve belirli bir süre boyunca uçuş sayısını azaltmayı da içerecek şekilde, emisyonları mutlak verilerle ve dengeleme stratejilerine bağlı kalmaksızın azaltmak için zaman sınırı olan taahhütlere bağlı olmalıdır.
- Sıfır karbonlu bir ekonomiye ve dirençli bir topluma adil bir geçişi destekleyen sektörlere yatırım yaparak, hiçbir türde ayrımcılık yapmaksızın tüm işçilere sürdürülebilir ve saygın istihdam ve daha fazla sosyal koruma sağlayan yeşil iş olanakları ve diğer yeni iş olanakları yaratmalıdır.

8. HERKESİN BİLGİ EDİNME, KATILIM VE ÇÖZÜM YOLU HAKLARINI GÜVENCE ALTINA ALIN

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (BMİHYK) ve BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü tarafından⁶²⁵ insan hakları hukuku kapsamında detaylandırıldığı üzere, devletlerin insanları çevresel zararlardan koruma görevleriyle ilgili olarak iklim değişikliğini de içeren çeşitli usul yükümlülükleri vardır. Temel yükümlülükleri bilgiye erişim sağlamak, kamusal katılımı kolaylaştırmak ve adalete ve etkili çözüm yollarına erişim sağlamaktır. Tüm bu yükümlülükler, çevre ve insan hakları savunucularının çevrenin korunmasına dair eylem ve sorumluluk talep etmede oynadıkları mühim rolü ve bu rolü güvenli ve etkili bir şekilde yerine getirebilmeleri için devletlerin sağlaması gereken gerekli ön koşulları kabul eder.

Bu yükümlülükler, 1992 Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi ve 1992 Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi de dahil olmak üzere çevre hukuku kapsamında da tanınmaktadır. Bunlar aynı zamanda iki bölgesel sözleşmenin de konusudur: Genellikle Aarhus Sözleşmesi⁶²⁶ olarak bilinen Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Almada Kamusal Katılım ve Adalet Erişim Hakkında 1998 Sözleşmesi ile Latin Amerika ve Karayipler'de Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Kamusal Katılım ve Adalet Hakkında 2018 Bölgesel Sözleşmesi ya da diğer adıyla Escazú Sözleşmesi⁶²⁷ bilgiye erişim ve kamusal katılıma ilişkin Rio Bildirgesi'nin 10. İlkesinden kaynaklanmaktadır ve çevresel konularda insan hakları savunucularının korunmasına ilişkin dünyanın ilk bağlayıcı ve özel hükmünü içermektedir.

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (UNFCCC) ve Paris Anlaşması'nın tarafları, iklim değişikliği eğitimi, öğretimi, kamuoyunu bilinçlendirmeyi, kamusal katılımı ve halkın bilgiye erişimini arttırmada işbirliği yapmayı taahhüt etmiştir.⁶²⁸ COP24'te kabul edilen "Paris Anlaşması Kural Kitabı" ile ilgili kararlarda da benzer taahhütler yinelenmiştir (bkz. dipnot 618). İklimi Güçlendirme Faaliyeti için Doha Çalışma

⁶²⁵ BMİHYK, *Güvenli, Temiz, Sağlıklı ve Sürdürülebilir Bir Çevreden Yararlanmaya İlişkin İnsan Hakları Yükümlülüklerinin Haritalandırılması*, Haziran 2014, srenvironment.org/sites/default/files/Reports/2018/ClimateChangemapping15-August.pdf; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusuna ilişkin Özel Raportör'ün Raporu, 1 Şubat 2016, A/HRC/31/52, paragraf 50-64; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/59; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 64.

⁶²⁶ Bkz. unece.org/env/pp/treatytext.html Aarhus Sözleşmesi 1998'de kabul edildi ve 2001'de yürürlüğe girdi. Sözleşmenin yazıldığı tarihte 47 taraf vardı: 46 Avrupa ve Orta Asya ülkesi ile Avrupa Birliği. İmzaların ve onayların durumu için bkz. treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXVII-13&chapter=27

⁶²⁷ Bkz. cepal.org/en/escazuagreement Escazú Sözleşmesi, 12 ülke tarafından onaylandıktan sonra 22 Nisan 2021'de yürürlüğe girdi. İmzaların ve onayların durumu için bkz. observatoriop10.cepal.org/en/treaties/regional-agreement-access-information-public-participation-and-justice-environmental

⁶²⁸ Madde 4.1(i) ve 6, UNFCCC; Madde 12, Paris Anlaşması.

Programı (ACE)⁶²⁹ şu zamana kadar, iklim yönetimi alanında bu ilkelerin desteklenmesi için temel bir platform işlevi gördü, ancak bunları insan haklarının etkin bir şekilde teşvik edilmesine tercüme etmekte yetersiz kaldı. Devletler, COP26'daki çalışma programını incelemeyi tamamladıklarında, insan hakları ilke ve standartlarına daha çok bağlı ve insan haklarıyla uyumlu iklim politikalarının etkin bir şekilde uygulanmasını teşvik edebilecek yeni bir çalışma programı benimsemelidirler.⁶³⁰

8.1 BİLGİYE ERİŞİM VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ EĞİTİMİ

Bilgi talep etme, edinme ve açıklamaya dair insan hakkı, ifade özgürlüğünün bir bileşenidir ⁶³¹ ve çevresel konular hakkındaki bilgileri de kapsar.⁶³² Bu nedenle devletler, halkın çevresel konular hakkındaki bilgilere erişimini sağlamalıdır. Bu yükümlülüğün iki bileşeni vardır: Çevreyle ilgili bilgileri toplama, güncelleme ve yayma görevi ile bu bilgilere erişim sağlama görevi.

Çevreyle ilgili bilgileri düzenli olarak toplama, güncelleme ve yayma görevi ⁶³³ hem devletin hem de ticari faaliyetlerin çevresel etkilerinin insan haklarından yararlanmayı nasıl engelleyebileceğini değerlendirme yükümlülüğünü içerir. ⁶³⁴ Bu, iklim kriziyle ilgili olarak, **devletlerin, sera gazı emisyonlarının saydam ölçümleri ve iklim etkileri, doğal afetlere ilişkin erken uyarı bilgisi ve doğal afet bilgileri⁶³⁵ de dahil olmak üzere, iklim değişikliği hakkında bilgi üretme ve yayma ve çevresel riskleri değerlendirirken iklim değişikliğini göz önüne alma yükümlülüklerine işaret eder.**⁶³⁶ Ayrıca, “fosil yakıt geliştirme, büyük fosil yakıtla çalışan enerji santralleri ve yakıt ekonomisi standartları hakkında programa dayalı kararlar gibi”⁶³⁷ yüksek sera gazı emisyonlarıyla sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan tüm devam eden ve planlı faaliyetler için değerlendirmeler yapılmalı ve sonuçları kamuya açık hale getirilmelidir. Benzer şekilde, devletler hafifletme ve uyum proje ve planlarının insan hakları değerlendirmelerini yapmalı ve bunları kamuya açık hale getirmelidir. ⁶³⁸ Çevresel bilgiyi yayma yükümlülüğü, devletlerin bilgiyi kendi ülkelerinde kullanılan tüm dillerde ve kültürel olarak uygun bir şekilde sunmasını, iklim krizinden en çok etkilenen grupların kolayca anlayabileceği türden, erişilebilir bir formatta bilgi üretmesini veya bununla mücadele için önlemler alırken çocukları⁶³⁹ ve engellileri de ⁶⁴⁰ dahil etmesini ve uygun iletişim kanallarını kullanmasını gerektirir.

Çevreyle ilgili bilgilere erişimi sağlama göreviyle ilişkili olarak, BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü tarafından belirtildiği üzere, **“herhangi bir hukuki veya başka bir menfaat gösterme zorunluluğu olmaksızın herhangi bir kişi veya derneğin talebi üzerine devletlerin, kamu yetkililerinin düzenlediği çevreyle ilgili bilgilere hesaplı, etkili ve zamanında erişim sağlama” görevi vardır.**⁶⁴¹ Bir talebin reddine ilişkin gerekçeler, kamuyu kamu yararına aydınlatmak için iç hukukta açıkça düzenlenmeli, dar bir şekilde tanımlanmalı ve tanımlayıcı bir biçimde yorumlanmalıdır. Devletler ayrıca, çevresel bilgilerin nasıl elde

⁶²⁹ BM Belge No : FCCC/CP/2012/8/Add.2, 15/CP.18 Sayılı Karar, s. 17-27, unfccc.int/sites/default/files/resource/docs/2012/cop18/eng/08a02.pdf#page=17

⁶³⁰ Bkz. BMIHYK ve diğerleri, “Doha Çalışma Programının gözden geçirilmesi için yapılan açık başvuru çağrısına yanıt olarak SBI'nin Taraflardan ve gözlemcilerden gelecek görüş talebine yanıt (SBI FCCC/SBI/2019/L.3/Add.1), İklimi Güçlendirme Eylemini geliştirmek için gelecekteki çalışmalara ilişkin öneriler ve görüşler için çağrı”, 21 Şubat 2020, ohchr.org/Documents/Issues/ClimateChange/OHCHR_ILO_UNWomen_UNESCO_UNEP_ECLAC_UNICEF_UNECE_JSubmission_ACE.pdf, s. 6; İklim Eylem Ağı, *Bildirim: Doha Çalışma Programının Gözden Geçirilmesi ve İklimin Güçlendirilmesi için Eylem Üzerine Gelecekteki Çalışmalar*, Nisan 2020, climatenetwork.org/resource/can-submission-review-of-the-doha-work-programme-and-the-future-work-on-action-for-climate-empowerment-may-2020/; Uluslararası Af Örgütü, *İnsan Haklarıyla Uyumlu İklim Taahhütlerinde Hedef Artırma: 2021'deki İlgili Uluslararası Toplantılar Öncesinde Devletlere Tavsiyeler*, (İndeks No: IOR 40/4055/2021), 20 Mayıs 2021, amnesty.org/en/documents/ior40/4055/2021/en/

⁶³¹ Madde 19, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi; Madde 19, ICCPR.

⁶³² Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/59, para. 17.

⁶³³ Madde 19, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi; Madde 19, ICCPR.

⁶³⁴ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 1 Şubat 2016, BM Belge No: A/HRC/31/52, para. 51. BM İnsan Hakları Komitesi, yaşam hakkı ile ilgili 36 No'lu Genel Yorumunda, çevreyi muhafaza etmek ve zarar, kirlilik ve iklim değişikliğine karşı korumak için devletlerin alması gereken önlemler arasında çevresel değerlendirmelerin yapılmasının da yer aldığını belirtmiş, yaşam hakkına ve özellikle insana yaraşır bir yaşama saygı gösterme ve güvence altına alma yükümlülüklerini yürürlüğe koymuştur. Bkz. BM Belge No: CCPR/C/GC/36, para. 62.

⁶³⁵ BMIHYK, “Anahtar mesajlar”, (daha önce alıntılanmıştır).

⁶³⁶ Bkz. UNEP, *İklim Değişikliği ve İnsan Hakları* (daha önce alıntılanmıştır), s. 17.

⁶³⁷ UNEP, *İklim Değişikliği ve İnsan Hakları* (daha önce alıntılanmıştır), s. 16; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 1 Şubat 2016, BM Belge No: A/HRC/31/52, para. 54.

⁶³⁸ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 1 Şubat 2016, BM Belge No: A/HRC/31/52, para. 55.

⁶³⁹ Bkz. UNICEF, “Çocuk Dostu Eğitim: İklim değişikliğinden etkilenen çocukların hayatlarını dönüştürmek”, Haziran 2012, unicef.org/environment/files/UNICEF-ClimateChange-E-panelformat1.pdf

⁶⁴⁰ BMIHYK, *İklim Değişikliği Bağlamında Engelli Haklarına İlişkin Analitik Çalışma* (daha önce alıntılanmıştır), para. 61 (c).

⁶⁴¹ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/59, para. 19.

edileceği konusunda halka rehberlik sağlamalı ve hassas durumdaki kişi veya grupların bilgiye erişimini kolaylaştırmalıdır.

Çevreyle ilgili eğitim verme görevi, çevreyle ilgili bilgiye erişim sağlama yükümlülüğü ile yakından ilgilidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 29(1)(b) ve (e) Maddeleri, çocukların, insan haklarına ve doğal çevreye saygının geliştirilmesine yönelik bir eğitim hakkına sahip olduğunu özellikle belirtmektedir. Sonuç olarak, **devletler, çevre ve özellikle de iklim değişikliği meselelerini her düzeyde eğitim müfredatına dahil ederek, tüm çocukların, eğitimleri süresince yeterli bir çevre eğitimi almalarını sağlamalıdır.**⁶⁴² Bu tür çevresel eğitim programları toplumsal cinsiyete duyarlı olmalı⁶⁴³ ve çocuğun kültürünü, dilini ve çevresel bağlamdaki durumunu yansıtmalıdır.⁶⁴⁴ Ayrıca çocukların insanlar ve çevre arasındaki ilişkiyi anlamalarını teşvik etmeyi ve çocukları çevresel sorunlarla mücadele konusunda güçlendirmeyi amaçlamalıdır.⁶⁴⁵

Bu nedenle, çevre ve özellikle iklim değişikliği bağlamında eğitim verilmesi, çocukların iklimle ilgili karar alma süreçlerine katılımını kolaylaştırmak bakımından çok önemlidir. Bir dizi BM kuruluşu tarafından belirtildiği gibi, “eğitim başlı başına bir haktır, aynı zamanda da katılım hakkından etkin bir şekilde yararlanılması için gerekli bir olanaktır.”⁶⁴⁶ UNICEF tarafından ifade edildiği üzere, yeterli iklim eğitimi, “hafifletme ve uyum yollarını ve daha geniş anlamda sürdürülebilir kalkınmayı güçlendirmek için en basit ve etkili stratejilerden biridir.”⁶⁴⁷

Devletler, başta iklim krizi ve nedenleri, etkileri ve çözümleri hakkında olmak üzere, yetişkinler için de çevresel konular hakkında kamusal farkındalığı ve eğitimi teşvik etmelidir.⁶⁴⁸ Ayrıca, iklim değişikliği de dahil olmak üzere, kamusal farkındalık ile çevresel bilgilere ve eğitime erişim, ayrımcılık olmaksızın güvence altına alınmalıdır. Örneğin, BM Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (CEDAW Komitesi), devletlere, “kadınların ve kız çocukların afetler ve iklim değişikliği ile ilgili bilimsel araştırma ve eğitim de dahil olmak üzere bilgiye eşit erişimlerini sağlamalarını” tavsiye etmektedir.⁶⁴⁹ Engelli bireylerin Haklarına Dair Sözleşme'nin 21. Maddesi, engellilere bilgileri erişilebilir formatlarda sağlama yükümlülüğünü belirtir; bu yükümlülük, engelli bireylerin afetlerle ilgili erken uyarı da dahil olmak üzere çevreyle ilgili bilgilere erişebilmelerini ve iklimle ilgili kararlara katılım sağlamak için gerekli bilgilere sahip olmaları sağlamak açısından esastır.⁶⁵⁰

8.2 KAMUSAL KATILIM

Herkesin kendi ülkesinin yönetimine ve kamu işlerinin yürütülmesine katılma hakkından yola çıkarak,⁶⁵¹ devletlerin, çevreyle ilgili politikaların, kanunların, yönetmeliklerin, projelerin ve faaliyetlerin geliştirilmesi gibi karar alma süreçlerine kamusal katılımı kolaylaştırma yükümlülüğü, uluslararası insan hakları hukuku kapsamında güvence altına alınmıştır.⁶⁵²

Bilgi edinme ve bilgiye erişim, etkili kamusal katılım hakkının ön koşuludur. Anlamlı bir şekilde katılım sağlayabilmek için, kamuoyu, alınacak kararların ilk tasarımları ve hükümet tekliflerinin çevresel ve insan

⁶⁴² Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/59, paragraf. 15; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin İnsan Hakları Yükümlülükleri Konusunda Özel Raportör Raporu, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, paragraf. 64(a); BM İnsan Hakları Konseyi, 45/30 Sayılı Karar, Çocuk Hakları: Sağlıklı bir çevre aracılığıyla çocuk haklarının hayata geçirilmesi (daha önce alıntılanmıştır), para. 8 (d).

⁶⁴³ BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır), para. 60(d).

⁶⁴⁴ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/58, para. 40.

⁶⁴⁵ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/58, para. 40; and A/HRC/37/59, para. 15.

⁶⁴⁶ BMİHYK ve diğerleri, “Doha Çalışma Programının gözden geçirilmesi için yapılan açık başvuru çağrısına yanıt olarak SBI'nin Taraflardan ve gözlemcilerden görüş talebine yanıt (SBI FCCC/SBI/2019/L.3/Add.1), İklimi Güçlendirme Eylemini geliştirmek için gelecekteki çalışmalara ilişkin öneriler ve görüşler için çağrıda bulunun” (daha önce alıntılanmıştır), s.6.

⁶⁴⁷ UNICEF, *İklim Değişikliği Politikaları Çocuk Dostu mu? Eylem Rehberi: Özet*, Aralık 2019, [unicef.org/globalinsight/media/646/file/are-climate-change-policies-child-friendly-2019.pdf](https://www.unicef.org/globalinsight/media/646/file/are-climate-change-policies-child-friendly-2019.pdf), s. 13.

⁶⁴⁸ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/59, para. 16..

⁶⁴⁹ BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır), para. 60(c).

⁶⁵⁰ BMİHYK, *İklim Değişikliği Bağlamında Engelli Haklarına İlişkin Analitik Çalışma* (daha önce alıntılanmıştır.), para.27 & 41.

⁶⁵¹ Madde 21, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi; Madde 25, ICCPR.

⁶⁵² Bkz. UNEP, *İklim Değişikliği ve İnsan Hakları* (daha önce alıntılanmıştır); Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda Özel Raportör'ün Raporu, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/59, paras 23-26.

hakları etkilerinin önceden değerlendirilmesi de dahil olmak üzere ilgili bilgileri edinmeli, bunlara erişebilmeli ve anlayabilmelidir.⁶⁵³

Etkili olması için, halkın katılımı sürecin erken safhalarında gerçekleşmeli ve “etkilenen kişilerin görüşlerinin dinlenmesi ve karar alma sürecini etkilemesi için somut fırsatlar sağlanmalıdır.”⁶⁵⁴ Devletler, yetkililerin ifade edilen görüşleri dikkate almasını ve alınan kararları gerekçeleriyle birlikte net bir biçimde izah etmesini sağlamalıdır.⁶⁵⁵

Devletler, özellikle iklim stratejilerini, yasalarını, ulusal katkı beyanlarını, ulusal uyum planlarını ve aynı zamanda belirli iklim değişikliğini hafifletme ve uyum projelerini ve girişimlerini planlarken ve tasarlarken, kamuoyuyla yeterli ve anlamlı istişarelerde bulunmalı, bilhassa iklim değişikliğinden ve önerilen kararlardan en çok etkilenenlerin ayrımcılığa uğramaksızın katılımını sağlamalıdır. Özellikle, Yerli Halklarla ilişkili olarak, devletler, onlara danışmalı ve işbirliği yapmalı; onları etkileyebilecek önlemler almadan önce özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onaylarını almalı ve onayları dışında arazi veya mülklerinin alınması durumunda telafi önlemleri sağlamalıdır.⁶⁵⁶ Yerli Halklarla yapılacak istişareler onların gelenek ve göreneklerine uygun olmalı ve Yerli kadınlara ayrımcılık yapılmamasını sağlamalıdır.⁶⁵⁷

Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, işçiler ve özellikle karbon giderme sürecinden etkilenen topluluklar, düşük gelirli veya yoksulluk içinde yaşayan insanlar, Yerli Halklar, kırsal topluluklar, mülteciler ve göçmenler, ırk, çalışma ve köken temelinde ayrımcılığa uğrayan insanlar, engelliler, LGBTI+’lar ve diğer azınlıklar, özellikle de çoklu ve kesişen alanlarda ayrımcılığa maruz kalanlar dahil olmak üzere iklim krizinden ve iklim mücadelesi kapsamındaki önlemlerden orantısız şekilde etkilenen bireylerin, toplulukların, grupların ve halkların katılımını kolaylaştırmaya özel bir önem atfedilmelidir.

Bu şekilde hareket etmek, farklı grupların katılımını kolaylaştırabilecek veya engelleyebilecek süreçleri anlamak ve gerektiğinde bilgiye, katılıma, danışmaya ve özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onaya etkili erişimlerini sağlamak için planlı bir stratejiyi ve belirli önlemler geliştirmeyi ve toplumsal cinsiyete dayalı ve kesişimsel bir yaklaşımın yanı sıra yerel ve ulusal düzeyde mevcut resmi ve gayri resmi katılım ve örgütlenme yapılarının analizini gerektirir.⁶⁵⁸ Ayrıca, dezavantajlı grupların uluslararası iklim değişikliği müzakerelerinde ve diğer çok taraflı forumlarda eşit olarak temsil edilmesini sağlamak için etkili önlemlerin belirlenmesini ve uygulanmasını da gerektirir. Çeşitli BM anlaşma organları, Özel Usuller ve BM kuruluşları, yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde iklim değişikliği ve afetlerin azaltılması da dahil olmak üzere, kadınların ve ötekileştirilmiş grupların karar alma süreçlerine katılımını teşvik etmek için belirli tavsiyeler getirmiştir.⁶⁵⁹

Bu grupların katılımı sadece prosedür gereği olmamalı, iklim değişikliğine karşı mücadelede önderliklerinin tanınmasını ve bilgi, fikir ve girişimlerini paylaşabilmelerini sağlamayı, böylelikle de daha etkili bir iklim mücadelesine katkıda bulunmayı amaçlamalıdır.⁶⁶⁰ Örneğin, kırsal topluluklar ve özellikle de kırsal alanlarda yaşayan kadınlar, genellikle kendi ekosistemleri ve iklim değişikliğine daha kolay uyum sağlamalarına olanak veren sürdürülebilir toprak yönetimi pratikleri hakkında uzman bilgisine sahiptir.⁶⁶¹ Kırılgan ekosistemlerde yaşama ve çevrelerindeki değişikliklere uyum sağlama konusunda uzun bir geçmişe sahip olan Yerli Halklar, toprak, su, biyolojik çeşitlilik ve ekosistemlerin korunmasında etkili olduğu kanıtlanmış ve hafifletme ve uyum önlemlerine faydalı bir şekilde katkıda bulunabilecek değerli geleneksel bilgilere sahiptir.⁶⁶² Özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay süreçleri de bu bilginin paylaşılmasına olanak sağlar. Latin Amerika’daki etnik

⁶⁵³ Politikaların, kanunların ve düzenlemelerin geliştirilmesi ve belirli proje ve faaliyetlere ilişkin gereklilikler hakkında hükümetlerin hangi bilgileri sağlaması gerektiği konusunda daha fazla bilgi için, güvenli, temiz, sağlıklı bir yaşamdan yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri ve sürdürülebilir çevre konusunda bkz. BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/59, para. 25.

⁶⁵⁴ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 1 Şubat 2016, BM Belge No: A/HRC/31/52, para. 59.

⁶⁵⁵ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/59, para. 26.

⁶⁵⁶ Birleşmiş Milletler Yerli Halkların Hakları Bildirgesi; Bağımsız Ülkelerdeki Yerli Halklar ve Kabile Halklarına İlişkin 169 Sayılı ILO Sözleşmesi (1989).

⁶⁵⁷ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/59, para. 50.

⁶⁵⁸ Bkz. Uluslararası Af Örgütü, *BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi: Afet Riskinin Azaltılması ve İklim Değişikliğinin Toplumsal Cinsiyete Dayalı Boyutlarına İlişkin Genel Tavsiyeler: Uluslararası Af Örgütü’nün Ön Gözlemleri* (İndeks No: IOR 40/3468/2016) (daha önce alıntılanmıştır).

⁶⁵⁹ Örneğin bkz. BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 12: Çocukların duyulma hakkı, 20 Temmuz 2009, BM Belge No: CRC/C/GC/12, para. 134; BM Çocuk Hakları Komitesi, Genel Yorum 14: Çocukların üstün yararının öncelikli olarak dikkate alınması hakkı (Madde 3, paragraf 1), 29 Mayıs 2013, BM Belge No: CRC/C/GC/14, paragraf. 91; BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır), para. 36; BMİHYK, *İklim Değişikliği Bağlamında Engelli Haklarına İlişkin Analitik Çalışma* (daha önce alıntılanmıştır). Belirli sözleşme organlarının incelenmekte olan ülkelere Nihai Gözlemlerine katılımı hakkında tavsiyeler için, bkz. CIEL ve GI-ESCR, *Devletlerin İklim Değişikliği Bağlamında İnsan Hakları Yükümlülükleri*, 2020 (daha önce alıntılanmıştır).

⁶⁶⁰ Örneğin bkz. BMİHYK, “Anlaşma organlarının insan hakları ve iklim değişikliğine ilişkin ortak bildirisi, 2019”.

⁶⁶¹ BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır), para. 33.

⁶⁶² BM Yerli Halkların Hakları Özel Raportörü, Rapor, 1 Kasım 2017, BM Belge No: A/HRC/36/46, paragraf. 24; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 48.

azınlıklar, örneğin, Afrika kökenliler, çoğu durumda, iklim değişikliğinin hafifletilmesi ve uyum konusunda kayda değer bir deneyime ve geleneksel bilgiye sahiptir.

Halkın bilgilendirilmiş katılımını sağlamak için, iklim değişikliğini hafifletmek veya buna uyum sağlamak amacıyla tasarlanmış projelere ve politikalara karşı çıkan kişiler de dahil olmak üzere, iklimle ilgili tüm eylemlerle ilgili olarak tüm insanların ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü hakları korunmalıdır.⁶⁶³ Devletler, iklim değişikliği politikalarını savunan veya karşı çıkanların, hükümet veya devlet dışı aktörler tarafından suistimal, tehdit veya tacize maruz bırakılmamasını sağlamalıdır (bkz. Bölüm 8.4).

8.3 ÇÖZÜM YOLLARINA ERİŞİM

İnsan hakları hukuku uyarınca, insan hakları ihlallerine maruz kalan herkesin etkili bir çözüm yoluna erişim hakkı vardır.⁶⁶⁴ İlgili insan hakları organları, bu ilkenin çevreye verilen zararın neden olduğu insan hakları ihlallerini kapsadığını açıklığa kavuşturmuştur. Bu nedenle, **devletler, hakları iklim değişikliğinden veya iklimle ilgili önlemlerden etkilenen kişilerin çözüm yoluna erişim hakkını güvence altına almalıdır.**⁶⁶⁵

1992 Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi, “telafi ve çözümü kapsayan hukuki ve idari kovuşturmalarla etkin erişim” (Prensip 10) sağlarken, UNFCCC, bireyler için adalet veya çözüm yoluna erişim hakkını açıkça tanımamaktadır. Paris Anlaşması da aynı şekilde iklim değişikliğinin etkilerinden veya buna verilen tepkilerden zarar görenlerin çözüme erişimini sağlamak adına devletler, iklim finansmanı mekanizmaları veya diğer kuruluşlar için net bir görev belirlemede yetersiz kalmıştır.

UNFCCC bünyesinde “kayıp ve zarar” üzerine yapılan müzakereler, başta telafi olmak üzere, çözümlerle ilgili konuların uluslararası düzeyde en açık biçimde görünür olduğu yerdir (bkz. Bölüm 9). Gelişmekte olan ülkeler, kayıp ve zarar üzerine müzakerelerin, iklim değişikliğinin etkilerine ilişkin sorumluluğu ve maruz kaldıkları kayıp ve zararın telafisi konusunu ele alması gerektiğini savundu. Gelişmiş ülkeler, sorumluluğun kabulü ve bunun muhtemel bir sonucu olarak tazminat hakkı anlamına gelebilecek tüm ifadelerle karşı çıktılar. Sonuç olarak, Paris Anlaşması'na kayıp ve zarar ile ilgili bir madde eklenirken, gelişmiş ülkelerin baskısıyla sorumluluk ve tazminata ilişkin tüm atflar kaldırılmıştır.⁶⁶⁶

Bununla birlikte, insan hakları hukuku, devletler ve şirketler eylemleri ve ihmalleri nedeniyle öngörülebilir insan hakları zararını önlemede başarısız olduğunda, mağdurların etkili bir çözüme erişmesini gerektirir.⁶⁶⁷ Bu, bir devlet hem ulusal hem de uluslararası işbirliği yoluyla, sera gazı emisyonlarını mümkün olan en kısa zaman çerçevesi içinde azaltmak üzere olası tüm adımları atmada başarısız olduğunda veya devletler insan hakları ihlalleriyle sonuçlanan iklim değişikliğini hafifletme veya uyum projeleri benimsediğinde meydana gelebilir. İklim değişikliği girişimlerinde ve projelerinde usul haklarına saygı gösterilmemesi, etkilenen insanlara etkili çözümler sağlama zorunluluğunu da beraberinde getirir.

Etkili çözüm yolu hakkının iki bileşeni vardır, biri usule ilişkindir – adalet erişiminin sağlanması – ve diğeri ise mağdurların etkili bir tazminat almasının sağlanmasıdır.

Devletler, iklim değişikliği veya iklim önlemlerinden kaynaklanan olası ve öngörülebilir insan hakları ihlali davalarının yanı sıra yargı yetkisi sınırlarının dışındaki insanların haklarına zarar verdikleri durumlarda ve geçmiş ve mevcut ihlallere ilişkin davaları karara bağlamak için idari, adli, yasal veya diğer uygun araçlara ayrımcılık yapmaksızın ⁶⁶⁸ zamanında ve uygun maliyetli erişim sağlamalıdır.⁶⁶⁹

Devletler, toplumsal cinsiyete özgü stratejiler, yaş, yoksulluk veya engellilikle ilgili olanları da içeren, iklim değişikliğiyle ilişkili hak ihlaline maruz kalan mağdurlara yönelik erişilebilir bilgi ve adli yardım sağlanması da

⁶⁶³ Daha fazla ayrıntı için bkz. güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrenin kullanımına ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/59, paras 12-14.

⁶⁶⁴ Örneğin bkz. Madde 8, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi; Madde 2(3), ICCPR.

⁶⁶⁵ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 1 Şubat 2016, BM Belge No: A/HRC/31/52, para. 62.

⁶⁶⁶ Örneğin bkz. Küresel Yönetişim Enstitüsü, *İklim Değişikliği ve Kayıp ve Zarar, Politika Özeti*, Mart 2017, ucl.ac.uk/global-governance/news/2017/mar/climate-change-loss-and-damage, s. 7.

⁶⁶⁷ Madde 8, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi; Madde 2(3), ICCPR; BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Genel Yorum 9: Sözleşmenin ülke içinde uygulanması, 1 Aralık 1998, BM Belge No: E/C.12/1998/24; BM Genel Kurulu, 60/147 Sayılı Karar, *Uluslararası İnsan Hakları Hukukunun Ağır İhlallerinin ve Uluslararası İnsani Hukukun Ciddi İhlallerinin Mağdurlarının Çözüm ve Tazminat Hakkına İlişkin Temel İlkeler ve Kılavuzlar*, 16 Aralık 2005'te kabul edildi, BM Belge No: A/RES/60/147.

⁶⁶⁸ Örneğin bkz. BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır), para. 38.

⁶⁶⁹ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/59, paragraf. 29; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 64(c).

dahil olmak üzere, engelleri ele alan uygun önlemlere başvurulmalıdır.⁶⁷⁰ Ayrıca devletler, kuvvetler ayrılığını ihlal ettiğini öne sürmeden, ulusal politikaların hedeflerinin yetersizliğine karşı çıkanlar da dahil olmak üzere iklim değişikliğiyle ilgili insan hakları ihlallerine ilişkin davaları karara bağlama konusunda mahkemelere yasal yetki verilmesini sağlamalıdır.⁶⁷¹ Daha geniş anlamda, devletler, mahkemenin yargı yetkisinin sınırlı yorumlanması lehine mahkemelere karşı bir konum almak veya yargılamaları gereksiz yere geciktiren ve mağdurların bir hukuk yolu arama maliyetini artıran diğer adımları atmak gibi çözüme yönelik herhangi bir engel teşkil etmekten kaçınmalıdır.

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'ne göre, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çözümler ulaşılabilir olmalıdır.⁶⁷² Bu da mağdurların, iç hukuk yollarının mevcut olmadığı veya etkili olmadığı durumlarda, bölgesel veya diğer uluslararası insan hakları kuruluşları yoluyla çözüm talep etmesine olanak vermelidir.

İklim değişikliğiyle ilgili insan hakları ihlalleri mağdurları için adalete erişim sağlamada yerel mahkemelerin önemi, son yıllarda artan sayıda, iklimle ilgili hak temelli, anlaşmazlık davalarının ulusal mahkemelere taşınmasıyla birlikte giderek belirginleşiyor.⁶⁷³ Bugüne kadar, yalnızca birkaç dava olumlu sonuçlandı, ancak bunlar sınır ötesi bir talep veya tazminat talebi içermiyordu.⁶⁷⁴ Hem Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu (IACHR) hem de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AIHM) iklim davaları görülürken,⁶⁷⁵ BM insan hakları sözleşmesi organlarına üç dava getirildi ve bunlardan biri hükme bağlandı.⁶⁷⁶

İnsan hakları ihlalleri mağdurlarının etkili bir tazminat alabilmeleri için devletler, çözüm yollarının kapsamlı olmasını, ayrıca sona erdirmeye, iade ve iyileştirme, telafi, ıslah, zararın tazmin ve yinelenmemeye güvencesini içermesini ve etkilenen tüm bireylerin hukuki yollara eşit erişime sahip olmasını sağlamalıdır.⁶⁷⁷ İhlaller, örneğin, devletlerin iklim değişikliği etkilerinden kaynaklanan insan hakları zararını önleyememesinden kaynaklandığında, devletler, insan haklarını gelecekteki iklim etkilerinden koruyacak şekilde emisyon azaltma

⁶⁷⁰ Bkz. M. Wewerinke-Singh, "İklim değişikliğinin neden olduğu insan hakları ihlalleri için çareler", 2019, Climate Law, Cilt 9; Uluslararası Af Örgütü, *BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi* (İndeks No: IOR 40/3468/2016) (daha önce alıntılanmıştır); BM CEDAW, Genel Tavsiye 37 (daha önce alıntılanmıştır), para. 38; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/58, paras 52-53.

⁶⁷¹ Ulusal iklim değişikliği politikalarına yönelik itirazların yargılanabilirliğini ele alan tüm mahkemeler, konuları yargı denetimine uygun bulmuştur. Juliana/Amerika Birleşik Devletleri Davası hakkında Uluslararası Af Örgütü ABD Şubesi, CIEL ve ELAW tarafından hazırlanan Amicus Curiae'ye bkz. [amnestyusa.org/wp-content/uploads/2020/03/final-brief-on-Juliana-justiceability.pdf](https://www.amnestyusa.org/wp-content/uploads/2020/03/final-brief-on-Juliana-justiceability.pdf)

⁶⁷² Örneğin bkz. Genel Yorum 14: Ulaşılabilir En Yüksek Sağlık Standartından Yararlanma Hakkı (Madde 12), 11 Ağustos 2000, BM Belge No: E/C.12/2000/4, para. 59; Genel Yorum 18: Çalışma hakkı (Madde 6), 6 Şubat 2006, BM Belge No: E/C.12/GC/18, para. 48.

⁶⁷³ J. Setzer & R. Byrnes, *İklim Değişikliği Davalarında Küresel Eğilimler: 2020 Genel Görünümü*, 2020, [ise.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2020/07/Global-trends-in-climate-change-litigation-2020-snapshot.pdf](https://www.ise.ac.uk/granthaminstitute/wp-content/uploads/2020/07/Global-trends-in-climate-change-litigation-2020-snapshot.pdf), p. 14.

⁶⁷⁴ M. Wewerinke-Singh, "İklim değişikliğinin neden olduğu insan hakları ihlalleri için çareler" (daha önce alıntılanmıştır), s. 229. Olumlu olarak karara bağlanan hükümlerin örnekleri arasında şunlar yer alır: Lahore Yüksek Mahkemesi, *Leghari/Pakistan Federasyonu Davası* (daha önce alıntılanmıştır); Kolombiya Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi, *Gelecek nesiller/Çevre Bakanlığı ve diğerleri Davası*, 5 Nisan 2018, climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/future-generation-v-ministry-environment-others/; Hollanda Yüksek Mahkemesi, *Hollanda Devleti/Urgenda Vakfı Davası* (daha önce alıntılanmıştır).

⁶⁷⁵ 2005 yılında, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi (IACHR), ABD'den gelen sera gazının neden olduğu küresel ısınma nedeniyle Inuit halkının insan hakları ihlallerine çare arayan, bir grup Inuit tarafından yazılmış bir dilekçe aldı. IACHR, sağlanan bilgiler bu iddialar doğrultusunda insan hakları ihlali olup olmadığının belirlenmesine olanak vermediği için dilekçeyi işleme koymayı reddetti. Bkz. climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/petition-to-the-inter-american-commission-on-human-rights-seeking-relief-from-violations-resulting-from-global-warming-caused-by-acts-and-omissions-of-the-united-states/. 2013 yılında, IACHR, siyah karbon emisyonlarının neden olduğu hızlı Kuzey Kutbu ısınması ve erimesinden kaynaklanan Kuzey Kutbu Atabaskan Halklarının haklarının ihlal edilmesi nedeniyle Kanada'ya karşı bir dilekçe aldı, ancak bu yazının kaleme alındığı sırada dava hakkında henüz bir karar vermemişti. Bkz. earthjustice.org/sites/default/files/AAC_PETITION_13-04-23a.pdf. 2 Eylül 2020'de altı Portekizli genç 33 ükkeyi AIHM'e şikayet etti. (*Duarte Agostinho ve diğerleri/Portekiz ve diğerleri Davası*). Şikayet, davaların iklim değişikliği konusunda yeterli önlem almayarak insan haklarını ihlal ettiğini iddia ediyor ve daha iddialı adımlar atmalarını gerektiren bir yükümlülük getirilmesini istiyor. Bkz. youth4climatejustice.org/. 8 Ekim 2020'de AIHM, İsviçre Federal Yüksek Mahkemesi davayı reddettikten sonra yaşam ve sağlık haklarını korumak adına daha iddialı iklim hedefleri ve daha etkili önlemler çağrısında bulunan birkaç İsviçreli yaşlı kadının açtığı *İsviçre İklim Koruma Kıdemli Kadınlar Birliği/İsviçre Federal Konseyi ve Diğerleri "Verein KlimaSeniorinnen Schweiz/Bundesrat" Davasını* aldı. Bkz. greenpeace.org/international/press-release/45545/climate-seniors-to-sue-switzerland-before-the-european-court-of-human-rights/. Mart 2021'de AIHM, sıcaklığa bağlı bir multipl skleroz türünden etkilenen ve yüksek sıcaklıkların durumunu kötüleştirdiği gerekçesiyle Avusturyalı bir adamın Avusturya hükümetinin iklim değişikliği konusundaki eylemsizliğinin, verilere göre aile ve özel yaşam hakkını ihlal ettiğini iddia ettiği *Mex M./Avusturya Davasını* aldı. Bkz. climatecasechart.com/climate-change-litigation/wp-content/uploads/sites/16/non-us-case-documents/2021/20210325_13412_complaint.pdf

⁶⁷⁶ Karara bağlanan dava, iklim değişikliğinin ciddi etkilerine rağmen Yeni Zelanda'nın Kiribati'den bir adam ve ailesini, Kiribati'ye sınır dışı etmesi üzerine, haklarını ihlal ettiğini iddia eden *Teitiota/Yeni Zelanda Davasıdır* (detaylı bilgi için bkz. Dipnot 81; referans ve kararlar ilgili tartışma için Bölüm 11.1). Mayıs 2019'da bir grup Torres Strait sakini, Avustralya'nın emisyonları azaltmamasının ve nüfusları iklim etkilerine uyum sağlama konusunda yeterince destekleyememesinin yaşam ve kültür de dahil olmak üzere haklarını ihlal ettiğini iddia ederek Avustralya'ya karşı İnsan Hakları Komitesi'ne dilekçe verdi. Bkz. clientearth.org/human-rights-and-climate-change-world-first-case-to-protect-indigenous-australians/. Eylül 2019'da 16 çocuk, Arjantin, Brezilya, Fransa, Almanya ve Türkiye'ye karşı Çocuk Hakları Komitesi'ne bir dilekçe sunarak, bu devletlerin iklim değişikliğine kasten yol açarak ve bunu sürdürerek, bu devletlerin sözleşme kapsamında çocukların yaşam (Madde 6), sağlık (Madde 24) ve kültür (Madde 30) haklarını koruma ve gereğini yerine getirme yükümlülüklerine saygı gösterilmesi için gerekli önlemleri almadığını iddia etti. Bkz. earthjustice.org/news/press/2019/un-committee-on-the-rights-of-the-child-receives-first-ever-human-rights-complaint-on-climate-change

⁶⁷⁷ Uluslararası Af Örgütü, *BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi* (İndeks No: IOR 40/3468/2016) (daha önce alıntılanmıştır).

HAKLARIMIZI YAKMAYINI!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

hedeflerini yükseltmek için, örneğin; mevzuat ve yönetmelikleri kabul ederek ve uygulayarak, zararın tazminini ve tekrarlanmamasını güvence altına almalıdır.⁶⁷⁸ İklim değişikliği ile ilgili olarak hakları ihlal edilen kişi ve gruplar, anlamlı telafilerin oluşturulmasına ve insan haklarının korunmasına etkin bir şekilde katılabilir.⁶⁷⁹

İklim değişikliği bağlamında, örneğin iklim etkileri yaşam veya habitat kaybına neden olduğunda, onarım maddi bakımdan imkansız olabilir. Bununla birlikte, bir telafi biçimi mevcut olduğunda, devletler bundan kaçınmak için finansal maliyeti tek neden olarak kullanmamalıdır.⁶⁸⁰ Örneğin, Yerli Halkların durumunda, yeri geldiğinde kullanım hakkı ve kolektif toprak mülkiyeti güvencesi sağlamak da dahil olmak üzere, topraklarının sınırlarının belirlenmesi ve korunması gereklidir.⁶⁸¹ İklim değişikliği veya iklim değişikliği projeleri nedeniyle toprakların kaybedildiği veya Yerli kültürlerin yaşatılmasının zarar gördüğü durumlarda, etkilenen halkların da üzerinde mutabık kalacağı şekilde, devletler, mümkün olduğu yerde benzer topraklar ve kaynaklar yoluyla telafi sağlamalıdır.⁶⁸²

İade imkansız veya yetersiz olduğunda, devletler neden olunan kayıp veya zarar nedeniyle mağdurlara maddi tazminat sağlamalıdır. İklim değişikliği ile ilgili insan hakları ihlalleri mağdurlarının yeterli tazminat almalarını sağlamak, sadece insan hakları hukuku kapsamında bir yükümlülük değil, aynı zamanda iklim adaletini sağlamak için de bir zorunluluktur; kayıp ve zarar maliyetlerinin mağdurlar tarafından değil, sorumlu devletler ve şirketler tarafından karşılanması sağlanmalıdır. Ayrıca bu durum, devletlerin emisyonlarını azaltmaları ve gelecek tazminat taleplerinden kaçınmak için iklime uyum çabalarını artırmalarını teşvik edecek şekilde iş görebilir.⁶⁸³

İklim krizi için hesap verebilirliği artırmak ve iklim değişikliğiyle bağlantılı insan hakları ihlalleri mağdurlarına etkili çözümler bulma hakkını sağlamak için devletler, ulusal anayasalarında ve mevzuatlarında sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını tanımalıdır.⁶⁸⁴ Devletler ayrıca ilgili iletişim prosedürlerini sağlayan, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin İhtiyari Protokolü (ESKHUS) ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin İhtiyari Protokolü gibi belirli insan hakları sözleşmeleri kapsamında şikayet ve soruşturma mekanizmalarını oluşturan uluslararası belgeleri de onaylamalıdır.⁶⁸⁵

Devletler, uluslararası düzeyde, iklim değişikliğiyle ilgili eylem ve ihmalleri için hesap verebilirlik ilkesini kabul etmelidir. İklim krizinin neden olduğu kayıp ve zararlardan hakları olumsuz etkilenen insanlara destek ve telafi sağlamak için belirli mali mekanizmalar da dahil olmak üzere etkili çözümler sağlayan prosedürler oluşturmalarıdır (bkz. Bölüm 9).

8.4 İNSAN HAKLARI SAVUNUCULARINI KORUYUN

İnsan hakları savunucuları, şiddet içermeyen eylemler yoluyla çevreyle ilgili haklar da dahil olmak üzere insan haklarını talep eden ve savunan gruplar ve bireylerdir. Çevresel insan hakları savunucuları, örneğin fosil yakıt çıkarma projelerine veya ormansızlaşmaya karşı durarak, daha güçlü bir iklim mücadelesi talep ederek veya insan haklarını ihlal yoluyla uygulanan iklim değişikliğini hafifletme ve uyum projelerine karşı çıkarak iklim kriziyle mücadelede ve adil bir geçiş sağlamada kilit bir rol oynamaktadırlar.

Faaliyetleri genellikle onları güçlü çıkarlarla çatışmaya soktuğu için, dünyanın her yerindeki çevresel insan hakları savunucuları, en yüksek risk altındaki insan hakları savunucuları arasındadır. Yüksek düzeyde fiziksel saldırı, cinayet, suçlu muamelesi görme, tehdit ve korkutma riskiyle karşı karşıyadırlar.⁶⁸⁶ Bu, özellikle Yerli

⁶⁷⁸ Bkz. M. Wewerinke-Singh, "İklim değişikliğinin neden olduğu insan hakları ihlalleri için çözümler" (daha önce alıntılanmıştır), s. 236. Örneğin, Urgenda davasında mahkeme, hükümetin sera gazı emisyonlarını 2020'nin sonuna kadar 1990 seviyelerine kıyasla en az %25 oranında kesmesi gerektiğine karar verdi.

⁶⁷⁹ A.J.K. Fleming, *İnsan Hakları: İklim Kaynaklı Kayıp ve Zararları Ele Almak İçin Alternatif Bir Yaklaşım*, Yüksek Lisans tezi, 2015, munin.uit.no/bitstream/handle/10037/8246/thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y

⁶⁸⁰ Bkz. M. Wewerinke-Singh, "İklim değişikliğinin neden olduğu insan hakları ihlalleri için çözümler" (daha önce alıntılanmıştır), s. 240.

⁶⁸¹ *Mayagna (Sumo) Awas Tingni Topluluğu/Nikaragua Davası*, Amerikalılar Arası İnsan Hakları Mahkemesi'nin 31 Ağustos 2001 tarihli Kararı (Esas, Tazminat ve Masraflar), para. 164.

⁶⁸² Madde 16(4), Yerli Halklar ve Kabile Halklarına İlişkin 169 Sayılı ILO Sözleşmesi; Madde 28, BM Yerli Halkların Hakları Bildirgesi.

⁶⁸³ M. Wewerinke-Singh, "İklim değişikliğinin neden olduğu insan hakları ihlalleri için çözümler" (daha önce alıntılanmıştır), s. 241.

⁶⁸⁴ BMİHYK, *İklim Değişikliği ve Çocuk Haklarına İlişkin Analitik Çalışma* (daha önce alıntılanmıştır), para. 62(a).

⁶⁸⁵ Her iki Protokolün onaylanma durumu için bkz. <https://indicators.ohchr.org/>

⁶⁸⁶ Bkz. Dipnot 85. Daha spesifik örnekler için ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü, *İklim Adaletini Geliştirmek için Barışçıl Toplanma ve Örgütlenme Özgürlüğü Hakları: Barışçıl toplanma ve örgütlenme özgürlüğü haklarına ilişkin BM Özel Raportörü'ne Sunum* (İndeks No: IOR 40/ 4235/2021), Mayıs 2021, [amnesty.org/download/Documents/IO4042352021ENGLISH.pdf](https://www.amnesty.org/download/Documents/IO4042352021ENGLISH.pdf); Uluslararası Af Örgütü, "Toprağı Kanımızla Savunuyoruz" – Honduras ve Guatemala'da Toprak, Bölge ve Çevre Savunucuları (daha önce alıntılanmıştır); Uluslararası Af Örgütü, "Bizi Durduramayacaklar": Amazonlu Kadınlar, Toprak, Arazi ve Çevre Savunucuları İçin Adalet ve Koruma (İndeks No: AMR 28/0039/2019), 30 Nisan 2019, [amnesty.org/en/documents/amr28/0039/2019/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/amr28/0039/2019/en/); Uluslararası Af Örgütü, *Suçlu Haline Getirmek İçin Bir Reçete: Peru ve Paraguay'da Çevre, Toprak ve Arazi Savunucuları* (İndeks No: AMR 01/8758/2018), 26 Nisan 2018,

hak savunucuları gibi güvenli ve sağlıklı bir çevre ve topraklarına ve bölgelerine erişim için mücadele edenler için geçerlidir. Bu tür saldırılar yalnızca bireyleri ve yakın sosyal çevrelerini etkilemekle kalmaz, aynı zamanda etkilenen topluluklarda ve daha geniş sivil toplumda yaygın bir korku ve caydırıcı bir etki yaratarak çevrenin korunmasını daha da fazla tehlikeye sokar. Bu tür saldırılar elbette ki kendiliğinden değil, yaygın cezasızlık ve yolsuzluk nedeniyle ve çevre savunucularının sıklıkla yaftalanmaları, karalanmaları, susturulmaları ve görmezden gelinmeleri nedeniyle karşı karşıya kaldıkları risklere ek olarak gerçekleşir.

İfade, bilgi edinme, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüğü hakları, insan hakları savunucularının ve genel olarak sivil toplumun, kararlı iklim mücadelesi talep etme, yolsuzluğu ve çevremizi tehlikeye atanları ifşa etme konusundaki rollerini yerine getirebilmelerini sağlamak için gereklidir. Bununla birlikte, birçok bağlamda hükümetler, şiddet içermeyen eylemler ve sivil itaatsizlik eylemleri için artan cezai işlemler ve para cezaları, örgütlenme özgürlüğü üzerinde sansür ve gözaltı uygulamaları ve engellemeler gibi, aktivizmi kısıtlayacak ve sivil alanı susturacak şekilde haklara kısıtlamalar ve sınırlamalar getirir veya uygular.

Devletler, çevresel insan hakları savunucularını düşman olarak değil, önemli müttefikler olarak görmelidir. Onları insan hakları savunucuları olarak tanımalı ve 1998'de oybirliği ile kabul edilen BM İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesi'ne uygun olarak korumalıdır.⁶⁸⁷ Devletler, mücadeleye katılan herkes için güvenli ve elverişli bir ortamın yanı sıra⁶⁸⁸ ifade, örgütlenme ve barışçıl toplanma özgürlüklerini güvence altına almalıdırlar.

Devletler, çevresel insan hakları savunucularına saldıranlara karşı sıfır hoşgörü kültürünü temin etmelidir. Özellikle, çevresel insan hakları savunucularına yönelik tüm insan hakları ihlallerini ve suistimallerini acilen ve kapsamlı bir şekilde araştırmalı ve failleri adalete teslim etmelidirler. Ayrıca, faaliyetlerini kötülemek, yaftalamak ve baskı yapmak için yasal ve idari hükümleri kullanmaktan veya yargı sistemini kötüye kullanmaktan kaçınmalıdırlar. Devletler ayrıca, iklim ve çevre savunması ve ifade özgürlüğüne yönelik ceza davalarını ("kamusal katılıma karşı stratejik davalar") engellemek için mevzuat geliştirmek de dahil olmak üzere, şirketlerin insan hakları yükümlülüklerine uymasını ve insan hakları savunucularına saldırmaktan kaçınmasını sağlamalıdır.

Çevresel insan hakları savunucularının karşılaştığı zorluklar ve devletlerin onları koruma yükümlülükleri çok sayıda uluslararası ve bölgesel insan hakları kurumunun⁶⁸⁹ yanı sıra BM İnsan Hakları Konseyi tarafından tanınmış ve detaylandırılmıştır.⁶⁹⁰ Latin Amerika ve Karayipler'de çevreyle ilgili konularda haklara erişime ilişkin Escazú Sözleşmesi, çevresel insan hakları savunucularını korumaya yönelik özel hükümler içeren ilk anlaşmadır ve bu nedenle tüm dünyanın izleyeceği bir örnek teşkil etmektedir. Bunun yanı sıra diğer benzer koruyucu araçlar yaygın bir şekilde ve hızla benimsenmelidir.

[amnesty.org/en/documents/amr01/8158/2018/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/amr01/8158/2018/en/); Uluslararası Af Örgütü, *Meksika: Mermiler ve İhmal Arasında Sıkıştılar: Tarahumara Sierra'da Toprak Savunucuları için Koruma Eksikliği* (İndeks No: AMR 41/9554/2109), 24 Ocak 2019, [amnesty.org/en/documents/amr41/9554/2019/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/amr41/9554/2019/en/); Uluslararası Af Örgütü, *Madagaskar: Çevre Aktivistlerinin Başında Bir Demokles Kılıcı* (İndeks No: AFR 35/6841/2017), 30 Temmuz 2017, [amnesty.org/en/documents/afr35/6841/2017/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/afr35/6841/2017/en/); Uluslararası Af Örgütü, *Tayland: Billy Kaybolduktan Altı Yıl Sonra Yetkililer Adalet Sağlamalı ve Topluluğunun Haklarını Korumalı* (İndeks No: ASA 39/2155/2020), 17 Nisan 2020, [amnesty.org/en/documents/asa39/2155/2020/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/asa39/2155/2020/en/)

⁶⁸⁷ Bkz. [ohchr.org/EN/Issues/CivicSpace/Pages/DeclarationHumanRightsDefenders.aspx](https://www.ohchr.org/EN/Issues/CivicSpace/Pages/DeclarationHumanRightsDefenders.aspx)

⁶⁸⁸ Güvenli ve elverişli bir ortamın unsurları, insan hakları savunucularının durumuna ilişkin BM Özel Raportörü'nün 23 Aralık tarihli raporunda ayrıntılı olarak açıklanmıştır. 2013, BM Belge No: A/HRC/25/55.

⁶⁸⁹ Örneğin bkz. insan hakları savunucularının durumuna ilişkin BM Özel Raportörü, Rapor, 3 Ağustos 2016, BM Belge No: A/71/281; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrenin kullanımına ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Raportörü, Rapor, 24 Ocak 2018, BM Belge No: A/HRC/37/59.

⁶⁹⁰ BM İnsan Hakları Konseyi, 40/11 Sayılı Karar: Çevresel insan hakları savunucularının insan haklarından yararlanma, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınmaya katkılarının tanınması, 21 Mart'ta 2019'da kabul edildi, BM Belge No: A/HRC/RES/40/11.

9. ETKİLENEN KİŞİLERE KAYIP VE ZARARLARI İÇİN ÇÖZÜM SAĞLAYIN

İklim değişikliğini hafifletme ve uyum mücadelesi dünya çapında radikal bir şekilde hızlandırılrsa bile, sonuçlarından pek çoğunun; tarihsel emisyonlar, hafifletme ve uyum tedbirlerinin şimdiye kadarki yavaş hızı ve bazı etkilerin insanların uyum sağlama kapasitesinin ötesinde olması nedeniyle kaçınılmaz olduğu yaygın olarak kabul edilmektedir. Şimdi gördüğümüz ve ileride göreceğ olduğumuz iklim değişikliğini hafifletme ve uyum çabalarının mevcut krizin aciliyetine cevap vermemesi durumunda katlanarak büyümeye devam eden bu türden kaçınılmaz ve geri döndürülemez artık etkiler, genellikle “kayıp ve zarar” olarak adlandırılır. Yaygın biçimde kabul edilmiş bir tanım olmamasına rağmen, çoğu kaynak kayıp ve zararı, hafifletme veya uyum önlemleri ile önlenemeyen veya önlenemeyecek olan iklim etkileri olarak tanımlamaktadır.⁶⁹¹

İklim değişikliği etkilerinden kaynaklanan kayıp ve zararlar, ya doğası gereği ekonomik veya “somut” (örneğin altyapıya verilen hasar veya gelir kaybı) ya da ekonomik olmayan veya “somut olmayan” (örneğin, yaşam, sağlık, kültürel bilgi, kimlik ve biyolojik çeşitlilik kaybı, yerinden edilme, ataların topraklarında yaşamayı ve bununla bağlantılı kültürel gelenekleri sürdürmemeye) şeklinde kategorize edilebilir. İkincisini tanımlamak ve ölçmek daha zordur.⁶⁹²

Kayıp ve zarar kavramı, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nde önceden yer almıyordu. 1990 yılından bu yana, Küçük Ada Devletleri İttifakı (AOSIS) ve ardından En Az Gelişmiş Ülkeler grubu, iklim değişikliği müzakerelerinde kayıp ve zararı resmen tartışma talebinde bulundular, ancak finansal destek taleplerinden ve varlıklı sanayileşmiş ülkelerin sorumluluk kabul etme konusundaki isteksizliğinden dolayı bu mevzu hep ihtilaflı oldu ve ancak 2013 yılında, Varşova’da düzenlenen COP19’da, kayıp ve zararı ele almak için üç yıllık bir mekanizma oluşturulabildi (Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizması – WIM).⁶⁹³ Paris Anlaşması, kayıp ve zarara özgü bir madde içeriyordu (Madde 8) ve Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizmasını kalıcı bir kurum olarak yerleştirdi.⁶⁹⁴ Fakat gelişmiş ülkeler 8. Maddenin “herhangi bir yükümlülük veya telafiyi içermediğini veya bunlara bir dayanak oluşturmadığını” belirten bir madde koymayı yine de başardı.⁶⁹⁵

⁶⁹¹ Stockholm Çevre Enstitüsü, Kayıp ve Zararın Tanımlanması: UNFCCC içinde en çok tartışılan konulardan biri etrafında Bilim ve Politika, 2016, <https://www.sei.org/publications/defining-loss-and-damage/> Tanımların literatür taraması için bkz. Uluslararası İklim Değişikliği ve Gelişim Merkezi, Kayıp ve Zararın Tanımlanması: Operasyonel Bir Tanım Geliştirmek için Temel Zorluklar ve Hususlar, 2015, iccad.net/wp-content/uploads/2015/08/Defininglossanddamage-Final.pdf

⁶⁹² UNEP, Kayıp ve Zarar: Uyum Yetmedikçe, Nisan 2014, na.unep.net/geas/archive/pdfs/GEAS_Apr2014_Climate_Change.pdf. Ayrıca bkz. SEEP, Fiji’de İklim Nedeniyle Yer Değiştirme ve Ekonomik Olmayan Kayıplar: Ön Bilgilendirme, 2020, ohchr.org/Documents/Issues/CulturalRights/Call_ClimateChange/Makereta-waqavonovono.pdf.

⁶⁹³ Daha fazla bilgi için bkz. unfccc.int/topics/adaptation-and-resilience/workstreams/loss-and-damage-ld/warsaw-international-mechanism-for-loss-and-damage-associated-with-climate-change-impacts-wim

⁶⁹⁴ 8. Madde, erken uyarı sistemleri, acil duruma hazırlık, risk sigortası ve toplulukların, geçim kaynaklarının ve ekosistemlerin dayanıklılığı dahil olmak üzere potansiyel işbirliği ve kolaylaştırma alanlarını tanımlar.

⁶⁹⁵ 1/CP.21 Sayılı UNFCCC Kararı, 29 Ocak 2016, BM Belge No: FCCC/CP/2015/10/Add.1, para. 51, unfccc.int/resource/docs/2015/cop21/eng/10a01.pdf Paris Anlaşması’nın kabulüne kadar UNFCCC kapsamındaki kayıp ve zararın kısa bir

Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizmasının yetkisi, özellikle savunmasız durumdaki gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen hızlı ve yavaş başlangıçlı olayları üç temel işlevle ele almayı içerir:

- Kayıp ve zarar ve bunun nasıl ele alınacağı konusundaki bilgi ve anlayışın geliştirilmesi.
- İlgili paydaşlar arasında diyalogun güçlendirilmesi.
- Finans, teknoloji ve kapasite geliştirme dahil olmak üzere eylem ve desteğin geliştirilmesi.

Üçüncü işlev kayıp ve zarar için fonların seferber edilmesine yetki sağlıyor olması nedeniyle çok önemli olsa da, Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizması yakın zamana kadar çoğunlukla ilk iki işleve odaklanmıştı.⁶⁹⁶ Bunun temel nedeni, varlıklı ülkelerin, gelişmekte olan tarafların iklim krizinin sonuçlarıyla başa çıkma maliyetlerini karşılamak için gereken kayıp ve zarar finansmanı ve telafi mekanizmalarına ilişkin müzakerelere anlamlı bir şekilde katılmayı reddetmesidir. Kayıp ve zarar finansmanını ele almanın birincil yolu, COP21'de kurulan ve devletlerin risk yönetimi stratejileri geliştirmesi için bilgileri düzenleyen, Fiji Risk Transferi Takas Kurumu yoluyla (genellikle düşük olasılıklı, yüksek maliyetli afetleri kapsayan) afet risk sigortası hakkındaki bilgileri geliştirmek olmuştur.⁶⁹⁷ Bununla birlikte, bu tür bir sigorta, yavaş başlayan veya düzenli/yüksek olasılıklı olayların etkisini kapsamayacak ve toprak ve can kaybı ve geçim kaynağı kaybı gibi insan haklarına yönelik ciddi tehditlerle ilgilenmeyecektir.⁶⁹⁸ Kişisel sigorta ise sigorta primlerini karşılayamayanlar için erişilemez olduğundan, bu kişiler iklim krizi nedeniyle insan haklarının daha fazla zarar görmesi riski altındadır. Erkeklerin daha değerli varlıklara sahip olma ve dolayısıyla daha fazla tazminat alma olasılıkları yüksek olduğundan, devletler tarafından sağlanan sigorta toplumsal cinsiyet açısından yanlıdır.⁶⁹⁹

Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizmasının planlanmış bir değerlendirmesinden yararlanarak, 2019'da yapılan COP25'teki müzakereler, üçüncü işlevin nasıl güçlendirileceğine yönelik ve kayıp ve zararı ele almak için iklim açısından en savunmasız durumdaki gelişmekte olan ülkelere yeterli kaynağın yönlendirilmesini sağlamaya ilişkin tartışmaları içeriyordu. Ancak, gelişmekte olan ülkeler, özellikle En Az Gelişmiş Ülkeler ve Gelişmekte Olan Küçük Ada Devletleri, yeni ve ek finansmanın seferber edilmesini savunurken, gelişmiş ülkelerin çoğu buna yönelik atıflara karşı çıktı.⁷⁰⁰ Nihai karar sonucu, kayıp ve zarar yönünde teknik desteği kolaylaştırmak amacıyla "iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle ilişkili kayıp ve zarar önlemek, en aza indirmek ve ele almak için Santiago ağı" kuruldu, ancak ağın nasıl çalışacağını belirtilmedi.⁷⁰¹ COP25'in nihai kararı ayrıca "kayıp ve zararı önleme, en aza indirme ve bunlarla mücadele çabalarını desteklemek için kaynakların seferberliğini artırmanın önemini" kabul etti.⁷⁰² Bununla birlikte, bu belirleme çok geneldir ve kayıp ve zarar için ek finansman sağlamadan, kayıp ve zarar fonlarının mevcut uluslararası kalkınma desteklerinden alınması veya Yeşil İklim Fonu (bkz. Bölüm 10.1) bünyesindeki iklim değişikliğini hafifletme ve adaptasyon fonları ile rekabet etmek zorunda kalması riskiyle karşı karşıyadır.⁷⁰³

geçmiş için bkz. MJ Mace ve R. Verheyen: "COP21 sonrası kayıp, zarar ve sorumluluk: Paris Anlaşması için tüm seçenekler açık", 2016, Avrupa Topluluğu ve Uluslararası Çevre Hukuku'nun İncelenmesi.

⁶⁹⁶ Grantham İklim Değişikliği ve Çevre Araştırma Enstitüsü, *Etkili Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizması Yoluyla İklim Değişikliğinin Etkilerini Ele Alma*, Ekim 2019, [ise.ac.uk/GranthamInstitute/wp-content/uploads/2019/10/GRI_Addressing-the-impacts-of-climate-change-through-an-effective-Warsaw-International-Mechanism-on-Loss-and-Damage-1.pdf](https://www.granthaminstitute.org/wp-content/uploads/2019/10/GRI_Addressing-the-impacts-of-climate-change-through-an-effective-Warsaw-International-Mechanism-on-Loss-and-Damage-1.pdf)

⁶⁹⁷ Bkz. unfccc.int/process-and-meetings/bodies/constituted-bodies/executive-committee-of-the-warsaw-international-mechanism-for-loss-and-damage-wim-excom/fiji-clearing-house-for-risk-transfer

⁶⁹⁸ Grantham İklim Değişikliği ve Çevre Araştırma Enstitüsü, *Etkili Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizması Yoluyla İklim Değişikliğinin Etkilerini Ele Alma* (daha önce alıntılanmıştır).

⁶⁹⁹ ActionAid, *İklim Mağdurlarına Yardım İçin Piyasa Çözümleri İnsan Hakları Sınavını Geçemiyor*, 2019, actionaid.org/sites/default/files/publications/Loss%20and%20Damage%20Finance%20and%20Human%20Rights%20-%20ActionAid.pdf, s. 30.

⁷⁰⁰ Örneğin bkz. ActionAid: "COP25: Gelişmiş Ülkeler kayıp ve zarar fonunu engellemeye devam ediyor", 6 Aralık 2019, actionaid.org/news/2019/cop25-developed-countries-continue-block-loss-and-damage-fund; Uluslararası Af Örgütü, "COP25: sanayileşmiş ülkeler dünyanın en yoksullarına iklim değişikliğinin en ağır bedelini ödetiyor", 13 December 2019, [amnesty.org/en/latest/news/2019/12/cop25-industrialized-countries-making-worlds-poorest-pay-biggest-price-for-climate-change/](https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/12/cop25-industrialized-countries-making-worlds-poorest-pay-biggest-price-for-climate-change/); COP25'teki kayıp ve zarar görüşmeleriyle ilgili ayrıntılar için bkz. Climate Analytics: "COP25'te Kayıp ve Zarar – doğru yönde zorlu bir adım", 20 Aralık 2019, climateanalytics.org/blog/2019/loss-and-damage-at-cop25-a-hard-fought-step-in-the-right-direction/

⁷⁰¹ SNLD'nin uygulanmasına ilişkin kararların 1 ila 12 Kasım 2021 tarihleri arasında İngiltere'nin Glasgow kentinde planlanan COP26'da alınması bekleniyor. COP25'te kurulan Santiago Kayıp ve Zarar Ağı'nın COP26'da, yeterli mali düzenlemelere sahip olmalı ve iklimle ilgili etkilerin yol açtığı kayıp ve zararı önlemek, en aza indirmek ve ele almak için daha az kaynağa sahip ülkelere zamanında teknik yardım sağlayabilmelidir. Bkz. S. Huq, "COP26'da Kayıp ve Zararla Başa Çıkmak", 11 Şubat 2021, theecv.org/ourvoice/blog/dealing-with-loss-and-damage-in-cop26/; Joint Constituency, Kayıp ve Zarar Koalisyonu ortaklığıyla, *Kayıp ve Zarar Üzerine Etkili Bir Santiago Ağı'nun Faaliyete Geçirilmesi İçin Çağrı*, Nisan 2021, climatenetwork.org/resource/joint-constituency-climate-action-network-demand-climate-justice-official-youth-constituency-of-the-unfccc-and-women-and-gender-constituency-in-partnership-with-the-loss-and-damage-collaboration/

⁷⁰² 2/CMA.2 Sayılı Karar. İklim Değişikliği Etkileriyle İlişkili Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizması ve 2019 yılı değerlendirmesi, BM Belge No: FCCC /PA/CMA/2019/L.7, unfccc.int/documents/209506, para. 30.

⁷⁰³ Karbon özeti, "COP25: Madrid'deki BM iklim müzakerelerinde kararlaştırılan kilit sonuçlar", 15 Aralık 2020, carbonbrief.org/cop25-key-outcomes-agreed-at-the-un-climate-talks-in-madrid; CIEL, *COP25'te İklim Mücadelesinde İnsan Haklarını Teşvik Eden Madrid İklim Konferansı Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), s. 4.

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

Kayıp ve zararı ele almak, “küresel adaletsizliği ve insanların acı çekmesini mümkün olduğunca ortadan kaldırmayı amaçladığı” için⁷⁰⁴ bir insan hakları ve iklim adaleti sorunudur ve devletlerin kayıp ve zararı bu şekilde tanımasını gerektirir. İnsan hakları ve uluslararası dayanışma konusunda BM Bağımsız Uzmanı, bazı gelişmiş ülkelerin kayıp ve zarar gündemine yeterli dikkat ve mali destek ayırmadaki isteksizliğini “insan haklarına dayalı uluslararası dayanışmada kritik bir açık” olarak nitelendirdi.⁷⁰⁵

Devletler, kayıp ve zararın giderilmesine sadece insani yardım meselesi olarak bakmamalı, bu durumu aynı zamanda insan hakları yükümlülükleri temelinde atmaları gereken bir adım olarak değerlendirmelidir.

Her şeyden önce, insan haklarından yararlanmayı iklim değişikliğinin etkilerinden koruma yükümlülüğü, kayıp ve zararı mümkün olan en büyük ölçüde önlemek için devletlerin hafifletme ve uyum çabalarını hızlandırmayı görev edinmelerini gerektirir. Ancak devletler, birçok gelişmiş ülkenin UNFCCC bünyesindeki iklim müzakereleri sırasında yapmaya çalıştığı gibi, kayıp ve zararı iklim değişikliğini hafifletme ve uyum tedbirleriyle birleştirmek için bunu bir argüman olarak kullanmamalıdır. Devletlerin, insanları iklim değişikliğinin zararlı etkilerinden korumak için insan haklarına uygun, tüm uygulanabilir hafifletme ve uyum önlemlerini, yapabildikleri ölçüde alması gerekir fakat bu tür çabalar iklim etkilerinden kaynaklanan tüm zararları engelleyemeyecektir. Bu gerçeği görmezden gelmek, zarar görecektir kişilere çözüm sağlamamak anlamına gelir. Bu nedenle, iklim müzakerelerinde kayıp ve zararın ayrı bir konu olarak ele alınması gerekmektedir.

İkinci olarak, iklim değişikliği ile ilişkili olayların neden olduğu kayıp ve zararın yanı sıra özellikle de ekonomik olmayan kayıpları değerlendirirken, devletler, iklim değişikliğinin yaşam, sağlık, gıda, yeterli barınma, eğitim, çalışma, kültür ve kendi kaderini tayin haklarından yararlanma üzerindeki etkilerini dikkate almalıdır. Bu bağlamda, ekonomik olmayan kayıpların UNFCCC'deki tanımı genişletilmelidir.⁷⁰⁶ Etkilenen bireylere ve gruplara, bu tür değerlendirmelerde yer alma fırsatı verilmelidir; çünkü onların katılımı kayıpların büyüklüğünü belirlemeye yardımcı olabilir ve buna ölçülebilir bir ekonomik değeri olmayan insan haklarından yararlanma üzerindeki etkiler de dahildir.

Üçüncüsü, devletlerin yalnızca çevre hukuku⁷⁰⁷ kapsamında değil aynı zamanda insan hakları hukuku kapsamında da kayıp ve zarar için yeterli kaynakları (fon, teknoloji transferi ve teknik danışmanlık gibi) sağlama yükümlülüğü vardır. Uluslararası işbirliği yükümlülüğüne dayanarak, kaynak sağlayabilecek konumda olan tüm devletler, insan haklarına saygı göstermek, korumak ve yerine getirmek için gereğini yapmakla yükümlüdür (bkz. Bölüm 10). Ayrıca, etkin çözüm sağlama yükümlülükleri temelinde, emisyonları sınırlama veya iklim değişikliğine uyum sağlama konusunda becerileri dahilinde adımlar atmakta başarısız olan tüm devletler, kendi topraklarında ve sınırları dışında insan hakları ihlallerine neden olan kayıp ve zararlardan kendi katkıları ölçüsünde toplu halde sorumludur (bkz. Bölüm 8.3).⁷⁰⁸ Bu nedenle, iklim değişikliğine en fazla katkıda bulunan ve en fazla kaynağa sahip olan ülkeler, kayıp ve zararı gidermek için kaynak sağlamanın yanı sıra iklim değişikliğini hafifletme ve uyum ve geliştirmekte olan ülkeleri destekleme konusunda artan bir yükümlülüğe sahiptir. **Bu nedenle, varlıklı sanayileşmiş ülkeler, iklim krizinin neden olduğu kayıp ve zararlar nedeniyle hakları olumsuz yönde etkilenen gelişmekte olan ülkelerdeki insanlara tazminat da dahil olmak üzere yeterli finansal araçlar, teknik destek ve çözüm yollarına erişim sağlamalıdır.** Bu, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki insanları desteklemek ve uğradıkları kayıp ve zararları tazmin etmek için yeni ve ek bir finansmanın seferber edilmesini sağlamayı içerir.

Sonuç olarak, BM iklim müzakereleri kapsamında, devletler, iklime karşı savunmasız durumdaki gelişmekte olan ülkelerde, iklim krizinin neden olduğu kayıp ve zararların sonucunda hakları olumsuz etkilenen herkese yenilikçi finansman kaynakları araştırmak, araçlar, destek ve çözümler sunmak da dahil olmak üzere, yeni ve ek kamu finansmanını harekete geçirmek için yeterli mekanizmalar üzerinde hızla anlaşmalıdırlar.⁷⁰⁹ Yeni

⁷⁰⁴ İnsan hakları ve uluslararası dayanışma hakkında Bağımsız Uzman Raporu, 1 Nisan 2020, BM Belge No: A/HRC/44/44, para. 48.

⁷⁰⁵ İnsan hakları ve uluslararası dayanışma hakkında Bağımsız Uzman Raporu, 1 Nisan 2020, BM Belge No: A/HRC/44/44, para. 48.

⁷⁰⁶ UNFCCC tanımı kısmen ekonomik ve eksiktir. Ekonomik olmayan kayıpları yaşam, sağlık, hareketlilik, bölge, ekosistem hizmetleri, Yerli bilgi ve kültürel miras olarak tanımlar. Toprak kaybı dikkate alınsa da, örneğin yerinden edilmiş kişilerin iklim krizi bağlamında yaşayacakları kendi kaderini tayin hakkı üzerindeki olumsuz etkiler dikkate alınmamaktadır. Bkz. UNFCCC, *Kayıp ve Zarar Çalışma Programı Bağlamında Ekonomik Olmayan Zararlar: Teknik Belge*, 2013, unfccc.int/resource/docs/2013/tp/02.pdf www.unfccc.int/resource/docs/2013/tp/02.pdf

⁷⁰⁷ “Ortak Fakat Farklılaştırılmış Sorumluluklar ve Göreceli Kabiliyetler” (CBDR-RC) ve “Kirlenen Öder” ilkeleri (sırasıyla 1992 Rio Çevre ve Kalkınma Bildirgesi’nin 7. ve 16. İlkeleri; ayrıca UNFCCC Madde 3.1. kapsamına alınmış ve Paris Anlaşması’na dahil edilmiştir), iklim değişikliğinin hafifletme veya uyum yoluyla ele alınamayacak etkileriyle başa çıkmak için daha yoksul, iklime duyarlı ülkelere yeterli desteği sağlama konusunda varlıklı, yüksek emisyonlu ulusların sorumluluğunu pekiştiriyor (Paris Anlaşması, s. 1).

⁷⁰⁸ Uluslararası Hukuk Komisyonunun Devlet Sorumluluğuna İlişkin Makaleleri, birkaç devletin birden aynı zarara neden olan uluslararası hukuka aykırı davrandığı durumlarda - örneğin birkaç devletin kirleticilerin ayrı ayrı boşaltılmasıyla bir nehrin kirlenmeye katkıda bulunduğu durumlarda: “Katılan her devletin sorumluluğu ayrıca, kendi davranışı temelinde ve kendi uluslararası yükümlülüklerine atıfta bulunularak belirlenir”. Bkz. *Uluslararası Hukuk Komisyonu’nun 63. Oturumu*, 2011, BM Belge No: A/66/10, 47. maddenin yorumu, para. 8.

⁷⁰⁹ Ayrıca bkz. güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, paragraf. 91; İnsan hakları ve uluslararası dayanışma konusunda BM

finansman olanakları, çocuklar, kadınlar, Yerli Halklar ve ötekileştirilmiş gruplar dahil olmak üzere en çok etkilenen grupların, özellikle de çoklu ve kesişen ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya kalanların politikaların planlanması ve karar alma aşamalarında anlamlı katılımını sağlamalıdır.

Bağımsız Uzmanı, Rapor, 1 Nisan 2020, BM Belge No: A/HRC/44/44, paragraf 48 ve 54(i). Muhtemel finansman kaynakları örnekleri için bkz. Act Alliance ve diğerleri, *Kayıp ve Zararın Ele Alınması için İklim Finansmanı – Kayıp ve Zararla Mücadelede Gelişmekte Olan Ülkelere Destek Nasıl Seferber Edilir*, Kasım 2019, reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/ClimateFinance_LossDamage.pdf; Stamp Out Pverty ve diğerleri: *Kayıp ve Zarar için Finansman Paketini Açmak – Gelişmekte olan kırılgan ülkelerdeki kayıp ve zararı ele almak için Covid-19'dan çıkarılacak dersler*, 2021, stampoutpoverty.org/lessons-from-covid-19-for-addressing-loss-and-damage-in-vulnerable-developing-countries/

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

10. ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİNİ VE YARDIMLARI ARTTIRIN

İnsan haklarının yerine getirilmesine yönelik uluslararası işbirliği ve destek, ülkelerin asli bir sınır ötesi yükümlülüğüdür ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme Madde 2(1)'de açıkça belirtilmiştir: “Bu sözleşmeye taraf her devlet, sözleşmede tanınan hakların kademeli bir şekilde ve tam olarak hayata geçirilmesini sağlamak amacıyla, münferit olarak ve özellikle ekonomik ve teknik olmak üzere uluslararası yardım ve işbirliği yoluyla, mevcut kaynakları mümkün olduğunca kullanarak adımlar atmayı, yasama tedbirlerinin kabulü de dahil olmak üzere, uygun olan tüm araçlarla taahhüt eder.”

Nedenleri ve sonuçları bir ülkenin yargı yetkisi dahilinde olan çevresel zararlar, o ülke tarafından ele alınabilir ve ele alınmalıdır. Bununla birlikte, özellikle, iklim etkilerine en fazla maruz kalan en az gelişmiş ülkelerin iklim krizinin aciliyetinin gerektirdiği hız ve ölçekteki hafifletme ve uyum önlemlerini hayata geçirmek için gereken insani, teknolojik ve finansal kaynaklardan genellikle yoksun olduğu da düşünüldüğünde, iklim değişikliğinin ele alınmasında uluslararası işbirliği önemli bir rol oynamaktadır.⁷¹⁰

Uluslararası destek ve işbirliği yükümlülüğü, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların gerçekleştirilmesi için mali ve teknik destek sağlama yükümlülüğünü ve özellikle de bir ülke asgari düzeyde ekonomik, sosyal ve kültürel hakları yerine getirmek adına böyle bir desteğe ihtiyaç duyduğu anda, bu desteği verme zorunluluğunu içerir. Bu, nüfuslarının ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan sürekli bir biçimde yararlanmasını ve bu hakların yerine getirilmesini sağlayacak şekilde yeterli hafifletme ve uyum önlemlerine başvuramayan ve kayıp ve zararı ele alamayan devletlerin uluslararası destek talep etmesi gerektiği (ve bu tür bir desteği keyfi olarak reddedemezler) anlamına gelir.⁷¹¹

BM İnsan Hakları Konseyi, uluslararası toplumu defalarca işbirliği ve desteği arttırmaya çağırarak, “iklim değişikliğinin küresel doğasının, bütün ülkeler tarafından mümkün olan en yaygın işbirliğinin yanı sıra ülkelerin etkin ve uygun bir uluslararası müdahaleye, ortak fakat farklılaştırılmış sorumlulukları ve göreceli kabiliyetleri uyarınca, sosyal ve ekonomik koşullarına uygun olarak katılmalarını gerektirdiğini” teyit etmiştir.⁷¹²

⁷¹⁰ Örneğin bkz. yeterli barınma konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 6 Ağustos 2009, BM Belge No: A/64/255, paragraf. 72: “Etkilenen bazı bölgeler halihazırda aşırı düzeyde kırılganlıkla karşı karşıyadır ve mevcut kaynakları dahilinde iklim değişikliğinin etkileriyle yüzleşememektedir; dolayısıyla adaptasyon için uluslararası desteğe ihtiyaç duyarlar.” Ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü, “Yıkıcı kıtlık nedeniyle milyonlarca insan açlıkla karşı karşıya kalırken acil insani müdahale gerekli”, 21 Mayıs 2021, bit.ly/3fO9tHK; Uluslararası Af Örgütü, “İdai Kasırgası: Yıkıcı kasırgadan bir ay sonra, insan haklarını korumak için daha fazla uluslararası yardıma ihtiyaç var”, 15 Nisan 2019, amnesty.org/en/latest/news/2019/04/cyclone-idai-one-month-after-devastating-cyclone-more-international-assistance-needed-to-protect-peoples-rights/; Uluslararası Af Örgütü, “Kenneth Kasırgası: Uluslararası toplum, ihtiyaç anında Mozambik'e yardım etmek için adım atmalıdır”, 26 Nisan 2019, amnesty.org/en/latest/news/2019/04/cyclone-kenneth-the-international-community-must-step-up-to-help-mozambique-in-its-hour-of-need/.

⁷¹¹ Bkz. O. De Schutter ve diğerleri, “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Devletlerin Ülke Dışı Yükümlülüklerine İlişkin Maastricht İlkelerinin Yorumu” (daha önce alıntılanmıştır).

⁷¹² Bu formülasyon, 2011 ve 2020 yılları arasında İHK tarafından kabul edilen tüm insan hakları ve iklim değişikliği kararlarında yer almıştır. Benzer bir formülasyon 2009 kararında da yer almıştır. İnsan hakları ve iklim değişikliğine ilişkin tüm kararların metni için bkz. ohchr.org/EN/Issues/HRAndClimateChange/Pages/Resolutions.aspx

Çevre hukuku kapsamındaki ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler ilkesine ve insan hakları hukuku kapsamındaki uluslararası işbirliği görevine dayanarak, bunu yapabilecek durumdaki tüm ülkeler, kapasiteleri ve kabiliyetleri oranında ve iklim değişikliğiyle ilgili sorumluluklarına göre mali kaynaklar, kapasite geliştirme ve teknoloji transferi sağlamalıdır.⁷¹³ Ayrıca, her devletin iklim değişikliğini önleme ve mücadele etme yükümlülükleri olsa da, bunu kapasitelerinin izin verdiği ölçüde ve sorumluluklarına göre yapmaları bir uluslararası hukuk ve iklim adaleti meselesidir. İklim krizine en az katkıda bulunan ülkeler, iklim azaltma ve uyum hedeflerine ulaşmada ve kayıp ve zararı ele alma konusunda desteklenmelidir (bkz. Bölüm 5, 6 ve 9). Özellikle, insan hakları ve uluslararası dayanışma konusunda BM Bağımsız Uzmanı tarafından belirtildiği gibi, “fossil yakıt ekonomisinin dönüşümünün daha varlıklı ve daha yoksul ülkeler ve halklar arasındaki asimetrisi sürdürmediğinden” ve bunun yerine “özellikle küresel Güney’deki en savunmasız halklar için adaletin sağlanmasına öncelik verdiğinden” emin olmak için varlıklı sanayileşmiş ülkelerin işbirliği ve desteği kritik önem taşımaktadır.⁷¹⁴

Bununla birlikte, yeterli uluslararası yardımın olmaması, devletlerin, insan hakları yükümlülüklerine ellerinden geldiğince uymak için adımlar atıyor oluşunu ve ekonomik, sosyal ve kültürel haklar söz konusu olduğunda, bu hakları kaynakları yettiği ölçüde yerine getiriyor oluşunu mazur göstermez. Asgari düzeyde, devletler, dezavantajlı ve ötekileştirilmiş grupların, özellikle de çoklu ve kesişen ayrımcılık biçimleriyle karşı karşıya kalanların özel ihtiyaçlarını öncelikli olarak ele alarak, ayrımcılık yapmaksızın herkes için bu hakların temel standartlarını sağlamalıdır. İklim değişikliği bağlamında, yeterli uluslararası destek olmadığında bile, devletler sera gazı emisyonlarını azaltmak için mümkün olan en iddialı tedbirleri pratik olarak en kısa süre içinde kabiliyetleri çerçevesinde almak ve yetki sınırları dahilindeki insanları iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamaları için desteklemek zorundadır. Bununla birlikte, iklim krizi bağlamında insan haklarının yerine getirilmesini kolaylaştırmak ve iklim değişikliğine sınırlı katkılarıyla ve kalkınma hakları ışığında gelişmekte olan ülkelere aşırı yüklenmekten kaçınmak adına uluslararası işbirliği ve yardım çok önemlidir (bkz. Bölüm 3.9).

Uluslararası işbirliği yükümlülüğüne dayanarak, devletler, küresel ortalama sıcaklıkların 1,5°C'nin altında kalmasını sağlayacak şekilde, belli bir zaman çerçevesinde sıfır karbonlu ve dirençli bir geleceğe doğru, hızlı ve insan haklarıyla uyumlu bir geçiş sağlamak adına işbirliği yapmalıdır. Bu yükümlülük, desteğe ihtiyacı olan tüm ülkelerin bunu talep etmesini ve bunu yapabilecek durumda olan ülkelerin, aksi takdirde iklim hedeflerini tek başına karşılayamayacak olan ülkelere, insanların iklim değişikliğine uyum sağlamaları veya iklim krizinin neden olduğu kayıp ve zararlarla başa çıkmaları için gerekli mali kaynakları, kapasite geliştirmeyi ve teknoloji transferini sağlamasını gerektirir.

İşbirliği yükümlülüğü, aynı zamanda, devletlerin bilgileri şeffaf bir şekilde paylaşması ve Paris Anlaşması dahil olmak üzere iklim müzakereleri bağlamında verdikleri tüm taahhütleri insan hakları yükümlülüklerine uygun bir şekilde tam olarak uygulaması ve iklim değişikliğinin etkilerine karşı insan haklarını korumak adına gelecekteki taahhütlerini güçlendirmesi gerektiğine işaret eder.⁷¹⁵

10.1 İKLİM FİNANSMANI

UNFCCC kapsamında ve özellikle 2009’daki COP15 müzakerelerinin bir sonucu olarak, gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkeler için 2020’ye kadar “kamu ve özel, iki taraflı ve çok taraflı, alternatif finans kaynakları da dahil olmak üzere, çok çeşitli kaynaklardan” yılda 100 milyar ABD Doları seferber etme taahhüdünde bulundular.⁷¹⁶ Bu fonları yönlendirmek ve yönetmek için COP15, 2015 yılında tam olarak faaliyete geçen Yeşil İklim Fonu’nu (GCF) kurdu.⁷¹⁷ 2015 yılındaki COP21’de, Paris Anlaşması’na eşlik eden karar yıllık 100 milyar ABD Doları hedefini 2025’e kadar uzatırken ve nihai bir hedef belirlemeden de olsa “yılda 100 milyar ABD Dolarından” daha iddialı yeni bir hedef⁷¹⁸ çağrısında bulunurken, gelişmiş ülkeler bu taahhüdü yinediler. Anlaşma, diğer ülkeleri “gönüllü olarak” destek sağlamaya teşvik ederek, donör tabanını da

⁷¹³ İnsan hakları ve uluslararası dayanışma konusunda BM Bağımsız Uzmanı, Rapor, 1 Nisan 2020, BM Belge No: A/HRC/44/44, sırasıyla para. 54 & 34.

⁷¹⁴ İnsan hakları ve uluslararası dayanışma konusunda BM Bağımsız Uzmanı, Rapor, 1 Nisan 2020, BM Belge No: A/HRC/44/44, sırasıyla para. 54 & 34.

⁷¹⁵ Bu noktada, bkz. güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 1 Şubat 2016, BM Belge No: A/HRC/31/52, paras 80 & 88.

⁷¹⁶ 2/CP.15 Sayılı Karar, 30 Mart 2010, BM Belge No: FCCC/CP/2009/11/Add.1, para. 8, unfccc.int/resource/docs/2009/cop15/eng/11a01.pdf#page=4

⁷¹⁷ GCF, iklim finansmanının büyük bir bölümünü sağlamak için ana finansal mekanizma olarak tasarlanmış olsa da, iklim finansmanının küresel mimarisini oluşturan birçok başka girişim de mevcuttur. Bunlar, UNFCCC kapsamındaki Küresel Çevre Fonu (GEF), Kyoto Protokolü kapsamındaki Uyum Fonu (AF) ve uluslararası kuruluşlar veya çok taraflı kalkınma bankaları tarafından yönetilen ve/veya işletilen diğerleri gibi çok taraflı fonları ve ayrıca gelişmiş ülkeler tarafından kurulan ikili iklim fonlarını içerir.

⁷¹⁸ UNFCCC, 30 Kasım-13 Aralık 2015 tarihleri arasında Paris’te düzenlenen 21. oturumuna ilişkin Taraflar Konferansı Raporuna Ek, 29 Ocak 2016, BM Belge No: FCCC/CP/2015/10/Add.1, para. 53.

gelişmiş ülkelerin ötesinde genişletmektedir. Ancak Paris Anlaşması gönüllü bir yaklaşıma dayanmaktadır ve her ülkeye iklim finansmanı için yasal olarak bağlayıcı hedefler dayatmamaktadır.

Yıllık 100 milyar ABD Doları hedefine ulaşılsa bile, bu miktarın, “ortalama sıcaklık artışını 2°C’de⁷¹⁹ tutmak için gereken finansmanın yalnızca bir kısmını” oluşturduğu ve bu nedenle iklim acil durumu karşısında insan haklarını korumak için büyük ölçüde yetersiz olduğu düşünülüyor. Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC), sanayi öncesi seviyelere göre, sıcaklık artışını 1,5°C’nin altında sınırlamak için yalnızca enerji sistemine 2016 ile 2035 arasında yıllık 2,4 trilyon ABD Doları tutarında bir yatırım yapılması gerektiğini hesapladı. Bu, dünyanın GSYİH’sinin yaklaşık %2,5’idir ve iklim değişikliğiyle mücadele için gereken yatırımların yalnızca bir kısmına karşılık gelmektedir.⁷²⁰ Bugüne kadar seferber edilen iklim finansmanının yıllık 100 milyar ABD Doları hedefinin çok altında olduğu düşünüldüğünde durum daha da endişe vericidir.

⁷²¹ Ayrıca bugüne kadar toplam tutarla ilgili hiçbir resmi tahmin yapılmadı ve müzakereciler ne tür bir finansmanın resmi olarak “iklim finansmanı” olarak sayılacağı konusunda hiçbir zaman anlaşmaya varamadı. OECD’nin en son tahminlerine göre, gelişmiş ülkelerden gelen iklim finansmanı 2018’de 78,9 milyar ABD Dolarını buldu.⁷²² 2020’deyse Oxfam, 2017-2018 yıllarında kamu iklim finansmanının yılda tahmini 59,5 milyar ABD Doları olduğunu hesapladı.⁷²³ Bununla birlikte, iklim mücadelesini hedeflemeyen kredi geri ödemelerinin yanı sıra faiz ve finansman da çıkarıldığında, bu miktarın yalnızca üçte birinin gelişmekte olan ülkelere ulaştığını tahmin ediliyor. Özellikle Oxfam, fonların %80’inin hibe değil kredi şeklinde olduğuna ve yarısı imtiyazsız olmak üzere, sert koşullar altında sunulduğuna dikkat çekti. Bu, OECD’nin, 2018’deki fonların %74’ünün kredi şeklinde olduğu ve kredilerin payında 2013 ile 2018 arasında sürekli bir artış olduğu yönündeki tahminleriyle tutarlıdır.⁷²⁴ Kredilerin bir iklim finansmanı biçimi olarak yaygın oluşu, nihayetinde gelişmekte olan ülkelerin borçlarının ve donörlere karşı yükümlülüklerinin artmasıyla ve ülkedeki, insan haklarını yerine getirmek için gerekli mevcut kaynakların azalmasıyla sonuçlanmaktadır.⁷²⁵ Daha az kaynağa sahip ülkeler “varlıklı ülkelerin aşırı karbon emisyonlarından korunmak adına kredi almaya zorlandıkları” için bu aynı zamanda gayet açık bir şekilde adaletsizliktir.⁷²⁶

Ayrıca, 2018’de uyum için ayrılan fonlar önceki yıllara göre⁷²⁷ daha hızlı artarken, 2030 yılına kadar yılda 140 ila 300 milyar ABD Doları arasında artacağı tahmin edilen uyum maliyetlerini karşılamak için çok daha fazla finansman sağlanması gerekiyor.⁷²⁸ Sonuç olarak, gelişmekte olan ülkelere pek çoğu ve özellikle en az gelişmiş küçük ada ülkeleri ve düşük rakımlı ülkeler, iklim değişikliğine uyumla ilgili olarak insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmeye dair önemli zorluklarla karşı karşıyadır.

2019’da 27 ülke, 2020-2023 dönemi için Yeşil İklim Fonu’nu yenilemek amacıyla 9,8 milyar ABD Doları taahhüt etti. Ancak bu, ilk dönem (2015-2019) için toplanan 10,3 milyar ABD Dolarından daha azdı ve Aralık 2018 itibarıyla Yeşil iklim Fonu tarafından gerekli olduğu belirlenen 15 milyar ABD Doları tutarındaki proje stokunu finanse etmek için yeterli değildi.⁷²⁹ Taahhüt edilen toplam miktar, aynı zamanda, Yeşil İklim Fonu’nda aktif olan sivil toplum örgütlerinin toplu olarak savundukları, gelişmiş ülkelerin münferit katkılarının iki katına çıkarılmasıyla elde edilecek miktarın altında kaldı.⁷³⁰

Son olarak, varlıklı sanayileşmiş ülkeler henüz kesin mali taahhütlerde bulunmadı veya iklim değişikliğinin etkilerinin neden olduğu kayıp ve zararlar için herhangi bir ek ya da tahsis edilmiş kaynağı seferber etmedi (bkz. Bölüm 9).

⁷¹⁹ Dünya Kaynakları Enstitüsü, “100 milyar dolara ulaşmak: İklim finansmanı senaryoları ve 2020’ye yönelik projeksiyonlar”, Mayıs 2015, wri.org/research/getting-100-billion-climate-finance-scenarios-and-projections-2020 s. 5. Ayrıca bkz. Dünya Kaynakları Enstitüsü, “Gerçekler ve Sayılar: Gerekli yatırım ölçeği”, wri.org/our-work/project/climate-finance. IPCC ayrıca, sıcaklık artışını sanayi öncesi seviyelere göre 1,5°C’nin altına düşürmek için yalnızca 2016 ile 2035 yılları arasında enerji sistemine yıllık 2,4 trilyon dolarlık bir yatırım gerektiğini hesapladı. Bu, dünya GSYİH’sinin yaklaşık %2,5’i ve iklim değişikliğiyle mücadele için gereken yatırımların yalnızca bir kısmını temsil ediyor. Bkz. IPCC, 1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet (daha önce alıntılanmıştır.), s. 24.

⁷²⁰ IPCC, 1,5°C Küresel Isınma Özel Raporu, Karar Vericiler için Özet (daha önce alıntılanmıştır), s. 24.

⁷²¹ İklim Finansmanı Bağımsız Uzman Grubu, 100 milyar dolarlık iklim finansmanı taahhüdünü yerine getirmek ve iklim finansmanını dönüştürmek, Aralık 2020, un.org/sites/un2.un.org/files/100_billion_climate_finance_report.pdf

⁷²² OECD, 2013-2018’de Gelişmiş Ülkeler Tarafından Sağlanan ve Seferber Edilen İklim Finansmanı (daha önce alıntılanmıştır).

⁷²³ Oxfam, İklim Finansmanı Gölge Raporu 2020, 2020, oxfamlibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621066/bp-climate-finance-shadow-report-2020-201020-en.pdf

⁷²⁴ OECD, 2013-2018’de Gelişmiş Ülkeler Tarafından Sağlanan ve Seferber Edilen İklim Finansmanı (daha önce alıntılanmıştır).

⁷²⁵ ActionAid, Uyum Açığını Dikkate Alın, Kasım 2015, actionaid.org/sites/default/files/mind_the_adaptation_gap_final_v2.pdf, s. 16.

⁷²⁶ Oxfam, İklim Finansmanı Gölge Raporu 2020 (daha önce alıntılanmıştır).

⁷²⁷ Oxfam, İklim Finansmanı Gölge Raporu 2020 (daha önce alıntılanmıştır).

⁷²⁸ UNEP, “İklim değişikliğine uyum sağlamanın maliyeti 2050 yılına kadar yılda 500 milyar dolara ulaşabilir”, 10 Mayıs 2016, un.org/sustainabledevelopment/blog/2016/05/unep-report-cost-of-adapting-to-climate-change-could-hit-500b-per-year-by-2050/. Son UNEP Uyum Açığı raporu, “büyük bir uyum açığının devam ettiğini” doğruladı. Bkz. UNEP, Uyum Açığı Raporu 2018, Özet (daha önce alıntılanmıştır).

⁷²⁹ Climate Home News, “Yeşil İklim Fonu ikmal, Trump ABD’sinin açtığı boşluğu dolduramıyor”, 25 Ekim 2019, climatechangenews.com/2019/10/25/green-climate-fund-replenishment-fails-fill-hole-left-trumps-us/

⁷³⁰ L. Schalatek, “Paris’teki taahhütler bir başlangıçtı, ancak Yeşil İklim Fonu’nda gerçek bir ikmal hedefine işaret etmek için henüz yeterli değil”, Heinrich Boll Stiftung, 29 Ekim 2019, us.boell.org/en/2019/10/29/pledges-paris-were-start-not-yet-enough-signal-real-gcf-replenishment-ambition

Uluslararası işbirliği ve destek yükümlülüğüne ve insan hakları ihlallerine çözüm sağlama yükümlülüğüne dayanarak, varlıklı sanayileşmiş ülkeler, üzerinde anlaşmaya varılan yıllık 100 milyar ABD Doları tutarındaki hedefin karşılanması ve ötesine geçilmesi adına daha az varlıklı ülkelerdeki insan haklarıyla uyumlu iklim girişimleri için fonlamayı önemli ölçüde arttırmalıdır. Bu, ülkelerin, bunu temin etmek için belirli bir zaman çerçevesinde sorumluluk seviyeleri ve kapasiteleri uyarınca somut taahhütlerde bulunmaları gerektiği anlamına gelir. Ülkeler, UNFCCC bünyesindeki uluslararası iklim müzakerelerinde, gelişmekte olan ülkelerin asıl ihtiyaçlarına uygun daha yüksek bir hedef benimsemelidirler. Ayrıca, iklim krizinin yol açtığı kayıp ve zararlar nedeniyle hakları olumsuz yönde etkilenen gelişmekte olan ülkelerdeki insanları desteklemek ve zararlarını telafi için özel olarak yeni ve ek finansman sağlamalıdır.

Tüm ülkeler, iklim finansmanının denizaşırı kalkınma desteği için mevcut taahhütlere eklenmesini, düşük gelirli ülkelere iklim finansmanının kredi değil hibe şeklinde yapılmasını ve hafifletme ve uyum finansmanı arasında daha iyi bir dengeye ulaşılmasını sağlamalıdır.⁷³¹

COVID-19'un ekonomik etkileri, daha varlıklı ülkelerin ekonomilerini dahi baskı altına alsa da, bu, iklim finansmanı da dahil olmak üzere, gelişmekte olan ülkelere yönelik uluslararası işbirliği ve yardımı azaltmak veya arttırmamak için bir sebep olarak kullanılmamalıdır.⁷³²

Ayrıca, ülkeler ve uluslararası kuruluşlar, ulusal ve uluslararası iklim finansmanı mekanizmaları tarafından desteklenen projelerin tüm insan haklarını gözettiğinden ve koruduğundan emin olmalıdır ve özellikle toplumsal cinsiyet adaletinin teşvik edilmesi ve Yerli Halkların haklarının yerine getirilmesi de dahil olmak üzere insan haklarından yararlanmayı geliştiren iklim projelerine öncelik verilmesini sağlamalıdır (bkz. Bölüm 7).⁷³³

Ülkeler, üyesi oldukları hükümetler arası kuruluşlardaki politikaları ve uygulama mekanizmalarını, bu kuruluşların üyelerinin insan hakları yükümlülüklerine uygun hareket etmelerini sağlamak adına desteklemelidir. Özellikle, fosil yakıtların yaygınlaşmasını ve ormansızlaşmayı teşvik eden projelere, faaliyetlere ve endüstrilere yapılacak her türlü finansmana ve yatırıma karşı çıkmalı ve 1,5°C zorunluluğu ile uyumlu bir zaman çerçevesinde mevcut fonların ve yatırımların aşamalı olarak kaldırılmasını desteklemelidirler.

⁷³¹ Ayrıca bkz. güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 68 ve 87.

⁷³² Uluslararası Af Örgütü, *COVID-19'la Mücadele Tedbirleri İklim Krizini Görmezden Gelmemeli* (İndeks No: POL 30/2327/2020), 14 Mayıs 2020, [amnesty.org/en/documents/pol30/2327/2020/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/pol30/2327/2020/en/)

⁷³³ BM Çevre Programı, *İklim Değişikliği ve İnsan Hakları* (daha önce alıntılanmıştır), s. 41; Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 1 Şubat 2016, BM Belge No: A/HRC/31/52, para. 61.

11. YERİNDEN EDİLEN VEYA YERİNDEN EDİLME RİSKİ ALTINDA OLAN KİŞİLERİN HAKLARINI KORUYUN

İnsanların iklim değişikliği bağlamındaki hareketliliğini ifade edecek kabul edilmiş bir yasal tanım veya terminoloji bulunmadığı için bu bağlamda “iklime bağlı insan hareketliliği” genellikle bir şemsiye terim olarak kullanılmaktadır.⁷³⁴ Bu terim, ister zorunlu ister gönüllü, ister geçici veya kalıcı, ister sınır içi veya sınır ötesi olsun iklim değişikliğiyle ilgili her türlü hareketi ifade eder. Hareket biçimi, iklimin doğurduğu etkinin türünden, belirli sosyo-ekonomik ve politik bağlamlardan ve yaş, cinsiyet ve gelir gibi bireysel faktörlerden etkilenir.

Örneğin, aniden başlayan hava olayları sonucu yerinden edilen kişilerin, yerlerinden edilmiş olma durumlarının bazen uzamasına rağmen, öncelikle ülkelerinin sınırları içinde ve geçici olarak hareket etme eğiliminde oldukları belgelenmiştir.⁷³⁵ Buna karşılık, çevre üzerinde potansiyel olarak kalıcı ve geri dönüşü olmayan etkileri olan yavaş başlangıçlı iklim olaylarıyla karşı karşıya kalan insanlar, olumsuz çevresel koşullara uyum sağlamanın bir yolu olarak genellikle geçici veya kalıcı olarak ülke içinde veya sınırların ötesine göç ederler. İklim değişikliği ve çevresel bozulma, yaşam koşullarını onurlu bir yaşamla bağdaşmaz hale getirdiğinde, etkilenenler sonunda ya ülke içinde ya da sınır ötesinde uzun süreli yerinden edilmeye karşılaşılabirler - bu ikinci durum uluslararası koruma gerektirir. Bazı durumlarda ve son çare olarak, bazı toplulukların hayat kurtarmak ve zorla yerinden edilmenin en kötü etkilerinden kaçınmak amacıyla kalıcı bir şekilde başka bir yere taşınmaya ihtiyacı olabilir.⁷³⁶ Bazı bağlamlarda, hızlı ve yavaş başlangıçlı olaylar

⁷³⁴ İklim değişikliği bağlamında insan hareketliliği, iklim değişikliğiyle ilgili her türlü hareket biçimini ifade eder: Zorla yerinden edilme (öncelikle zorunlu hareketler olarak anlaşılır), göç (öncelikle gönüllü hareketler olarak anlaşılır), tahliyeler (insanların yakın bir tehlikeden veya bir afetin etkilerinden uzaklaşmak için bir sığınağa doğru hızla hareket etmesi olarak anlaşılır) ve planlı yer değiştirmeler (kişileri veya toplulukları şiddetli iklim etkileri riski altındaki alanlardan uzakta yeni bir yere yerleştirmek için planlanmış süreçler olarak anlaşılır). Bkz. *Nansen Girişimi, Afetler ve İklim Değişikliği Bağlamında Sınır Ötesi Yerinden Edilen Kişilerin Korunması Gündemi (Koruma Gündemi)*, Cilt I, 2015, nanseninitiative.org/wp-content/uploads/2015/02/PROTECTION-AGENDA-VOLUME-1.pdf ve Uluslararası Hukuk ve Deniz Seviyesinin Yükselişi Komitesi, *Deniz Seviyesinin Yükselişi Bağlamında Yerinden Edilen Kişilerin Korunmasına İlişkin Sidney İlkeleri Bildirgesi*, 2018, ila-hq.org/images/ILA/Resolutions/ILAResolution_6_2018_SeaLevelRise_SydneyDeclaration.pdf

⁷³⁵ BMİHYK, *İklim Değişikliğinin Yavaş Başlangıçlı Etkileri ve Sınır Ötesi Göçmenlerin İnsan Haklarının Korunması*, 22 Mart 2018, BM Belge No: A/HRC/37/CRP.4

⁷³⁶ J. McAdam ve E. Ferris, “İklim değişikliği bağlamında planlı yer değiştirmeler: Yasal ve kavramsal konuların çözülmesi”, 2015, Cambridge Uluslararası ve Karşılaştırmalı Hukuk Dergisi, unfccc.int/files/adaptation/groups_committees/loss_and_damage_executive_committee/application/pdf/mcadam_and_ferris.pdf

arasındaki etkileşim, iklimle ilgili insan hareketliliğinin önemli bir itici gücü olarak belirli zorluklar yaratır. Bölgelerinin tamamının önümüzdeki birkaç on yıl içinde yaşanmaz hale geleceği tahminleri ya da insanları yeniden yerleştirmek için güvenli alanların sınırlı mevcudiyeti göz önüne alındığında, sınır içi yer değiştirmeler ev sahibi topluluklar üzerinde aşırı baskı oluşturacağından bazı alçak rakımlı küçük ada devletleri, varoluşsal bir tehditle karşı karşıyadır.⁷³⁷ İnsan hakları ilkeleri ve standartlarının her bağlamda uygulanması gerekirken, tüm bu farklı bağlamlarda hareket eden insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir önlemler dizisinin uluslararası ve bölgesel kuruluşların desteğiyle devletler tarafından kullanıma sunulması gerekir.

İklim krizinin etkileri hali hazırda insan hareketliliğinin önemli bir kaynağıdır. Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi'nden alınan verilere göre, 2008 ile 2018 yılları arasında her yıl ortalama 20,88 milyon kişi hava ile ilgili olaylar nedeniyle ülke içinde yerinden edilmiştir.⁷³⁸ 2020'de ise 30 milyon kişi hava ile ilgili olaylar nedeniyle ülke içinde yerinden edilmiştir.⁷³⁹ Hem hızlı hem de yavaş başlangıçlı olaylar iklim değişikliği nedeniyle şiddetlendiği için ulusal sınırlar içinde veya ötesinde hareket halindeki insan sayısının artması bekleniyor.

Bununla birlikte, mevcut durumda iklim değişikliği ile ilgili olarak sınırları aşan insan sayısına ilişkin kapsamlı bir istatistik veya iklim değişikliği bağlamında kaç kişinin hareket halinde olacağı tahminleri için yaygın olarak kabul edilen bir metodoloji bulunmamaktadır. Bunun nedeni büyük ölçüde iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ile insan hareketliliği arasında doğrudan nedensellik kurmanın zor olabilmesidir. Göç ve yerinden edilme genellikle bir dizi farklı faktörün sonucudur ve iklim değişikliği genellikle tehditleri artırarak ötekileştirilmiş insanların karşılaştığı yoksulluk, ayrımcılık, sosyal koruma eksikliği ve olumsuz bir siyasi bağlam gibi sorunları ve zorlukları şiddetlendirir. Dolayısıyla, iklimsel faktörler zorla yerinden edilme ve göçte önemli bir rol oynasa bile, hareketliliğin ana itici gücü olarak ayrıştırılmaları pek olası değildir.⁷⁴⁰ Ayrıca, etkili hafifletme ve uyum önlemleri, gelecekte yer değiştirmesi gereken insan sayısını azaltabilir. Bu metodolojik zorluklara rağmen, bazı yeni araştırmalar, iklimle ilgili etkilere yanıt olarak çok sayıda insanın göç ettiğini veya hareket etme olasılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Çok sayıda çalışmanın analizini takiben, 2014 yılında IPCC, uyum olmadan "yüz milyonlarca insanın kıyı taşkınlarından etkileneceğini ve 2100 yılına kadar toprak kaybı nedeniyle yerinden edileceğini" kuvvetle öngörmüştür.⁷⁴¹ 2020'de yapılan bir araştırma, hafifletme önlemlerinin yeterli olmaması durumunda, göçün önemli bir hayatta kalma stratejisi olmasının yanı sıra, 1 ila 3 milyar insanın, insan yerleşimi için çok sıcak olacak bölgelerde yaşıyor olabileceğini vurgulamıştır.⁷⁴²

İklim değişikliğine bağlı olarak hareketlilik içinde olanların çoğunluğu, ya bir hava olayının sonucu olarak aniden yerlerinden edildikleri ya da iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ülke içinde yer değiştirme kararlarına katkıda bulunduğu ya da onları buna zorladığı için genellikle kırsal alanlardan kentsel alanlara göç etmektedirler.⁷⁴³ Sonuç olarak, bu insanlar kendilerini yerinden edilenler için kurulmuş geçici kamplarda bulabiliyor veya genellikle sağlığa zararlı yaşam koşullarına sahip kayıt dışı kentsel yerleşim bölgelerine ve/veya doğal tehlikeler ve iklim değişikliği etkilerine karşı özellikle savunmasız olan yerlere yerleşebiliyorlar (bkz. Bölüm 4.7).⁷⁴⁴

⁷³⁷ W. Kalin, "İklim-kaynaklı yerinden edilmeleri kavramsallaştırmak", J. McAdam (editör), *İklim Değişikliği ve Yer Değiştirme: Multidisipliner Perspektifler*, 2010.

⁷³⁸ Bkz. Ülke İçinde Yerinden Edilme İzleme Merkezi (IDMC), *Afetler Sonucu Yerinden Edilme – 2008-2018 Arası Küresel Bir Değerlendirme*, Mayıs 2019, [internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/201905-disaster-displacement-global-review-2008-2018.pdf](https://www.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/201905-disaster-displacement-global-review-2008-2018.pdf). IDMC, dünya çapında ülke içinde yerinden edilme konusunda önde gelen bir bilgi ve analiz kaynağıdır. Yıllık raporları, çatışma, şiddet ve afetler nedeniyle yıllık ülke içinde yerinden edilme sayılarını sağlar. Afetle ilgili yer değiştirme sayıları; hava ile ilgili olayların neden olduğu hareketleri ve depremler ve volkanik patlamalar gibi jeofizik tehlikelerle bağlantılı olanları içerir. IDMC, 2017'den bu yana yalnızca kuraklık ve kıyı ve nehir kıyısı erozyonu gibi yavaş başlangıçlı olaylar tarafından tetiklenen yer değiştirme hakkında bilgi edinebildiğinden, 2008-2018 dönemi için hesaplanan hava durumuyla ilgili yer değiştirmelerin çoğu hızlı başlangıçlı olaylarla bağlantılıdır. IDMC rakamları hem bir afetten sonra yerinden edilenleri hem de önlemlerle tahliye edilenleri içerir.

⁷³⁹ IDMC, *Ülke İçinde Yerinden Edilme Küresel Raporu 2021*, Mayıs 2021, [internal-displacement.org/global-report/grid2021/](https://www.internal-displacement.org/global-report/grid2021/). Raporda ayrıca 2019 sonunda 104 ülke ve bölgede yaklaşık 7 milyon insanın afetler sonucu yerinden edildiği kaydedildi. Buna sadece 2019'dakiler değil, önceki yıllarda da afetlerden kaçan insanlar dahildir.

⁷⁴⁰ Örneğin bkz. R. Zetter, "İklim değişikliği nedeniyle yerinden edilmiş insanları korumak: Bazı kavramsal zorluklar", J. McAdam (editör), *İklim Değişikliği ve Yer Değiştirme: Multidisipliner Perspektifler*, 2010, s. 132-150. E. Ferris, "Yönetişim ve iklim değişikliği kaynaklı hareketlilik: Uluslararası ve bölgesel çerçeveler", E. Manou ve diğerleri (editörler), *İklim Değişikliği, Göç ve İnsan Hakları* içinde, 2017.

⁷⁴¹ IPCC, *Beşinci Değerlendirme Raporu: Çalışma Grubu II Raporu* (daha önce alıntılanmıştır), s. 364.

⁷⁴² C. Xu ve diğerleri, "İnsani iklim durumunun geleceği" (daha önce alıntılanmıştır).

⁷⁴³ Örneğin bkz. M. Bradley & J. McAdam, "İklim değişikliği bağlamında yerinden edilme için dayanıklı çözümleri yeniden düşünmek", 2012, Ülke İçinde Yerinden Edilmelere Dair Brookings-LSE Projesi, [brookings.edu/~media/research/files/papers/2012/5/14-displacement-bradley-mcadam/05-displacement-bradley-mcadam.pdf](https://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2012/5/14-displacement-bradley-mcadam/05-displacement-bradley-mcadam.pdf)

⁷⁴⁴ Ülke içinde yerinden edilen kişilerin insan haklarına ilişkin BM Özel Raportörü, Rapor, 9 Ağustos 2011, BM Belge No: A/66/285; Denizyaşın Kalkınma Enstitüsü ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı, *İklim Değişikliği, Göç ve Yerinden Edilme: Riskle İlgili Bilgilendirilmiş ve Tutarlı Bir Yaklaşım İhtiyacı*, 2017, odi.org/publications/10977-climate-change-migration-and-displacement-need-risk-informed-and-coherent-approach; ActionAid ve diğerleri, *İklim Konusunda Eylemsizliğin Bedelleri: Yerinden Edilme ve Çevresel Tahribat Sonucu Göç*, 18 Aralık 2020, actionaid.org/publications/2020/costs-climate-inaction-displacement-and-distress-migration#downloads

Ülke içinde yerinden edilen kişilerin korunması, insan hakları hukuku kapsamında birincil olarak kendi hükümetlerinin görevidir. Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin BM Rehber İlkeleri,⁷⁴⁵ “ özellikle doğal veya insan kaynaklı afetlerin sonucu olarak veya bunların etkilerinden kaçınmak için evlerini veya mutlak ikamet yerlerini terk etmeye veya kaçmaya zorlanmış veya buna mecbur bırakılmış kişilere ve uluslararası kabul gören bir ülke sınırını geçmemiş olanlara” ilişkin insan hakları hukuku, mülteci hukuku ve insancıl hukuktan türetilen uygulanabilir hukuki ilkelerin yararlı bir derlemesini sunmaktadır. ⁷⁴⁶ Afrika'da Yerinden Edilen Kişilerin Korunması ve Yardıma İlişkin Afrika Birliği Sözleşmesi (Kampala Sözleşmesi olarak bilinir), özellikle sözleşmeye katılan devletlerin “doğal veya insan kaynaklı afetler nedeniyle ülke içinde yerinden edilmiş kişileri korumak ve onlara yardım etmek için iklim değişikliğiyle ilgili olanlar dahil önlemler almalarını gerektirir.”⁷⁴⁷

11.1 İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAĞLAMINDA SINIR ÖTESİNDE YERİNDEN EDİLEN KİŞİLERE İLİŞKİN ULUSLARARASI KORUMA

İklim değişikliği bağlamında sınırları aşacak şekilde yerlerinden edilen birçok insan 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamında mülteci olarak nitelendirilebilir. ⁷⁴⁸ BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) kısa bir süre önce, iklim değişikliği veya bir afet bağlamında yapılan mülteci başvurularının, Sözleşmede belirtilen tüm kriterleri (Sözleşmedeki beş dayanaktan bir ya da ikisi bağlamında haklı nedenlere dayalı zulüm görme korkusu) karşılayabileceğini açıkladı. ⁷⁴⁹ Bu, halihazırda ötekileştirilmiş veya insan hakları ihlali riski altında olan insanlar için bilhassa geçerlidir. Örneğin, belirli toplulukların üyeleri, “sözleşmede yer alan bir veya birden fazla temelde zulüm kapsamına girebilecek şekilde kaynaklar azalabileceği ve kaynaklara erişimin ayrımcı bir şekilde engellenebileceği” gerekçesiyle haklı nedenlerle zulme maruz kalmaktan endişe edebilir. ⁷⁵⁰ Diğer örnekler arasında “bir hükümetin belirli nüfuslara yönelik yardımı reddederek, korumayı durdurduğu veya önceliklerini azalttığı durumlar, afet sonrası yardımın siyasallaştığı yerler veya belirli nüfuslara zulmetmek için çevrenin, doğal kaynakların veya halkların atalarının topraklarının kasten yok edildiği yerler, örneğin bir baskı aracı olarak çevresel bozulmayı teşvik etmek veya kasten engellemek yer alır. Ayrıca, belirli bir nüfusun orantısız bir şekilde etkilendiği afetleri önlemek için bir hükümetin uygun önlemleri almadığı durumlar da buna dahildir.”⁷⁵¹

Ayrıca iklim değişikliği ve afetlerin olumsuz etkileri nedeniyle yerinden edilen kişiler, bölgesel mülteci kriterleri kapsamında mülteci olabilmektedir. İki bölgesel belge - Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi ve Latin Amerika devletleri tarafından imzalanan Mültecilere İlişkin 1984 Cartagena Deklarasyonu – mülteci statüsünü, kamu düzenini ciddi şekilde bozan olaylar veya koşullar nedeniyle menşe ülkelerinden veya uyruklarından kaçan kişileri kapsayacak şekilde genişletir. ⁷⁵² BMMYK, iklim değişikliğinin ve afetlerin olumsuz etkilerinin “kamu düzenini ciddi şekilde bozan” olay veya koşullar kapsamına girebileceğini savunmuştur. ⁷⁵³

İklim değişikliği bağlamında sınır ötesinde yerinden edilen bazı kişiler mülteci tanımına uysa da, Uluslararası Af Örgütü “iklim mültecileri” veya “çevre mültecileri” terimlerini kullanmamaktadır. ⁷⁵⁴ Bu tanımlamalar

⁷⁴⁵ Birleşmiş Milletler Ülke İçinde Yerinden Edilen Kişiler Hakkında Genel Sekreter Temsilcisi, 1997/39 Sayılı Komisyon Kararı: *Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin Rehber İlkeler uyarınca sunulan rapora Ek*, 11 Şubat 1998, BM Belge No: E/CN.4/1998/53/Add.2.

⁷⁴⁶ İlke 2. Doğal Afet Durumlarında Kişilerin Korunmasına İlişkin Gözden Geçirilmiş Operasyonel Kılavuzlar (BM Belge No: A/HRC/16/43/Add.5) ve Ülke İçinde Yerinden Edilen Kişiler için Kalıcı Çözümler Çerçevesi (BM Belge No: A/HRC/13/21/Add.4), her ikisi de Kurumlar Arası Daimi Komite tarafından benimsenmiştir. Komite, ayrıca ülke içinde yerinden edilen kişilerin korunması için faydalı rehberlik sağlar.

⁷⁴⁷ Madde 5(4).

⁷⁴⁸ Mülteci Sözleşmesi Madde 1(a)(2), mülteciyi “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri nedeniyle zulme uğramaktan haklı sebeplerle korktuğu için mülteci olarak kabul edilen kişi, vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve o ülkenin korumasından yararlanamayan veya bu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen kişi” olarak tanımlamaktadır.

⁷⁴⁹ BMMYK, İklim değişikliğinin olumsuz etkileri ve afetler bağlamında yapılan uluslararası koruma taleplerine ilişkin hukuki değerlendirmeler, 1 Ekim 2020, [refworld.org/docid/5f75f2734.html](https://www.refworld.org/docid/5f75f2734.html)

⁷⁵⁰ BMMYK, İklim değişikliği ve afetlerin olumsuz etkileri bağlamında yapılan uluslararası koruma taleplerine ilişkin hukuki değerlendirmeler (daha önce alıntılanmıştır), s. 5.

⁷⁵¹ BMMYK, İklim değişikliği ve afetlerin olumsuz etkileri bağlamında yapılan uluslararası koruma taleplerine ilişkin hukuki değerlendirmeler (daha önce alıntılanmıştır), s. 6.

⁷⁵² Madde 1(2), Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi; ve Sonuç 3, Cartagena Deklarasyonu.

⁷⁵³ BMMYK, İklim değişikliği ve afetlerin olumsuz etkileri bağlamında yapılan uluslararası koruma taleplerine ilişkin yasal değerlendirmeler (daha önce alıntılanmıştır), s. 8-9.

⁷⁵⁴ “İklim mültecisi” kavramı, kendilerini “mülteci” olarak görmeyen pek çok insan tarafından da sorunu bulunuyor. Örneğin, küçük Pasifik ada devletleri Kiribati ve Tuvalu'da “mülteci” teriminin “çaresizlik duygusu ve onur eksikliğini çağrıştırdığı” düşünülmüyordu. Bkz. J. McAdam,

uluslararası hukukta mevcut değildir ve bu yüzden uluslararası korumaya duyulan ihtiyacın kabul görmemesiyle sonuçlanır. Uluslararası Af Örgütü, farklı mülteci türleri ("siyasi mülteciler" veya "dini mülteciler" vb.) arasında ayırım yapmaz. Uluslararası Af Örgütü, menşe ülkesinden veya mutlak meskeninden kaçan ve uluslararası koruma talebinde bulunan herkesin durumunun adil ve etkili prosedürler aracılığıyla bireysel olarak incelenmesini savunur.

İnsanlar mülteci olarak nitelendirilmese bile, devletlerin mültecileri hayatlarının veya özgürlüklerinin tehdit altında olduğu bölgelere zorla geri göndermelerini engelleyen genel insan hakları hukuku kapsamındaki geri göndermeme ilkesi, onları menşe ülkelerine geri gönderilmekten -eğer geri gönderilmek onları iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle ciddi insan hakları ihlallerine maruz bırakacaksa- koruyacaktır. Bu temelde ulusal mahkemelere taşınan çok sayıda bireysel dava olmuştur. Bugüne kadar, çeşitli nedenlerle hiçbir dava başarılı olmadı,⁷⁵⁵ ancak bir tanesi BM İnsan Hakları Komitesi'ne ulaştı. Ekim 2019'da Komite, Kiribatili Bay Teitiota'nın, iklim değişikliğinin ciddi etkilerine rağmen Yeni Zelanda'nın kendisini ve ailesini Kiribati'ye sınır dışı ederek haklarını ihlal ettiğine ilişkin görüşlerini kabul etti. Komite, Bay Teitiota'nın Kiribati'deki yaşamına yönelik doğrudan bir tehlikeyle karşı karşıya olmadığı için sınır dışı edilmesinin yasa dışı olmadığını ve uyum ve diğer önlemler yoluyla risklerin zaman içinde potansiyel olarak azaltılabileceğini belirtti. Ancak Komite, iklim değişikliğinin yaşam hakkına ciddi bir tehdit oluşturduğunu ve prensipte devletlerin insanları hayatlarının risk altında olacağı veya iklim değişikliği etkilerinin bir sonucu olarak zalimane, insanlık dışı ve alçaltıcı muameleye maruz kalabilecekleri ülkelere geri göndermesinin hukuka aykırı olduğunu kabul etti.⁷⁵⁶ Bu dönüm noktası niteliğindeki karar, gelecekte iklimle ilgili iddiaların olumlu bir şekilde yargılanmasının önünü açmakta ve hükümetlere, sığınma başvurularını ve yetki devri fırsatlarını değerlendirirken iklim krizinin neden olduğu insan hakları ihlallerini dikkate almaları konusunda güçlü bir kılavuz sunmaktadır. Ayrıca bu karar, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin (BMİHYK) ve insan hakları hukukunun iklim değişikliği bağlamında yerinden edilen insanlara koruma sağlama potansiyelini vurgulayan birçok hukuk araştırmacısının yaklaşımını da doğrulamıştır.⁷⁵⁷

Uygulamada, bazı devletler, insani gerekçelerle, büyük afetlerden kaçan insanları geçici olarak kabul etmek veya bir afet meydana geldikten sonra kalmalarını sağlamak için isteğe bağlı önlemleri hayata geçirmiştir.⁷⁵⁸ Bazı durumlarda devletler, iklimden etkilenen bölgelerden gelen insanların girişini ve kalmasını desteklemek için geleneksel göç kategorilerini de (iş, aile, öğrenci veya turist vizeleri gibi) kullanmıştır.⁷⁵⁹

"İklim değişikliğine bağlı yerinden edilmenin Normatif Çerçevesi", 2012, [brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/04032012_cc_paper_mcadam.pdf](https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/04032012_cc_paper_mcadam.pdf). Bu terim ve kullanıma sıklığı, yani çok sayıda insanın iklim değişikliği nedeniyle göç etme veya taşınmaya zorlanma olasılığına atıfta bulunma sıklığı, göçün bir güvenlik sorunu olarak tarif edilmesine de yol açabilir ve milliyetçi ve yabancı düşmanı gruplar tarafından göç ve sığınmaya karşı daha da dışlayıcı yaklaşımlar talep etmek için kötüye kullanılabilir. Bu konuda bkz. İklim ve Göç Koalisyonu, "Sorun insanlar değil: İklim değişikliğiyle bağlantılı göç için ulusal güvenlik neden yanlış bir çerçeve", climatemigration.org.uk/people-are-not-the-problem-why-national-security-is-the-wrong-frame-for-migration-linked-to-climate-change/. Bununla birlikte, bazı akademisyenler, "iklim mültecisi" etiketinin kusurlarını kabul ederken, iklim değişikliğinin siyasi doğasını ve buna en çok katkıda bulunan ülkelerin sorumluluklarını vurgulama avantajına da işaret ediyor: Örneğin bkz. F. Gemenne, "İklim mültecilerinden" bahsetmek için iyi bir neden", Mayıs 2015, Forced Migration Review, Sayı 49, fmreview.org/climatechange-disasters/gemenne.

⁷⁵⁵ Bkz. J. McAdam, "İklim değişikliğinin etkileri nedeniyle yerinden edilen insanları korumak: BM İnsan Hakları Komitesi ve Geri Göndermeme İlkesi", 2020, American Journal of International Law, Cilt 114, Sayı 4.

⁷⁵⁶ Komite, özellikle, "ulusal ve uluslararası güçlü çabalar olmadan, mülteci kabul eden ülkelerdeki iklim değişikliğinin, bireyleri Sözleşme'nin 6. veya 7. maddeleri kapsamındaki hakların ihlaline maruz bırakabileceğini ve bu nedenle mülteci gönderen ülkelerin geri göndermeme yükümlülüklerini harekete geçirebileceğini" belirtti." Bkz. BM İnsan Hakları Komitesi, Görüşler: *Ioane Teitiota/Yeni Zelanda Kararı*, 24 Ekim 2019'da kabul edildi, BM Belge No: CCPR/C/127/D/2728/2016, paragraf 9.11. Ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü, "İklim değişikliği nedeniyle yerinden edilen kişiler için dönüm noktası niteliğindeki BM kararı", 20 Ocak 2020, [amnesty.org/en/latest/news/2020/01/un-landmark-case-for-people-displaced-by-climate-change/](https://www.amnesty.org/en/latest/news/2020/01/un-landmark-case-for-people-displaced-by-climate-change/).

⁷⁵⁷ Bkz. J. McAdam, "İklim değişikliğinin etkileri nedeniyle yerinden edilen insanları korumak: BM İnsan Hakları Komitesi ve Geri Göndermeme İlkesi" (daha önce alıntılanmıştır); BMİHYK, *İklim Değişikliğinde Göç ve Yerinden Edilme Bağlamında İnsan Haklarının Korunması Hakkındaki Boşlukların Ele Alınması* (daha önce alıntılanmıştır).

⁷⁵⁸ Somut örnekler için bkz. J. McAdam & S. Weerasinghe, "İklim değişikliği ve insan hareketi", Ismangil ve diğerleri (editörler), *İklim Değişikliği, Adalet ve İnsan Hakları* içinde, 2020, Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi, [amnesty.nl/content/uploads/2020/08/Verkenningen2020-climate-change.pdf?x55436](https://www.amnesty.nl/content/uploads/2020/08/Verkenningen2020-climate-change.pdf?x55436). Devletlerin benimsemesi gereken etkili uygulamaların bir listesi için bkz. Nansen Girişimi, *Koruma Gündemi*, s. 26.

⁷⁵⁹ Bkz. J. McAdam ve S. Weerasinghe, "İklim değişikliği ve insan hareketi" (daha önce alıntılanmıştır).

11.2 İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAĞLAMINDA İNSAN HAREKETLİLİĞİNE YÖNELİK ULUSLARARASI MÜDAHALELER

İklim değişikliği bağlamında insan hareketliliğine yönelik müdahalelerini güçlendirme ihtiyacını kabul eden devletler, on yıldan fazla bir süredir bu konuyu farklı forumlarda tartışıyor ve müzakere ediyor.

Nansen Girişimi, 2012 yılında Norveç ve İsviçre tarafından kurulmuş ve 2015 yılına kadar “iklim değişikliği ile bağlantılı olanlar dahil olmak üzere doğal tahribatın neden olduğu afetler bağlamında sınır ötesinde yerinden edilen insanları korumak ve devletler arasında temel ilkeler ve unsurlar üzerinde fikir birliği oluşturmak adına” devletler arası bir istişare süreci olarak işlev görmüştür.⁷⁶⁰ Bu ise 2015 yılında 109 ülke tarafından onaylanan Koruma Gündemi'nin kabul edilmesiyle sonuçlandı.⁷⁶¹ Ardından gelen ve yine devlet liderliğindeki bir girişim olan Afet Sonucu Yerinden Edilme Platformu, Koruma Gündemi'nin uygulanmasında devletleri ve diğer paydaşları desteklemekle görevlendirilmiştir.

UNFCCC kapsamında, insan hareketliliği konusu, 2012'den bu yana, özellikle de Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizması kapsamında, kayıp ve zarar çalışmaları programı kapsamında ele alınmaktadır (bkz. Bölüm 9). Paris Anlaşması'nın önsözü, iklim değişikliğiyle mücadele tedbirlerinde devletlerin diğerlerinin yanı sıra göçmenlere karşı yükümlülüklerine saygı gösterilmesi, teşvik edilmesi ve dikkate alınması gerektiğini kabul ediyor. Paris Anlaşması'nı kabul eden karar, “iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle ilgili yerinden edilmeyi önlemeye, en aza indirmeye ve ele almaya” yönelik önlemler konusunda tavsiyeler geliştirmek üzere Yerinden Edilmeye İlişkin Görev Gücü'nü kurdu.⁷⁶² Tavsiyeler 2018'de, COP24'te kabul edildi ve Görev Gücü mevcut durumda devletleri bunları uygulamaları için destekliyor.⁷⁶³

2016 yılında Mülteciler ve Göçmenler için New York Deklarasyonu'nun kabul edilmesinin ardından,⁷⁶⁴ bağlayıcı olmayan iki belge – Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat (GCR) ve Göç İçin Küresel Mutabakat (GCM) – 2018'de kabul edildi. Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat “iklim, çevresel bozulma ve doğal afetlerin, mülteci hareketlerinin itici güçleri ile⁷⁶⁵ giderek daha fazla etkileşime girdiğini” kabul ediyor; ancak bununla birlikte, devletlerin kendi topraklarındakilerin statüsünü belirlerken⁷⁶⁶ “koruma eksikliklerini gidermesi” gereğine sadece genel bir referans içeriyor ve ilgili kurumları “doğal afetler nedeniyle zorla yerinden edilenlere yardım” gibi “diğer korumaları ve insani sorunları” geçici koruma ve insani konaklama düzenlemeleri gibi uygulamalar da dahil olmak üzere ele almaya çağırıyor.⁷⁶⁷

Göç İçin Küresel Mutabakat kapsamında devletler, “doğal afetler, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ve çevresel bozulma” dahil olmak üzere “insanları menşe ülkelerini terk etmeye zorlayan olumsuz faktörleri ve yapısal faktörleri en aza indirmek” için bir dizi eylem taahhüt etmiştir.⁷⁶⁸ Devletler ayrıca, “ani başlangıçlı doğal afetler nedeniyle menşe ülkelerini terk etmek zorunda kalan göçmenlerin ülkeye kabul edilmesine ve ülkede kalmasına ilişkin ulusal ve bölgesel uygulamaların” geliştirilmesi ya da güçlendirilmesi ve “yavaş başlayan doğal afetler,⁷⁶⁹ iklim değişikliğinin olumsuz etkileri ve çevresel bozulma nedeniyle menşe

⁷⁶⁰ Nansen Girişimi, *Afetler ve İklim Değişikliğinin Etkileri Bağlamında Sınır Ötesinde Yerinden Edilen Kişileri Koruma Gündemine Doğru*, nanseninitiative.org/secretariat/

⁷⁶¹ Nansen Girişimi, *Koruma Gündemi*, 2015, sınır ötesi iklim ve afet yerinden edilme ile başa çıkmak için en iyi uygulamaların ve önerilerin bir listesini sunar.

⁷⁶² Bkz. 1/CP.21 Sayılı UNFCCC Kararı, 29 Ocak 2016, BM Belge No: FCCC/CP/2015/10/Ek.1, para. 49. Bununla birlikte, Paris Anlaşması müzakereleri sırasında, gelişmekte olan ve en az gelişmiş devletlerin, taslak metinde, acil durum için destek sağlayacak yardım, organize göç ve planlı yer değiştirmeyi sağlamaya yardımcı olacak ve telafi önlemleri alacak bir “iklim değişikliği yerinden etme koordinasyon tesisi” kurulmasına ilişkin bir atıfta bulunduğunu belirtmekte fayda var. Ancak, gelişmiş ülkelerin muhalefeti nedeniyle taraflar, fazla işlevsel bir rolü olmayan ve daha çok bir danışma organı olarak tasarlanan Görev Gücü'ne razı olmak zorunda kaldılar. Bu konuda bkz. J. McAdam, “From the Nansen Initiative to the Platform on Disaster Displacement: İklim değişikliği, afetler ve yerinden edilmeye uluslararası yaklaşımları şekillendirme”, 2016, New South Wales Üniversitesi Hukuk Dergisi, Cilt 39, Sayı 4, s. 1518 -1546.

⁷⁶³ Tavsiyeler, 10/CP.24 Sayılı COP24 Kararına ek olarak dahil edilmiştir. BM Belge No: FCCC/CP/2018/10/Add.1, s. 43-45. Görev Gücü hakkında daha fazla bilgi için bkz. unfccc.int/process/bodies/constituted-bodies/WIMExCom/TFD

⁷⁶⁴ Genel Kurul tarafından 19 Eylül 2016 tarihinde kabul edilen Karar, Mülteciler ve Göçmenler için New York Deklarasyonu, 3 Ekim 2016, BM Belge No: A/RES/71/1.

⁷⁶⁵ Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Raporu, Mültecilere İlişkin Küresel Mutabakat, BM Belge No: (A/73/12 (Bölüm II), para. 8.

⁷⁶⁶ Para. 61.

⁷⁶⁷ Para. 63.

⁷⁶⁸ Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat, 11 Ocak 2019, BM Belge No: A/RES/73/195, para. 18.

⁷⁶⁹ Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat, para. 21(g).

ölkelerinden ayrılmak zorunda kalan göçmenler için çözümler geliştirmesi ve çözümlerin güçlendirmesi” de dahil olmak üzere “düzenli göç için seçenekler ve olanaklar geliştirmeyi” de taahhüt etmiştir.⁷⁷⁰

İlgili müzakere bağlamının farklı yaklaşımları ve koşulları nedeniyle bazı farklılıklara rağmen, yukarıdaki tüm girişimler, iklim değişikliği bağlamında insan hareketliliğinin, zorunlu hareketi en aza indirmek ve taşınmak zorunda kalanlar için çözümler sunmak, ideal olarak da zorunlu hareketi önlemek için müdahaleler gerektiren karmaşık bir olgu olduğu anlayışını yansıtmaktadır. Ancak, bu girişimler iklim adaleti hususlarını özel olarak içermemekte ve iklim değişikliği bağlamında hakları ihlal edilenlere çözüm yolu sağlama yükümlülüğüne yansıtmamaktadır.

11.3 İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE AFETLER BAĞLAMINDA İNSAN HAREKETLİLİĞİNE İLİŞKİN İNSAN HAKLARI YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Devletler, iklim değişikliği ve afetler bağlamında insan hareketliliğine ilişkin politika ve önlemleri kabul ederken ve uygularken insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmelidir. Özellikle:

- Devletler, insanları iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlamaları için desteklemek ve insanları afetlerden korumak için hem ülke içinde hem de uluslararası işbirliği yoluyla iklim değişikliğini hafifletmeye yönelik insan hakları yükümlülüklerini tam olarak uygulayarak ve Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, Sendai Afet Riskini Azaltma Çerçevesi ve Paris Anlaşması kapsamındaki taahhütlerini uygulayarak hem ülke içinde hem de sınırlar arasında iklime bağlı yerinden edilme olasılığını ve kapsamını azaltmalıdır.⁷⁷¹ Devletler, insan hakları yükümlülüklerinin rehberliğinde, yerinden edilme riskini arttırdığı için sosyo-ekonomik eşitsizlik ve ayrımcılıkla mücadele etmek amacıyla önlemler almalıdır. Hükümetler, yerinden edilme risklerini belirlemek ve bunları ilgili ulusal planlama süreçleri yoluyla ele almak için insan hareketliliği hususlarının ulusal katkı beyanları, Ulusal Uyum Planları ve ulusal afet riskini azaltma planları gibi ulusal planlara entegre edilmesini sağlamalıdır.⁷⁷² İklim değişikliği bağlamında yerinden edilmenin temel nedenleriyle mücadele etme çabaları, insan haklarının korunmasına odaklanmalıdır. Devletler, diğer ölkelere uluslararası işbirliği ve yardım sağlama koşulunu, insanların göç etmesini önleme çabalarına bağlı hale getirmemelidir.
- Devletler, insanları iklim değişikliğinin kaçınılmaz etkilerinden (örneğin, bölgeler insan yerleşimi için çok tehlikeli hale geldiğinde) korumak için son çare olarak kalıcı planlı yeniden yerleştirme gerekliyse, yeniden yerleştirme süreci boyunca hem yerinden edilenlerin hem de ev sahibi toplulukların insan haklarına saygı göstermeli, bu hakları korumalı ve gereğini yerine getirmelidir. Bu, zorla tahliyelerden kaçınmayı, kültürel uygulamalara ve geleneklere saygı göstermeyi, bilgiye erişim sağlamayı, derinlemesine istişareyi ve sürecin tüm aşamalarında etkilenen nüfusların gerçek katılımını sağlamayı, Yerli Halkların özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay hakkını güvence altına almayı içerir. Ayrıca kadınların ve ötekileştirmiş grupların katılımını kolaylaştırmaya özel dikkat gösterilmeli, toplumun yeterli yaşam standardı korunmalı, kendi kaderini tayin hakkına saygı gösterilmeli ve bu süreçte insan hakları ihlallerinin meydana gelmesi durumunda çözüm yollarına erişim sağlanmalıdır.⁷⁷³ Aynı güvenceler, yaklaşan afetler karşısında insanların önleyici tahliyesi için de sağlanmalıdır.

⁷⁷⁰ Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat, para. 21(h).

⁷⁷¹ Ayrıca bkz. BMİHYK, *İklim Değişikliğinde Göç ve Yerinden Edilme Bağlamında İnsan Hakları Koruma Boşluklarının Ele Alınması*;

BMİHYK, “İnsan hakları, iklim değişikliği ve göç üzerine temel mesajlar”, ohchr.org/Documents/Issues/ClimateChange/Key_Messages_HR_CC_Migration.pdf

⁷⁷² Güvenli, Sistemli ve Düzenli Göç için Küresel Mutabakat, para. 18(j); İklim Değişikliği Etkileriyle İlişkili Varşova Uluslararası Kayıp ve Zarar Mekanizması Yürütme Komitesi’nin iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle bağlantılı yerinden edilmeyi önleme, en aza indirme ve ele alma konusundaki entegre yaklaşımlara ilişkin raporundan tavsiyeler, BM Belge No: FCCC/CP/2018/10/Ek.1, para. 1.g(iv).

⁷⁷³ Bkz. Brookings Enstitüsü, Georgetown Üniversitesi ve BMMYK, *Planlı Yer Değiştirme Yoluyla İnsanları Afetlerden ve Çevresel Değişimden Koruma Rehberi*, 2015, brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/GUIDANCE_PLANNED-RELOCATION_14-OCT-2015.pdf; bmmkyk, Georgetown Üniversitesi & Uluslararası Göç Örgütü, *Bir Alet Çantası: İnsanları Afetlerden ve Çevresel Değişimden Korumak için Yer Değiştirme Planlaması*, 2017, environmentalmigration.iom.int/toolbox-planning-relocations-protect-people-disasters-and-environmental-change. Ayrıca bkz. Ülke içinde yerinden edilen kişilerin insan haklarına ilişkin BM Özel Raporörü, Rapor, 21 Temmuz 2020, BM Belge No: A/75/207, para. 46.

- Devletler, ülke içinde yerinden edilen kişilerin haklarına ilişkin uluslararası hukuk kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmeli ve bunların iç hukuk ve politikalara yansıtılmasını sağlamalıdır. Afrika devletleri, Afrika'daki Ülke İçinde Yerinden Edilen Kişilerin Korunması ve Yardıma İlişkin Afrika Birliği Sözleşmesi'ni onaylamalı ve uygulamalıdır.
- Devletler, uluslararası hukuka uygun olarak, işçi hakları da dahil olmak üzere insan haklarını saygı gösteren, bunları teşvik eden ve gerçekleştiren güvenli ve düzenli göç yollarını geliştirmeli ve çalışma vizeleri ve eğitim amaçlı vizeler veya aile bağları gibi çok çeşitli hareketlilik fırsatları sağlamalıdır.⁷⁷⁴ Bu, iklim değişikliğinin insan haklarını olumsuz etkilediği bölgelerde yaşayanların güvenli ve düzenli bir şekilde göç etme seçeneğine sahip olmalarını sağlamak açısından özellikle önemlidir. Güvenli ve düzenli göç yolları tasarlarken, hükümetler dezavantajlı ve ötekileştirilmiş grupların karşılaştığı belirli engelleri belirlemeli ve ortadan kaldırmalıdır.
- Devletler, yerel mevzuatta değişiklik yapmak da dahil olmak üzere, ilgili yetkililerin, kabul koşullarına karar verirken ve uluslararası koruma taleplerini gözden geçirirken iklim değişikliğinin etkilerinden kaynaklanan insan hakları ihlalleri riskini hesaba katmasını sağlamalıdır. Hükümetler, insanları iklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeniyle gerçek bir insan hakları ihlali riskiyle karşı karşıya kalacakları hiçbir yere göndermemelidir. Hükümetler ayrıca, devletlerin kendi topraklarında ve yetki alanlarındaki herkese karşı insan hakları yükümlülüklerine uygun olarak, yukarıdaki gerekçelere dayanarak kalmalarını izin verilenlerin haklarına saygı göstermeli, bu hakları korumalı ve gereğini yerine getirmelidir.
- Devletler, başta göçmenler, mülteciler, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilen kişiler ve iklim krizinden en çok etkilenenler olmak üzere tüm kişilerin, iklim krizine ilişkin ulusal, bölgesel ve uluslararası iklim değişikliği ve insan hareketliliği karar alma süreçlerine anlamlı, etkili ve bilgilendirilmiş katılımını sağlamalıdır.⁷⁷⁵
- Uluslararası işbirliği görevine dayalı olarak, devletler, ülkeye kabulü kolaylaştırmak amacıyla bölgesel işbirliğini güçlendirmek ve iklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeniyle hareketlilik halinde olan insanlar için sorunlara kalıcı çözümler sağlamak dahil olmak üzere, Yerinden Edilmeye İlişkin Görev Gücü'nün ve her iki Küresel Sözleşme'nin tavsiyelerini uygulamak için işbirliği yapmalıdır.⁷⁷⁶
- Devletler, iklim değişikliği bağlamında insan hareketliliğine yanıt vermek için yeterli kaynakların mevcut olmasını sağlamak üzere işbirliği yapmalıdır. Bu, mevcut iklim finansmanının yerinden edilme riskini azaltmayı amaçlayan önlemlere tahsis edilmesini sağlamayı içerir. Ayrıca devletlerin, iklime duyarlı gelişmekte olan ülkelerde yaşanan iklim krizinin neden olduğu kayıp ve zararın bir sonucu olarak yerinden edilen veya yeniden yerleştirilebilecek olan Yerli Halklar da dahil olmak üzere insanlara ve topluluklara tazminat da dahil olmak üzere araçlar, destek ve çözüm yolları sağlamak için yeni ve ek finansmanı seferber etmesini gerektirir (bkz. Bölüm 9).
- Bir iklim adaleti konusu olmanın yanı sıra, ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ilkesi ve insan hakları hukuku uyarınca, iklim değişikliğinden en fazla sorumlu olan devletler, iklim değişikliğine katkılarına göre etkilenen, zarar gören kişilere çözüm yolları sağlamak için toplu sorumluluklarını kabul etmelidir. Bu, kayıp ve zarar konusunda uluslararası bir mekanizmayı desteklemeye yönelik iklim finansmanına kendilerine düşen adil payı sağlamayı ve iklim değişikliğinin etkileri nedeniyle ülkelerine geri dönemeyen yerinden edilmiş insanları kabul etmek ve topraklarına entegre etmek için açık koruma mekanizmaları oluşturmayı içerir. Ülkeleri iklim değişikliği nedeniyle yaşanmaz hale geldiği için yer değiştirmesi gereken insanları desteklemek için işbirliği yapmalıdırlar. Devletler, gerçek bir istişare sürecinin ardından, etkilenen insanların tüm insan haklarının güvence altına alınmasını sağlayan güvenli ve yeterli bir konumda hayatlarını yeniden kurabilmelerini ve kolektif kimliklerini ve kendi kaderini tayin etme haklarını koruyabilmelerini sağlamalıdır.

⁷⁷⁴ Örneğin bkz. Uluslararası Af Örgütü, *Göçe İçin Küresel Mutabakata Yönelik Tavsiyeler* (İndeks No: IOR 40/7708/2018), 1 Şubat 2018, [amnesty.org/en/documents/ior40/7708/2018/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/ior40/7708/2018/en/)

⁷⁷⁵ BMİHYK, *İklim Değişikliğinde Göç ve Yerinden Edilme Bağlamında İnsan Haklarının Korunması Hakkındaki Boşlukların Ele Alınması* (daha önce alıntılanmıştır), para. 66(i).

⁷⁷⁶ BMİHYK, *İklim Değişikliğinde Göç ve Yerinden Edilme Bağlamında İnsan Haklarının Korunması Hakkındaki Boşlukların Ele Alınması* (daha önce alıntılanmıştır), para. 66(i); Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 15 Temmuz 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 68.

12. GÜVENLİ, TEMİZ, SAĞLIKLI VE SÜRDÜRÜLEBİLİR BİR ÇEVREDE YAŞAMA HAKKINI KABUL EDİN

Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkı, giderek artan bir biçimde dünya çapında kabul görüyor. Bu hak, 110 ülkenin anayasasında yer almaktadır.⁷⁷⁷ Ayrıca bölgesel düzeyde, çeşitli insan hakları belgelerinde güvence altına alınmıştır.⁷⁷⁸ BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü, BM üyesi 193 devletten 156'sının bu hakkı ya anayasalarında tanıdığını ya da bölgesel bir anlaşmaya taraf oldukları için tanıdığını belirtti.⁷⁷⁹ Fakat Mart 2021'de İnsan Hakları Konseyi'nde 69 devlet adına yapılan ortak açıklamayla birlikte, böyle bir hakkın tanınmasına yönelik bir miktar ilerleme kaydedilmiş olsa da,⁷⁸⁰ BM üye devletleri henüz bu hakkı açıkça ve toplu halde tanımadı.

2018'den bu yana, insan hakları ve çevre konusunda art arda görev yapan iki BM Özel Raportörü, devletlere, BM aracılığıyla güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkını resmen tanıma çağrısında bulundu. Bu çağrı, 50'den fazla diğer BM bağımsız uzmanı, 15 BM kuruluşu ve diğer pek çok hükümetler

⁷⁷⁷ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrenin kullanımına ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 30 Aralık 2019, BM Belge No: A/HRC/43/53, para. 10.

⁷⁷⁸ Bkz. Afrika İnsan Hakları ve Halkların Hakları Sözleşmesi Madde 24; Afrika İnsan Hakları ve Halkların Hakları Sözleşmesi'nin Afrika'daki Kadın Haklarına İlişkin Protokolü Madde 18; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi'ne Ek Protokol (daha yaygın olarak "San Salvador Protokolü" olarak bilinir) Madde 11; Arap İnsan Hakları Sözleşmesi'nin, refah ve insana yakışır bir yaşam sağlayan yeterli yaşam standardı hakkının bir parçası olarak sağlıklı bir çevre hakkını içeren 38. Maddesi; Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği tarafından 2012 yılında kabul edilen İnsan Hakları Bildirgesi'nin 28(f) Paragrafı, yeterli yaşam standardı hakkının bir unsuru olarak "güvenli, temiz ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkı"nı içermektedir. Ayrıca bkz. 1998 tarihli, BM Avrupa Ekonomik Komisyonu himayesinde hazırlanan ve "şimdiki ve gelecek nesillerin her bireyinin kendi sağlığına ve esenliğine uygun bir çevrede yaşama hakkı"na atıfta bulunan Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Almadaki Kamusal Katılım ve Adalet Erişim Sözleşmesi(Aarhus Sözleşmesi), Madde 1, ve BM Latin Amerika ve Karayipler Ekonomik Komisyonu'nun himayesinde akdedilmiş, 22 Nisan 2021 tarihinde yürürlüğe giren ve : "Taraflardan her birinin, herkesin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkını güvence altına almasını gerektiren" , Latin Amerika ve Karayipler'de Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Kamusal Katılım ve Adalet Hakkında Bölgesel Sözleşme (Escazú Sözleşmesi), Madde 4.

⁷⁷⁹ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 30 Aralık 2019, BM Belge No: A/HRC/43/53, paras 9-13.

⁷⁸⁰ Kosta Rika ONU Ginebra, Twitter paylaşımı, 9 Mart 2021, twitter.com/CRONUGVA/status/1369235006888030211: "@MDVinGeneva, HRRR ve çevre ile ilgili çekirdek grup ve 60'tan fazla ülke adına #HRC'de bir JST teslim etti. HRRR ve çevre arasındaki bağlantıların farkındayız". Bildirinin metni ve imzacıların listesi şu adreste mevcuttur: childenvironment.org/blog/core-group-statement.

arası kuruluş tarafından onaylandı.⁷⁸¹ Uluslararası Af Örgütü, Yerli Halk grupları ve sosyal hareketlerin de aralarında bulunduğu 1.100'den fazla sivil toplum örgütü, BM İnsan Hakları Konseyi'ni daha fazla gecikme olmaksızın güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkını evrensel bir insan hakkı olarak tanımayla çağırıyor.⁷⁸²

Bu hakkın tanınması artık daha büyük bir aciliyet içeriyor. COVID-19 pandemisi, refahımızın doğa ile olan ilişkimizle ne kadar yakından bağlantılı olduğunu yıkıcı bir açıklıkla gösterdi. Çevresel bozulma, ormansızlaşma ve biyoçeşitlilik kaybı virüslerin hayvandan insana bulaşması için gerekli koşulları yaratır ve bu durum defalarca ölümcül salgınlara neden olmuştur.⁷⁸³ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkına ilişkin bir BM kararı, güvenli bir iklim de dahil olmak üzere sağlıklı bir çevrenin onurlu ve güvenli bir yaşam için vazgeçilmez olduğunu kabul ederek bu hakkı diğer insan haklarıyla eşit temele oturtmuş ve her neslin gelecek nesillere karşı sorumlulukları olduğunu vurgulamıştır. Bu, devletlerin çevre politikalarının ve mevzuatlarının güçlendirilmesine zemin oluşturacak, daha geniş destek ve meşruiyet sağlayacak ve böylece çevre bağlamında performanslarını iyileştirecektir. Araştırmalar, bu hakkın tanınmasının, daha temiz bir havanın yanı sıra güvenli içme suyuna, sağlıklı ve çeşitli gıdalara daha fazla erişim ve azaltılmış sera gazı emisyonları dahil olmak üzere çevresel olarak daha iyileştirilmiş sonuçları beraberinde getirdiğini göstermiştir - bunların tümü diğer pek çok insan haklarından yararlanmayı güvence altına almak için gereklidir.⁷⁸⁴ Böyle bir BM kararı, çevre savunucularının çalışmalarının daha fazla tanınmasını ve takdir edilmesini de sağlayacaktır.

Devletler, güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkını tanıyan ve uygulayan ulusal mevzuat çıkarmalı ve uygulamalıdır. Devletler, BM'de güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkının tanınmasını desteklemelidir.

⁷⁸¹ Örneğin, bkz. BMİHYK, BM insan hakları uzmanlarının Dünya Çevre Günü için Ortak Bildirisi: Sağlıklı bir çevre hakkının tanınması, çevresel krizi ele almak ve insan haklarını korumak için anahtardır, 4 Haziran 2021, [ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=27130&LangID=E](https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=27130&LangID=E); BM kuruluşlarının sağlıklı çevre hakkına ilişkin ortak açıklaması, 8 Mart 2021, [unep.org/news-and-stories/statements/joint-statement-united-nations-entities-right-healthy-environment](https://www.unep.org/news-and-stories/statements/joint-statement-united-nations-entities-right-healthy-environment); BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri'nin Açıklaması, 1 Temmuz 2020, [ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=26022&LangID=E](https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=26022&LangID=E); UNICEF Genel Direktörü Henrietta Fore adına UNICEF Bölge Direktörü Afshan Khan'ın Açıklamaları, 25 Şubat 2020, [unicef.org/press-releases/remarks-afshan-khan-unicef-regional-director-behalf-henrietta-fore-unicef-executive](https://www.unicef.org/press-releases/remarks-afshan-khan-unicef-regional-director-behalf-henrietta-fore-unicef-executive); UNEP Direktörü Inger Andersen'in açıklaması, video mesaj, 5 Şubat 2020, [youtube.com/watch?v=YE6db-2f9gk](https://www.youtube.com/watch?v=YE6db-2f9gk); Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinin Açıklaması, 4 Haziran 2019, [coe.int/en/web/commissioner/-/living-in-a-clean-environment-a-neglected-human-rights-concern-for-all-of-us](https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/living-in-a-clean-environment-a-neglected-human-rights-concern-for-all-of-us); İslam İşbirliği Teşkilatı Bağımsız Daimi İnsan Hakları Komisyonu'nun Açıklaması, 26 Kasım 2019, [oic-iphrc.org/ckfinder/userfiles/files/Final%20Outcome%20document%20of%2016th%20Session%20Thematic%20Debate%20on%20Environmental%20Protection%20and%20Climate%20Change.pdf](https://www.oic-iphrc.org/ckfinder/userfiles/files/Final%20Outcome%20document%20of%2016th%20Session%20Thematic%20Debate%20on%20Environmental%20Protection%20and%20Climate%20Change.pdf); European Parliament Resolution on an EU legal framework to halt and reverse EU-driven global deforestation, 22 Ekim 2020, Doc. P9_TA-PROV(2020)0285, para. 63.

⁷⁸² Bkz. [healthyenvironmentisaright.org/](https://www.healthyenvironmentisaright.org/). Ayrıca bkz. BM İnsan Hakları Konseyi'nde yapılan diğer ortak sözlü açıklamalar: Uluslararası Af Örgütü, *IHK'nin herkesin güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkını tanıması için yapılan ortak açıklama* (İndeks No: IOR 40/3876/2021), 9 Mart 2021, [amnesty.org/en/documents/ior40/3876/2021/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/ior40/3876/2021/en/); Uluslararası Af Örgütü, HRC-43: Gecikmiş Açıklama: *İnsan Hakları Konseyi artık güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkını tanımalı: Sivil toplum örgütlerinin ortak açıklaması* (İndeks No: IOR 40/1895/2020), 2 Mart 2020, [amnesty.org/en/documents/ior40/1895/2020/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/ior40/1895/2020/en/); Uluslararası Af Örgütü, HRC40: *Devletler temiz havaya ilişkin insan hakları yükümlülüklerini yerine getirmelidir: Sivil toplum örgütlerinin ortak açıklaması* (İndeks No: IOR 40/9965/2019), 4 Mart 2019, [amnesty.org/en/documents/ior40/9965/2019/en/](https://www.amnesty.org/en/documents/ior40/9965/2019/en/).

⁷⁸³ Referanslar için bkz. Dipnot 408.

⁷⁸⁴ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 30 Aralık 2019, BM Belge No: A/HRC/43/53.

13. ŞİRKETLERİ İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNDEN SORUMLU TUTUN

13.1 ŞİRKETLERİN İKLİM KRİZİNDEKİ ROLÜ

Belirli şirketler -özellikle fosil yakıt endüstrisi ve büyük ölçekli tarım şirketleri ve bunların finansörleri- iklim kriziyle ilgili önemli bir sorumluluk taşıyor.

Dünyanın petrol, gaz ve kömür üreticileri her zaman için iklim değişikliğinden en çok sorumlu olanlar arasında yer aldı ve bu durum bugün de devam ediyor. [Araştırmalar](#), fosil yakıt üreten yalnızca 100 şirketin, 1988'den bu yana küresel sera gazı emisyonlarının %71'inden sorumlu olduğunu gösteriyor.⁷⁸⁵ Bu şirketler artık “karbon majörler” olarak anılıyor. Ayrıca, büyük fosil yakıt şirketlerinin on yıllardır fosil yakıtları yakmanın zararlı etkileri hakkında bilgi sahibi olduklarını ve bu bilgiyi bastırmaya ve doğrudan lobcilik de dahil olmak üzere iklim değişikliğiyle mücadele çabalarını engellemeye çalıştıklarını gösteren kanıtlar gitgide artmaktadır.

⁷⁸⁶

Küresel agro-endüstriyel gıda sistemi ve onu kontrol eden bir avuç çok uluslu şirket, gübre, böcek ilacı ve su gibi yüksek girdilere dayanan ve yüksek sera gazı emisyonlarıyla ilişkili az sayıda emtia ürününün hakimiyetindedir. Büyük ölçekli tarım işletmesi plantasyonları, Yerli Halkların ve diğer kırsal toplulukların zorla tahliye edilmesiyle, çevre ve insan hakları savunucularına yönelik saldırılar ve diğer insan hakları ihlallerinin yanı sıra sıklıkla ormansızlaşma ve arazi bozulması ile ilişkilendirilmiştir (bkz. Bölüm 5.6).

Bankalar, varlık yöneticileri ve sigorta şirketleri gibi özel finans kuruluşları da, özellikle fosil yakıt şirketlerine ve ormansızlaşmayla bağlantılı şirketlere iklimle ilgili herhangi bir koşul olmaksızın fon sağlayarak, iklim krizinde önemli bir rol oynamaktadır.

13.2 DEVLETLERİN ŞİRKETLERE DÜZENLEME GETİRME YÜKÜMLÜLÜKLERİ

Under Uluslararası hukuk gereğince, devletlerin, şirketleri insan haklarına verdiği zararlara ve iklim değişikliğine yaptıkları olumsuz katkılara karşı düzenleme, gözetim, soruşturma, yargılama ve

⁷⁸⁵ İklim Hesap Verebilirlik Enstitüsü (CDP), *Majör Karbon Kaynakları* climateaccountability.org/carbonmajors.html. Ayrıca bkz. CDP, *Majör Karbon Veritabanı*, *Majör Karbon Raporu 2017*, b8f65cb373b1b7b15feb-c70d8ead6ced550b4d987d7c03fcd1d.ssl.cf3.rackcdn.com/cms/reports/documents/000/002/327/original/Carbon-Majors-Report-2017.pdf?1499691240

⁷⁸⁶ CIEL, *Sisler ve Dumanlar: Büyük Petrolü İklim Krizinden Sorumlu Tutmanın Hukuki ve Kanıtlara Dayalı Gereklileri*, 2017, ciel.org/wp-content/uploads/2019/01/Smoke-Fumes.pdf; Etki Hatırası “Büyük Petrol Şirketlerinin İklim Değişimi’ne Dair Gerçek Ajandası”, 2019, influencemap.org/report/How-Big-Oil-Continues-to-Oppose-the-Paris-Agreement-38212275958aa21196dae3b76220bddc

cezalandırma yoluyla tüm insanları koruma yükümlülüğü bulunur.⁷⁸⁷ Devletler, (uluslararası hukuka uygun olarak) kendi sınırları veya yetki alanları dahilindeki şirketlerin davranışlarını kontrol edebildikleri veya etkileyebildikleri durumlarda, bu şirketlerin küresel faaliyetlerinin tüm kademelerinde insan haklarına saygı göstermesini sağlamalıdır.⁷⁸⁸ Devletler ayrıca şirketlerin neden olduğu zararlar için etkili çözümler getirmelidir.⁷⁸⁹

Devletler, iklim değişikliğine katkılarından dolayı şirketlerin neden olduğu zararlardan insan haklarını koruma yükümlülüklerini yerine getirebilmek için:

- Şirketlerin faaliyetleri ve değer zincirleri genelinde emisyonları mümkün olan en kısa sürede ve Hükümetler Arası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) tavsiyeleri doğrultusunda, 2010 seviyelerine kıyasla 2030'a kadar en az %45'e ve 2050'den önce sıfıra indirmelerini sağlamak için gerekli düzenlemeleri ve politika önlemlerini benimsemelidir. Bu, aynı zamanda şirketlerin sera gazı emisyonlarını eksiksiz olarak açıklamasını sağlamayı gerektirir. Ayrıca bu, şirketlerin faaliyetleri ve tedarik zincirleri için IPCC'nin bilimsel kanıtlarına uygun olarak, dengelemelere ve karbon giderme mekanizmalarına aşırı itimat etmeksizin kesin emisyon azaltma hedefleri belirlemelerini şart koşmayı da içerir.
- Finansal kurumlar da dahil olmak üzere tüm ticari teşebbüsler, insan haklarına saygı göstermeye ve küresel faaliyetleri, değer zincirleri ve iş ilişkilerinde insan haklarına ve çevreye özen yükümlülüğünü yerine getirmelerini zorunlu kılan yasaları kabul etmeli ve uygulamalıdır. Zorunlu raporlama, iklim etki değerlendirmelerini içermelidir. Bu tür yasalar, aynı zamanda, cezai sorumluluk da dahil olmak üzere, zararlardan ötürü sorumluluk getirmelidir.
- Ticari teşebbüsler de dahil olmak üzere tüm finans kuruluşlarının, özen yükümlülüğü politikaları ve bunların uygulanması, etki değerlendirmeleri, potansiyel ve fiilen etkilenen hak sahipleriyle iletişimleri, istişareleri ve risklerin yanı sıra riskleri azaltmak için aldıkları önlemler hakkında düzenli olarak ve resmen rapor vermelerini zorunlu kılmalıdır. Kurumsal özen yükümlülüğü kapsamındaki çevre ve insan hakları riskleri, iklim değişikliğiyle bağlantılı olanları içermelidir.
- Merkez bankaları gibi mali düzenleyicilerin, finans sektörünün 1,5°C ısınma eşiğine uyumunu hızlandırmak için düzenleyici önlemler alması sağlanmalıdır. Bu, örneğin, iklim senaryolarını merkez bankası stres testlerine dahil etme şartını, iklim riski bildirimini zorunlu kılmayı ve fosil yakıt kredilerine daha yüksek şartlar getiren sermaye koşullarındaki değişiklikleri içerir. Merkez bankaları ayrıca yüksek karbonlu varlıklara ne kadar açık olduğunu bildirmeli ve ticari bankaların merkez bankası fonlaması için teminat olarak yüksek karbonlu krediler sunma yetisini kısıtlamalıdır.
- İklimle ilgili politika oluşturma ve insan haklarına ve çevreye özen yükümlülüğü şartı uygulamasının, fosil yakıt, tarım işletmeciliği ve yüksek sera gazı emisyonlarından sorumlu diğer endüstriler dahil olmak üzere yersiz kurumsal etkilerden korunmasını sağlamalıdır.
- Şirketlerin iklim üzerindeki etkileri veya iklim değişikliğiyle mücadele adına attıkları adımlar nedeniyle insan hakları ihlallerine maruz kalan kişilerin yargısal, idari, yasal veya diğer uygun yollarla etkili çözümlere erişmelerini sağlamak için uygun adımları atmalıdır.

Fosil yakıtların aşamalı olarak kullanımdan kaldırılmasını hızlandırmak için devletler, yetkileri dahilindeki tüm enerji üreticilerinin, kapasitelerine ve emisyon sorumluluklarına bağlı olarak tüm fosil yakıtları belirtilen tarihlerde ve mümkün olan en kısa sürede aşamalı olarak kullanımdan kaldırmasını gerektiren mevzuatı kabul etmelidir. Yasanın etkisini en üst düzeye çıkarmak için devletler, fosil yakıtların yenilenebilir enerjiden daha az kârlı olmasını sağlamak adına tasarlanmış, enerji şirketlerinin fosil yakıtlardan elde ettikleri kâr üzerinden alınacak bir vergiyi (genel kurumlar vergisine ek olarak) hesaba katmalıdır. Bu, hükümetlerin karbon için ton başına bir fiyat belirlemesine ve ardından fosil yakıtların üretimine, dağıtımına veya yanmalarının ne kadar CO₂ yaydığına dayanan fosil yakıt kullanımına dayalı mevcut "karbon vergileri" ve diğer karbon fiyatlandırmalarından farklı olacaktır. Cirodan ziyade fosil yakıtlardan elde edilen kârlar üzerinden alınan bir verginin tüketicilere yansıtılma olasılığı daha düşüktür. Ayrıca, kâr hedefi, yatırımcıları ve şirket yöneticilerinin yenilenebilir enerjiye geçmeleri için doğrudan bir teşvik yaratmaktadır. Enerji

⁷⁸⁷ İlke 1, İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin BM Rehber İlkeleri.

⁷⁸⁸ İlke 25(c), Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Alanında Devletlerin Ülke Dışı Yükümlülüklerine İlişkin Maastricht İlkeleri, [etoconsortium.org/nc/en/main-navigation/library/maastricht-principles/?tx_drblob_pi1%5BdownloadUid%5D=23](https://www.etoconsortium.org/nc/en/main-navigation/library/maastricht-principles/?tx_drblob_pi1%5BdownloadUid%5D=23)

⁷⁸⁹ İlke 25, İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin BM Rehber İlkeleri.

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

Uluslararası Af Örgütü

tüketicilerinden enerji üreticileri, enerji üretimi ve kullanımının biçimini belirlemek adına daha güçlü bir konumda olduğundan bu mantıklı ve adildir. Karbon vergilerinde olduğu gibi, bu verginin de düşük gelirli haneler için aşırı bir yük oluşturmamasını sağlayacak önlemler alınmalıdır.⁷⁹⁰ Bunlar, örneğin, şirketlerin maliyeti tüketicilere yansıtmasını yasaklamayı⁷⁹¹ veya yenilenebilir enerji ve toplu taşımada indirimler, vergi indirimleri veya sübvansiyonlar gibi önlemlerin vergiye eşlik etmesini içerebilir.⁷⁹²

Karbon fiyatlandırmasından elde edilen gelirler, insan haklarıyla uyumlu bir geçiş için alınacak önlemleri desteklemek amacıyla kullanılmalı ve daha varlıklı devletler söz konusu olduğunda, gelirlerin bir kısmı, hakları iklim değişikliğinden etkilenmiş, gelişmekte olan ülkelerdeki insanları desteklemek için tahsis edilmelidir.

13.3 İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ BAĞLAMINDA ŞİRKETLERİN İNSAN HAKLARI YÜKÜMLÜLÜKLERİ

BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri, insan haklarına saygı gösterme konusunda şirketlerin bağımsız yükümlülüklerini ortaya koymaktadır.⁷⁹³ Bu durum, şirketlerin “kendi faaliyetleri yoluyla insan hakları üzerinde olumsuz etkilere sebep olmaktan veya bu etkilere katkıda bulunmaktan kaçınmalarını ve bu tür etkiler meydana geldiğinde bunları ele almalarını,” ayrıca “faaliyetleri, ürünleri veya hizmetleriyle doğrudan bağlantılı olumsuz insan hakları etkilerini önlemeye veya azaltmaya çalışmalarını” ve bu etkilere katkıda bulunmamış olsalar dahi bu şekilde davranmalarını gerektirir.⁷⁹⁴

BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri, şirketlerin neden oldukları veya katkıda bulundukları insan hakları ihlallerini gidermek için önlemler almalarını da gerektirir.⁷⁹⁵

Finans kuruluşları da dahil olmak üzere şirketlerin insan hakları yükümlülükleri, iklim değişikliğine olumsuz katkılarının doğan insan haklarına dair zararlarının belirlenmesi, önlenmesi, hafifletilmesi ve bunlardan ötürü hesap vermelerine kadar uzanır.⁷⁹⁶ Bu tür yükümlülükler, iklim değişikliğine ilişkin açık bir yerel düzenlemenin olmadığı durumlarda bile geçerlidir.

Paris Anlaşması, hızla ve geniş çapta onaylanan ilk evrensel, yasal olarak bağlayıcı küresel iklim değişikliği anlaşması olarak, şirketlerin görmezden gelemeceği tehlikeli iklim değişikliğini önlemek için küresel bir çerçeve ortaya koyuyor. Şirketlerin insan haklarına saygı gösterme yükümlülüğü, faaliyetlerini Paris Anlaşması'nın amaçlarına uygun hale getirmelerini zorunlu kılar.

Mayıs 2021'de, Milieudéfensie (Friends of the Earth Netherlands), diğer altı sivil toplum örgütü ve 17.000'den fazla müşterek davacı tarafından Royal Dutch Shell'e (RDS) karşı Hollanda'da açılan bir davada,⁷⁹⁷ Lahey Bölge Mahkemesi, RDS'nin Hollanda yasalarına göre bakım standardını ihlal ettiğini tespit etti. Mahkeme, RDS'ye 2030'un sonuna kadar küresel karbon emisyonlarını 2019 seviyelerine kıyasla %45 oranında azaltması talimatını verdi ve “bu azaltma yükümlülüğünün Shell grubunun tüm enerji portföyü ve tüm emisyonlarının toplam hacmi ile ilgili olduğunu” vurguladı.⁷⁹⁸ Diğer argümanların yanı sıra Mahkeme, kararını, ticari işletmelerin BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'nde yer alan insan haklarına saygı

⁷⁹⁰ Uluslararası Af Örgütü Kanada Şubesi, “Siyasi ve anayasal bölünmeler, iklim değişikliğiyle ilgili insan hakları yükümlülüklerine uyulmaması için mazeret oluşturmaz”, 12 Şubat 2019, amnesty.ca/news/political-and-constitutional-divisions-do-not-excuse-failure-comply-human-rights-obligations

⁷⁹¹ ActionAid, *İklim Mağdurlarına Yardım İçin Piyasa Çözümleri İnsan Hakları Testini Geçemiyor*, 2019, actionaid.org/sites/default/files/publications/Loss%20and%20Damage%20Finance%20and%20Hum....pdf

⁷⁹² Sustainable Prosperity, “Karbon fiyatlandırması, sosyal eşitlik ve yoksulluğun azaltılması”, 2011, institute.smartprosperity.ca/sites/default/files/publications/files/Carbon%20Pricing%20C%20Social%20Equity%20and%20Poverty%20Reduction.pdf

⁷⁹³ BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri, 2011 yılında Genel Sekreter Özel Temsilcisi tarafından insan hakları ve ulusötesi şirketler ve diğer ticari girişimler konusunda geliştirilmiş ve daha sonra İnsan Hakları Konseyi tarafından onaylanmıştır. İlkeler yeni uluslararası yasal yükümlülükler yaratmayı değil, halihazırda mevcut olanları netleştirmeyi amaçlar.

⁷⁹⁴ 13. İlke, İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin BM Rehber İlkeleri.

⁷⁹⁵ 22 ve 31. İlkeler, İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin BM Rehber İlkeleri.

⁷⁹⁶ Örneğin, bkz. BMIHYK, *İnsan Hakları, İklim Değişikliği ve Şirketler. Anahtar mesajlar*, ohchr.org/Documents/Issues/ClimateChange/materials/KMBusiness.pdf; Ülke içinde yerinden edilen kişilerin insan haklarına ilişkin BM Özel Raportörü, Rapor, 1 Temmuz 2020, BM Belge No: A/75/207, para. 59-60.

⁷⁹⁷ Davacılar, RDS'nin iklim değişikliğine katkılarının Hollanda yasaları ve insan hakları sorumlulukları kapsamındaki özen yükümlülüğünü ihlal ettiğini iddia etti ve mahkemeden RDS'nin karbon emisyonlarını 2030 yılına kadar 2010 seviyelerine kıyasla %45 ve 2050 yılına kadar sıfıra indirmesini zorunlu kılan bir karar talep etti. Bkz. climatecasechart.com/climate-change-litigation/non-us-case/milieudéfensie-et-al-v-royal-dutch-shell-plc/

⁷⁹⁸ Lahey Bölge Mahkemesi, *Milieudéfensie ve diğerleri/Royal Dutch Shell PLC Davası*, Başvuru No: C/09/571932 / HA ZA 19-379, 26 Mayıs 2021, uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLI:NL:RBDHA:2021:5339&showbutton=true, para 4.4.1 and 5.3.

gösterme yükümlülüğüne dayandırdı.⁷⁹⁹ Mahkeme, şirketlerin kendi faaliyetlerinden veya iş ilişkilerinden kaynaklanan her türde gerçek veya olası olumsuz insan hakları etkilerini belirleme ve değerlendirme sorumluluğunun bir parçası olarak, RDS'nin, tedarik zincirinin tüm kademelerindeki emisyonlar da dahil olmak üzere tüm emisyonlarının etkilerini belirleme ve değerlendirme sorumluluğunu vurguladı.⁸⁰⁰ Mahkeme, geçerli bakım standardını, RDS'nin emisyonlarının yaklaşık %85'ine tekabül eden tüm değer zincirinden (RDS'nin ürettiği ve ticaretini yaptığı ürünlerin son kullanıcıları dahil) kaynaklanan emisyonları içerecek şekilde yorumlamıştır.⁸⁰¹ Bu bağlamda Mahkeme, "RDS'nin doğası gereği sorumlu tutulabileceği CO₂ emisyonlarının, Hollanda sakinleri ve Wadden bölgesi sakinleri için 'ciddi insan hakları etkilerine' yol açan yüksek hasar riskiyle birlikte çok ciddi bir tehdit oluşturduğunu" tespit etmiştir.⁸⁰² Buna göre Mahkeme, RDS'nin "tehlikeli iklim değişikliğini önlemek için CO₂ emisyonlarını sınırlandırmaya yönelik sert önlemler alması ve mali fedakarlıklar yapması" gerekebileceği sonucuna varmıştır.⁸⁰³

2013 Haiyan Tayfunu afetzedeleri ve diğer aşırı hava olaylarından kurtulan Filipinlilerin, Greenpeace Güneydoğu Asya-Filipinler Şubesi'nin de aralarında bulunduğu ondan fazla örgütle birlikte imzaladığı dilekçeyi takiben, Filipinler İnsan Hakları Komisyonu, dünyanın en büyük 47 petrol, doğalgaz ve kömür şirketinin ("karbon majörler" olarak bilinir) iklim değişikliğinden kaynaklanan insan hakları ihlalleri üzerindeki sorumluluğunu araştırdı. Aralık 2019'da Roberto Cadiz tarafından temsil edilen Komisyon, karbon majörlerin iklim değişikliğinin neden olduğu zararlar nedeniyle Filipinler vatandaşlarının haklarını ihlal etmekten sorumlu tutulabileceğini belirten ilk bulguları açıkladı ve BM İş ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri'nde belirtildiği gibi, karbon majörlerin "kesinlikle insan haklarına saygı gösterme yükümlülüğü" ve temiz enerjiye yatırım yapma konusunda açık bir sorumluluğu olduğunu vurguladı. Ayrıca, "engelleme ve kasten gizleme eylemlerine karıştıklarının açıkça kanıtlandığı durumda" şirketlerin iç hukuka göre cezai olarak sorumlu tutulmasının da mümkün olabileceğini belirtti.⁸⁰⁴

2019 yılında, BM İnsan Hakları ve Çevre Özel Raportörü şunları kaleme aldı: "Şirketlerin özellikle iklim değişikliği ile ilgili beş temel yükümlülüğü; kendi faaliyetlerinden ve yan kuruluşlarından ayrıca ürün ve hizmetlerinden kaynaklanan sera gazı emisyonlarını azaltmak, tedarikçilerinden kaynaklanan sera gazı emisyonlarını en aza indirmek, onların emisyonlarını, iklim hassasiyetini ve atıl durumdaki varlıklarının taşıdığı riski kamuya açıklamak ve faaliyetleriyle ilişkili olarak insan hakları ihlallerinden etkilenen kişilerin etkili çözümlere erişimlerinin olmasını sağlamaktır. Ayrıca, şirketler, iklim değişikliğini etkili bir şekilde ele almayı amaçlayan kamu politikalarına karşı çıkmak yerine onları desteklemelidir."⁸⁰⁵

Şirketler, iklim değişikliği bağlamında insan haklarına saygı gösterme yükümlülüklerini yerine getirmeli ve operasyonlarını ve iş modellerini Paris Anlaşması'nın hedeflerine, özellikle de küresel ortalama sıcaklıklardaki artışı sanayi öncesi seviyelerin 1,5°C üzerinde sınırlandırma zorunluluğuna uygun hale getirmelidir.

Şirketler sorumluluklarını yerine getirmek için aşağıdakileri yapmalıdır:

- Kendi faaliyetlerinin yanı sıra yan kuruluşlarının ve tedarikçilerinin faaliyetlerinin uluslararası çevre ve insan hakları standartlarına bağlı olmasını sağlamalıdır.⁸⁰⁶ Şirketler; faaliyetleri, ürünleri ve iş ilişkileriyle bağlantılı olarak insanlar ve çevre için mevcut ve potansiyel riskleri sürekli ve proaktif olarak belirlemeli, azaltmalı ve ele almalı ve olumsuz etkiler olması durumunda yeterli onarımı sağlamalıdır. Şirketler ayrıca iklim krizi, çevrenin korunması, sağlık ve güvenlik, doğal kaynakların çıkarılması ve yönetimi, vahşi yaşamı koruma, atık yönetimi, tehlikeli madde faaliyeti, hava, su, toprak ve yeraltı suyu kirliliği ile ilgili tüm mevcut yasalara veya uluslararası çevre standartlarına (hangisi daha güçlüyse) uymak zorundadır.

⁷⁹⁹ 4.4.11-4.4.21 paragrafları. Mahkeme ayrıca, İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin 2. ve 8. maddelerine ve Medeni ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme'nin 6. ve 17. maddelerine atıfta bulunmuş ve RDS'nin insan haklarının tehlikeli iklim değişikliğine dair koruma sağlamadığı yönündeki bu iddiasını reddetmiştir (bkz. Para. 4.4.9-4.4.10).

⁸⁰⁰ Para 4.4.20.

⁸⁰¹ Para 2.5.5 ve 4.4.19.

⁸⁰² Para 4.4.54

⁸⁰³ Para 4.4.53.

⁸⁰⁴ The Climate Docket, "Karbon Majörler insan hakları ihlallerinden sorumlu tutulabilir, Filipinler Komisyonu kuralları", 9 Aralık 2019, climatedocket.com/2019/12/09/philippines-human-rights-climate-change-2/. Ayrıca bkz. Uluslararası Af Örgütü, "Filipinler: İnsan Hakları Komisyonu'nun dönüm noktası niteliğindeki kararı iklim davalarının yolunu açıyor", 9 Aralık 2019, amnesty.org/en/latest/news/2019/12/landmark-decision-by-philippines-human-rights-commission-paves-way-for-climate-litigation/

⁸⁰⁵ Güvenli, temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevreden yararlanmaya ilişkin insan hakları yükümlülükleri konusunda BM Özel Raportörü, Rapor, 4 Ekim 2019, BM Belge No: A/74/161, para. 72.

⁸⁰⁶ BM İş Dünyası ve İnsan Hakları Rehber İlkeleri, ticari işletmelerin sorumluluklarını yerine getirmeleri için neler beklendiğini özetlemektedir. Bkz. BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, *İş Dünyası ve İnsan Haklarına İlişkin BM Rehber İlkeleri: Birleşmiş Milletler'in "Koru, Saygı Göster ve Telif Et" Çerçevesini Uygulamak* (2011), BM Belge No: HR/PUB/11/04, ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR_EN.pdf. Mayıs 2018'de kabul edilen Sorumlu İş Davranışı için OECD Özen Yükümlülüğü Rehberi, şirketler için insan haklarına ve çevreye özen yükümlülüğü ve yolsuzluk hakkında pratik rehberlik sunar. Bkz. oecd.org/investment/due-diligence-guidance-for-responsible-business-conduct.htm

- IPCC'nin tavsiyeleri doğrultusunda, **faaliyetleri ve değer zincirleri genelinde emisyonları mümkün olan en kısa sürede** ve 2030'a kadar 2010 seviyelerine kıyasla en az %45'e ve 2050'den önce sıfıra indirecek belirli planlar taahhüt etmeli ve uygulamaya koymalıdır. Bunu, dengeleme ve karbon giderme mekanizmalarına aşırı itimat etmeden yapmalı ve bu tür taahhütleri işler hale getirmek için ayrıntılı eylem planları uygulamalıdır. Özellikle, enerji üreticileri ve sağlayıcıları, portföylerini insan haklarıyla uyumlu bir şekilde üretilen yenilenebilir enerjiye kaydırmak da dahil olmak üzere, fosil yakıtların üretimini ve kullanımını hızla sona erdirmelidir.
- Bankalar, varlık yöneticileri ve sigorta şirketleri gibi finans kuruluşları, fosil yakıtların yaygınlaşmasına ve ormanların yok olmasına neden olan yeni projelere, faaliyetlere ve sektörlerle finansman sağlamayı ve yatırım yapmayı bırakmalıdır. **Kömür, turba, kırma ve katran kumu gibi en kirlletici fosil yakıtlar ve üretim biçimleri için finansman ve yatırımların** aşamalı olarak kaldırılmasını sağlayarak 1,5°C zorunluluğuyla uyumlu bir zaman çizelgesinde mevcut finansmanı ve yatırımları sorumlu bir biçimde aşamalı olarak, **mümkün olan en kısa sürede veya varlıklı sanayileşmiş ülkelerde en geç 2030'a, diğer tüm ülkelerde 2040'a kadar kaldırmalıdır.**
- Şirketler, insan haklarına ve çevreye özen yükümlülüğünün bir parçası olarak, küresel faaliyetlerinin tüm kademelerinde sera gazı emisyonlarını belirlemeli, önlemeli, azaltmalı, bunlardan ötürü hesap vermeli ve tüm yan kuruluşları, iştirakleri ve tedarik zincirlerini kapsayacak şekilde emisyonlar ve azaltma çabaları hakkındaki bilgileri kamuya açıklamalıdır.
- Şirketler, yenilenebilir enerji ve ilgili teknoloji üretimi ile ilgili olanlar da dahil olmak üzere, iklim değişikliğini hafifletme ve uyum faaliyetlerine katılmayı planlarken, özen yükümlülüğü sürecinin tüm aşamalarında, özgür, önceden ve bilgilendirilmiş onay hakkı gibi, danışma ve iletişimle alakalı yerleşik haklara ve standartlara saygılı olacak şekilde işçiler, Yerli Halklar, ırk ayrımcılığına maruz kalan kişiler ve azınlıklar dahil olmak üzere fakat bunlarla sınırlı kalmadan hem zarar görenlerle hem de potansiyel olarak etkilenen hak sahipleriyle etkin, anlamlı ve bilgilendirilmiş istişareler gerçekleştirmelidir.
- Şirketler, iklim üzerindeki olumsuz etkilerinden ve insan haklarına verdikleri zararlardan sorumlu tutulmalı ve zarara uğrayan insanların çözümlere erişimini sağlamalıdır. Zarar meydana gelirse, ticari girişimler bir çözüm sağlamakla veya onarım çabalarına katılmakla sorumludur. Yalnızca bir ülke veya bölgeyle ilişkisini kesmek yerine, çözümlere ve iyileştirme çabalarına katılmalıdır.⁸⁰⁷
- Karbon bazlı ekonomiyi sürdüren politikalar ve kararlar adına doğrudan veya dolaylı olarak ticaret birlikleri aracılığıyla hükümetlere lobi yapmaktan, ayrıca, kamuoyunun doğru bilgiye ulaşmasını ve bilgilendirilmiş kararlar almasını zorlaştıran yanlış, yanıltıcı ve asılsız iddialara dayalı halkla ilişkiler kampanyalarını desteklemekten de kaçınmalıdır.

⁸⁰⁷ Örneğin, bkz. M. Dummett, *Kobalt Tedarik Zincirinin Seçimi*, Benchmark Quarterly, 2020, Sayı 22.

14. SONUÇ

İklim krizi, insanlığın karşı karşıya olduğu en kritik insan hakları tehditlerinden biridir. Bu belgede gösterildiği gibi, iklim değişikliği şimdiden milyonlarca insanın hayatını altüst ediyor, eşitsizlikleri ve ayrımcılığı derinleştiriyor ve pek çok hakkımızdan yararlanma imkanımız üzerinde tehdit oluşturuyor.

Bu, beklenmedik veya insanların kontrolünün dışında olan bir kriz değil. Devletler ve şirketler, bu krizden sorumlu oldukları gibi, bu krizle mücadele etme yükümlülüğüne ve kapasitesine de sahiptirler.

Devletler, sera gazı emisyonlarını bilimsel kanıtların gerektirdiği ölçek ve hızda azaltmak ve insanları iklim değişikliğinin kaçınılmaz etkilerine uyum sağlama konusunda desteklemek için kararlı adımlar atabilir ve atmalıdır. Finans da dahil olmak üzere çeşitli sektörlerdeki şirketler, sera gazı emisyonlarını ve çevreye zarar veren diğer uygulamaları hızla azaltmak ve nihai olarak ortadan kaldırmak için acil önlemler almalıdır.

Ayrıca, daha varlıklı devletler, iklim değişikliğini hafifletme ve uyum önlemleri aracılığıyla gelişmekte olan ülkelerin iklim kriziyle mücadele etmelerini desteklemek için yeterli kaynakları sağlamalıdır. Özellikle, kişi başına düşen mevcut ve geçmiş emisyonlarının ortalamadan daha yüksek olması nedeniyle iklim krizinde daha fazla sorumluluğu olan devletler, bu zarara katkıları ölçüsünde, zarar gören kişilere çözüm sağlamalıdır. Hükümetler, şirketler ve uluslararası kuruluşlar, iklim acil durumunu ele almak için atılan adımların insan haklarını ihlal etmediğinden emin olmalıdır ve karbondan arındırılmış ve daha dirençli ekonomilere ve toplumlara geçişin, haklara erişim ve haklardan yararlanma bağlamında mevcut eşitsizlikleri düzeltmeye katkıda bulunarak herkes için adil, eşit ve kapsayıcı olmasını sağlamalıdır.

COVID- 19 pandemisi ve ekonomik yansımaları bağlamında devletlerin ekonomik iyileşmeyi iklim kriziyle mücadele zorunluluğuyla uyumlu hale getirme fırsatını kaçırmamaları çok önemlidir. Mali iyileşme önlemleri, fosil yakıtlara bağımlılığımızı güçlendirmek ve eşitsizlikleri derinleştirmek yerine, sıfır karbonlu bir ekonomiye, dirençli ve adil bir topluma geçişi kolaylaştırmalıdır.

Yukarıdakiler sadece ahlaki zorunluluklar değildir. Bu belgenin gösterdiği gibi, bunlar insan hakları standartları ve ilkelerine dayalı eylemlerdir. Bu nedenle, bu zorunluluklara uymayan devletler ve şirketler sadece ahlaki kınama ile karşı karşıya kalmazlar. İklim acil durumu karşısında insan haklarını koruyamamaktan da sorumludurlar ve insan hakları hukuku kapsamında sorumlu tutulabilirler.

İnsan hakları aktivistleri, iklim krizinin ön saflarında yer alan ve iklim adaleti mücadelesine uzun süredir öncülük eden kişileri destekleyebilir ve onların rehberliğine başvurabilir. Ayrıca, iklim değişikliğini bir insan hakları krizi olarak tarif eden çerçeveyi genişletebilir; insan haklarını merkeze alan iklim politikaları, önlemleri ve projeleri için kampanyalar yapabilir ve kirliliğe yol açanların hesap vermesine katkıda bulunabilirler.

**ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ
KÜRESEL BİR İNSAN HAKLARI
HAREKETİDİR.
BİR KİŞİ ADALETSİZLİĞE
UĞRADIĞINDA BU HEPİMİZİ
İLGİLENDİRİR.**

BİZE ULAŞIN

info@amnesty.org.tr

+90 212 361 62 17-18

BİZE KATILIN

facebook.com/uluslararasiaforgututurkiye

@aforgutu

HAKLARIMIZI YAKMAYIN!

İNSANLIĞI İKLİM KRİZİNDEN KORUMAK İÇİN HÜKÜMETLER VE ŞİRKETLER NE YAPMALI?

İklim acil durumu, benzeri görülmemiş boyutlarda bir insan hakları krizidir. Bu kriz, halihazırda milyonlarca insanın hayatını alt üst ediyor, eşitsizlikleri ve ayrımcılığı derinleştiriyor, haklarımızın çoğundan yararlanma imkanımızı ve insanlığın geleceğini tehdit ediyor.

Devletlerin iklim değişikliğiyle mücadele çabaları, insanlar ve gezegen için en yıkıcı etkilerden kaçınmak için hâlâ gerekenin çok altında. Uluslararası hukuk kapsamındaki görevlerine rağmen, varlıklı sanayileşmiş ülkelerin büyük çoğunluğu, emisyonları yeterince hızlı bir şekilde ortadan kaldırmakta ve gelişmekte olan ülkelere sıfır karbonlu ekonomilere ve dirençli toplumlara adil bir geçiş için yeterli finansman ve destek sağlamakta yetersiz kalmaktadır.

Devletler, fosil yakıtların hızla kullanımdan kaldırılması, insanları iklim değişikliğine uyum sağlamaları için desteklenmesi ve iklimle ilgili etkilerden kaynaklanan kayıp ve zararların telafi edilmesi de dahil olmak üzere karbon emisyonlarını azaltmak için yeterli önlemleri almadıklarında insan haklarını ihlal etmiş olurlar. Şirketler de çevreye zarar veren emisyonları ve diğer uygulamaları azaltmak ve nihayetinde ortadan kaldırmakta başarısız olduklarında insan haklarını ihlal eder.

Bu yayın, iklim kriziyle mücadelede devletlerin insan hakları yükümlülüklerini ve şirketlerin sorumluluklarını açıklıyor ve insan haklarının ekonomilerimizin ve toplumlarımızın hızlı ve adil bir şekilde karbondan arındırılması için ne kadar gerekli olduğunu gösteriyor.

